Ziņojums par Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam un Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam īstenošanu un valsts ilgtspējīgu attīstību

Valsts kanceleja
2026

Satura rādītājs

Saīsinājumi ... **3**

Ievads ... **5**

Nacionālo attīstības plānošanas dokumentu īstenošanas progresa novērtējuma metodika ... **6**

Latvija2030 un NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru analīze ... **7**

LATVIJA2030 stratēģisko mērķu indikatori ... 7

NAP2027 stratēģisko mērķu indikatori ... 11

Prioritāte "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki" ... **18**

Rīcības virziens "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe" ... 19

Rīcības virziens "Psiholoģiskā un emocionālā labklājība" ... 29

Rīcības virziens "Stipras ģimenes paaudzēs" ... 40

Rīcības virziens "Sociālā iekļaušana" ... 48

Prioritāte "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei" ... **57**

Rīcības virziens "Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai" ... 58

Rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība" ... 65

Prioritāte "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība" ... **80**

Rīcības virziens "Produktivitāte, inovācija un eksports" ... 81

Rīcības virziens "Darbs un ienākumi" ... 88

Rīcības virziens "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide" ... 98

Prioritāte "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība" ... **107**

Rīcības virziens "Daba un vide – *Zaļais kurss*" ... 108

Rīcības virziens "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi" ... 126

Rīcības virziens "Līdzsvarota reģionālā attīstība" ... 135

Rīcības virziens "Mājoklis" ... 144

Prioritāte "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei" ... **151**

Rīcības virziens "Cilvēku līdzdalība kultūras un sporta aktivitātēs" ... 152

Rīcības virziens "Kultūras un sporta devums ilgtspējīgai sabiedrībai" ... 162

Prioritāte "Vienota, droša un atvērta sabiedrība" ... **169**

Rīcības virziens "Saliedētība" ... 170

Rīcības virziens "Tiesiskums un pārvaldība" ... 181

Rīcības virziens "Drošība" ... 190

NAP2027 finanšu resursu ieguldījumi ... **197**

Ekspertu aptaujas rezultātu kopsavilkums ... **200**

Progresa vērtējums ... 201

Secinājumi ... **213**

Saīsinājumi

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
BIS	Būvniecības informācijas sistēma
BKUS	VSIA "Bērnu klīniskā universitātes slimnīca"
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
DESI	Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss
EEZ	Eiropas Ekonomikas zona
EK	Eiropas Komisija
EM	Ekonomikas ministrija
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ESF	Eiropas Sociālais fonds
ESS	Eiropas Sociālais pētījums
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs
GCI	Global Competitiveness Index
GII	Global Innovation Index
IAM	Ilgtspējīgas attīstības mērķi
IeVP	Ieslodzījuma vietu pārvalde
IIN	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis
IKP	Iekšzemes kopprodukts
IKT	Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
ĪADT	Īpaši aizsargājamas dabas teritorijas
Latvija2030	Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam
LM	Labklājības ministrija
LNB	Latvijas Nacionālā bibliotēka
KEM	Klimata un enerģētikas ministrija
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
KUI	Korupcijas uztveres indekss
LVĢMC	VSIA "Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs"
MK	Ministru kabinets
MVU	Mazie un vidējie uzņēmumi
NAP2020	Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam
NAP2027	Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam
ne-ETS	ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā neiekļautie sektori/darbības
NEKP	Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.–2030. gadam
NEPLP	Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome
NVD	Nacionālais veselības dienests
NVO	Nevalstiskās organizācijas
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
P&A	Pētījumi un attīstība
PISA	Starptautiskā skolēnu novērtējuma programma
PVO	Pasaules Veselības organizācija
SIF	Sabiedrības integrācijas fonds
SEG	Siltumnīcefekta gāzes
SPKC	Slimību profilakses un kontroles centrs
TEN-T	Eiropas transporta tīkls

TI	Transparency International
TM	Tieslietu ministrija
VARAM	Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija
VDI	Valsts darba inspekcija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VK	Valsts kanceleja
VKKF	Valsts Kultūrkapitāla fonds
VM	Veselības ministrija
VP	Valsts policija
VRS	Valsts robežsardze
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas
VUGD	Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests
WEF	Pasaules Ekonomikas forums

Ievads

Šis ziņojums sniedz NAP2027 mērķu īstenošanas vidusposma novērtējumu, kā arī ietver informāciju par Latvija2030 īstenošanu un valsts ilgtspējīgu attīstību. Tajā tiek sniegts Latvija2030 stratēģisko mērķu sasniegšanas novērtējums, kā arī ir apzināts un analizēts progress NAP2027 mērķu sasniegšanā, ņemot vērā arī to, ka NAP2027 īstenošanu ietekmēja Latvijas Atveseļošanas fonda plāna īstenošana.

Šajā ziņojumā tiek vērtēta arī valsts ilgtspējīga attīstība kopumā, balstoties uz ANO noteiktajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem, kas ietverti valstu vadītāju apstiprinātajā rezolūcijā **"Mūsu pasaules pārveidošana: ilgtspējīgas attīstības programma 2030. gadam"** jeb Dienaskārtība 2030. Tā nosaka **17 ilgtspējīgas attīstības mērķus** (IAM) un 169 apakšmērķus, kas sasniedzami, lai pasaulē mazinātos nabadzība un pasaules attīstība būtu ilgtspējīga. IAM tiek līdzsvaroti trīs dimensijās: ekonomika, sociālie aspekti un vide. IAM ir aktuāli visām valstīm un sasniedzami tikai kopīgiem spēkiem, vienlaikus daļa no IAM lielā mērā saskan arī ar valstu nacionāla līmeņa izaicinājumiem un mērķiem.

2020. gada 2. jūlijā Saeima apstiprināja NAP2027, kā arī pievienoja tam Saeimas paziņojumu par NAP2027, uzsverot, ka Covid-19 straujā izplatība pasaulē un ieviestie pandēmijas ierobežošanas pasākumi ir nopietni ietekmējuši valsts ekonomikas attīstību. Tas norāda uz nepieciešamību mainīt paradumus un līdzšinējo rīcību, plānot valsts attīstību un valsts budžetu skaidri noteiktu mērķu sasniegšanai, vairāk resursu novirzīt produktīvākai nākotnes nozaru un ideju izaugsmei, koncentrēties uz inovatīvas, zināšanās balstītas sabiedrības attīstību un spēju radīt jaunas zināšanas, kā arī mērķtiecīgi virzīties uz digitālu risinājumu attīstību visās tautsaimniecības nozarēs, it īpaši izglītībā, lai veidotu stabilu sabiedrības izaugsmes pamatu un nodrošinātu uz nākotni vērstus ieguldījumus cilvēkkapitālā.

Saeima ar šo 2020. gada 2. jūlija paziņojumu arī atzina, ka Covid-19 izraisītā krīze jau ir pierādījusi NAP2027 vadmotīva "Paradumu maiņa – ceļš uz attīstību" un stratēģisko mērķu – produktivitāte un ienākumi, vienlīdzīgas iespējas, reģionālā attīstība un sociālā uzticēšanās – aktualitāti un nozīmi valsts ilgtspējas aspektā. NAP2027 stratēģiskie mērķi atspoguļo tās mūsu kopīgās vērtības, uz kurām jābalstās Latvijas valstij un sabiedrībai, jo tās nemainās īstermiņa krīžu vai ārējo notikumu iespaidā. NAP2027 iezīmē savstarpēji nesaraujami saistītas pārmaiņas tehnoloģijās, valsts pārvaldē, sabiedrības līdzdalībā un attiecībās starp iedzīvotājiem un valsti.

Ģeopolitiskā situācija pasaulē ir būtiski mainījusies. Līdz ar Krievijas uzbrukumu savai kaimiņvalstij Ukrainai Eiropas kontinentā ir sācies jauns karš, un ir acīmredzami, ka ir augsta riska militārs un hibrīds apdraudējums ES dalībvalstīm, jo īpaši tām, kurām ir kopīga robeža ar Krieviju. Tas ir izpaudies kā kaitējums Baltijas jūrā ieguldītajiem sakaru un enerģētikas infrastruktūras savienojumiem, Krievijas dronu un lidmašīnu ielidošana ES dalībvalstu gaisa telpā, nelegālo migrantu plūsmas pie Latvijas, Lietuvas un Polijas robežas un cita veida hibrīdkara elementi. Tas neapšaubāmi ietekmē ne tikai Latvijas valsts drošības situāciju, bet arī ārvalstu sadarbības partneru, potenciālo investoru un ceļotāju uztveri un bažas par reģiona drošību, kas savukārt tieši ietekmē mūsu valsts attīstību un ekonomikas izaugsmes iespējas. Būtisks nākotnes izaicinājums ir arī Latvijas demogrāfiskā situācija – sabiedrības novecošanās un negatīvais dabiskais pieaugums, kas radīs izaicinājumu ekonomikas turpmākai izaugsmei un sociālā atbalsta sistēmām. Latvijas ekonomikas izaugsmes līmenis, salīdzinot IKP uz vienu iedzīvotāju ar ES dalībvalstu vidējo rādītāju, 2024. gadā ir 68,4 %, kamēr Igaunijas rādītājs ir 79 % un Lietuvas rādītājs ir 87,5 % no ES vidējā. Lai arī Igaunijas rādītājs pēdējo četru gadu laikā ir pat samazinājies, tomēr Latvija joprojām ievērojami atpaliek no abām savām kaimiņvalstīm, tādēļ nepieciešams pārskatīt valsts ekonomikas politiku, maksimālu uzsvaru liekot uz tautsaimniecības produktivitātes veicināšanu.

Nacionālo attīstības plānošanas dokumentu īstenošanas progresa novērtējuma metodika

Turpmākajā ziņojuma daļā tiek sniegts Latvija2030 un NAP2027 mērķu sasniegšanas progresa novērtējums par katru NAP2027 rīcības virzienu, informējot par NAP2027 rīcības virzienos izvirzīto mērķu sasniegšanu un mērķu indikatoru vērtībām, aprakstot katra mērķa indikatora izmaiņu tendenci un sniedzot tās grafisku novērtējumu, kā arī aprakstot katra indikatora izmaiņas ietekmējošos faktorus.

Mērķa indikatora grafiskais novērtējums tiek sniegts vienā no šādiem veidiem, Valsts kancelejas ekspertiem novērtējot indikatora faktisko vērtību salīdzinājumā ar mērķa vērtību 2024. gadam, indikatoru izmaiņu tendenci laikposmā no indikatora bāzes gada līdz 2024. gadam un iespējamību sasniegt 2027. gada mērķa vērtības:

1) – virzība uz noteikto mērķa vērtību atbilst plānotajam;

2) – virzība uz mērķi ir pozitīva, tomēr nepietiekama mērķa vērtības sasniegšanai;

3) – virzība uz mērķi nenotiek, indikatora vērtība svārstās ap bāzes vērtību;

4) – virzība ir pretēja mērķim, mērķa sasniegšanas varbūtība zema;

5) – virzība ir diametrāli pretēja mērķim, mērķa sasniegšana nebūs iespējama;

6) N/A – virzība nav novērtējama, jo nav pieejami jaunāki dati.

Katra rīcības virziena novērtējuma beigās tiek sniegts kopējs raksturojums par tā īstenošanas progresu.

Latvija2030 un NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru analīze

LATVIJA2030 stratēģisko mērķu indikatori

Latvija2030 ietver septiņus stratēģisko mērķu indikatorus. Divi no tiem ir kompleksi starptautiskie valstu reitingi, no kuriem pašlaik izmantošanai pieejams tikai tautas attīstības indekss, bet atlikušie pieci indikatori raksturo demogrāfijas, ekonomisko aktivitāti, ienākumu līmeni un ienākumu nevienlīdzību, kā arī dabas resursu patēriņu, to mērot kā ekoloģisko pēdu jeb patērētos zemes platības hektārus uz vienu valsts iedzīvotāju. Dati par šiem indikatoriem iegūti no ANO, *Eurostat* un CSP, bet dati par Latvijas ekoloģiskās pēdas nospiedumu iegūti no *Global Footprint Network* tīmekļvietnes. Latvija2030 noteica par mērķi panākt to, ka valsts iedzīvotāju skaits 2030. gadā ir lielāks nekā 2,02 milj. iedzīvotāju.

1. attēls. Latvijas iedzīvotāju skaits gada sākumā no 2012. gada līdz 2025. gadam

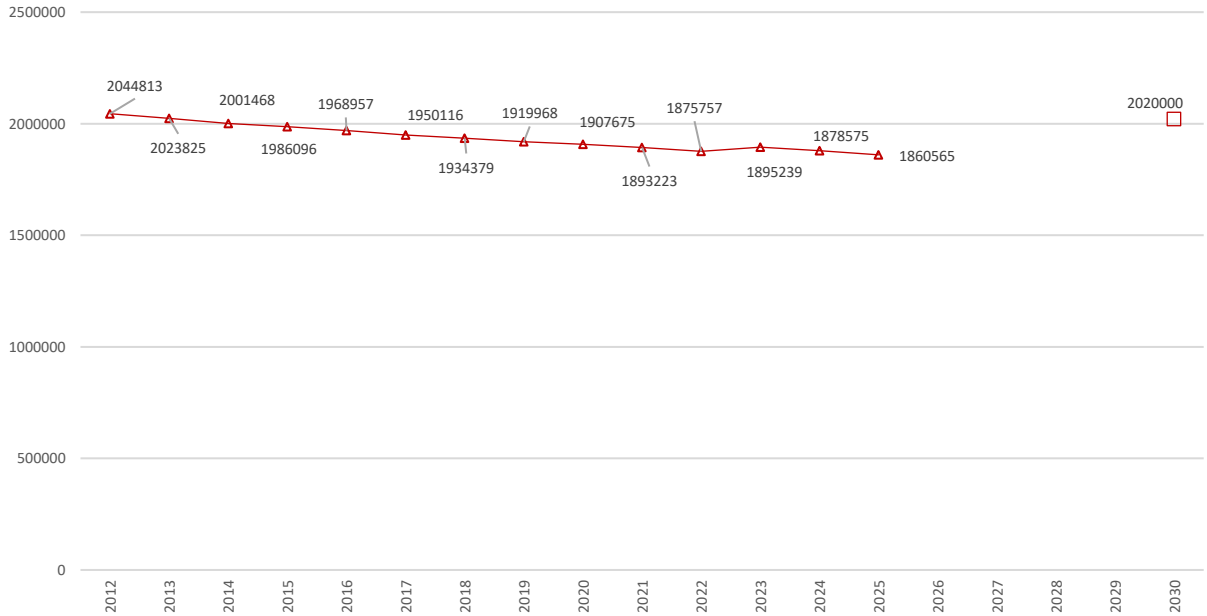

Datu avots: CSP

Latvijas iedzīvotāju skaita izmaiņas laikposmā no 2012. gada sākuma līdz 2025. gada sākumam redzamas 1. attēlā. Iedzīvotāju skaita izmaiņu tendence pēdējos gados norāda uz būtiski negatīvu šā rādītāja tendenci, kuru negatīvi ietekmē gan pastāvīgi negatīvais migrācijas saldo (izņemot 2022. gadu, kad Latvija uzņēma bēgļus no Ukrainas), gan dabiskā pieauguma negatīvie rādītāji, kas ir būtiski pasliktinājušies kopš 2021. gada (ievērojams dzimstības kritums ir kopš 2017. gada). Ja 2016. gadā piedzima 11,2 dzīvi bērni uz 1000 iedzīvotājiem, tad turpmāk šis rādītājs ir tikai samazinājies un 2024. gadā bija vairs tikai 6,9 dzīvi dzimuši bērni uz 1000 iedzīvotājiem, kas ir par 9,1 tūkst. jeb 41,3 % dzīvi dzimušo mazāk nekā 2016. gadā. To neapšaubāmi ir ietekmējusi Latvijas sabiedrības dzimumu un vecuma struktūra, kas pakāpeniski kļūst dzimstības līmeņa saglabāšanai mazāk labvēlīga, tomēr noteikti to ietekmē arī sociālekonomiskā situācija valstī, tai skaitā bažas par ienākumu drošību un valsts drošību pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam mērķis ir panākt, ka Džini indeksa vērtība 2030. gadā ir zemāka par 30 punktiem, bet NAP2027 nosaka – jau 2027. gadā šā rādītāja vērtībai jābūt 30 punktu. Tas ir rādītājs, kas atspoguļo ienākumu sadalījumu

starp sabiedrības locekļiem, un, jo augstāka ir indeksa vērtība, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.
Džini indeksa vērtības izmaiņas Latvijā laikposmā no 2012. gada sākuma līdz 2024. gada sākumam redzamas 2. attēlā.

2. attēls. Džini indeksa vērtības no 2012. gada līdz 2024. gadam, %

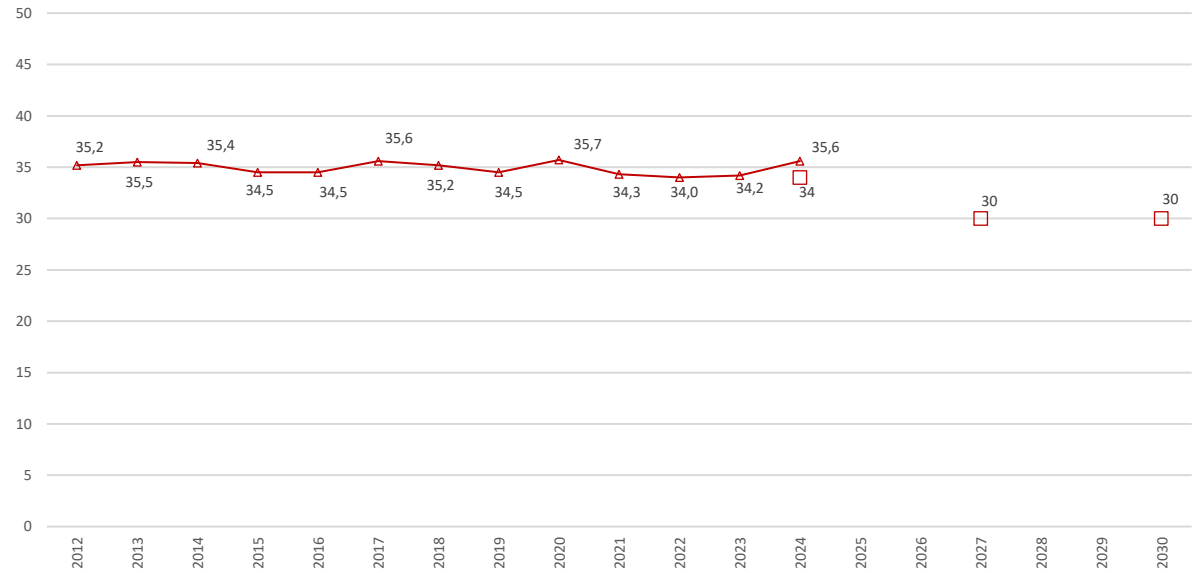

Datu avots: *Eurostat*

No 2. attēla var secināt, ka ienākumu nevienlīdzība Latvijā nav būtiski mainījusies pēdējo trīs gadu laikā, tomēr 2022. gadā ir tikusi sasniegta NAP2027 mērķa vērtība 2024. gadam, bet 2024. gadā Džini indeksa vērtība ir pieaugusi par 1,4 procentpunktiem. Līdzīga izmaiņu tendence ir vērojama arī attiecībā uz S80/S20 indeksu, kas 2021. gadā bija 6,6 (augstāko ienākumu kvintiles ienākumi par tik reizēm pārsniedz zemākās ienākumu kvintiles ienākumus), 2022. gadā tas bija 6,3 un 2024. gadam 6,7.

IKP uz vienu iedzīvotāju ir galvenais valstī esošās ekonomiskās aktivitātes rādītājs, kas atspoguļo ekonomikas izaugsmi un līdz ar to sabiedrības kopējās labklājības līmeni valstī. IKP uz vienu iedzīvotāju apjomi laikposmā no 2015. gada līdz 2024. gadam atspoguļoti 3. attēlā.

3. attēls. Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes no 2015. gada līdz 2024. gadam

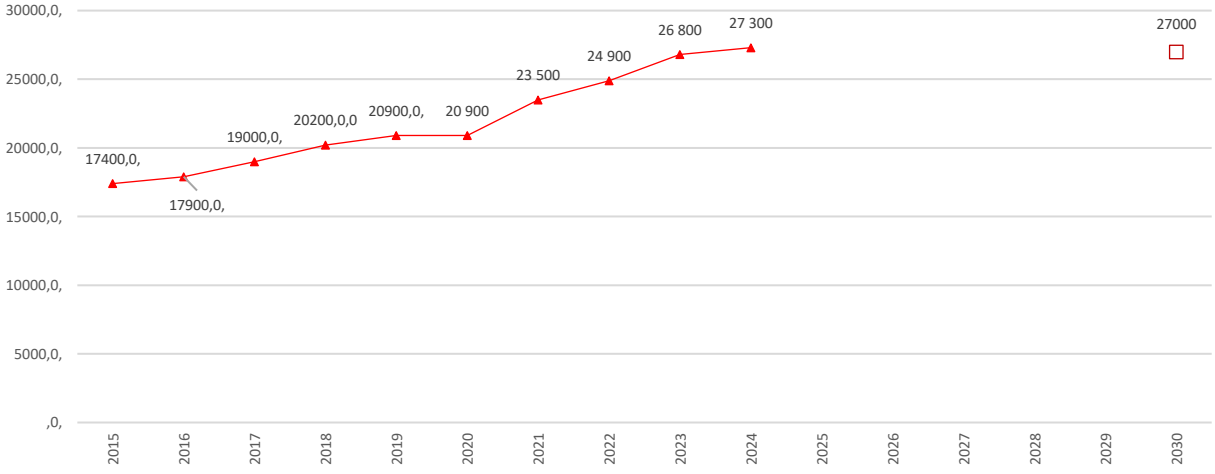

Datu avots: *Eurostat*

No 3. attēla var secināt, ka IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes pēdējos gados ir uzrādījis stabilu pieauguma tendenci, izņemot nelielu kritumu 2020. gadā, kas bija Covid-19 pandēmijas pirmais gads, kas būtiski ietekmēja ekonomisko aktivitāti. Īpaši strauji šā rādītāja vērtība pieaugusi pēdējos gados, un Latvija2030 ietvertais mērķis sasniegt IKP uz vienu iedzīvotāju (27 000 *euro* pēc pirktspējas paritātes) ir sasniegts jau 2024. gadā.

Viens no Latvija2030 mērķiem bija mazināt sociālekonomiskās atšķirības starp valsts reģioniem. Tādēļ kā viens no stratēģiskajiem mērķa indikatoriem ir iekļauts IKP uz vienu iedzīvotāju atšķirības jeb reģionālā IKP uz vienu iedzīvotāju dispersija Šis rādītājs atspoguļots 4. attēlā.

4. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju vērtības dispersija, %

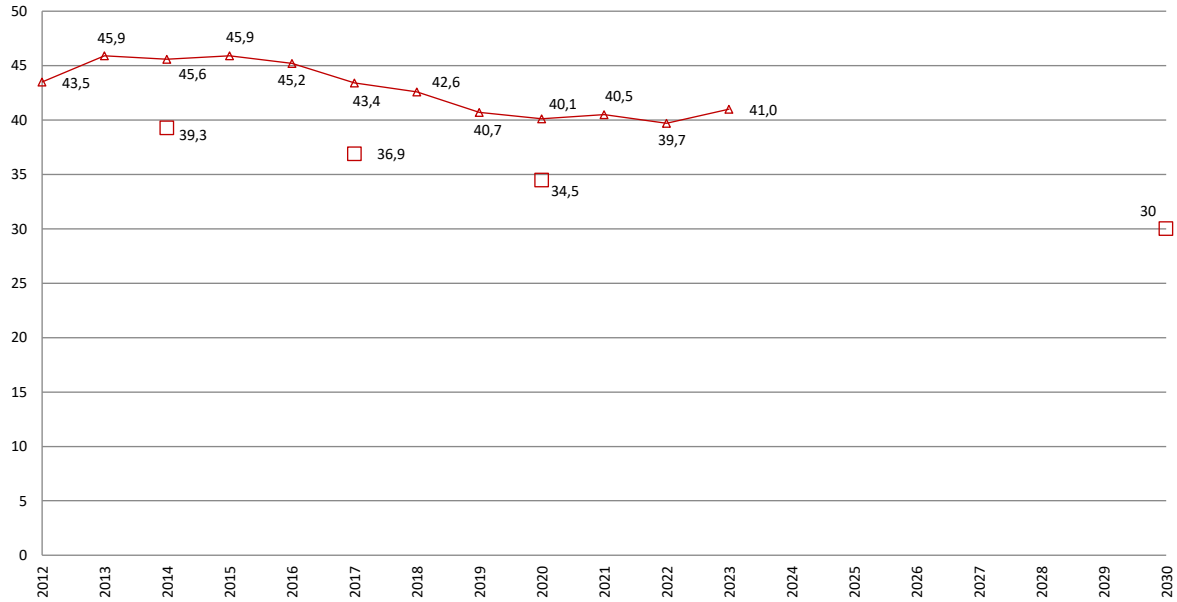

Datu avots: VARAM un CSP

Latvija2030 mērķis ir, ka reģionālā IKP uz vienu iedzīvotāju dispersijas skaitliskā vērtība ir zemāka par 30. Šis rādītājs ir datu izkliedes mērīšanas statistiskais rādītājs, kas parāda plānošanas reģionu IKP atšķirības starp reģioniem kopumā. Jānorāda arī, ka IKP rādītājs plānošanas reģioniem tiek aprēķināts ar ievērojamu laika nobīdi (pašlaik jaunākie pieejamie dati ir tikai par 2023. gadu) un no 2021. gada 1. jūlija ir mainītas Rīgas, Kurzemes un Vidzemes plānošanas reģiona teritoriālās robežas. No 4. attēla secināms, ka IKP reģionālās atšķirības pēdējo gadu laikā nedaudz samazinās, tomēr varbūtība, ka šis mērķis tiks sasniegts, nav vērtējama kā augsta.

Latvija2030 viens no stratēģiskajiem mērķa indikatoriem ir ekoloģiskās pēdas nospiedums (hektāri uz vienu iedzīvotāju). Šis rādītājs parāda, cik daudz hektāru zemes resursa savas dzīves nodrošināšanai vidēji patērē viens valsts iedzīvotājs. Ja 2008. gadā ekoloģiskās pēdas nospiedums bija 3,5 hektāri uz iedzīvotāju, tad 2022. gadā tas jau sasniedza 8,1 hektārus uz vienu iedzīvotāju. Šā rādītāja izmaiņas atspoguļotas 5. attēlā.

5. attēls. Ekoloģiskās pēdas nospiedums, hektāri uz iedzīvotāju

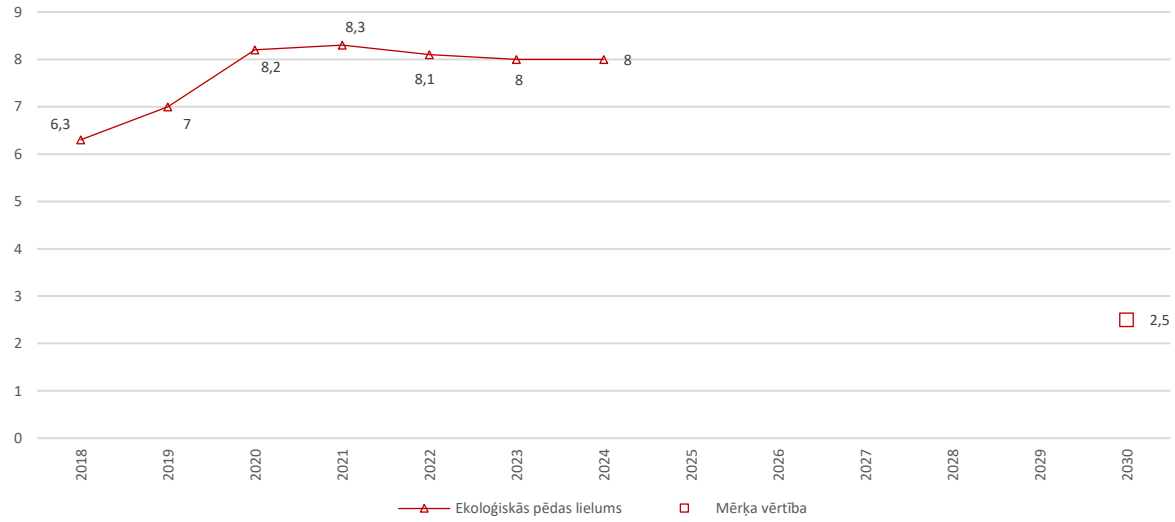

Datu avots: *Global Footprint Network*

Atbilstoši *Global Footprint Network* novērtējumam biokapacitāte Latvijā uz vienu iedzīvotāju 2024. gadā bija 9,5 zemes hektāri, kas nozīmē, ka biokapacitātes rezerve bija 1,5 hektāri. Salīdzinājumam – 2010. gadā šī rezerve bija 2,5 hektāri uz vienu iedzīvotāju, bet ekoloģiskās pēdas nospiedums bija 5,0 hektāri uz vienu iedzīvotāju. Var secināt, ka Latvijas ekoloģiskās pēdas nospiedums pēdējo piecpadsmit gadu laikā būtiski pieaudzis, bet biokapacitātes rezerve samazinājusies un 2021. gadā tā bija tikai 1 hektārs uz iedzīvotāju, bet 2024. gadā tā nedaudz pieaugusi un bija 1,5 hektāri.

Latvija2030 kā viens no stratēģiskajiem mērķa indikatoriem ir ietverts tautas attīstības indekss, un paredzēts, ka Latvija šā indeksa valstu rangu sarakstā būs augstāk par 30. vietu. Tautas attīstības indekss sastāv no trim komponentēm – 1) sagaidāmā dzīves ilguma, 2) izglītošanās sagaidāmā un faktiskā vidējā ilguma un 3) nacionālā ienākuma uz vienu iedzīvotāju rādītāja. Latvijas vietas izmaiņas valstu rangu sarakstā no 2012. gada līdz 2021. gadam atspoguļotas 6. attēlā.

6. attēls. Latvijas vieta tautas attīstības indeksa valstu rangu sarakstā

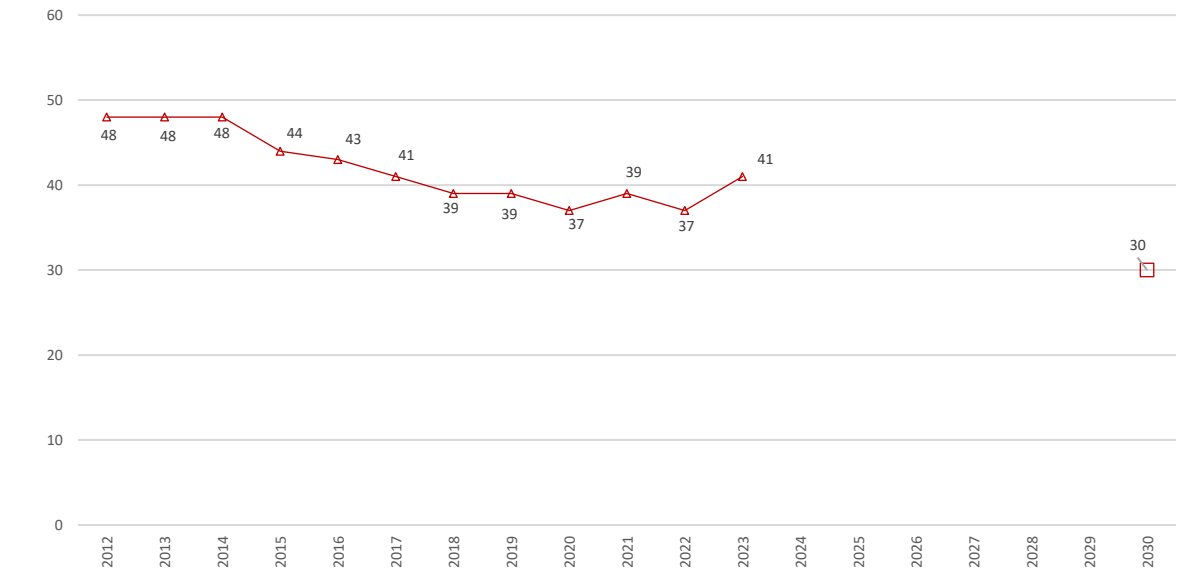

Datu avots: ANO

Secināms, ka Latvijas vieta kopš 2020. gada tautas attīstības indeksa valstu rangu sarakstā mainījusies maz, bet 2023. gadā pat noticis kritiens no 37. vietas uz 41. vietu pasaulē. Lai arī indeksa vērtība Latvijai ir palielinājusies par vienu desmitdaļu, tomēr Latviju apsteigušas Portugāle, Lietuva, Horvātija un Sanmarīno. Tas liecina par to, ka nepieciešamas papildu pūles un ieguldījumi izglītības un veselības nozarē, kā arī tautsaimniecības izaugsmē, lai Latvijas vietu valstu ranga sarakstā uzlabotu.
Latvija2030 kā stratēģiskais mērķis tika ietverts arī globālās konkurētspējas indekss, paredzot, ka šā indeksa valstu rangā Latvija2030. gadā būs augstāk par 40. vietu pasaulē. Pēc 2020. gada nav pieejama informācija par globālās konkurētspējas indeksa aprēķiniem, tādēļ šis rādītājs Latvijas tautsaimniecības konkurētspējas novērtēšanai vairs nav pieejams.

Tabula Nr. 1.

Mērķa indikators	**Bāzes vērtība (gads)**	**Aktuālā vērtība (gads)**	**Sasniedzamā vērtība 2030. gadā**	**Novērtējums ar piktogrammu**
Latvijas iedzīvotāju skaits gada sākumā, skaits	2,16 (2009)	1,86 (2025)	>2,02	
Džini indekss, %	37,5 (2008)	35,6 (2024)	<30	
IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, *euro*	14 500 (2008)	27 300 (2024)	>27000	
IKP uz vienu iedzīvotāju reģionos dispersija, %	46,8 (2006)	40,4 (2022)	<30 (2030)	
Ekoloģiskās pēdas nospiedums, hektāri uz iedzīvotāju	3,5 (2008)	8 (2024)	<2,5	
Latvijas vieta tautas attīstības indeksa valstu rangu sarakstā, vieta	48 (2007)	41 (2023)	<30	
Latvijas vieta globālās konkurētspējas indeksa valstu rangu sarakstā, vieta	68 (2009)		<40	N/A

NAP2027 stratēģisko mērķu indikatori

NAP2027 definēti septiņi stratēģisko mērķu indikatori.

Produktivitāte un ienākumi veido pamatu ilgtspējīgai izaugsmei, tādēļ produktivitāte kā darba ražīgums uz vienu darba stundu ir noteikta par vienu no stratēģisko mērķu indikatoriem. Produktivitātes paaugstināšana panākama ar mērķtiecīgu resursu ieguldīšanu augstākas pievienotās vērtības radīšanai un pārdošanai globālajā tirgū. NAP2027 paredz atbalstīt vietējos uzņēmējus, ieviest inovatīvas, jaunas tehnoloģijas, efektīvākus darba procesus un nodarbināto kompetenču pilnveidošanu, tā rezultātā veidojot uz zināšanām un inovāciju balstītas Latvijas konkurētspējas priekšrocības. Darba ražīguma uz vienu darba stundu izmaiņu tendence ir aplūkojama 7. attēlā.

7. attēls. Darba ražīgums uz vienu darba stundu % no ES vidējā līmeņa faktiskajās cenās pēc pirktspējas paritātes no 2012. gada līdz 2023. gadam

Datu avots: *Eurostat*

Darba ražīgums (*euro* uz nostrādāto stundu) Latvijā relatīvi visaugstākais bija 2021. gadā, kad tas sasniedza 63,8 % no ES vidējā. 2022. un 2023. gadā (provizoriskā rādītāja vērtība 2023. gadā ir 62,7 %) produktivitātes līmenis Latvijā ir samazinājies, un, tendencei būtiski nemainoties, nebūs iespējams sasniegt NAP2027 mērķi. Jāatzīmē, ka arī abās pārējās Baltijas valstīs ir vērojamas līdzīgas tendences – pēdējos divos gados produktivitāte ir zemākā līmenī nekā 2021. gadā. Turklāt Latvijā ir trešais zemākais darba ražīgums no ES dalībvalstīm, vēl zemāks šis rādītājs ir tikai Bulgārijā un Grieķijā.

Kā otrs produktivitātes un ienākumu stratēģisko mērķi atspoguļojošs indikators NAP2027 ir noteikts IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, procentos no ES vidējā līmeņa. Lai gan šis rādītājs ir saistīts ar produktivitāti, tomēr tas raksturo valsts ekonomiskās aktivitātes apjomu kopumā un no tā izrietošo iedzīvotāju ienākumu pieaugumu, tādējādi demonstrējot izmaiņas sabiedrības materiālajā labklājībā. Tas tiek atspoguļots kā īpatsvars no ES vidējā līmeņa, lai parādītu atšķirības starp Latvijas sasniegto ekonomiskās aktivitātes līmeni un ekonomiskās aktivitātes līmeni ES vidēji un arī citās ES dalībvalstīs. IKP uz vienu iedzīvotāju, procentos no ES vidējā līmeņa pēc pirktspējas paritātes, izmaiņas ir attēlotas 8. attēlā.

8. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju, procentos no ES vidējā līmeņa pēc pirktspējas paritātes, izmaiņas no 2012. gada līdz 2024. gadam

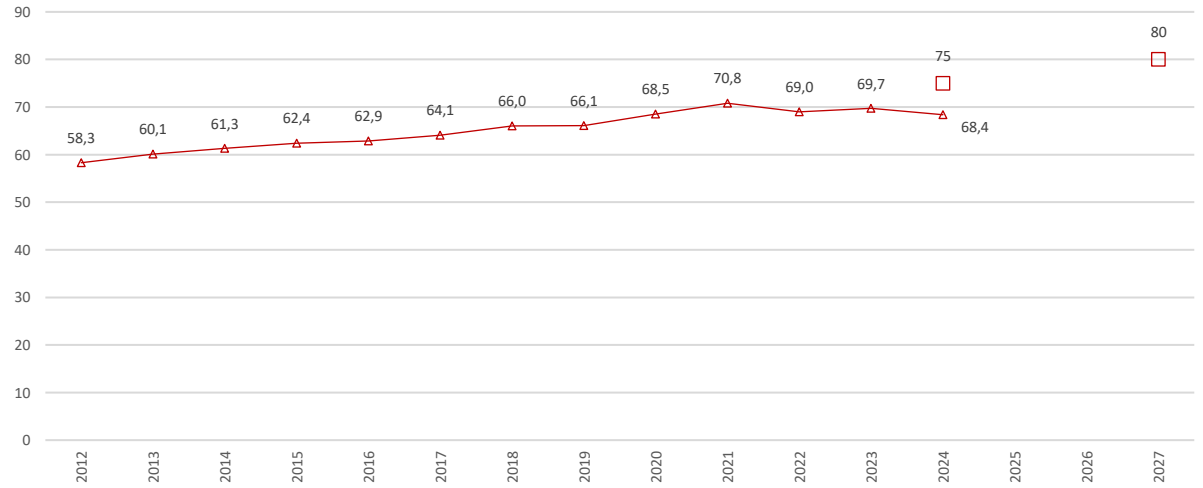

Datu avots: *Eurostat*

Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju, līdz 2021. gadam ir uzrādījis stabilu pieauguma tendenci, kura atbilda virzībai uz NAP2027 plānoto mērķa vērtību. Tomēr laikposmā no 2021. gada līdz 2024. gadam šā indikatora vērtība Latvijai ir samazinājusies no 70,8 % līdz 68,4 %, kas norāda uz būtisku tendences maiņu un ekonomiskās izaugsmes atpalicību no pārējām ES valstīm. Vienlaikus, skatot šo rādītāju Baltijas valstu kontekstā, jānorāda, ka Igaunijai tas samazinājies pat par 6 % (līdz 79 %), bet Lietuvā tikai par 1 % (2024. gadā 87 % no ES vidējā), līdz ar to atšķirība šajā rādītājā starp Latviju un Igauniju, no vienas puses, un Lietuvu, no otras puses, ir pieaugusi.

Džini indekss ir viens no stratēģiskā mērķa "Vienlīdzīgas iespējas" mērķa indikatoriem, bet tā izmaiņas jau tika apskatītas iepriekš. Otrs būtisks šā stratēģiskā mērķa indikators ir nabadzības riska indekss bērniem līdz 17 gadu vecumam. Tā vērtības atspoguļotas 9. attēlā.

9. attēls. Nabadzības riska indeksa bērniem līdz 17 gadu vecumam izmaiņas no 2012. gada līdz 2024. gadam

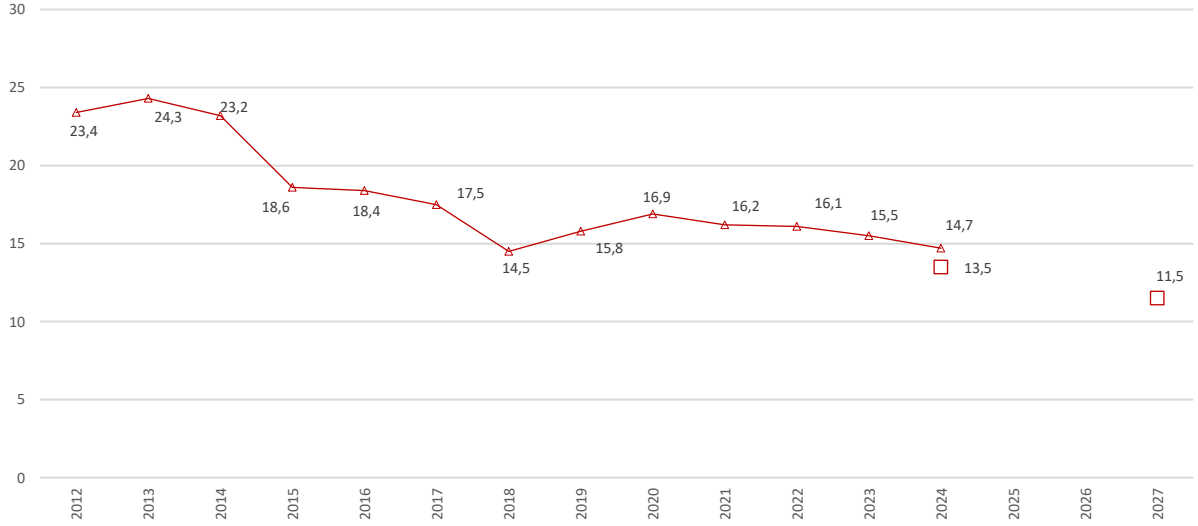

Datu avots: *Eurostat*

Šis rādītājs atspoguļo to, cik liela daļa bērnu ir pakļauta ne tikai nabadzības riskam kā nepieciešamībai iztikt ar zemiem mājsaimniecības ieņēmumiem, bet arī no tā izrietošajiem ierobežojumiem ģimenēm ar bērniem veikt lielāku ieguldījumu, lai nodrošinātu pilnvērtīgu bērna attīstību, izglītības un veselības aprūpes iespējas. Bērnu nabadzības riska indekss Latvijā līdz 2019. gadam ir būtiski uzlabojies, taču 2020. un 2021. gadā, kas bija laikā ar būtisku Covid-19 pandēmijas ietekmi uz sabiedrību un tautsaimniecību, tas ir par 2,4 % pasliktinājies, bet 2024. gadā situācija ir uzlabojusies, indeksa vērtībai samazinoties līdz 14,7 %. Tomēr jānorāda, ka NAP2027 izvirzītais mērķis indeksa vērtību 2024. gadā samazināt līdz 13,5 % nav sasniegts. Kopā ar lejupejošajiem dzimstības rādītājiem tas norāda uz nepieciešamību īstenot aktīvāku demogrāfijas atbalsta politiku, jo īpaši atbalstu ģimenēm ar bērniem.

Viens no visbūtiskākajiem NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoriem ir apmierinātība ar dzīvi, ko var attiecināt uz visiem četriem stratēģiskajiem mērķiem. Vienlīdzīgu iespēju pieejamība rada iespējas kļūt produktīvam un gūt ienākumus, sociālā uzticēšanās un līdzsvarota reģionālā attīstība ļauj visas valsts iedzīvotājiem sekmīgi iekļauties sabiedrībā un savstarpēji sadarboties, tādējādi nodrošinot cilvēka svarīgākās vajadzības un radot apmierinātību ar dzīvi. Apmierinātības ar dzīvi indikators atspoguļo to, cik lielai daļai valsts

iedzīvotāju ir vidēja vai augsta apmierinātība ar dzīvi, šā indikatora vērtību izmaiņas pēdējos gados atspoguļotas 10. attēlā.

10. attēls. Apmierinātība ar dzīvi (% no iedzīvotājiem)

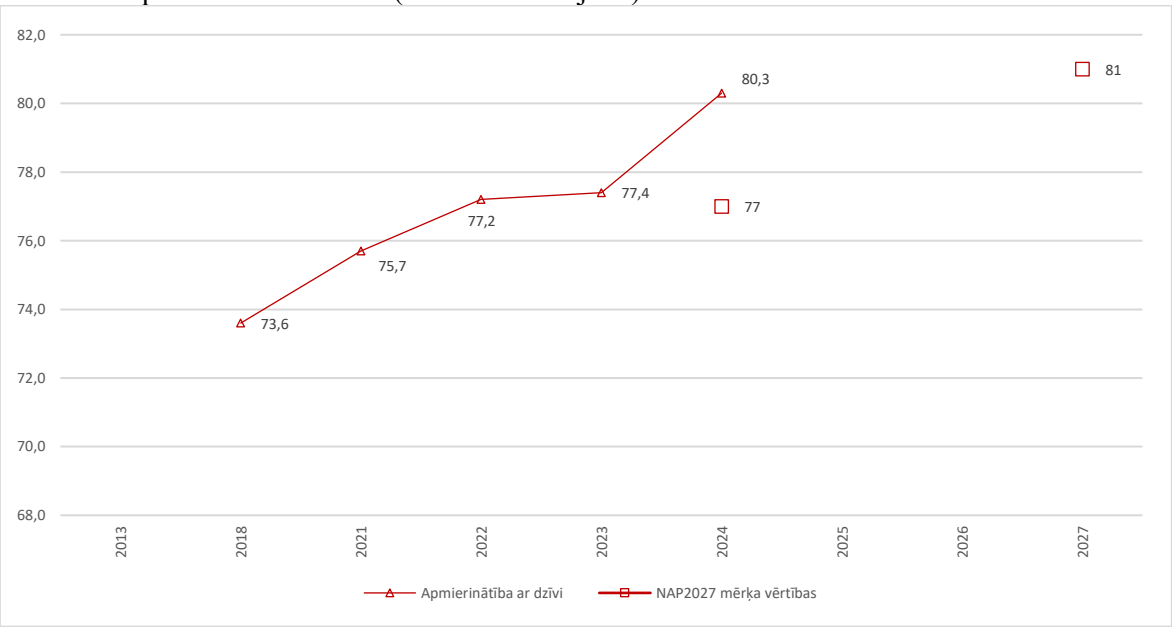

Datu avots: *Eurostat*

NAP2027 vērtība bāzes gadā (2018) bija 73,6 %, bet 2024. gadā tā bija jau 80,3 %, kas norāda, ka iedzīvotāju apmierinātība ar dzīvi kopumā pēdējos gados pieaug un pieaug to iedzīvotāju īpatsvars, kuru apmierinātība ir vidēja, bet iedzīvotāju īpatsvars ar augstu dzīves apmierinātību praktiski nemainās. CSP dati liecina, ka vispārējās apmierinātības ar dzīvi līmenis 2024. gadā bija 6,9 punkti, kas ir par divām punkta desmitdaļām vairāk nekā 2018. gadā. Vienlaikus jāatzīmē, ka iedzīvotāju apmierinātība ar savu finansiālo situāciju uzlabojās no 5,4 punktiem 2018. gadā līdz 5,9 punktiem 2022. gadā, bet apmierinātība ar darbu no 7,4 punktiem 2018. gadā līdz 7,7 punktiem 2023. gadā.

Būtisks NAP2027 stratēģiskā mērķa "Sociālā uzticēšanās" indikators ir sociālā uzticēšanās, kura tiek mērīta, balstoties uz *Eurostat* datiem par cilvēku uzticēšanos citiem cilvēkiem. Tā balstās cilvēka pārliecībā, ka uz līdzcilvēkiem var paļauties un līdz ar to arī sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai. Savstarpējā uzticēšanās ietekmē labklājību, apmierinātību ar dzīvi, pilsonisko aktivitāti, tā palielina personīgās izaugsmes iespējas nākotnē, kā arī sekmē demokrātiju valstī. CSP dati par uzticēšanās citiem cilvēkiem izmaiņām atspoguļoti 11. attēlā.

11. attēls. Cilvēku uzticēšanās citiem cilvēkiem izmaiņas no 2013. gada līdz 2024. gadam

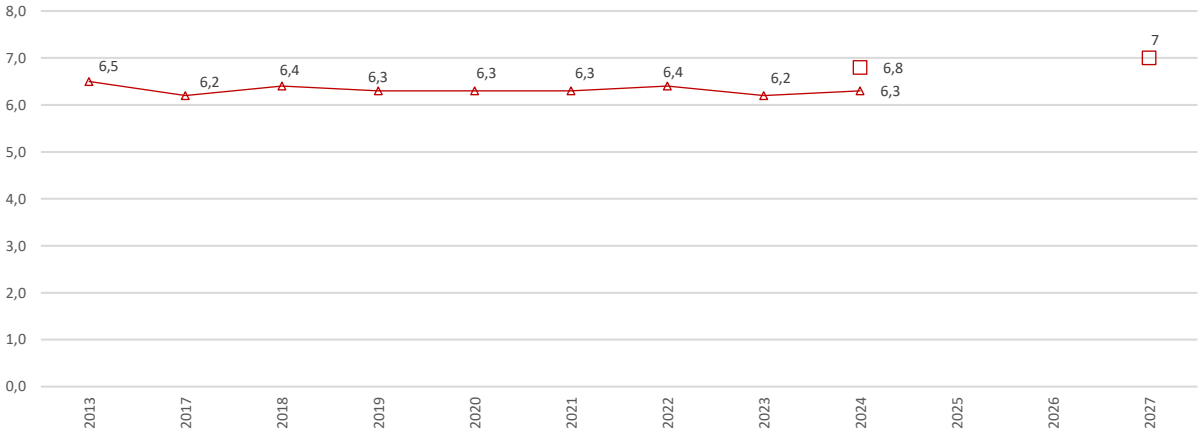

Datu avots: CSP

No 11. attēla secināms, ka cilvēku savstarpējā uzticēšanās pēdējo 10 gadu laikā nav pieaugusi, bet svārstījusies diapazonā no 6,2 līdz 6,4 punktiem. Lai šo tendenci pavērstu NAP2027 mērķa virzienā, būtu nepieciešams īstenot vairāk pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas un sabiedrības līdzdalības atbalsta pasākumu, kas veicinātu sabiedrības iesaisti un sadarbību pilsonisko iniciatīvu īstenošanai, tādējādi palielinot arī savstarpējo uzticēšanos.

NAP2027 ceturtais stratēģiskais mērķis ir reģionālā attīstība kā pamats valsts ilgtermiņa līdzsvarotai izaugsmei. Tas paredz panākt reģionu potenciālu attīstību un sociālekonomisko atšķirību mazināšanos, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, ar lielāku prasmi izmantojot katram reģionam raksturīgos resursus, veicinot katram reģionam raksturīgo specializāciju un kompetences, kā arī radot apstākļus jaunu darbavietu un pakalpojumu izveidei.

Šim mērķim ir noteikts stratēģiskais mērķa indikators – reģionālā IKP starpība, kas ir četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu. Šā indikatora vērtības atspoguļotas 12. attēlā.

12. attēls. Četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu no 2012. gada līdz 2023. gadam, %

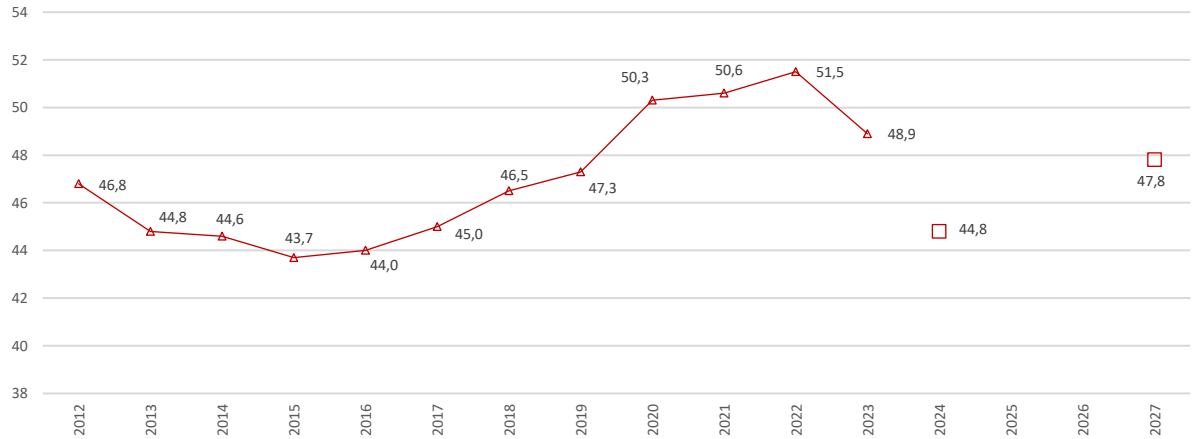

Datu avots: CSP

Attiecībā uz IKP aprēķinu reģionos nepieciešams norādīt, ka kopš 2021. gada mainījušās plānošanas reģionu un statistisko reģionu robežas, jo Rīgas plānošanas reģiona teritorija ir samazinājusies, atsevišķiem novadiem tiekot pievienotiem Kurzemes un Vidzemes reģionam. Līdz ar to NAP2027 apstiprināšanas brīdī fiksētie IKP uz vienu iedzīvotāju rādītāji reģionos nav vairs savstarpēji salīdzināmi ar pašreizējiem rādītājiem reģionos to pašlaik spēkā

esošajās robežās. Tomēr izmaiņas nav tik būtiskas, lai tās neatspoguļotu reģionālās atšķirības, tieši otrādi – var secināt, ka pašreiz esošo reģionu robežās aprēķinātie IKP uz vienu iedzīvotāju rādītāji objektīvāk atspoguļo reģionālās ekonomiskās aktivitātes atšķirības, jo iepriekš pie Rīgas (Pierīgas) reģiona piederīgs bija Limbažu novads, Saulkrastu novads, Ogres novads, kā arī Tukuma novads. Secināms, ka četros ekonomiski mazāk attīstītajos reģionos vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju attiecībā pret Rīgas reģionu ir palielinājies, piecu gadu laikā no 2017. gada (kas ir bāzes gads) līdz 2022. gadam pieaugot no 45 % līdz 51,5 % jeb par 6,5 procentpunktiem, tomēr jānorāda, ka 2023. gadā ir bijis šā rādītāja samazinājums līdz 48,9 %, jeb par 2,6 procentpunktiem, kas rada riskus šā NAP2027 mērķa sasniegšanai.

Tālāk tiek sniegts apkopojums (tabula Nr. 2) par NAP2027 stratēģiskajiem mērķiem, ietverot gan mērķu indikatoru bāzes gada vērtības, gan sasniedzamās vērtības, kā arī aktuālās indikatoru vērtības un mērķu īstenošanas progresa novērtējumu.

Tabula Nr. 2.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[43] Nominālais darba ražīgums uz vienu darba stundu, procentos no ES-27 vidējā rādītāja	59,2 (2018)	62,7 (2023)	65	68	
[44] IKP uz vienu iedzīvotāju, procentos no ES vidējā līmeņa, pēc pirktspējas paritātes līmeņa	66 (2018)	68 (2024)	75	80	
[45] Džini indekss, %	35,2 (2018)	35,6 (2024)	34	30	
[46] Nabadzības riska indekss bērniem (0–17), %	14,5 (2018)	14,7 (2024)	13	11,5	
[47] Apmierinātība ar dzīvi, %	73,6 (2018)	80,3	77	81	
[48] Savstarpējā uzticēšanās (no 16 g.), skala no 1 līdz 10	6,4 (2018)	6,3 (2024)	6,8	>7	
[49] Reģionālā IKP starpība – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	45 (2017)	48,9 (2023)	52	55	

Izvērtējot NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanas progresu, kopumā secināms, ka notiek sekmīga virzība uz stratēģisko mērķu sasniegšanu, jo ienākumu nevienlīdzība (vērtējot pēc Džini indeksa izmaiņām) samazinās, arī apmierinātības ar dzīvi (ar dzīvi vidēji apmierināto un augsti apmierināto iedzīvotāju īpatsvars) rādītājs ir jau pat pārsniedzis 2024. gadam plānoto mērķa vērtību. Attiecībā uz mērķi mazināt IKP atšķirības starp reģioniem jānorāda, ka, mainot plānošanas reģionu robežas (kopš 2021. gada 1. jūlija) un attiecīgi pārrēķinot datus atbilstoši pašlaik spēkā esošajām reģionu robežām, ir mainījusies gan bāzes vērtība, gan sasniegtā vērtība vidusposmā. Relatīvi salīdzinot pašlaik esošajām reģionu robežām atbilstoši veikto aprēķinu konstatēto atšķirību mazināšanas tempu un virzību ar

plānoto mērķa trajektoriju attiecībā uz reģioniem to robežās līdz 2021. gada 1. jūlijam, var secināt, ka pastāv risks nesasniegt plānoto mērķi līdzvērtīgā apjomā.

Bērnu nabadzības risks samazinās, darba ražīgums vienā darba stundā pieaug, un IKP uz vienu iedzīvotāju pret šo pašu rādītāju vidēji ES uzlabojas, tomēr šo indikatoru vērtību tendences ir mazāk pārliecinošas un vērtējams, ka pastāv risks NAP2027 izvirzītās mērķa vērtības nesasniegt. Vienīgi savstarpējās uzticēšanās rādītāji ir stagnējoši un pat nedaudz pasliktinājušies, kas rada bažas par plānotā mērķa sasniegšanu. Taču šeit jāņem vērā, ka atbilstoši sabiedrības viedokļa aptaujām zems ir arī savstarpējais atbalsts sabiedrībā (4,8 punkti 10 ballu skalā), zema ir pilsoniskā līdzdalība, kā arī uzticēšanās valdībai, Saeimai un politiskajām partijām. Sava loma šeit noteikti ir joprojām salīdzinoši augstajai ienākumu nevienlīdzībai sabiedrībā, kā arī ģeopolitiskās nestabilitātes dēļ pieaugošajam dezinformācijas apjomam.

Sabiedrības viedokļu līderu aptaujas rezultāti norāda uz to, ka progress NAP2027 mērķu sasniegšanā ir nevienmērīgs un vērojama ekspertu viedokļu dažādība. Kopumā redzams, ka viedokļu līderu uzskati lielākoties sakrīt ar objektīvi redzamām NAP2027 stratēģisko mērķu indikatoru tendencēm, tomēr attiecībā uz mērķi "Produktivitāte un ienākumi" un mērķi "Reģionālā attīstība" vērojamas atšķirības starp viedokļu līderu novērtējumu, kas attiecībā uz diviem mērķiem atšķiras no VK ekspertu sniegtā vērtējuma. Viedokļu līderu novērtējumu negatīvā virzienā visticamāk ietekmējusi ekonomikas stagnācija pēdējo četru gadu laikā un joprojām augstākās ekonomiskās aktivitātes atšķirības starp reģioniem. Viskritiskāk vērtējama situācija attiecībā uz mērķi "Savstarpējā uzticēšanās", kur gan NAP2027 mērķa indikatora tendence, gan viedokļu līderu novērtējums lielā mērā sakrīt. Vispozitīvāk novērtēta stratēģiskā mērķa "Vienlīdzīgas iespējas" sasniegšana, jo 42,8 % respondentu to novērtējuši kā drīzāk sekmīgu vai sekmīgu un tikai 26,5 % respondentu kā drīzāk nesekmīgu vai nesekmīgu. Šādi vērtējumi kopumā sakrīt arī ar šā mērķa indikatoru tendenču, kuras pēdējos gados ir uzlabojušās, novērtējumu.

Prioritāte "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki"

Rīcības virziens "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe"

Rīcības virziena mērķis ir **sekmēt vienlīdzīgi pieejamu, kvalitatīvu veselības pakalpojumu nodrošināšanu.** Mērķu indikatoru kopsavilkums un to tendences novērtējumi atspoguļoti tabulā Nr. 3.

Tabula Nr. 3.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
(59) Veselīgi nodzīvoti mūža gadi vīriešiem un sievietēm, gadi	50,6/52,2 (2017)	51,2/54,3 (2023)	53/55	55/57	
(60) Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība (neapmierinātās vajadzības pēc veselības aprūpes pakalpojumiem), %	6,2 (2018)	8,4 (2024)	5,0	4,0	
(61) Tiešmaksājumi veselības aprūpē (no kopējiem veselības izdevumiem), %	41,8 (2017)	35,1 (2023)	38	33	
(62) Pacientu apmierinātība ar veselības aprūpes pakalpojumiem, %	76,2 (2018)	73 (2022)	78	80	
(63) Profilaktiski/medicīniski novēršamā mirstība uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	342/198 (2018)	296/188 (2024)	325/191	316/179	
(64) Praktizējošo ārstu skaits uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	336 (2018)	343 (2024)	342	345	
(65) Praktizējošo māsu skaits uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	434 (2018)	416 (2024)	440	460	
(66) Vidējais gaidīšanas laiks bērniem (līdz 18 g. v.) uz sekundāru ambulatoru konsultāciju BKUS, dienas	48 (2019)	55 (2024)	42	39	
(67) Vidējais gaidīšanas laiks bērniem (līdz 18 g. v.) uz plānveida operāciju dienas stacionārā BKUS, dienas	40 (2019)	49 (2024)	38	35	

Makrolīmeņa indikators, kas raksturo progresu vairākos rīcības virziena uzdevumos, ir veselīgi nodzīvoti mūža gadi vīriešiem un sievietēm. Tas atspoguļo iedzīvotāju dzīves kvalitāti un norāda gadu skaitu, kas tiks nodzīvoti veselīgi, bez funkcionāliem traucējumiem un ierobežojumiem. Pēdējos gados rādītājs Latvijā pamazām uzlabojās, taču 2023. gadā tas gan vīriešiem, gan sievietēm pasliktinājās. Jāatzīmē, ka veselīgi nodzīvoto mūža gadu rādītājs Latvijā ir viszemākais starp Eiropas valstīm. Ja Latvijā vīrieši, šobrīd piedzimstot, veselīgi nodzīvotu 51,2 gadus, tad Igaunijā par pieciem gadiem ilgāk – 56,5 gadus. Veselīga mūža gadu skaita sievietēm un vīriešiem izmaiņu tendences atspoguļotas 13. attēlā.

13. attēls. Veselīgi nodzīvoti mūža gadi vīriešiem un sievietēm

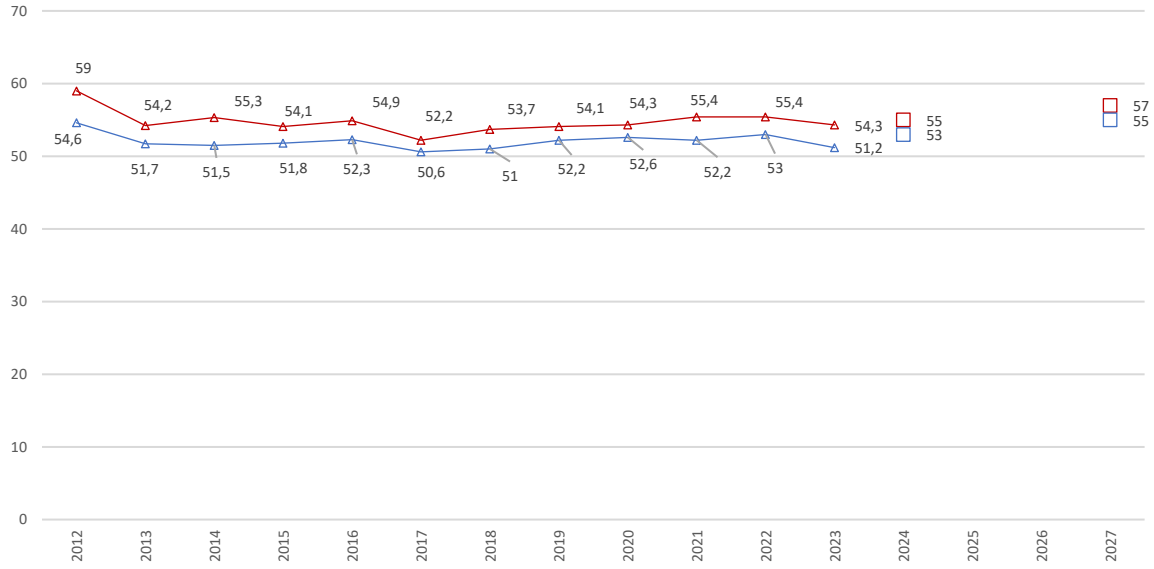

Avots: *Eurostat*

NAP2027 uzdevums [68] paredz valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības uzlabošanu, tai skaitā zālēm, nodrošinot gan finansiālo un ģeogrāfisko pieejamību, gan pilnveidojot esošos pakalpojumus un attīstot jaunus, tai skaitā mobilo vienību pakalpojumus, prioritāri mātes un bērna veselības aprūpes jomā un jomās, kam ir būtiska ietekme uz priekšlaicīgu mirstību un darbspēju zudumu.

Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību atspoguļo iedzīvotāju īpatsvars, kuri finansiālu iemeslu, rindu vai citu apstākļu dēļ nav varējuši saņemt veselības aprūpes pakalpojumu, lai gan tas ir bijis nepieciešams. Kopumā kopš 2013. gada veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība pakāpeniski uzlabojās un vairākus gadus salīdzinoši tikai 4–5,4 % iedzīvotāju kādu iemeslu dēļ nebija varējuši saņemt nepieciešamo veselības aprūpes pakalpojumu. Tomēr pēc Covid-19 pandēmijas situācija ar veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību ir būtiski pasliktinājusies, atgriežoties aptuveni 2016. gada līmenī – 2023. gadā veselības aprūpe kādu iemeslu dēļ bijusi nepieejama 7,7 % iedzīvotāju, bet 2024. gadā tās pieejamība vēl turpinājusi pasliktināties un veselības aprūpe nav bijusi pieejama jau 8,4 % iedzīvotāju. Tiešmaksājumu apjoms veselības aprūpē liecina, ka to īpatsvars kopējos veselības jomas izdevumos samazinājās līdz 2021. gadam, tomēr pēc pandēmijas tas atkal pieaug.

Apkopojot pasākumus, kas sekmējuši veselības aprūpes pieejamības uzlabošanu NAP2027 darbības periodā, jāatgādina, ka 2021. gadā prioritāte veselības jomā bija Covid-19 pandēmija, tāpēc valsts budžeta ieguldījumi tika virzīti pakalpojumu klāsta paplašināšanai Covid-19 seku mazināšanai. Reaģējot uz augošo pieprasījumu pēc psihoemocionālā atbalsta, krīžu un konsultāciju centrā "Skalbes" tika piesaistīti īpaši apmācīti krīzes konsultanti (diennakts atbalsta tālrunis), tika nodrošināts arī valsts apmaksāts konsultatīvais tālrunis pusaudžiem psihoemocionālā atbalsta saņemšanai. Savukārt slimnīcās tika iegādātas jaunas intensīvās terapijas gultas, aprīkotas esošās, paplašinātas observācijas gultu iespējas, veikta pacientu plūsmu nodalīšana un nodrošināts papildu finansējums skābekļa pieejamībai, diagnostikas ierīcēm un citiem resursiem.

Onkoloģijas jomā no 2022. gada tiek nodrošināta valsts apmaksāta krūšu implantu ievietošana pēc mastektomijas (krūts noņemšanas) pacientēm ar krūts ļaundabīgu audzēju un neinvazīvu krūts vēzi. No 2022. gada 1. janvāra, lai uzlabotu pieejamību diagnostiskiem izmeklējumiem, pacientiem ar iespējamo ļaundabīgo audzēju recidīvu, ir izveidots "dzeltenais koridors". Tas paredz nosacījumus, kad pacienti ir virzāmi prioritārai diagnostisko izmeklējumu

veikšanai un noteiktu speciālistu konsultāciju saņemšanai, ja pēc pacienta uzrādītām sūdzībām un simptomiem vai izmeklējumu rezultātiem konstatētas aizdomas par onkoloģiskās slimības recidīvu. Tas paredz arī, ka ģimenes ārsts vai ārsts speciālists atpazīst personas ar noteiktām sūdzībām un simptomiem un tām jau pirmā apmeklējuma laikā veic fizikālu izmeklēšanu un anamnēzes noskaidrošanu. Ja veiktās izmeklēšanas rezultātā ir konstatētas indikācijas ļaundabīgo audzēju recidīvu primārās diagnostikas izmeklējumiem, tad ģimenes ārsts vai speciālists pacientu nosūta secīgi uz noteiktajiem izmeklējumiem. Papildus tam ir pilnveidots 2016. gadā ieviestais "zaļais koridors" pacientiem ar pirmreizēju onkoloģisku saslimšanu. Stacionārajās ārstniecības iestādēs ir ieviesti onkoloģisko pacientu koordinatori. Ieviesta dzimumneitrāla vakcinācija pret cilvēka papilomas vīrusu (CPV) 12– 17 gadus (ieskaitot) veciem zēniem, lai nākotnē pasargātu arī vīriešus no saslimšanas ar tiem vēža veidiem, kurus izraisa CPV. Savukārt 2025. gadā tika paplašinātas to iedzīvotāju grupas, kuras ir tiesīgas saņemt valsts apmaksātu CPV vakcināciju (paaugstinātam riskam pakļautie iedzīvotāji, sievietes un vīrieši 25 gadu vecumā, sievietes un vīrieši vecumā no 18 līdz 24 gadiem (ieskaitot)). Ieviesta ģimenes ārstu motivācijas programma, kuras mērķis ir atklāt vēzi 1. un 2. stadijā. Ir paplašinātas iespējas veikt izmeklējumus ar nākamās paaudzes sekvencēšanu (NGS). Pozitronu emisijas tomogrāfijas ar datortomogrāfiju (PET/DT) diagnostisko izmeklējumu var saņemt pacienti neatkarīgi no uzstādītās diagnozes, pamatojoties tikai uz ārstu konsīlija lēmumu. Ir paplašināti radio ķirurģijas un staru terapijas pakalpojumi. Ir palielināts finansējums gaidīšanas rindu mazināšanai pakalpojumiem. Tika piešķirtas investīcijas medicīnisko iekārtu iegādei SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca", VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca" un BKUS. SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca" ir izveidots Latvijas Vēža centrs, kurā šobrīd tiek veikts starptautiskās akreditācijas process, kā arī Valsts patoloģijas centrs.

Palielināts arī to personu loks, kas ir atbrīvotas no pacienta līdzmaksājuma un kurām ir tiesības saņemt valsts apmaksātu ģimenes ārsta mājas vizīti.

Kopš 2023. gada vairāki speciālisti noteikti kā tiešās pieejamības ārsti, tostarp tie, kuri pakalpojumus sniedz garastāvokļa traucējumu kabinetā bērniem, un infektologs personām ar C hepatīta infekciju. No 2023. gada arī medicīniskais papilduzturs (speciālā pārtika) iekļauts valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstā.

Veikti uzlabojumi arī kompensējamo medikamentu pieejamībā un kompensējamo zāļu sarakstā iekļautas jaunas zāles. 2024. gadā paplašināts kompensējamo medikamentu klāsts onkoloģisko un psihisko traucējumu ārstēšanai, kā arī paplašināti kompensācijas nosacījumi, kas padara zāles pieejamas lielākam pacientu skaitam ar smagām saslimšanām.

Mātes un bērna veselības jomā no 2022. gada palielināts vecums valsts apmaksātas medicīniskās apaugļošanas procedūras veikšanai, nodrošinot pakalpojuma pieejamību sievietēm līdz 40 gadu vecumam (iepriekš – līdz 37 gadu vecumam). No 2022. gada epidurālā anestēzija dzemdībās ir par valsts līdzekļiem, arī ja vēlmi par atsāpināšanas pielietošanu izteikusi pati sieviete. Ieviests arī valsts apmaksāts diagnostikas pakalpojums bērniem ar autiskā spektra traucējumiem. No 2023. gada aprīļa ir paplašināts jaundzimušo skrīnings ar spinālās muskuļu atrofijas (SMA) un smaga kombinēta imūndeficīta (SKID) izmeklējumiem, un no 2024. gada oktobra ir ieviests jaundzimušo skrīnings 15 iepriekš skrīningā neiekļautām vielmaiņas patoloģijām, lai rastu iespēju laikus diagnosticēt un ārstēt jaundzimušajam noteiktas retās slimības. Savukārt no 2024. gada papildus līdzekļi novirzīti valsts apmaksātai kontracepcijai sociālās atstumtības riska grupu sievietēm, valsts apmaksātai dzimumšūnu (olšūnu vai spermatozoīdu) paņemšanai, sasaldēšanai un uzglabāšanai ķīmijterapijas pacientēm, kā arī bērnu zobārstniecībai un pusaudžu un grūtnieču vakcinācijai pret garo klepu. Tomēr, neraugoties uz īstenotajām aktivitātēm, būtu nepieciešams palielināt finansējumu daudzveidīgāku bērnu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai, ņemot vērā, ka vidējais gaidīšanas laiks bērniem uz sekundāru ambulatoru konsultāciju BKUS kopš 2019. gada ir pasliktinājies. Ja 2019. gadā pie ārsta speciālista BKUS bija jāgaida rindā 48

dienas, tad 2025. gadā vidējais rindas garums uz sekundāru ambulatoru konsultāciju jau ir 56 dienas. Šādi dati ir satraucoši, ņemot vērā, ka BKUS ir galvenais specializētās ambulatorās aprūpes pakalpojumu nodrošinātājs bērniem visā Latvijā. Jāatzīmē, ka pie atsevišķiem specialitāšu ārstiem gaidīšanas rindas ir arī mazinājušās. Salīdzinot rindu garumus par 2024. gada 1. janvāri un 2025. gada 1. janvāri, gaidīšanas laiks BKUS pie otolaringologa samazinājies no 23 līdz 7 dienām, pie mugurkaulāja ķirurga – no 40 līdz 17 dienām, pie narkologa – no 20 līdz 5 dienām, pie traumatologa ortopēda – no 58 līdz 25 dienām, pie endokrinologa – no 82 līdz 77 dienām, bet pie anesteziologa – no 11 līdz 5 dienām.

Kopš 2019. gada būtiski pieaudzis vidējais gaidīšanas laiks bērniem uz plānveida operāciju dienas stacionārā BKUS, tādējādi liecinot par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības bērniem pasliktināšanos. Ja 2019. gadā uz plānveida operāciju vajadzēja gaidīt rindā 40 dienas, tad 2022. gadā vidēji jau 55 dienas, bet 2025. gadā – 51 dienu.

Vērtējot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, apskatāmi ir rādītāji par medicīniski un profilaktiski novēršamo mirstību. Medicīniski novēršama mirstība ir nāves gadījumi tādu cēloņu dēļ, kurus var novērst galvenokārt ar atbilstošiem (laicīgiem, kvalitatīviem, efektīviem) veselības aprūpes pasākumiem, t. sk. skrīningu un ārstēšanu. Savukārt profilaktiski novēršamā mirstība ir nāves gadījumi tādu cēloņu dēļ, kurus var novērst galvenokārt ar sabiedrības veselības pasākumiem. Abos rādītājos nekādas tendences beidzamajos gados nav vērojamas, jo to vērtības no gada uz gadu bijušas mainīgas. Covid-19 pandēmijas gados abi rādītāji pieauga, kas liecināja par citkārt kontrolējamas un novēršamas mirstības palielināšanos, taču pēdējos gados rādītāji ir samazinājušies pat zem līmeņa, kāds tas bija pirms pandēmijas. Tas norāda, ka mērķtiecīgāka rīcība būtu nepieciešama ne tikai veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības kontekstā, lai nodrošinātu sniegto pakalpojumu savlaicīgumu un kvalitāti, bet arī veselības veicināšanas un slimību profilakses jomā, ņemot vērā, ka vairāk nekā puse no visas novēršamās mirstības ir profilaktiski novēršama, piemēram, ar alkohola patēriņa mazināšanu.

Nozares finansējums joprojām ir zem ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai nepieciešamā līmeņa, kas tiek definēts virs 5 % no IKP. Nepietiekams un nepastāvīgs finansējums būtiski apgrūtina iespējas īstenot izvirzītos politikas mērķus, kas var kavēt gan pakalpojumu kvalitātes uzlabošanu, gan pieejamības nodrošināšanu iedzīvotājiem.

Šī situācija prasa uzmanīgu resursu plānošanu un papildu ieguldījumus, lai nodrošinātu stabilu veselības aprūpes sistēmas attīstību un rūpes par iedzīvotāju veselību ilgtermiņā.

NAP2027 uzdevums [69] paredz optimālu ārstniecības personu skaita nodrošināšanu valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu sektorā gan palielinot darba samaksu, gan attīstot citus motivācijas rīkus, kā arī veidojot klīniskās universitāšu slimnīcas kā kompetenču un zināšanu pārneses centrus, lai pilnveidotu veselības nozarē strādājošo zināšanas, prasmes un kompetences atbilstoši darba tirgus vajadzībām.

Vērtējot ārstu esību valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai, jānorāda, ka rādītāja par praktizējošo ārstu skaitu uz 100 000 iedzīvotāju mērķa vērtība NAP2027 vidusposmā ir sasniegta. Gan 2021. gadā, gan arī 2023. gadā uz 100 000 iedzīvotāju bija 337 praktizējoši ārsti, savukārt 2024. gadā – 343 praktizējoši ārsti.

Savukārt praktizējošo māsu skaits uz 100 000 iedzīvotāju pēdējo gadu laikā turpina samazināties un ir kritiski zems. Nav sagaidāms, ka NAP2027 izvirzītais mērķis attiecībā uz ārstniecības atbalsta personu esību un pietiekamību tiks sasniegts. 2022. gadā bija novērots pēdējos 10 gados zemākais praktizējošo māsu skaits – 414 māsas uz 100 000 iedzīvotāju un arī 2024. gadā tas bija līdzīgs (viszemākais absolūtos skaitļos) – 416 māsas uz 100 000 iedzīvotāju. Māsu skaita samazinājums skaidrojams ar pagaidu ietekmi pēc māsas profesijas izglītības reformas 2022. gadā, kā rezultātā tika izveidota vispārējās aprūpes māsas profesija, paredzot pāreju no koledžas līmeņa izglītības (3 gadi un papildu specializācija) uz bakalaura izglītību augstskolā (4 gadi bez papildu specializācijas). Izglītības reformas pārejas posmā māszinību studiju programmu absolventu skaits samazinājās, jo daļa māsu vēl gadu pēc koledžas

programmas turpināja studijas augstskolā. Pirmās pēc jaunā koncepta sagatavotās māsas papildinās veselības aprūpes resursus 2026. gadā. Savukārt 2027. gadā augstskolas maģistra līmeņa programmas absolvēs pirmās paplašinātās kompetences māsas (2025. gadā uzņemtas 32). Jāuzsver, ka būtisks atbalsts veselības aprūpes sistēmā paralēli māsas profesijai ir ārsta palīgi (feldšeri) – 2024. gadā uz 10 000 iedzīvotājiem bija 13,3 ārsta palīgi.

NAP2027 darbības periodā ir īstenoti vairāki pasākumi ārstniecības un ārstniecības atbalsta personu piesaistes valsts finansētu veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai. Pirmkārt, regulāri tiek nodrošināta atalgojuma paaugstināšana veselības aprūpes nozarē. No 2022. gada ārstu (t. sk. rezidentu) un funkcionālo speciālistu zemākā mēnešalga paaugstināta par 4,4 % (no 1489 līdz 1555 *euro*), bet māsu un sertificētu ārstu palīgu zemākā mēnešalga – par 4,74 % (no 985 līdz 1032 *euro*). Savukārt vidējā mēneša darba samaksa ārstiem un funkcionālajiem speciālistiem 2022. gadā tarifā palielinājās līdz 1963 *euro,* kas ir par 5,42 % vairāk nekā 2021. gadā, bet ārstniecības un pacientu aprūpes personām un asistentiem vidēji līdz 1183 *euro* mēnesī, kas ir pieaugums par 5,91 %. Vidējā darba samaksa turpināja augt arī 2024. gadā – ārstiem un funkcionālajiem speciālistiem tā pieauga no 2083 *euro* līdz 2304 *euro* (+10,6 %), ārstniecības un pacientu aprūpes personām un asistentiem no 1303 *euro* līdz 1388 *euro* (+6,5 %), bet ārstniecības un pacientu aprūpes atbalsta personām no 865 *euro* līdz 925 *euro* (+6,9 %).

Darbam ārstniecības iestādēs reģionos ārstniecības personas tiek arī piesaistītas, īstenojot ES fondu projektu "Ārstniecības un ārstniecības atbalsta personu pieejamības uzlabošana". Uz 2021. gada 31. decembri ES fondu projekta ietvaros bija noslēgti 1125 kompensācijas līgumi par kopējo summu 9,28 milj. *euro,* savukārt projekta laikā no 2017. līdz 2023. gadam naudas kompensāciju saņēmusi pavisam 1851 persona, tostarp 392 ārstniecības personas 2023. gadā.

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem veselības jomā ir māsu piesaiste veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Kopš 2022. gadā īstenotās māsu izglītības reformas māsa pēc kvalifikācijas iegūšanas ir tiesīga patstāvīgi strādāt ārstniecības iestādēs terapeitisko, ķirurģisko un ambulatoro pacientu aprūpē. Sertifikācijas prasība māsām tika atcelta, aizstājot iepriekšējās specialitātes un papildspecialitātes ar specializācijas jomām. Lai nodrošinātu pārkvalifikāciju, 2022. gadā uzsākta ES fondu finansēta apmācība veselības aprūpē strādājošām māsām, ko gada laikā pabeidza 114 māsas. Reaģējot uz māsu trūkumu, 2023. gadā papildus ieguldīti 2,8 milj. *euro* vispārējās aprūpes māsas kvalifikācijas ieguves nodrošināšanai, tādējādi paplašinot uzņemšanu augstākās izglītības iestādēs.

Lai nodrošinātu ārstu ataudzi, rezidentūras vietu plānošanā pakāpeniski tiek palielināts valsts budžeta vietu īpatsvars. Rezidentu sagatavošanai un piesaistei reģionos 2023./2024. studiju gadā apstiprinātas 298 valsts budžeta finansētas rezidentūras vietas (salīdzinājumam 2019. gadā bija tikai 222 valsts budžeta finansētas vietas). Arī 2024./2025. studiju gadā rezidentūras studijas uzsāka 290 jaunie ārsti, bet 2025./2026. gadā – 299. VM uzsākusi rezidentūras procesa pārskatīšanu, lai veicinātu ciešāku ārstniecības iestāžu iesaisti rezidentu apmācībā. Kopš 2024. gada valsts budžeta finansētās rezidentūras vietas tiek mērķtiecīgi noteiktas ārstniecības iestādēm, tai skaitā privātajā ambulatorajā sektorā saskaņā ar valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstu.

Īstenotie pasākumi veselības nozarē sekmē valsts mērķu sasniegšanu attiecībā uz veselības aprūpes pieejamības un kvalitātes uzlabošanu. Ar ES fondu atbalstu īstenotie projekti palīdzējuši mazināt personāla trūkumu valsts apmaksātu pakalpojumu sniegšanai, īpaši stacionāros, tādējādi sekmējot pakalpojumu nepārtrauktību un pieejamību. Darba samaksas palielinājums un papildu izglītības iespējas uzlabo mediķu motivāciju un profesionālo attīstību, mazinot darbaspēka aizplūšanu no veselības aprūpes sektora, tomēr ir nepieciešami papildu ieguldījumi un stimuli, lai nodrošinātu vajadzībām atbilstošu ārstniecības personāla, īpaši māsu, skaitu valsts finansēto veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai, kā to paredz MK apstiprinātais plāns "Veselības darbaspēka attīstības stratēģija no 2025. gada līdz 2029. gadam".

NAP2027 uzdevums [70] paredz veselības aprūpes kvalitātes un efektivitātes uzlabošanu, attīstot veselības aprūpes kvalitātes sistēmu, plašāk pielietojot uz rezultātu vērstu pakalpojumu apmaksas sistēmu, stiprinot primāro veselības aprūpi, veicinot slimību profilaksi un agrīnu diagnostiku, lai tādējādi nodrošinātu ierobežoto veselības aprūpes resursu iespējami labāku izmantošanu, vienlaikus sekmējot ātrāku izveseļošanos, priekšlaicīgas mirstības un darbnespējas novēršanu un dzīves kvalitātes saglabāšanos.

Neraugoties uz gausām izmaiņām rādītājos, kas raksturo veselības aprūpes kvalitāti (piemēram, veselīgi nodzīvoto mūža gadu skaits, medicīniski novēršamā mirstība), turpinās darbs veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes sistēmas pilnveidē ar mērķi, tam piesaistot ES fondu finansējumu, līdz 2029. gada beigām uzlabot pacientu drošību un kvalitāti vismaz 41 ārstniecības iestādē. Pasākuma ietvaros tiek organizēta ārstniecības iestāžu personāla kompetenču pilnveide kvalitātes un pacientu drošības jautājumos, kā arī klīnisko algoritmu, pacientu ceļu un kvalitātes indikatoru izstrāde un ieviešana.

Lai veicinātu agrīnu diagnostiku un uzlabotu veselības aprūpes efektivitāti, ir pārskatīti esošie veselības aprūpes pakalpojumu apmaksas mehānismi. Kopš 2021. gada tiek nodrošinātas regulāras piemaksas ģimenes ārstiem par sasniegtajiem skrīninga atsaucības rādītājiem. No 2023. gada ģimenes ārstu praksēm būtiski palielināta piemaksa – no 75 līdz 250 *euro* – par laikus atklātu vēzi 1. vai 2. stadijā diagnozes noteikšanas brīdī. Turpmākai profilakses un skrīninga sistēmas attīstībai tiek vērtēta jaunu skrīninga programmu ieviešanas iespēja, tostarp pilotprojekti plaušu un kuņģa vēža skrīningiem, ievērojot EK rekomendācijas un Latvijas epidemioloģisko situāciju. Plaušu vēža skrīninga programmas ietvaros plānots nodrošināt integrētu pieeju augsta riska pacientu identificēšanai, savlaicīgai uzaicināšanai un izmeklēšanai. Kuņģa vēža profilakses ietvaros paredzēta *Helicobacter pylori* testēšana un pirmsvēža bojājumu pacientu uzraudzības mehānismu izstrāde.

Kā būtiska jāatzīmē arī jaundzimušo skrīninga paplašināšana – balstoties uz bērnu veselības aprūpes speciālistu rekomendācijām, no 2024. gada 1. oktobra skrīnings paplašināts vēl 15 slimību agrīnai atklāšanai, no kurām 14 ir ģenētiski pārmantotas, bet viena ir B12 vitamīna trūkums mātei un/vai bērnam. Visas 23 skrīningā iekļautās slimības ir nopietnas, bet agrīni uzsākta ārstēšana ievērojami uzlabo prognozi par bērna turpmāko dzīves kvalitāti.

Ar 2024. gadu darbu uzsākušas metodiskās vadības institūcijas prioritārajās veselības aprūpes jomās, tostarp onkoloģijā, psihiatrijā, bērnu psihiatrijā, traumatoloģijā, pediatrijā, kardioloģijā, radioloģijā, rehabilitācijā un ģimenes medicīnā. Šīs institūcijas nodrošina vienotu pakalpojumu vadību, kvalitātes pārraudzību (klīniskie auditi, algoritmi, datu analīze), multiprofesionālu speciālistu komandu darbību un zināšanu pārnesi, veicinot pakalpojumu pieejamību un kvalitāti.

Jau pirmajā darbības gadā metodiskās vadības institūcijas ir izstrādājušas nozīmīgus nodevumus, sagatavojušas priekšlikumus sistēmisku problēmu risināšanai un ieviesušas inovatīvus, tostarp digitālus, risinājumus ārstniecības procesu uzlabošanai. Vienlaikus vairāki pasākumi ir tikai aizsākti – apkopoti dati par faktisko situāciju dažādās ārstniecības iestādēs, identificētas problēmas un noteikti galvenie attīstības virzieni. Šie rezultāti kalpo kā pamats turpmākai metodiskās vadības institūciju darbībai, kuras ietvaros tiks meklēti un ieviesti konkrēti risinājumi veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes uzlabošanai.

Tomēr, lai pilnībā sasniegtu NAP2027 uzstādītos politikas rezultātus, nepieciešams turpināt mērķtiecīgu resursu investīciju plānošanu, to piesaisti, pakalpojumu kvalitātes monitoringu un sabiedrības izglītošanu veselīga dzīvesveida jomā.

NAP2027 uzdevums [71] vērsts uz multidisciplināru un starpnozaru sadarbībā balstītu pakalpojumu attīstīšanu ambulatorajā, stacionārajā un ilgtermiņa aprūpē pacientiem ar hroniskām slimībām, jo īpaši psihiskām slimībām, atkarībām, infekcijas slimībām, geriatrijas un nedziedināmi slimiem pacientiem, arī bērniem, tai skaitā

uzlabojot psiholoģiskā un sociālā atbalsta pieejamību pacientiem un viņu ģimenes locekļiem smagu slimību un citos psihoemocionāli sarežģītos gadījumos.

No 2021. gada jūlija darbu uzsāka trīs jaunas Pusaudžu resursu centra filiāles Valmierā, Ventspilī un Daugavpilī pusaudžiem ar psihiskās veselības problēmām. Papildus tam Pusaudžu resursu centrā Rīgā un Liepājā paplašinātas pusaudžu iespējas saņemt palīdzību, tādējādi uzlabojot ambulatoro un preventīvo pieeju bērnu un jauniešu psihiskās veselības aprūpē.

2022. un 2023. gadā organizētas apmācības pedagogiem, psihologiem, logopēdiem un citiem speciālistiem uzvedības analīzes (ABA – *Applied Behavior Analysis*) metodes apguvei. Šo mācību mērķis – nodrošināt kvalificētus speciālistus, kas varētu sniegt ABA terapiju bērniem ar autiskā spektra traucējumiem. ABA terapijas ieviešana veicina multidisciplināru pieeju bērnu psihiskās veselības aprūpē, ietverot sadarbību starp psihologiem, pedagogiem, logopēdiem un ārstiem.

No 2022. gada novembra sākta pilotprojekta īstenošana ilgstošas sociālās aprūpes iestādēs, izveidojot veselības aprūpes punktus, lai nodrošinātu nepārtrauktību veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā un sāktu šo pakalpojumu iekļaušanu valsts apmaksāto pakalpojumu grozā.

Lai novērstu bērnu ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās un sniegtu atbalstu pašvaldībām, no 2024. gada 1. janvāra ieviests valsts budžeta līdzfinansējums aprūpes mājās pakalpojuma nodrošināšanai bērniem ar smagiem un ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas noteikta invaliditāte un izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību.

ES fondu projekta ietvaros paredzēts atbalstīt 4550 bērnus vecumā līdz 18 gadiem (neieskaitot) ar smagu slimību, funkcionāliem traucējumiem, iespējamu vai esošu invaliditāti, izveidojot vienotu mehānismu psihosociālā atbalsta sniegšanai, kas ietvers gan atbalsta sniegšanu ārstēšanās periodā, atrodoties BKUS stacionārā, gan pēctecīgu atbalsta sniegšanas turpināšanu, bērnam un ģimenei atgriežoties dzīvesvietā. Paredzēta sadarbības pilnveidošana starp psihosociālā atbalsta sniegšanā iesaistītajām iestādēm un organizācijām, t. sk. BKUS, pašvaldību sociālajiem dienestiem, ģimenes ārstu praksēm, nevalstiskajām organizācijām, pacientu un vecāku apvienībām, sociālo pakalpojumu sniedzējiem, ja nepieciešams, arī bāriņtiesām un citām tiesībaizsardzības institūcijām.

2025. gada aprīlī BKUS vadībā tika uzsākts pilotprojekts, kura mērķis ir pilnveidot reģionālo paliatīvās aprūpes kabinetu funkcionalitāti un paplašināt bērniem pieejamos paliatīvās aprūpes pakalpojumus ārpus Rīgas. Pilotprojekta ietvaros:

• Latgalē tika pārstrukturēta VSIA "Daugavpils reģionālā slimnīca" paliatīvās aprūpes kabineta darbība, kas iepriekš sniedza ambulatoros pakalpojumus pieaugušajiem (onkoloģisku saslimšanu gadījumā, galvenokārt sāpju kontrolei). Izmēģinājuma projekta ietvaros šis kabinets papildus nodrošina bērnu paliatīvās aprūpes veselības aprūpes komponenti – konsultācijas un aprūpi – 24/7 režīmā.

• Kurzemē SIA "Liepājas reģionālā slimnīca" tika izveidota mobilā bērnu paliatīvās aprūpes komanda, kas nodrošina visaptverošu, multidisciplināru aprūpi gan stacionārā, gan pacienta dzīvesvietā.

Pakalpojumu nodrošināšana pacienta dzīvesvietā abos pilotprojekta īstenošanas reģionos notiek ciešā sasaistē ar reģionālajām paliatīvās aprūpes struktūrām, savukārt BKUS nodrošina speciālistu apmācību, uzraudzību un metodisko atbalstu. Pilotprojekts paredz regulāru rezultatīvo rādītāju izvērtēšanu, kas ļaus novērtēt ieviesto modeļu efektivitāti, ilgtspēju, nepieciešamos resursus un potenciālo paplašināšanu atbilstoši reģistrēto pacientu skaitam.

Savukārt attiecībā uz pieaugušām personām no 2024. gada 1. janvāra ir nodrošināts mobilās komandas paliatīvās aprūpes pakalpojums personas dzīvesvietā (hospisa aprūpe), kas papildus veselības aprūpes pakalpojumiem ietver valsts finansētu sociālo aprūpi, psihoemocionālo atbalstu un tehniskos palīglīdzekļus. Pakalpojumu var saņemt pilngadīgas

personas, kurām ir izsniegts attiecīgs stacionārās ārstniecības iestādes ārstu konsīlija lēmums par paliatīvo aprūpi dzīvesvietā, kā arī šo personu tuvinieki var saņemt psihoemocionālo atbalstu, t. sk. sērošanas periodā. Jaunais pakalpojums ir līdzvērtīgs hospisa tipa aprūpei pacientiem ar ierobežotu dzīvildzi, integrēti un starpsektorāli nodrošinot gan nepieciešamo aprūpi, gan arī nepieciešamo psihoemocionālo atbalstu, cieņpilnu attieksmi un rūpes pacienta dzīvesvietā. Lai paliatīvās aprūpes mobilo komandu pakalpojumu pacienta dzīvesvietā integrētu gan veselības, gan sociālo pakalpojumu sistēmā, iepriekš tika īstenoti izmēģinājuma projekti. Tie apliecināja pakalpojuma efektivitāti, samazinot gan hospitalizāciju skaitu, gan Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta izsaukumus attiecīgajai pacientu grupai.

No 2023. gada 1. novembra ieviests arī jauns sociālais pakalpojums – atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojums. Tiesības uz pakalpojumu ir pilngadīgām personām ar I vai II invaliditātes grupu, kurām ir garīga rakstura traucējumi, savukārt no 2026. gada 1. janvāra tiesības uz pakalpojumu ir arī pilngadīgām personām ar III invaliditātes grupu, kurām ir garīga rakstura traucējumi. Pakalpojuma mērķis ir ļaut atbalstāmajai personai īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar citiem – pieņemt sev nozīmīgus lēmumus, paplašināt savu dabisko atbalsta loku, pilnveidot spējas pārstāvēt sevi un aizsargāt savas intereses, kā arī paplašināt atbalstāmās personas zināšanas un izpratni par savām tiesībām. Pakalpojumu nodrošina biedrība "Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem "Zelda"", un 2024. gadā 175 personas ar garīga rakstura traucējumiem saņēma atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojumu, savukārt līdz 2025. gada novembrim – jau 207 personas.

Plānots paplašināt aprūpes pakalpojumus bērniem ar atkarībām, nodrošinot sociāli psiholoģisku un medicīnisku atbalstu. Šie pakalpojumi ir piemērs uz cilvēku centrētai multidisciplinārai pieejai ilgtermiņa aprūpē.

NAP2027 uzdevums [72] paredz veselības aprūpes pārvaldības stiprināšanu, uzlabojot veselības nozares datu digitalizāciju un pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanu veselības aprūpē, nodrošinot ārstniecības iestāžu sadarbības teritoriju attīstību, tai skaitā veselības aprūpes infrastruktūras uzlabošanu un digitālo tehnoloģiju plašāku izmantošanu veselības aprūpē, prioritāri mātes un bērna veselības aprūpes jomā un jomās, kam ir būtiska ietekme uz priekšlaicīgu mirstību un darbspēju zudumu, jo īpaši psihiatrijā, rehabilitācijā, kā arī nedziedināmi slimo pacientu aprūpē.

Līdzšinējā NAP2027 darbības periodā galvenās aktivitātes veselības aprūpes pārvaldības efektivitātes uzlabošanai vērstas trīs virzienos – (a) veselības aprūpes digitalizācija, (b) veselības aprūpes infrastruktūras uzlabošana, (c) valsts un pašvaldību partnerība veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanā.

NAP2027 darbības periodā turpināta e-veselības sistēmas attīstība. No 2024. gada Latvijā ir ieviesta elektroniskā vakcinācijas datu un vakcīnu pārvaldības informācijas sistēma. 2023. gadā veikti grozījumi MK 2000. gada 26. septembra noteikumos Nr. 330 "Vakcinācijas noteikumi", kuros ir noteikts ārstniecības iestāžu pienākums no 2024. gada e-veselības sistēmā sniegt datus par ārstniecības iestāžu veiktajām vakcinācijām ar valsts apmaksāto vakcīnu, kā arī pienākums vakcīnu pasūtījumus veikt digitāli. Savukārt 2025. gadā minētie noteikumi tika papildināti ar normatīvo regulējumu, kas nosaka obligātu pienākumu e-veselības sistēmā ievadīt informāciju par visām ārstniecības iestādēs veiktajām vakcinācijām, kas nav apmaksātas no valsts budžeta līdzekļiem.

Kopš 2024. gada e-veselības sistēmā ir ieviesta jauna funkcionalitāte – laboratorisko izmeklējumu rezultātu modulis, kas balstīts uz HL7 FHIR (*Health Level Seven Fast Healthcare Interoperability Resources*) standartu un nodrošina drošu datu apmaiņu starp dažādām informācijas sistēmām. Laboratorisko izmeklējumu rezultātu datus, tostarp izmeklējumu pārskatus PDF formātā, e-veselības sistēmā sniedz lielākā daļa laboratoriju. Piekļuve laboratorisko izmeklējumu rezultātu modulim e-veselības portālā pilnā apmērā ir nodrošināta ārstniecības personām, kuras ir noslēgušas līgumu par e-veselības lietošanu, sākot no 2024. gada septembra. Savukārt iedzīvotājiem šī funkcionalitāte ir pieejama no 2024. gada novembra.

2024. gadā NVD ir veicis esošā e-nosūtījuma risinājuma e-veselības sistēmā modernizāciju un papildu funkciju izstrādi, ko no 2025. gada 1. janvāra turpina VSIA "Latvijas Digitālās veselības centrs".

No 2024. gada e-veselības sistēmā ir ieviesta HL7 FHIR standartā balstīta vēža pacienta karte, un no 2024. gada 1. janvāra ārstniecības iestādes nodrošina šo datu sniegšanu e-veselības sistēmā, izmantojot šo jauno funkcionalitāti.

No 2024. gada 1. janvāra e-veselības sistēma nodrošina iespēju ārstniecības iestādēm elektroniski izsniegt medicīnisko dokumentu "Atzinums tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai", kā arī nodrošina attiecīgo datu apmaiņu ar LM Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmu.

E-veselības sistēmā ir izstrādāta arī e-steidzamā paziņojuma forma, kas paredz iespēju ārstniecības personām un ārstniecības iestādēm operatīvāk, ērtāk un drošāk ziņot SPKC par infekcijas slimības gadījumu vai aizdomām par to, kā arī par potenciālu sabiedrības veselības apdraudējuma situāciju.

2024. gadā uzsākta jauna e-veselības pacientu portāla izstrāde. 2024. gada beigās izstrādāts pacienta portāls prototips – modelis, kas ļauj iedzīvotājiem iepazīties ar nākotnes portāla izkārtojumu un informācijas attēlojumu par pierakstiem, receptēm, profilaktiskajiem pakalpojumiem u. c. iespējām un sniegt atgriezenisko saiti tā pilnveidei. Prototipa izstrādi no 2025. gada 1. janvāra ir pārņēmis SIA "Latvijas Digitālās veselības centrs".

Attīstītas arī citas veselības nozares valsts informācijas sistēmas. 2023. gadā SPKC sadarbībā ar NVD izstrādāja Vienoto digitālo epidemioloģisko sistēmu (EPID sistēma), kuras izstrāde tika uzsākta Covid-19 uzraudzības digitalizācijai, bet pakāpeniski tā ir paplašināta arī uz citu infekcijas slimību uzraudzību. Sistēmas izstrāde finansēta no Eiropas Savienības Solidaritātes fonda Covid-19 seku mazināšanai līdzekļiem.

2023. gadā NMPD, piesaistot ES fondu finansējumu, attīstīja Vienotās neatliekamās medicīniskās palīdzības un katastrofu medicīnas vadības informācijas sistēmu un izveidoja Pirmās palīdzības sniegšanas apmācību pārvaldības informācijas sistēmu.

No 2024. gada jūlija portālā latvija.lv pieejams e-pakalpojums "Valsts apmaksātie veselības aprūpes pakalpojumi", kas sniedz iedzīvotājiem pārskatāmu informāciju par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, līdzmaksājumiem un valsts izdevumiem. Digitālās veselības ekosistēmas modernizācijai kopumā līdz 2029. gadam pieejams ES fondu finansējums 25,9 milj. *euro* apmērā.

Būtiski ieguldījumi plānoti veselības aprūpes infrastruktūrā. Universitāšu un reģionālo slimnīcu infrastruktūras attīstībai paredzēti 149,5 milj. *euro*, bet sekundārās ambulatorās aprūpes infrastruktūrā – 8,5 milj. *euro*.

Realizēts pilotprojekts par valsts līdzdalību reģionālajās slimnīcās, kas ir stratēģisks solis valsts un pašvaldību sadarbības modeļa pilnveidē. 2024. gada decembrī pieņemts lēmums par valsts iesaisti SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca", tādējādi nodrošinot ciešāku valsts atbalstu un pārraudzību šīs slimnīcas darbībā.

Secinājumi un priekšlikumi

Rādītājs par veselīgi nodzīvotiem mūža gadiem, kas atspoguļo iedzīvotāju dzīves kvalitāti un norāda gadu skaitu, kas tiks nodzīvoti veselīgi, bez funkcionāliem traucējumiem un ierobežojumiem, Latvijā ir viszemākais starp Eiropas valstīm. Arī veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, tai skaitā bērniem, tāpat kā veselības aprūpē praktizējošo māsu skaits turpina samazināties. Zināmas pozitīvas tendences vērojamas attiecībā uz praktizējošo ārstu skaita pieaugumu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Ņemot vērā sabiedrības novecošanos, veselības aprūpes pakalpojumu esība un pieejamība kļūst par arvien svarīgāku faktoru, kas ne vien stiprina drošību un pārliecību par nākotni iedzīvotāju vidū, bet veido pamatu sabiedrības un valsts mijiedarbībai. Tāpēc universālās veselības aprūpes sistēmas

stiprināšana ir prioritāte turpmākiem gadiem, kur būtiska ir vairāku pasākumu īstenošana šādos darbu virzienos:

Ilgtspējīgs un pietiekams finansējums veselības aprūpei

- Situācijā, kad sabiedrība Latvijā noveco, lai nodrošinātu nepieciešamo veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, turpināt pakāpeniski palielināt veselības aprūpei novirzāmo finansējumu, palielinot tā apmēru no iekšzemes kopprodukta.
- Nodrošināt stabilu, vairākgadu budžeta plānošanu katrā no veselības aprūpes līmeņiem un galvenajos veselības aprūpes profilos, lai veselības aprūpes sektors un ārstniecības iestādes varētu mērķtiecīgi plānot personāla un infrastruktūras attīstību.

Veselības aprūpē strādājošo piesaiste un noturēšana

- Mazināt nevienlīdzību ārstniecības personu atlīdzībā.
- Ieviest elastīgus darba modeļus reģionos (rotācija, telemedicīna, finansējuma stimuliem piesaistītas prakses), kas ļautu labāk plānot un vadīt ārstu piesaisti reģionos, vienlaikus stiprinot metodisko vadības centru lomu jomas profesionāļu tālākizglītībā un karjeras veidošanā.
- Pārskatot finansējuma apmēru pamatstudijām medicīnā, palielināt studiju vietu skaitu rezidentūrā. Mērķtiecīgāk vadīt karjeras plānošanu absolventiem, kuri beiguši pamatstudijas medicīnā un ir ar augstu motivāciju turpināt darbu veselības aprūpes sektorā Latvijā.

Veselības aprūpes stiprināšana, tai skaitā reģionos

- Turpināt slimnīcu tīkla sakārtošanu, stiprinot reģionālās slimnīcas un vienlaicīgi pārskatot stacionāro pakalpojumu profilus un to esības pamatotību citviet reģionos.
- Straujāk attīstīt mobilās komandas un telemedicīnas risinājumus ambulatorās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai mazapdzīvotās teritorijās.
- Multidisciplināras pieejas attīstīšanas turpināšana veselības aprūpē darbam ar dažādu profilu pacientiem.
- Ambulatoro un plānveida stacionāro veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības uzlabošana bērniem, ņemot vērā esošos ierobežojumus un rindas valsts finansētu ārstu speciālistu pakalpojumu saņemšanai.

Veselības aprūpes kvalitāte un kvalitātes monitorings

- Noteikt skaidrus kvalitātes rādītājus slimnīcām, ārstu praksēm un speciālistiem primārajā un ambulatorajā veselības aprūpē, piesaistot lielāku daļu no finansējuma noteiktu kvalitātes rādītāju sasniegšanai.
- Publicēt pieejamus, saprotamus datus par ārstēšanas rezultātiem un noteikta rezultāta sasniegšanai nepieciešamo finansējumu.

Digitālās veselības sistēmas kvalitātes uzlabošana

- Straujāk pilnveidot e-veselības sistēmu, integrējot tajā visu izmeklējumu rezultātus un veidojot to ātru, intuitīvu un uzticamu lietotājiem.

Profilakses un sabiedrības veselības stiprināšana

- Noteikt augstāku prioritāti preventīvai medicīnai (vakcinācija, skrīnings, agrīna diagnostika), definējot sasniedzamos rādītājus un nodrošinot plašāku publicitāti par rādītāju izpildi.

- Veicināt iedzīvotāju paradumu maiņu, nodrošinot atbalstošu un veselīgam dzīvesveidam draudzīgu vidi, kā arī stiprināt veselībpratību iedzīvotāju vidū.

Rīcības virziens "Psiholoģiskā un emocionālā labklājība"

Rīcības virziena mērķis ir veicināt cilvēku psiholoģisko un emocionālo labklājību, lai stiprinātu iedzīvotāju noturību krīzes situācijās, sekmētu bērnu un jauniešu potenciāla attīstību, kā arī mazinātu deviantas uzvedības veidošanās riskus, nostiprinot veselību kā vērtību. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr. 4.

Tabula Nr. 4.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
(78) Potenciāli zaudētie mūža gadi uz 100 000 iedzīvotāju līdz 64 gadu vecumam, gadi	5242 (2018)	4526 (2024)	4950	4350	
(79) Bērnu un jauniešu ar īpašām vajadzībām īpatsvars, kas turpina izglītību pēc obligātās izglītības iegūšanas, %	28 (2019)	33 (2024)	33	38	
(80) Pēdējā gada laikā pārmērīgi alkoholu lietojušo personu īpatsvars darbspējas vecumā, %	39,9 (2018)	41,6 (2024)	39,0	38,2	
(81) Ikdienas smēķēšanas paraduma izplatība cilvēkiem darbspējas vecumā, %	26,2 (2018)	33 (2024)	25,5	24,7	
(82) Skolēni, kuri cietuši no skolasbiedru ņirgāšanās, %	22,3 (2018)	19 (2022)	21,5	20,5	
(83) Mirstība pašnāvību dēļ uz 100 000 iedzīvotāju, skaits	15,5 (2018)	13,4 (2024)	15,2	15,0	

Makro rādītājs, kas raksturo progresu vairākos rīcības virziena uzdevumos, ir potenciāli zaudētie mūža gadi uz 100 000 iedzīvotāju. Rādītājs atspoguļo to gadu skaitu, ko cilvēki būtu varējuši nodzīvot, ja nebūtu miruši priekšlaikus, nesasniedzot 64 gadu vecumu. Līdz pat 2020. gadam potenciāli zaudēto mūža gadu skaits pakāpeniski samazinājās, tomēr 2021. un 2022. gadā tas atkal pieauga, kas skaidrojams ar Covid-19 pandēmiju, kā dēļ mira arī gados jauni cilvēki. 2023. un 2024. gadā rādītājs ir stabilizējies. Domājams, NAP2027 noteiktās mērķa vērtības saistībā ar priekšlaicīgas mirstības mazināšanos tiks sasniegtas. Potenciāli zaudēto mūža gadu skaita uz 100 000 iedzīvotājiem izmaiņas atspoguļotas 14. attēlā.

14. attēls. Potenciāli zaudēto mūža gadu skaita uz 100 000 iedzīvotājiem izmaiņas pa gadiem

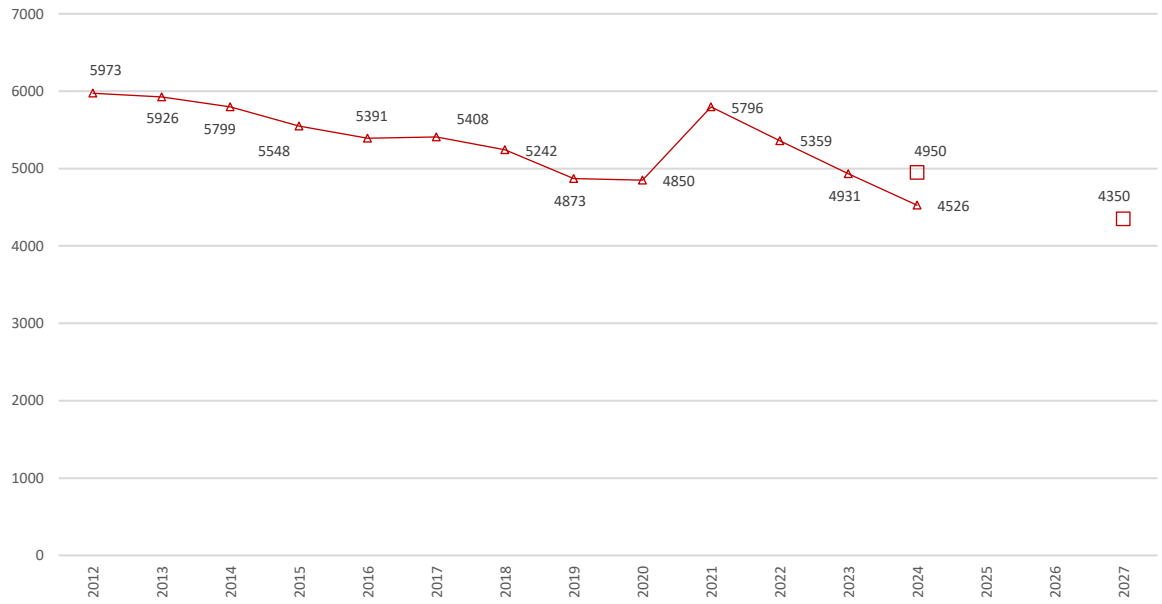

Datu avots: SPKC

NAP2027 uzdevums [84] paredz sabiedrības psihiskās un emocionālās veselības stiprināšanu, īstenojot uz mērķa grupām orientētus profilakses pasākumus un intervenci, paplašinot sabiedrības zināšanas un nodrošinot monitoringu, uzlabojot spēju pielāgoties mainīgiem dzīves un darba apstākļiem un radot izpratni par psihiskās un emocionālās veselības nozīmi personības izaugsmē, kopdarbības un iekļaujošas sabiedrības veidošanā.

Rādītājs, kas ilgtermiņā atspoguļo to, cik sekmīgi bijuši ieguldījumi psihiskās un emocionālās veselības stiprināšanā, ir mirstība pašnāvību dēļ uz 100 000 iedzīvotāju. Mirstība pašnāvību dēļ pēdējo 10 gadu laikā pakāpeniski samazinās, un 2022. gadā ir sasniegta zemākā rādītāja vērtība, kad tīšs paškaitējums kā cēlonis nāvei bijis 11,9 cilvēkiem uz 100 000 iedzīvotāju. 2024. gadā mirstība pašnāvību dēļ ir nedaudz palielinājusies, taču joprojām ir saglabāta pozitīvā rādītāja samazinājuma tendence.

Lai stiprinātu iedzīvotāju psihisko un emocionālo veselību, no 2021. gada valsts apmaksātas psihologa un psihoterapeita konsultācijas pieejamas ar ģimenes ārsta nosūtījumu, mazinot pakalpojuma pieejamības finansiālos šķēršļus iedzīvotājiem. 2021.–2022. gadā darbojās īpašs tālrunis pusaudžiem un viņu ģimenēm, sniedzot tūlītēju psiholoģisko atbalstu krīzes situācijās.

No 2021. līdz 2022. gadam īstenotie pasākumi kļuva par pamatu turpmākai sistēmiskai pieejai psihiskās veselības aprūpē. Šī pieeja nostiprināta Veselības aprūpes pakalpojumu psihiskās veselības jomā uzlabošanas plānā 2023.–2025. gadam (apstiprināts ar MK 2023. gada 30. maija rīkojumu Nr. 372), kas paredz mērķtiecīgu uzsākto iniciatīvu turpināšanu. Plānā ietvertas vairākas prioritātes: jaunu pakalpojumu un programmu izstrāde, tostarp ēšanas traucējumu ārstēšana, agrīna intervence bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, atbalsta grupas, kā arī esošo pakalpojumu kvalitātes un teritoriālās pieejamības uzlabošana.

Būtisks solis pusaudžu psihiskās veselības atbalsta paplašināšanā ir Pusaudžu resursu centra filiāļu tīkla paplašināšana. Jaunās filiāles atvērtas 2021. gadā Valmierā, Ventspilī un Daugavpilī, bet 2023. gadā – Jelgavā un Rēzeknē. Tas nodrošina psihosociālo atbalstu pusaudžiem visā Latvijā, uzlabojot pakalpojumu teritoriālo pieejamību.

NAP2027 uzdevums [86] paredz pierādījumos balstītus efektīvus un inovatīvus risinājumus atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības ierobežošanai un pārmērīga un kaitējoša patēriņa mazināšanai, uzlabojot sabiedrības kognitīvās spējas un psihisko veselību.

Progresu saistībā ar uzdevuma īstenošanu raksturo divi rādītāji – pēdējā gada laikā pārmērīgi alkoholu lietojušo personu īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū un ikdienas smēķētāju īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū.

Pēdējā gada laikā pārmērīgi alkoholu lietojošo personu īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū kopš 2018. gada praktiski nav mainījies. 2024. gadā alkoholu pārmērīgi lietojuši 41,6 % darbspējas vecuma iedzīvotāju, attiecīgi izmaiņas rādītājā ir statistiskās kļūdas robežās.

Stagnācija rādītājā ir saistīta ar to, ka pēdējos 10 gados nav ieviesti būtiski pierādījumos balstīti pasākumi alkoholisko dzērienu pieejamības ierobežošanai, kā arī nav bijuši pietiekoši nodrošināti ārstēšanās pakalpojumi personām ar alkohola atkarību. Vienlaikus pozitīvas izmaiņas sagaidāmas tuvākos gados, jo 2025. gadā pieņemts būtisks regulējums alkohola pieejamības mazināšanai sabiedrībā, kā arī uzsākta jaunu pakalpojumu attīstīšana nepilngadīgām personām un esošo pakalpojumu pieejamībai.

Ik gadu vairāk nekā 100 nepilngadīgo saņem narkoloģisko palīdzību ar alkohola lietošanu saistītu diagnožu dēļ, vairāk nekā puse – pirmreizēji. 2024. gadā bija ārstēti 128 bērni, tai skaitā 55 pirmreizēji, kas liecina par samazinājumu salīdzinājumā ar 2023. gadu gan kopējā ārstēto bērnu skaita ziņā, gan pirmreizējo pacientu skaita ziņā. Bērniem galvenokārt tiek diagnosticēta alkohola akūta intoksikācija un kaitējoši pārmērīga lietošana. Dinamikā pirmreizēji reģistrēto bērnu relatīvais skaits ar alkohola akūtu intoksikāciju un kaitējoši pārmērīgu lietošanu ir svārstīgs, zēniem lielāks nekā meitenēm.

Lai samazinātu atkarību izraisošo vielu lietošanu un procesu atkarības, VM izstrādāja un MK 2020. gada 30. jūlijā tika apstiprināts "Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas rīcības plāns 2020.–2022. gadam", kurā ietverti pasākumi sabiedrības izglītošanai, alkohola reklāmas ierobežojumiem un rehabilitācijas pieejamības uzlabošanai. Plāna ieviešanā paredzētie pasākumi šobrīd nav pilnībā ieviesti, jo netika piešķirts papildus nepieciešamais valsts budžeta finansējums.

Vienlaikus parlaments 2025. gada janvārī pieņēma būtiskus VM ierosinātus un pierādījumos balstītus ierobežojumus alkoholisko dzērienu pieejamības mazināšanai, kā arī cenu un atlaižu reklāmas un tirdzniecības veicināšanas pasākumu ierobežošanai. No 2025. gada 1. augusta Latvijā ir saīsināts alkohola tirdzniecības laiks par divām stundām darbadienu un sestdienu rītos un vakaros (no pirmdienas līdz sestdienai 10.00–20.00), savukārt svētdienās tirdzniecības laiks tika saīsināts par divām stundām rītos un četrām stundām vakaros (10.00–18.00). No 2025. gada 1. augusta ir aizliegta alkohola cenu un atlaižu reklāma dažādos informācijas kanālos un medijos (TV, radio, tiešsaistē), kā arī mazumtirdzniecības vietās, noteikti ierobežojumi tirdzniecības veicināšanas pasākumiem, piemēram, apjoma atlaides, atlaides alkoholam ar lojalitātes karti u. tml. Šobrīd VM ir uzsākusi ieviesto ierobežojumu ietekmes izvērtēšanu, piesaistot Pasaules Veselības organizācijas ekspertus.

Savukārt ikdienas smēķēšanas paradumu izplatība darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū kopš 2022. gada ir palielinājusies. Ja divus gadus iepriekš, t. i., 2020. gadā par regulāriem smēķētājiem sevi uzskatīja 24,2 % darbspējas vecuma iedzīvotāju, tad 2022. gadā tādi bija jau 31,1 %. Arī 2024. gadā ikdienas smēķētāju īpatsvars turpinājis augt un šobrīd regulāri smēķē katrs trešais (33 %) Latvijas iedzīvotājs darbspējas vecumā. Minētais rādītājs atspoguļo tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķētājus.

2024. gadā vismaz vienu vai divas dienas pēdējo 30 dienu laikā cigaretes smēķējuši 10,5 % 13–15 gadus veci skolēni (zēni – 9,2 %, meitenes – 11,5 %). Salīdzinot ar 2019. gadu, minētais rādītājs ir samazinājies – zēniem par 5,5 %, meitenēm par 3,3 %. Būtisks ir e-cigarešu lietošanas rādītāju pieaugums. Vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā e-cigaretes lietojuši 21,9 % 13–15 gadus veci skolēni. Lai gan e-cigarešu lietošana kopš 2019. gada zēniem ir nedaudz samazinājusies (par 5,4 %), meitenēm novērojams būtisks pieaugums (par 13,2 %).

VM ieviesusi to, ka no 2025. gada 1. janvāra Latvijā tabakas izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas ierīces, nikotīna spilventiņus drīkst

iegādāties, pārdot un lietot tikai personas, kas sasniegušas 20 gadu vecumu (iepriekš – 18 gadi). Vienlaikus stājies spēkā arī stingrāks regulējums ierobežot nikotīna spilventiņos atļauto nikotīna koncentrāciju līdz 4 mg, kā arī reklāmas un distances tirdzniecības aizliegums, nosakot ziņošanas prasību par sastāvu, brīdinājuma izvietošanu par ietekmi uz veselību, kā arī paredzēti ierobežojumi aromatizētāju pievienošanai, izņemot tabakas aromātu. No 2025. gada 1. janvāra ir aizliegts laist tirgū elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus, kas satur aromatizētājus, izņemot tabakas aromātu. Par spīti tam uzskatāms, ka NAP2027 izvirzītie mērķi saistībā ar smēķēšanas izplatības samazinājumu sabiedrībā netiks sasniegti. Kā viens no iemesliem ir tas, ka smēķēšanas produktu izplatība nav mazinājusies līdz ar dažādu alternatīvo nikotīnu saturošo produktu pieejamību, kuriem vairākus gadus nebija ieviests regulējums, kas ierobežotu to pieejamību un reklāmu. Attiecīgi ietekme no 2025. gadā ieviestajiem ierobežojumiem uz smēķēšanas rādītājiem būs redzama tikai pēc vairākiem gadiem. NAP2027 mērķu sasniegšanu attiecībā uz smēķēšanas ierobežošanu ietekmējis arī tas, ka līdz šim nav ieviesta valsts apmaksāta smēķēšanas atmešanas programma, kuras ietvaros tiktu sniegts atbalsts smēķētājiem mainīt paradumus. Būtiski, ka visiem īstenotajiem pasākumiem ir jābūt balstītiem pierādījumos.

Lai sasniegtu NAP2027 izvirzītos mērķus attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatības ierobežošanu, tiek nodrošināta pakāpeniska, bet ne pietiekama akcīzes nodokļa likmju paaugstināšana alkoholiskajiem dzērieniem, tabakas izstrādājumiem un nikotīna saturošiem produktiem, kā arī pēc izmantošanas mērķa līdzīgiem produktiem. 2024. gadā VM pauda priekšlikumus straujākai akcīzes nodokļa celšanai, taču tie netika pilnībā ņemti vērā.

ES fondu projekta ietvaros no 2021. līdz 2023. gadam 20 izglītības iestādēs adaptēta un pilotēta programma "Unplugged" atkarības riska faktoru mazināšanai. Kopš 2025. gada turpinās darbs pie minētās programmas plašākas ieviešanas izglītības iestādēs, kā arī līdz 2027. gada beigām ir paredzēts apmācīt vismaz 150 dažādu Latvijas izglītības iestāžu pedagogus. Pedagogi kļūs par programmas īstenotājiem savās skolās un palīdzēs veidot mācību vidi, kurā jaunieši vecumā no 12 līdz 14 gadiem apgūst prasmes veselīgu izvēļu pieņemšanai.

Sadarbībā ar Pusaudžu resursu centru no 2022. līdz 2023. gadam izstrādāta atkarību profilakses programma "Veselības nākotnes programma" jauniešiem (13–25 gadi), kuri pirmo reizi nonākuši valsts vai pašvaldības iestāžu redzeslokā saistībā ar atkarību izraisošo vielu lietošanu un/vai ar to saistītu pretlikumīgu, riskantu uzvedību. Programmu paredzēts īstenot pašvaldības speciālistu vadībā. Programmas ietvaros apmācīti pašvaldību speciālisti visā Latvijā, taču vairākumā pašvaldību programma pēc apmācībām netiek ieviesta speciālistu noslodzes dēļ. 2026. gadā plānots sniegt metodisku atbalstu pašvaldībām minētās programmas turpināšanai ESF fondu ietvaros. Izstrādāti un izplatīti metodiskie ieteikumi izglītības iestādēm atkarības profilakses rīcības plāna izstrādāšanai, ieviešanai un uzraudzībai, īstenoti semināri vispārizglītojošo izglītības iestāžu darbiniekiem. 2022. gadā izstrādātas "[1]", kas paredzētas izglītības iestādēm un to darbiniekiem, pedagogiem, bērnu vecākiem, likumīgajiem pārstāvjiem un citiem interesentiem.

Ik gadu narkoloģisko aprūpi saņem ap 200 nepilngadīgo psihoaktīvu vielu (izņemot alkoholu) lietošanas izraisītu psihisku un uzvedības traucējumu dēļ, kur vairākums – pirmreizēji. 2024. gadā tādi bija 174 bērni, to skaitā 107 pirmreizēji. Šajos gadījumos galvenokārt diagnosticēta psihoaktīvo vielu intoksikācija un to kaitējoši pārmērīga lietošana, zēniem biežāk nekā meitenēm. Arī šo bērnu relatīvais skaits dinamikā ir mainīgs.

Lai pusaudžiem skaidrotu atkarību raisošo vielu būtību un to, kā atteikties no narkotikām, VM kopā ar ekspertiem ir izveidojusi mācību filmu par narkotiskajām vielām un to radītajām sekām.

Kopš 2024. gada vasaras VM pārraudzībā ir izveidota un darbojas starpinstitūciju darba grupa, kurā VM sadarbībā ar citām institūcijām (LM, pašvaldībām, ekspertiem u. c.) strādā pie pieejamo pakalpojumu nepilngadīgām personām, kurām ir vielu lietošanas traucējumi, īpaši

[1] Pieejamas: https://www.vm.gov.lv/lv/media/10445/download

nepilngadīgajiem, kuriem ir kaitējoša, pārmērīga vielu lietošana vai jau izveidojusies atkarība, apzināšanas un priekšlikumu sagatavošanas neatliekamiem, tūlītēji ieviešamiem pasākumiem un ilgtermiņa pasākumiem, lai paplašinātu esošo pakalpojumu pieejamību un pilnveidotu pakalpojumu klāstu. Darba grupa izstrādā algoritmus efektīvākai dažādu nozaru institūciju sadarbībai un informācijas apmaiņai starp institūcijām, kā arī sagatavo priekšlikumus par nepieciešamajiem grozījumiem normatīvajos aktos. 2025. gada 19. jūnijā tika pieņemti grozījumi Ārstniecības likumā[2], kas regulē obligāto ārstēšanās mehānismu nepilngadīgām personām, kuras pārmērīgi, kaitējoši lieto atkarību izraisošās vielas, paredzot tiesības ārstniecības personām lemt par obligāto narkoloģisko ārstēšanu ar tiesas iesaisti. Papildus tam 2025. gada 19. jūlijā MK tika apstiprināts VM informatīvais ziņojums "Par pilotprojekta integrētai pieejai – pakalpojumu pieejamības uzlabošanai Rīgā nepilngadīgajiem, kuri pārmērīgi lieto atkarību izraisošas vielas, īstenošanu"[3]. Informatīvajā ziņojumā sniegta informācija par jauna valsts apmaksāta integrētā pakalpojuma nodrošināšanas un organizēšanas kārtību, sākotnēji minēto izveidoto jauno pakalpojumu un mehānismus pilotējot Rīgas valstspilsētas pašvaldībā, veidojot uz nepilngadīgajiem centrētu aprūpi gan veselības, gan sociālajā jomā. Pilotprojekts tiek ieviests kopš 2024. gada 1. septembra, un tā ietvaros plānots attīstīt multidisciplināru un starpnozaru sadarbībā balstītu pakalpojumu nepilngadīgajiem ar vidēji smagiem un smagiem psihiskiem un uzvedības traucējumiem psihoaktīvo vielu lietošanas dēļ, nodrošinot nepārtrauktu narkoloģisko palīdzību, sākot no akūtā perioda stacionārā līdz brīdim, kad nepilngadīgais atgriežas sabiedrībā. Mērķis ir attīstīt individuālu pieeju pēc vienotiem principiem, nodrošinot visaptverošu izvērtēšanu, efektīvu lēmumu pieņemšanu, pēc nepieciešamības koordinētu obligātās narkoloģiskās ārstēšanas mehānismu un tam sekojošu sociālo rehabilitāciju institūcijā un dzīvesvietā.

Vienlaikus veikts darbs pie atkarību atbalsta tālruņa darbības paplašināšanas. Kopš 2024. gada maija ir pieejamas telefona konsultācijas ne tikai smēķētājiem, bet arī citu vielu lietotājiem un viņu tuviniekiem, veidojot vienotu atkarību atbalsta tālruni, kas ir SPKC pārziņā. No 2025. gada jūnija ir paplašināta atkarību atbalsta tālruņa darbība, pagarinot tā darba laiku no 9.00 līdz 22.00, nodrošinot tālruņa darbību arī brīvdienās. Zvanot uz tālruni, ir iespējams saņemt informāciju par pieejamiem un situācijai atbilstošākajiem pakalpojumiem, anonīmu, psiholoģisku palīdzību, konsultācijas un psihoemocionālo atbalstu, tai skaitā krīzes situācijās, smēķēšanas, nikotīna atkarības, alkohola, narkotisko vielu, azartspēļu un citu problēmu risināšanai.

2026. gadā paredzēts optimizēt atkarību atbalsta tālruņa un krīzes tālruņa darbību, apvienojot tos vienotā pakalpojumā un izveidojot vienotu tālruņa līniju, kur var saņemt atbalstu un konsultācijas gan personas, kurām ir atkarība vai līdzatkarība, gan personas, kurām nepieciešama krīzes konsultācija vai psihoemocionālais atbalsts.

Vecākiem un izglītības iestāžu darbiniekiem pieejami arī citi informatīvie materiāli par atkarību profilakses jautājumiem, piemēram, informatīvais materiāls vecākiem "Pusaudži. Alkohols. Smēķēšana. Padomi vecākiem, kā par to runāt" un "Informatīvais materiāls izglītības iestāžu darbiniekiem komunikācijā ar pusaudžiem un vecākiem par jaunajiem nikotīna un tabakas izstrādājumiem".

Kopš 2025. gada 1. janvāra no līdzmaksājumu veikšanas ir atbrīvotas personas, kam ir alkohola vai narkotisko, psihotropo vielu atkarība.

No 2024. gada LM noslēgts līgums ar SIA "Bērnu un pusaudžu resursu centrs" par dialektiskās biheiviorālās terapijas pakalpojuma nodrošināšanu bērniem ar kompleksām atkarību un uzvedības grūtībām. Ar 2025. gadu šis pakalpojums tiek sniegts kā daļa no Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā dotā deleģējuma SIA "Bērnu un pusaudžu resursu centrs", proti, sniegt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus dzīvesvietā bērniem, kuri ir atkarīgi no apreibinošām vielām un procesiem.

[2] https://likumi.lv/ta/id/361614-grozijumi-arstniecibas-likuma
[3] https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/989ecefb-06da-45b6-ac7f-75414b82d9ab

NAP2027 uzdevums [87] vērsts uz **vardarbības prevenciju**, tai skaitā mazinot mobingu jauniešu vidū, **un savlaicīgu intervenci dažādās krīzes situācijās**, stiprinot cilvēku psiholoģisko un emocionālo noturību un spēju rast labvēlīgu risinājumu.

Progresu saistībā ar īstenotajām aktivitātēm vardarbības novēršanai raksturo rādītājs par skolēnu īpatsvaru, kuri cietuši no bulinga vai skolasbiedru ņirgāšanās. To skolēnu īpatsvars, kuri cietuši no skolasbiedru ņirgāšanās, atbilstoši HBSC pētījuma datiem ir nedaudz samazinājies. 2018. gadā no vienaudžu ņirgāšanās bija cietuši 22,3 % skolēnu, turpretim 2022. gadā – 19 % skolēnu. Tomēr ne OECD skolēnu vidū veiktais pētījums, ne arī citi pētījumi par vardarbības un bulinga izplatību skolēnu vidū pozitīvas izmaiņas neuzrāda, līdz ar to uzskatāms, ka izmaiņas rādītājā ir statistiskās kļūdas robežās un vardarbības problemātika bērnu un jauniešu vidū būtiski nemainās.

Vardarbība skar ne tikai bērnus un jauniešus, bet arī sabiedrību kopumā. Lai sekmētu vardarbības novēršanu, veikti grozījumi Civilprocesa likumā, paredzot, ka no 2021. gada 1. janvāra tiesa vardarbīgajai personai var uzlikt pienākumu apgūt kursus vardarbīgas uzvedības mazināšanai. Šādu pienākumu tiesa var noteikt gan pēc cietušās personas lūguma, gan arī pēc savas iniciatīvas, ja konstatēts, ka tas nepieciešams. Pienākums apgūt kursus ir pirmais preventīvais aizsardzības līdzeklis pret vardarbību. Vardarbīgajai personai kursi jāapgūst sešu mēnešu laikā no tiesas lēmuma saņemšanas dienas. Ja vardarbīgā persona kursus neapmeklē, var piemērot krimināllatbildību. Persona, kas bijusi vardarbīga, var arī vērsties sociālajā dienestā ar lūgumu saņemt pakalpojumu kā persona, kas veikusi vardarbību. Pakalpojuma galvenais mērķis ir novērst vai mazināt turpmākus vardarbības riskus.

2022. gadā izveidota struktūrvienība Bērna māja (*Barnhaus*) un 2023. gadā veikta normatīvā regulējuma izstrāde Bērna mājas darbības nodrošināšanai – pieņemti grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā un apstiprināta kārtība, kādā tiek īstenota starpinstitucionālā sadarbības programma "Bērna māja". Programmas mērķis ir sniegt atbalstu vardarbībā cietušiem bērniem un viņu nevardarbīgajiem tuviniekiem, kā arī nodrošināt iespēju veikt krimināprocesuālās darbības. To nodrošina Bērnu aizsardzības centrs. Bērna māja ir starptautiski atzīts speciālistu sadarbības modelis, lai nodrošinātu vislabāko atbalstu bērniem, kuri cietuši no vardarbības. 2024. gadā Bērna mājā uzņemti 177 bērni, pārsniedzot plānotos rezultatīvos rādītājus, un pieprasījums pēc Bērna mājas pakalpojuma turpina strauji pieaugt.

Pārskatot kārtību, kādā sniedz palīdzību bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām, no 2023. gada 1. aprīļa bērni var saņemt līdz 20 psihologa konsultācijām dzīvesvietā (iepriekš – 10), kā arī trīs papildu konsultācijas gada laikā pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojuma saņemšanas, tostarp kopā ar ģimenes locekli vai personu, kas bērnu aprūpē.

Bērns īpaši smagos un komplicētos vardarbības gadījumos sociālās rehabilitācijas ietvaros var saņemt līdz 120 psihologa konsultācijām dzīvesvietā vai iestādē. Pakalpojuma apjoms vardarbībā cietušiem bērniem palielināts, lai atbalsts bērniem būtu individuālajām vajadzībām atbilstošs, piemērots un nepieciešamajā apjomā. Vienlaikus bērniem sniedzamā pakalpojuma apjoms harmonizēts ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu vardarbībā cietušām pilngadīgām personām.

Ar 2023. gada 1. jūliju ieviests valsts apmaksāts krīzes dzīvokļa pakalpojums visā valsts teritorijā. Krīzes dzīvokļa pakalpojums noteikts līdz 30 dienām, ja nepieciešams, – līdz 180 dienām. To nodrošina augsta vardarbības riska gadījumos vardarbībā cietušai pilngadīgai personai ar nepilngadīgiem bērniem un citām personām, ar kurām tā pirms pakalpojuma saņemšanas ir dzīvojusi nedalītā mājsaimniecībā.

2023. gadā ieviests jauns valsts atbalstīts un apmaksāts sociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem, kuri piedzīvojuši vardarbību un kuras dēļ tiem attīstījušies būtiski uzvedības traucējumi. Pakalpojums paredzēts bērniem, kuri jau iepriekš saņēmuši citus valsts vai pašvaldības finansētus sociālos pakalpojumus deviantas uzvedības mazināšanai, taču tie nav sasnieguši mērķi – sekmēt bērna veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā. Pakalpojuma mērķis ir sniegt bērniem specializētu, profesionālu atbalstu, veicinot bērna emocionālo stabilitāti,

drošības sajūtu un sociālo funkcionēšanu. Tas paredzēts bērniem vecumā no 5 līdz 10 gadiem, nodrošinot individuālu pieeju un katra bērna vajadzībām pielāgotu, mērķtiecīgu profesionālu palīdzību.

No 2024. gada Bērnu aizsardzības centrā darbojas Vardarbības intervences nodaļa, kas koordinē vardarbības intervences gadījumu vadību augsta līmeņa krīzes situācijās izglītības iestādē un institūcijā, kurā ilgstoši uzturas bērni. Tā sniedz praktisku, metodisku un informatīvu atbalstu un palīdzību vardarbības gadījuma risināšanai iestādē un bērna fiziskās, kognitīvās, uzvedības, sociālās un emocionālās attīstības veicināšanai; sniedz atbalstu preventīvo pasākumu nodrošināšanā vardarbības mazināšanai izglītības iestādēs; veic vardarbības intervences gadījuma analīzi sadarbībā ar iestādes personālu; izstrādā ieteikumus izglītības iestādēm, kurām sniegts atbalsts krīzes gadījuma vadībā, ilgtermiņa sadarbības veicināšanai un iespējamo pārkāpumu mazināšanai pret bērnu.

Lai preventīvi novērstu riskus vardarbīgai rīcībai, sadarbībā ar biedrību "Centrs MARTA" organizētas sarunu darbnīcas par cieņpilnām attiecībām "Kā mācēt attiecības?" 15 līdz 19 gadus veciem jauniešiem. Kopš 2022. gada katru gadu dažādās Latvijas pilsētās organizētās darbnīcās ar neformālo izglītības metožu palīdzību veicināta jauniešu izpratne par dzimumu līdztiesību un pilnveidotas jauniešu prasmes par cieņpilnu un līdztiesībā balstītu attiecību veidošanu, kā arī stiprinātas jauniešu prasmes atpazīt dažādus vardarbības veidus savstarpējās attiecībās.

Lai palielinātu pedagogu un speciālistu, kuri ikdienā strādā ar bērniem, izpratni par agresīvu uzvedību klasē (bērnu grupā), veicinātu empātiju, trenējot nodalīt agresīvas uzvedības izpausmes no personības, ir izstrādāts jauns rīks vardarbības novēršanai izglītības iestādēs – spēle "Ikviens ir svarīgs".[4] Spēle veidota kā inovatīvs daudzpakāpju sistēmisks instruments fiziskās un emocionālās vardarbības mazināšanai izglītības iestādē. Spēle izmantojama kā sarunu materiāls darbam gan ar cietušo audzēkni, gan varmāku, gan aculieciniekiem individuāli, grupā un kopā ar visu klasi.

Kopš 2023. gada VK vadībā izglītības iestādēs Latvijā ieviesta Somijā izstrādāta antibulinga programma KiVa. Tās mērķis ir risināt esošos bulinga gadījumus un novērst jaunu gadījumu rašanos izglītības vidē. Programmā piedalās 1. līdz 9. klašu skolēni, un tās pamatā ir trīs galvenie elementi – pāridarījumu novēršana, gadījumu risināšana un situācijas uzraudzība. 2023./2024. mācību gadā KiVa programmas pilotēšanā tika iesaistītas 60 izglītības iestādes, kurām atbalstu sniedza seši speciāli apmācīti KiVa treneri. Šajā mācību gadā KiVa ieviešana turpināta 190 izglītības iestādēs, piesaistot 12 KiVa trenerus, kuri sniedz profesionālu atbalstu izglītības iestādēm bulinga novēršanas jautājumos. Programmas ietvaros skolās izveidotas KiVa komandas bulinga gadījumu risināšanai, tiek nodrošināti metodiskie materiāli un regulāra profesionāla pilnveide bulinga novēršanas jautājumos vairāk nekā 6000 pedagogiem.

SPKC, stiprinot pedagogu un atbalsta personāla zināšanas un prasmes par ņirgāšanās izplatības mazināšanu izglītības vidē, turpina īstenot bezmaksas pedagogu profesionālos pilnveides kursus visā Latvijā. Kursu laikā lektori iepazīstina ar 2023. gadā izstrādātajām vadlīnijām ņirgāšanās mazināšanai un sagatavos pedagogus un atbalsta personālu darbam par šo tēmu.

Lai skaidrotu iedzīvotājiem to, ka ņirgāšanās pusaudžu vidū nav norma un pašattīstības posms, un lai informētu par problēmas nozīmīgumu, kā arī sniegtu konkrētus ieteikumus, kā

[4] Spēlei ir sešas daļas: 1. daļa domāta klases klimata apzināšanai gan bērnu, gan pieaugušo kolektīvā. 2. daļa skata apstākļu kopumu, kas izraisa vardarbību. 3. un 4. spēles daļas runā par vardarbības veidiem un iespējām apturēt vardarbību. 5. daļa māca klasei, grupām un bērniem individuāli sarunāties un veidot veselīgas attiecības pēc notikušajiem incidentiem. 6. daļas mērķis ir veidot un stiprināt pozitīvu kolektīva identitāti, kā arī individuālu bērnu, jauniešu pieaugušo identitāti un modelēt pozitīvu nākotni.

rīkoties ņirgāšanās situācijās, 2022. gadā īstenota sabiedrības informēšanas kampaņa "Ieskaties acīs! Ņirgāšanās – nav smieklīgi!". Kampaņas ietvaros izveidota mācību filma skolēniem par ņirgāšanos, kas pielāgota arī skolēniem ar redzes un dzirdes traucējumiem, kā arī bērniem un jauniešiem vieglajā valodā (ar uztveres problēmām). Pedagogiem nodrošināti bezmaksas digitālie kursi, kā arī izstrādāts modulis pedagogiem, skolēniem, kā arī viņu vecākiem, kā rīkoties ņirgāšanās gadījumos un kā to mazināt.

Bērnu aizsardzības centrā ir izstrādāts vardarbības gadījumu risināšanas algoritms izglītības iestādēs[5]. Mērķis ir sniegt vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu personālam papildu zināšanas par vardarbības prevenciju un tās nozīmi, palīdzot laikus reaģēt uz vardarbības gadījumiem un novērst to rašanos. Algoritmā iekļauts arī rīcības plāns situācijās, kad nepilngadīgais izglītojamais izdara uzvedības pārkāpumu vai apdraud savu vai citu drošību, veselību un dzīvību. Lai veicinātu algoritma ieviešanu praksē, 2024. gada oktobrī organizētas divas tiešsaistes mācības izglītības pārvalžu speciālistiem, atbalsta personālam un pedagogiem, aptverot aptuveni 3000 dalībnieku.

2025. gada 1. jūlijā stājās spēkā MK noteikumi Nr. 333 "Kārtība, kādā Valsts policija veic drošības līdzekļa izpildes elektronisko uzraudzību, datu apstrādi un glabāšanu", nosakot kārtību, kādā VP veic drošības līdzekļa izpildes elektronisko uzraudzību, kā arī elektroniskās uzraudzības ietvaros apstrādājamo personas datu un citas informācijas apjomu, apstrādes kārtību un glabāšanas termiņus. Iespēja izmantot elektroniskās uzraudzības tehnoloģijas mazinās vardarbības iespējamību pret vardarbībai pakļautajām personām.

NAP2027 uzdevums [88] paredz **seksuālās un reproduktīvās veselības stiprināšanu sabiedrībā un infekciju slimību izplatības risku mazināšanu**.

No 2022. gada ir palielināts vecums valsts apmaksātas medicīniskās apaugļošanas procedūrai, nodrošinot pakalpojuma pieejamību sievietēm līdz 40 gadu vecumam (iepriekš – līdz 37 gadu vecumam).

MK 2023. gada 28. jūnijā apstiprināts "HIV infekcijas, seksuālās transmisijas infekciju, tuberkulozes, B un C hepatīta izplatības ierobežošanas rīcības plāns 2023.–2027. gadam", nosakot mērķtiecīgas darbības sabiedrības izglītošanai un veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības uzlabošanai.

Lai vairotu sabiedrības informētību, dažādās pašvaldībās ar ESF atbalstu organizētas izglītojošas nodarbības dažādām mērķauditorijām, kas aptver seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumus.

Lai veicinātu iedzīvotāju izpratni un zināšanas par seksuālo un reproduktīvo veselību, kā arī uzlabotu spēju sarunāties par seksu, lai panāktu dialogu starp jaunieti un vecākiem, starp jaunieti un pedagogu, kā arī starp partneriem, VM ESF projekta ietvaros 2023. gadā īstenoja sabiedrības informēšanas kampaņu. Kampaņas ietvaros tika izstrādāti informatīvie materiāli jauniešiem par STI un informatīvais materiāls vecākiem. Visā Latvijā tika organizēti izglītojoši un informatīvi pasākumi 8.–12. klašu skolēniem par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem. Izveidota izglītojoša filma pieaugušajiem par labu attiecību pamatiem, valsts apmaksātajām pārbaudēm, lietu saukšanu īstajos vārdos, biežākajiem mītiem pieaugušo vecumā par seksu un attiecībām, kā arī izglītojoša filma jauniešiem par to, kā veidot cieņpilnas, veselīgas attiecības, par to, kā sarunāties par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem un biežākajiem mītiem jauniešu starpā.

2025. gadā uzsākts ESF+ projekts "Nevalstisko organizāciju iesaiste veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu īstenošanā", kuru īsteno biedrība "Papardes zieds". Projekta mērķis ir uzlabot zināšanas un prasmes seksuālās un reproduktīvās veselības jomā bērniem, jauniešiem un viņu vecākiem, iedrošināt un pilnveidot vecāku komunikācijas un sarunu vadīšanas prasmes šajā jomā. Nodarbībās iekļautas tādas tēmas kā pubertāte, personīgā higiēna, seksuālās attiecības, drošība attiecībās, grūtniecības plānošana un norise, kā arī HIV,

[5] Vardarbības gadījumu risināšanas algoritms izglītības iestādēs. Pieejams: https://www.bac.gov.lv/lv/media/2613/download?attachment

B un C hepatīta un STI profilakse. Reproduktīvās un seksuālās veselības rādītāju dinamika kopumā liecina par daļēju progresu izvirzīto mērķu sasniegšanā. Lai gan mākslīgo abortu skaits nedaudz pieaudzis un mērķa sasniegšana 2024. gadā varētu nebūt iespējama, ir vērojama pozitīva tendence nepilngadīgo grūtnieču skaita un pusaudžu dzimumdzīves uzsākšanas rādītāju samazināšanā. HIV izplatība turpina samazināties, jau pārsniedzot 2024. gada mērķi, taču nepieciešams saglabāt un stiprināt šo pozitīvo tendenci.

NAP2027 uzdevums [85] paredz atbalstu vecāku prasmju pilnveidošanai, uzlabojot bērnu un jauniešu psiholoģisko un emocionālo labklājību un mazinot psihiskās veselības un mācīšanās traucējumu veidošanās riskus nākotnē.

NAP2027 uzdevums [89] paredz **vienlīdzīgu iespēju radīšanu bērniem un jauniešiem ar īpašām vajadzībām, stiprinot iekļaujošu izglītību, veicinot asistentu pieejamību izglītības iestādēs, kā arī sociālo un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju iesaisti un sadarbības koordināciju, nodrošinot kvalitatīvu esošo un jaunu, inovatīvu sociālo pakalpojumu attīstību un pieejamību reģionos, uzlabojot bērnu dzīves kvalitāti un pāreju uz pieaugušo dzīvi**.

Bērnu un jauniešu ar īpašām vajadzībām, kuri turpina izglītību pēc obligātās izglītības apguves, īpatsvars uzdevuma kontekstā atspoguļo to, vai un cik veiksmīgi tiek organizēta agrīna attīstības risku atpazīšana bērniem, vai un kā bērni ar identificētiem riskiem saņem integrētus agrīna atbalsta un agrīnās intervences pakalpojumus, kas palīdz mazināt attīstības risku negatīvo ietekmi, attīstot bērna stiprās puses un sekmējot iekļaušanu sabiedrībā, izglītībā un uzlabojot kopumā viņa iespējas dzīvē.

Savlaicīga, intensīva atbalsta nodrošināšana bērniem, kam tas nepieciešams, ir pamats, lai bērns turpinātu izglītības apguvi arī pēc obligātās izglītības iegūšanas.

Dati rāda, ka to bērnu ar īpašām vajadzībām īpatsvars, kuri turpina izglītības apguvi pēc obligātās izglītības iegūšanas, ar katru gadu pakāpeniski pieaug. 2022. gadā izglītības apguvi pēc obligātās izglītības ieguves turpināja trešdaļa bērnu ar īpašām vajadzībām.

VK kopā ar ministrijām turpina darbu pie agrīnā preventīvā atbalsta sistēmas izveides bērnu attīstībai. Tās mērķis ir pēc iespējas ātrāk atklāt riskus bērnu attīstībā, kā arī laikus sniegt nepieciešamo atbalstu, mazinot traucējumu veidošanos un veicinot bērnu veselīgu attīstību.

Laicīga bērnu attīstības vajadzību atpazīšana ir pirmais solis, lai bērns turpmāk varētu saņemt atbilstošu atbalstu. Ir pierādīts, ka agrīnās attīstības traucējumu atpazīšana primārā veselības aprūpē un izglītības sistēmā, kā arī agrīna medicīniskā, psihosociālā un pedagoģiskā intervence būtiski uzlabo bērna turpmāko veselības un sociālo prognozi. 2024. gadā LU vadībā izstrādāts Bērnu agrīnās attīstības skrīninga instrumentu komplekts (BAASIK) bērnu vecumā no viena līdz sešiem gadiem attīstības izvērtēšanai. BAASIK metodoloģija paredz, ka bērna attīstības novērtēšanā piedalās vismaz viens no bērna vecākiem, pirmsskolas pedagogs, bērna ģimenes ārsts un, sasniedzot triju gadu vecumu, arī pats bērns, izpildot spēju un prasmju testu. Lai ieviestu BAASIK praksē, padarot to pieejamu vecākiem, ģimenes ārstiem un pirmsskolas pedagogiem, 2025. gadā veikta instrumenta digitalizācija un sagatavoti grozījumi normatīvajos aktos.

VK sadarbībā ar LU uzsākts darbs pie padziļinātās novērtēšanas instrumentu adaptēšanas, standartizēšanas un validēšanas attīstības traucējumu noteikšanai un diagnostikai (Bayley-4, Vineland-3, PLS-5, IDS-2 tests). Minētie pasaules praksē jau izmantotie instrumenti ļaus speciālistiem izvērtēt dažādus bērnu attīstības aspektus: kognitīvo funkcionēšanu (intelekta spējas), uzvedību, sociāli emocionālo attīstību, mācību prasmes un citas jomas, un tie ir domāti bērnu vecumā no 0 līdz 18 gadiem attīstības izvērtēšanai. Instrumentu praktiska izmantošana ir būtiska kā izglītības jomas profesionāļu – izglītības psihologu, skolotāju logopēdu, speciālo pedagogu, tā arī bērnu veselības aprūpē iesaistīto dažādo jomu profesionāļu – bērnu psihiatru, neonatologu, neirologu, reto slimību ārstu, pediatru, klīnisko psihologu, audiologopēdu un citu funkcionālo speciālistu – darbam.

Sadarbībā ar Bērnu klīniskās universitātes slimnīcu VK uzsākusi darbu pie Bērnu attīstības multiprofesionālu speciālistu komandu izveides reģionos. Līdz 2029. gadam Plānots izveidot kopumā līdz astoņām komandām, kuras organizēs darbu ar tiem bērniem, kam BAASIK būs identificējis augstus riskus attīstībā vairākās jomās un kuriem nepieciešams komplekss speciālistu atbalsts un integrēta atbalsta plāna izveide.

2024. gada novembrī noslēgts līgums par turpmāko multimodālās agrīnās intervences programmas "Stop 4-7" īstenošanu, apmācot un organizējot jaunas komandas pašvaldībās un nodrošinot papildu intervences grupas bērniem, vecākiem un pedagogiem. Kopš līguma noslēgšanas atbalstu saņēmuši jau 469 bērni, to ģimenes un pirmsskolas pedagogi, bet kopumā turpmāko piecu gadu laikā paredzēts sniegt atbalstu 2 200 bērniem, viņu vecākiem un pirmsskolas pedagogiem.

2024. gadā uzsākts darbs pie vairāku citu agrīnās intervences programmu ieviešanas bērniem ar neirālās attīstības traucējumiem. Plānots, ka agrīnās intervences pakalpojumi būs pieejami bērniem no 2026. gada.

Nodrošinot cilvēkiem ar invaliditāti labvēlīgākus nosacījumus asistenta pakalpojuma saņemšanai, 2021. gadā veikta asistenta pakalpojuma reforma, lai samazinātu administratīvo slogu pakalpojuma sniedzējiem un nodrošinātu vienotu pieeju pakalpojuma piešķiršanai: 1) vienkāršota asistenta pakalpojuma piešķiršanas kārtība un atvieglota atskaitīšanās kārtība asistentiem par sniegto pakalpojumu; 2) asistenta un pavadoņa pakalpojumu piešķir konstantā stundu apjomā, neprasot pierādījumus un apliecinājumus par konkrētu vietu apmeklēšanu. Persona ar invaliditāti piešķirto stundu ietvaros pati lemj par to, kādu vietu apmeklēšanai piešķirtās stundas izmantot un asistents vienu reizi mēnesī sociālajā dienestā iesniedz pārskatu par sniegtā pakalpojuma stundām; 3) pilngadīgām personām ieviests vienots instruments (anketa) asistenta pakalpojuma nepieciešamības izvērtēšanai. Tiek piešķirts konstants stundu skaits (no 160 līdz 15 stundām mēnesī) atkarībā no personas iesaistes pasākumos un noteiktā asistenta atbalsta intensitātes koeficienta. Līdz reformai katrā pašvaldībā bija atšķirīga pieeja, kā vērtēt personu vajadzību pēc asistenta atbalsta.

Asistenta pakalpojums bērniem ar invaliditāti tiek nodrošināts konstantā apjomā – 80 stundas mēnesī. Ja bērns regulāri (vismaz reizi nedēļā) saņem ārsta nozīmētas medicīniskās procedūras vai rehabilitācijas pakalpojumus, – 100 stundas mēnesī.

Reformas ietvaros ir ieviests jauns pakalpojums bērniem ar invaliditāti – pavadoņa pakalpojums. Pakalpojumu ir tiesības pieprasīt bērnam ar invaliditāti no 5 līdz 18 gadu vecumam, kam ir Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas izsniegts atzinums par pavadoņa pakalpojuma nepieciešamību. Pavadoņa pakalpojuma apjoms ir 60 stundas mēnesī. Pakalpojumu nodrošina bērniem, kuriem nav īpašas kopšanas atzinums, lai pretendētu uz asistenta pakalpojumu, bet ir nepieciešams atbalsts, lai pārvietotos ārpus mājokļa. Piešķirtās stundas bērna ģimene ir tiesīga izmantot pēc saviem ieskatiem, organizējot pavadoņa piesaisti.

Ir izvērtēts surdotulka pakalpojuma apjoms un sarežģītība atkarībā no pakalpojuma sniegšanas vietas (izglītības iestāde, ikdienas komunikācija, pasākumi u. tml.) un attiecīgi ar 2022. gadu noteikts paaugstināts apjoms surdotulku pakalpojumam izglītības procesā – līdzšinējo 480 stundu vietā surdotulka pakalpojums palielināts līdz 960 stundām.

2024. gadā tika īstenoti divi psihosociālās rehabilitācijas pakalpojuma izmēģinājumprojekti bērniem ar autiskā spektra traucējumiem un viņu ģimenes locekļiem, kuru ietvaros visā Latvijā atbalsts tika nodrošināts 668 ģimenēm, kurās aug bērni ar autiskā spektra traucējumiem. No 2025. gada 1. janvāra izmēģinājumprojektos aprobētais atbalsts ieviests kā jauns psihosociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem ar autiskā spektra traucējumiem un viņu ģimenes locekļiem. Valsts finansēto psihosociālo rehabilitāciju uzturošās terapijas veidā bērniem no diviem līdz septiņiem gadiem nodrošinās nodibinājums "Bērnu slimnīcas fonds", savukārt vispārīgās un specializētās atbalsta grupu un radošo darbnīcu nodarbības bērniem no diviem līdz 18 gadiem un viņu ģimenēm nodrošinās biedrība "Latvijas Autisma apvienība".

Secinājumi un priekšlikumi

Pēdējo gadu laikā samazinājies rādītājs par potenciāli zaudētiem mūža gadiem, kas atspoguļo gadu skaitu, ko cilvēki būtu varējuši nodzīvot, ja nebūtu miruši priekšlaikus, nesasniedzot 64 gadu vecumu. Arī mirstība pašnāvību dēļ uz 100 000 iedzīvotāju turpina samazināties. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība sabiedrībā ir nemainīgi augsta, turklāt ikdienas smēķēšana darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū, kā arī e-cigarešu smēķēšana skolēnu vidū pieaug. Nav vērojamas būtiskas pozitīvas tendences attiecībā uz vardarbības izplatības mazināšanos skolēnu vidū, līdz ar to mērķi un uzdevumi psiholoģiskās un emocionālās labklājības stiprināšanai sabiedrībā joprojām ir aktuāli. Lai stiprinātu noturību un psihisko veselību sabiedrībā un lai nodrošinātu NAP2027 plānoto uzdevumu īstenošanu, īstenojami pasākumi vairākos darbu virzienos.

Agrīnas profilakses un izglītības stiprināšana

- Ņemot vērā izaicinājumus, ko rada dzīves nenoteiktība mūsdienās, ģeopolitiskā situācija, ātrums, ar kādu attīstās tehnoloģijas un mākslīgais intelekts, ir pilnveidojams darbs psiholoģiskās un emocionālās veselības stiprināšanai bērniem un jauniešiem izglītības iestādēs šādās jomās: emociju regulēšana, konflikta risināšana, stresa menedžments un pārvarēšana, kritiskās domāšanas veicināšana, pašvērtējums, digitālā higiēna.
- Paplašināmas vecāku apmācības par bērnu emocionālo attīstību, bērnu un vecāku mijiedarbību, īpaši agrīnajos bērna dzīves gados, universālajā līmenī piedāvājot prevencijas programmas un nodarbības visiem vecākiem, selektīvajā prevencijas līmenī strādājot ar noteiktām ģimenēm un bērniem.
- Paplašināma nodarbināto un darba devēju izglītošana: apmācības vai pasākumi, kas vērsti uz psihiskās veselības, emocionālās noturības stiprināšanu, izdegšanas mazināšanu darbā.
- Stiprināma izpratne un zināšanas sabiedrībā un noteiktās mērķa grupās par psiholoģisko higiēnu – par to, kā pārvarēt stresu, runāt par emocijām, atpazīt depresijas un trauksmes pazīmes, meklēt palīdzību bez stigmas.

Pieejamāka psiholoģiskā palīdzība

- Valsts apmaksāts psihologa pakalpojums plašākam iedzīvotāju lokam, ne tikai riska grupām.
- Attālinātas psiholoģiskās konsultēšanas attīstīšana, lai palīdzība būtu pieejama cilvēkiem reģionos un tiem, kuriem grūti apmeklēt vizītes klātienē.
- Krīzes centru un konsultatīvā atbalsta tīkla uzturēšana un darbības nepārtrauktība, nodrošinot diennakts palīdzību, īpaši jauniešiem un senioriem.

Darba vides uzlabošana

- Vadlīnijas uzņēmumiem par psihisko veselību darba vidē, tai skaitā stresa vadību un izdegšanas novēršanu.
- Darba vides un nodarbinātības noteikumu pielāgošana, kas samazina hronisku stresu – attālinātais darbs, elastīgs darba grafiks, ergonomika darba vietā.
- Atbalsta programmas, kas nodrošina anonīmu psiholoģisku palīdzību darba ņēmējiem.

Veselīga dzīvesveida veicināšana un slimību profilakse

- Turpināma pierādījumos balstīta cenu un akcīzes nodokļa palielināšana atkarību izraisošiem produktiem, atkarību izraisošo vielu un procesu pieejamības ierobežošana, reklāmas un sponsorēšanas pilnīgs aizliegums, kā arī veselīga dzīvesveida un atkarību profilakses aktivitātes.

- Regulāru fizisko aktivitāšu nodrošināšana, īpaši bērniem un jauniešiem – pieejamu sporta iniciatīvu paplašināšana, īpaši skolās un pašvaldībās, strukturētas brīvā laika aktivitātes, kas nodrošina kustību un fizisko aktivitāti, virzoties uz to, ka ikviens bērns ir iesaistīts kādā ar kustību saistītā pulciņā vai interešu grupā.
- Miega higiēnas un sabalansēta uztura popularizēšana.
- Digitālā līdzsvara veicināšana, lai mazinātu ekrānu radīto stresu un atkarību riska uzvedību.
- Paplašināms atkarību profilakses programmu klāsts un pieejamība, kas sekmē vielu nelietošanu (smēķēšanas atmešanu, alkohola nelietošanu, atteikšanos no marihuānas lietošanas).
- Izstrādājama un ieviešama seksuālās un reproduktīvās veselības stratēģija, tai skaitā pārskatot mērķa grupas, kam tiek nodrošināta bezmaksas kontracepcijas pieejamība.

Atbalsts riskam pakļautajām grupām

- Vecākiem un jaunajām ģimenēm: multidisciplinārs atbalsts bērna attīstības risku laicīgai atpazīšanai, nepieciešamā atbalsta pasākumu noteikšanai un agrīno intervenču nodrošināšanai, kas sekmē bērna iekļaušanu sabiedrībā un izglītības vidē, agrīno intervenču klāsta paplašināšana bērniem ar konstatētiem riskiem attīstībā, izglītojoši pasākumi un nodarbības vecākiem, pedagogu profesionālā pilnveide jautājumos par bērnu neirālo attīstību, instrumenti, kas palīdz atpazīt pēcdzemdību depresiju, atkarību problemātiku vai tādu sociālo faktoru esību ģimenē, kas var negatīvi ietekmēt bērna veselību un drošību, nodrošinot pēctecīgu intensīvu palīdzību un atbalstu ģimenei risku novēršanai.
- Jauniešiem: emocionālās labsajūtas programmas skolās, mentori, pieejamas atkarību profilakses programmas un konsultācijas.
- Senioriem: vientulības mazināšanas programmas, sociālā iesaiste, brīvprātīgais darbs, fizisko aktivitāšu grupas.
- Cilvēkiem ar atkarībām un ar tādu veselības stāvokli un traumām, kā dēļ iestājušies priekšlaicīgi darbspēju ierobežojumi vai zudums: pieejama agrīna diagnostika, psiholoģiskais atbalsts, rehabilitācija un vides profilakse.

Valsts līmeņa koordinēta stratēģija

- Psihiskās veselības stiprināšanā sabiedrībā, kā arī apsteidzošu pasākumu īstenošanā traucējumu novēršanai, kam ir ietekme uz mirstības samazinājumu ārēju nāves cēloņu dēļ, tai skaitā pašnāvību dēļ, būtiska ir ne vien veselības jomas, bet arī izglītības sektora, sociālās jomas, pašvaldību un nevalstisko organizāciju iesaiste un atbildība. Ņemot vērā izvērtējumu par aktivitātēm, kas īstenotas līdz šim sabiedrības psiholoģiskās un emocionālās labklājības stiprināšanai, psihiskās veselības veicināšanai un traucējumu profilaksei, ir izstrādājama nacionāla psihiskās veselības stratēģija, paredzot tās īstenošanai arī finansējumu. Īpaša uzmanība pievēršama bērnu un jauniešu psihisko traucējumu profilaksei, ņemot vērā, ka mērķtiecīgi ieguldījumi šajā jomā dod vislielāko ietaupījumu veselības aprūpes budžetam kopumā vidējā termiņā un ilgtermiņā.

Rīcības virziens "Stipras ģimenes paaudzēs"

Rīcības virziens ietver atbalstu ģimenēm un ģimenes kā sabiedrības pamatvērtības stiprināšanu. Pasākumu mērķis ir veidot tādu atbalsta sistēmu, kas palīdz ģimenēm nodrošināt savas pamatvajadzības un rada vienlīdzīgas iespējas visiem bērniem neatkarīgi no ģimenes sociālā stāvokļa.

Ģimeņu atbalsta politika ir cieši saistīta ar dzimstības veicināšanu un nabadzības risku mazināšanu, īpaši ģimenēs ar bērniem. Vienlaikus svarīgi ir radīt labvēlīgus apstākļus, lai bērni varētu augt drošā, veselīgā un atbalstošā vidē.

Ņemot vērā Latvijas sabiedrības demogrāfiskos izaicinājumus un iedzīvotāju skaita reproduktīvajā vecumā samazināšanos, ir būtiski veidot tādu ģimenēm draudzīgu politiku, kas veicina pilnvērtīgu tautas ataudzi – pilnveidot finansiālā atbalsta sistēmu un uzlabot kvalitatīvu pakalpojumu pieejamību ģimenēm ar bērniem, īpaši daudzbērnu ģimenēm, viena vecāka ģimenēm un tām ģimenēm, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir invaliditāte.

Domājot par darba un ģimenes dzīves līdzsvaru, atbalsts ģimenēm sniedzams ne tikai atbalstot bērnu audzināšanu, bet arī sabiedrības novecošanās kontekstā. Samazinoties dzimstības rādītājiem, jāveido labvēlīgi apstākļi remigrācijai, lai cilvēki, kas apsver iespēju atgriezties Latvijā, justos gaidīti un droši sāktu dzīvi dzimtenē. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 5.

Tabula Nr. 5.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[96] Summārais dzimstības koeficients	1,61 (2018)	1,23 (2024)	1,72	1,77	↓
[97] Nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais, %	26,2 (2018)	28,7 (2024)	26	24,5	↓
[98] Nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni, %	16,7 (2018)	21,3 (2024)	15,5	12	↓
[99] Bērnu īpatsvars, kuri dzīvo kopā ar abiem vecākiem, %	70,5 (2018)	75,9 (2024)	74,5	78	↑
[100] Remigrantu skaits	4852 (2018)	9973 (2024)	6000	6000	↑

NAP2027 uzdevums [101] paredz ģimeņu labklājības veicināšanu, pārskatot pensijas, valsts sociālos pabalstus un atlīdzības, pilnveidojot nodokļu sistēmu, kā arī sniedzot atbalstu pārtikas nodrošinājumam un pamata materiālo palīdzību, lai mazinātu nabadzības risku mājsaimniecībās ar bērniem, prioritāri jaunajās ģimenēs, daudzbērnu un viena vecāka ģimenēs un ģimenēs, kur kāds no vecākiem ir zaudējis darbspējas.

Pārskata periodā būtiski stiprināta valsts sociālās aizsardzības sistēma, lai mazinātu nabadzības un sociālās atstumtības risku ģimenēm ar bērniem. Uzsvars likts uz mērķtiecīga atbalsta sniegšanu maznodrošinātām mājsaimniecībām, īpaši jaunajām ģimenēm, daudzbērnu ģimenēm, kā arī ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti vai vecāki ir zaudējuši darbspējas.

Nozīmīgākie soļi ietvēra minimālo ienākumu sistēmas reformu, pensiju un pabalstu palielināšanu, kā arī plašāku atbalsta mehānismu ieviešanu sociāli mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām. Ir uzlabots atbalsts bērniem apgādnieka zaudējuma gadījumā, kā arī palielināti pabalsti bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem jauniešiem pēc pilngadības sasniegšanas. Šie pabalsti sasaistīti ar minimālo ienākumu mediānu un tiks pārskatīti ik gadu, nodrošinot sistēmas ilgtspēju un regulāri palielinot ienākumus trūcīgākajiem valsts iedzīvotājiem.

Pārskatīti mājokļa pabalsta piešķiršanas nosacījumi, lai nodrošinātu vienotu pieeju sociālās palīdzības piešķiršanā visā valstī, tai skaitā mājokļa pabalsta piešķiršanā, paplašinātu atbalsta saņēmēju loku un nodrošinātu lielāku palīdzību pensionāriem, cilvēkiem ar invaliditāti un mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem. Vienlaikus turpināta pārtikas un pamata materiālās palīdzības sniegšana, izmantojot ES fondu līdzekļus – nodrošināti pārtikas, higiēnas, saimniecības preču un skolas piederumu komplekti, kā arī papildu atbalsts ģimenēm

ar maziem bērniem. Kopumā palīdzība sniegta vairāk nekā 400 tūkst. cilvēku gadā, tai skaitā arī Ukrainas civiliedzīvotājiem.

Arī pēdējo gadu laikā īstenotā nodokļu politika, kuras mērķis ir mazināt darbaspēka nodokļu slogu, ietekmējusi strādājošās ģimenes ar bērniem. Samazinot sociālo iemaksu likmi un palielinot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamo minimumu, ģimenēm ar zemākiem ienākumiem ir palielinājušies to rīcībā esošie ienākumi. Tas nozīmē, ka pēc nodokļu nomaksas ģimenēm ik mēnesi paliek vairāk līdzekļu bērnu uzturam, izglītībai un mājokļa izdevumiem. Nodokļu sloga samazinājums veicina arī vecāku motivāciju iesaistīties darba tirgū un legāli deklarēt ienākumus, tādējādi ilgtermiņā stiprinot ģimeņu sociālo drošību un pensiju uzkrājumu stabilitāti.

Īpaša nozīme bijusi arī programmai "Latvijas Goda ģimenes apliecība", kas sniegusi praktisku un simbolisku atbalstu daudzbērnu ģimenēm un ģimenēm, kurās rūpējas par bērniem ar invaliditāti. Programmas īstenošanas gaitā būtiski uzlabota pieejamība – saīsināts apliecību izsniegšanas laiks, paplašināts partneru loks, palielinājies apliecību īpašnieku skaits un ieviesta vienota vizuālā identitāte.

Lai gan īstenotie pasākumi ir palielinājuši ienākumu drošību un mazinājuši nabadzību, dati liecina, ka nabadzības riska līmenis joprojām ir augsts ģimenēs ar bērniem. Īpaši tas attiecas uz viena vecāka un daudzbērnu mājsaimniecībām, kur kopš 2018. gada rādītāji ir pieauguši. Analizējot politikas rezultātu, redzams, ka nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais, nabadzības riska indekss kopš 2018. gada, kad tas bija 26,2 % līmenī, ir pieaudzis līdz 28,7 % 2024. gadā, kā tas atspoguļots 15. attēlā.

15. attēls. Nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās bērnus audzina viens pieaugušais

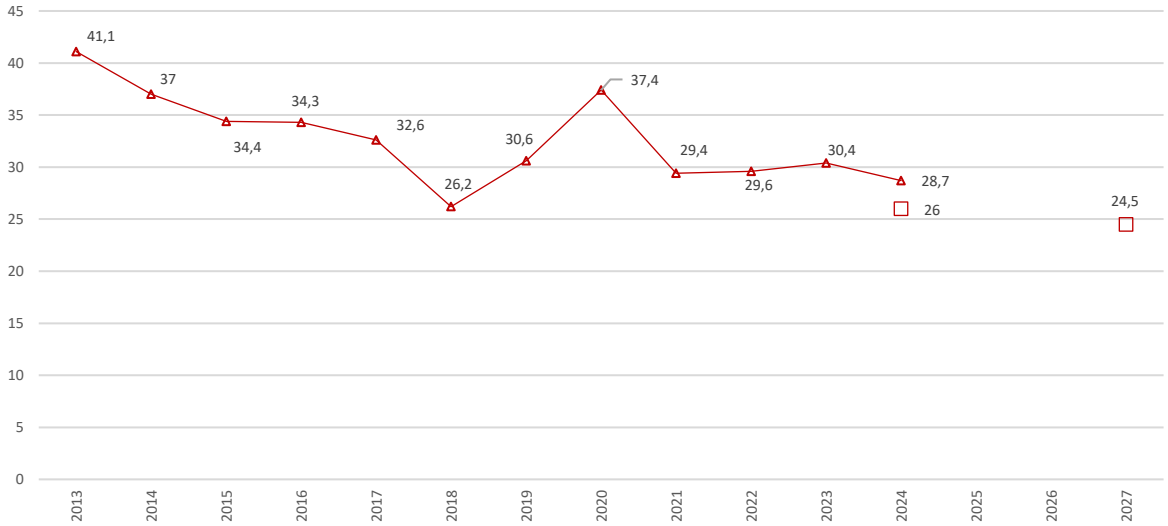

Datu avots: *Eurostat*

Lai arī kopš 2018. gada līdz 2024. gadam nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni, ir bijis zemāks nekā vidēji valstī, kopš 2021. gada vērojama pakāpeniska tendence nabadzības riska pieaugumam, tuvojoties valstī vidējam nabadzības riska indeksam. Rādītājs no 16,7 % 2018. gadā ir pieaudzis līdz 21,3 % 2024. gadā, kā redzams 16. attēlā.

16. attēls. Nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni

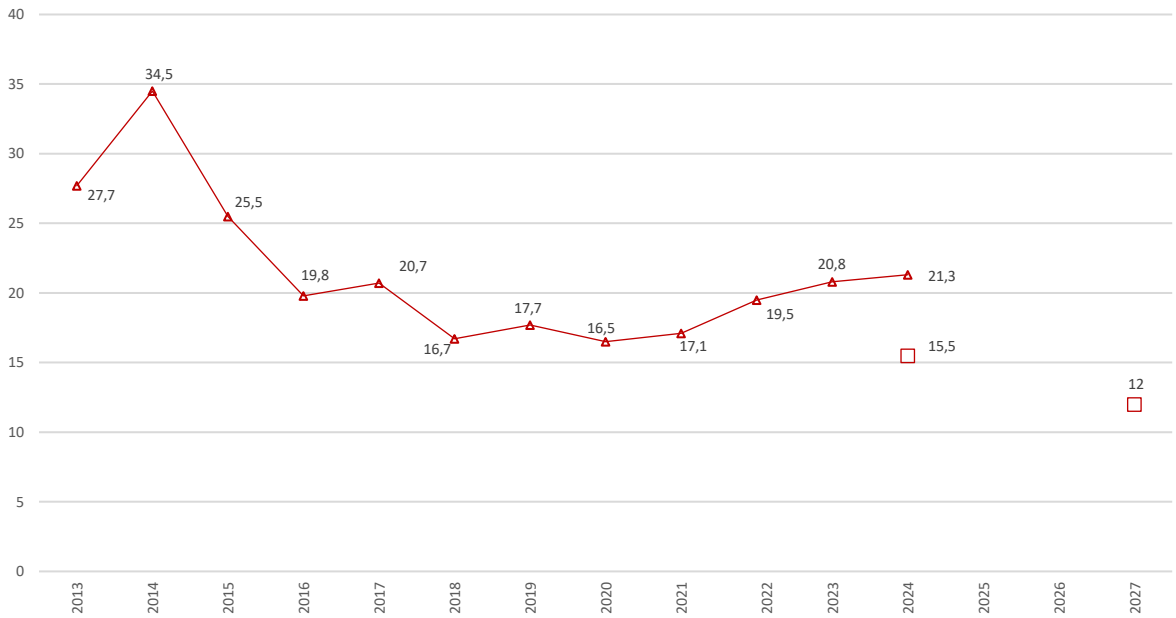

Datu avots: *Eurostat*

Kopumā paveiktais apliecina sistēmiskas pārmaiņas sociālās aizsardzības politikā, taču iecerētais rezultāts ģimeņu labklājības uzlabošanā un atbalsta nodrošināšanā dzīves grūtību pārvarēšanai vēl nav sasniegts. Tādējādi nepieciešams rīkoties, lai efektīvāk sasniegtu tās ģimenes, kuru vajadzības joprojām paliek mazāk apmierinātas – īpaši viena vecāka ģimenes, daudzbērnu ģimenes un ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti.

No 2024. gada maija līdz jūnijam norisinājās jau otrā aptauja Latvijas ģimenēm ar bērniem, kurā kopējie ģimeņu apmierinātības rādītāji uzrāda nelielu pozitīvu dinamiku. Salīdzinoši augstākie apmierinātības vērtējumi sniegti par mājokļa un bērnu uztura jomām, nedaudz zemāk novērtēta apmierinātība ar bērnudārziem un skolām, savukārt veselības aprūpes pakalpojumu joma bērniem saņēmusi viszemāko vērtējumu. Kā liecina dati, ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, ģimenes ar zemākiem ienākumiem un viena vecāka ģimenes ir tās ģimenes, kuru vajadzības visās jomās ir mazāk apmierinātas un kurām ir nepieciešams lielāks atbalsts.

NAP2027 uzdevums [102] paredz ģimenes kā vērtības stiprināšana sabiedrībā, tai skaitā palielinot sociālo aizsardzību vecākiem, attīstot ģimenei draudzīgu vidi, godinot kuplās ģimenes, stiprinot tēva lomu ģimenē, pilnveidojot jauniešu izglītošanu un veicinot sabiedrības informētību par vecāku prasmju, attiecību pratības, ģimenes un laulības tematiku un paaudžu solidaritātes lomu tautas ilgtspējīgā izaugsmē, kā arī nodrošinot pierādījumos balstītas ģimenes politikas izstrādi un īstenošanu.

Pārņemot Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 20. jūnija Direktīvā (ES) 2019/1158 par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem, ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES, noteiktās prasības, nacionālajos normatīvajos aktos ir izdarīti grozījumi, kas paredz bērna tēvam pagarināt atvaļinājumu (10 kalendāro dienu vietā 10 darba dienas), ievieš jaunu atvaļinājuma veidu – aprūpētāja atvaļinājums, kā arī paredz tiesības katram no bērna vecākiem līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu, uz vismaz divus kalendāros mēnešus ilgu vecāku pabalsta periodu, kuru nevar izmantot otrs vecāks (nenodotamā daļa).

No 2026. gada nodrošināts papildu atbalsts priekšlaicīgi dzimušo bērnu vecākiem, proti, vecāku pabalsta izmaksas periodā ieskaita tikai dzemdību atvaļinājuma periodu, tādējādi pagarinot vecāku pabalsta izmaksas periodu par periodu, par kādu bērns ir piedzimis agrāk.

Ģimenes asistenta pakalpojuma attīstība ir palīdzējusi sniegt praktisku atbalstu tām ģimenēm, kurām tas visvairāk nepieciešams – vecākiem, kam ir bērnu audzināšanas grūtības, jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes un cilvēkiem ar invaliditāti. Apmācīti speciālisti turpina darbu daudzās pašvaldībās, sniedzot palīdzību vairāk nekā 30 teritorijās visā Latvijā.

Vienlaikus SIF turpināta plaša ģimenes atbalstošu politikas programmu ieviešana, kas aptver gan valsts, gan pašvaldību līmeni, stiprinot ģimeņu drošību, piederības sajūtu un sociālo atbalstu. Programma "Ģimenei draudzīga darbavieta" veicina darba devēju iesaisti elastīga darba laika, attālināta darba un ģimenei atbalstošu risinājumu ieviešanā. Arvien vairāk uzņēmumu izvēlas šādu pieeju, radot labvēlīgāku vidi vecākiem. Programma "Ģimenei draudzīga pašvaldība" palīdz iedzīvotājiem saprast, kāds atbalsts ģimenēm pieejams viņu novadā. Izveidoti jauni rīki — atbalsta kalkulators un pašvaldību salīdzināšanas platforma, kas palīdz ģimenēm pieņemt pārdomātus lēmumus par dzīvesvietu un pakalpojumu izmantošanu. Programmā "Latvijas Goda ģimenes apliecība" godinātas daudzbērnu ģimenes un ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, stiprinot sabiedrības cieņu pret vecāku ieguldījumu un veidojot pozitīvu ģimenes tēlu. Projekts "Ģimenei draudzīgas vides un sabiedrības veidošana" 2024. gadā ir jaunums, tas vērsts uz bērnu psiholoģiskās un emocionālās noturības stiprināšanu. Izmēģinājumprogrammas ietvaros iniciatīvā "Apzinies, vadi, dari – tu vari" atbalstu saņēmuši vairāk nekā 1700 bērnu 32 skolās visā Latvijā, palīdzot jaunākajai paaudzei apgūt emocionālās līdzsvara un pašpārvaldes prasmes.

Lai arī īstenotie pasākumi bija vērsti uz vecāku sociālo aizsardzības un ģimeņu labklājības stiprināšanu, demogrāfiskie rādītāji joprojām norāda uz papildu atbalsta nepieciešamību. Dzimstības līmenis turpina samazināties – summārais dzimstības koeficients no 1,61 bērna uz sievieti 2018. gadā sarucis līdz 1,23 bērniem 2024. gadā (skatīt 17. attēlu). Tas ir būtiski zem paaudžu nomaiņai nepieciešamā līmeņa (2,1–2,2) un signalizē par vajadzību pēc jauniem ekonomiskiem un sociāliem risinājumiem, kas veicina ģimeņu drošību un pārliecību par nākotni.

17. attēls. Summārais dzimstības koeficients

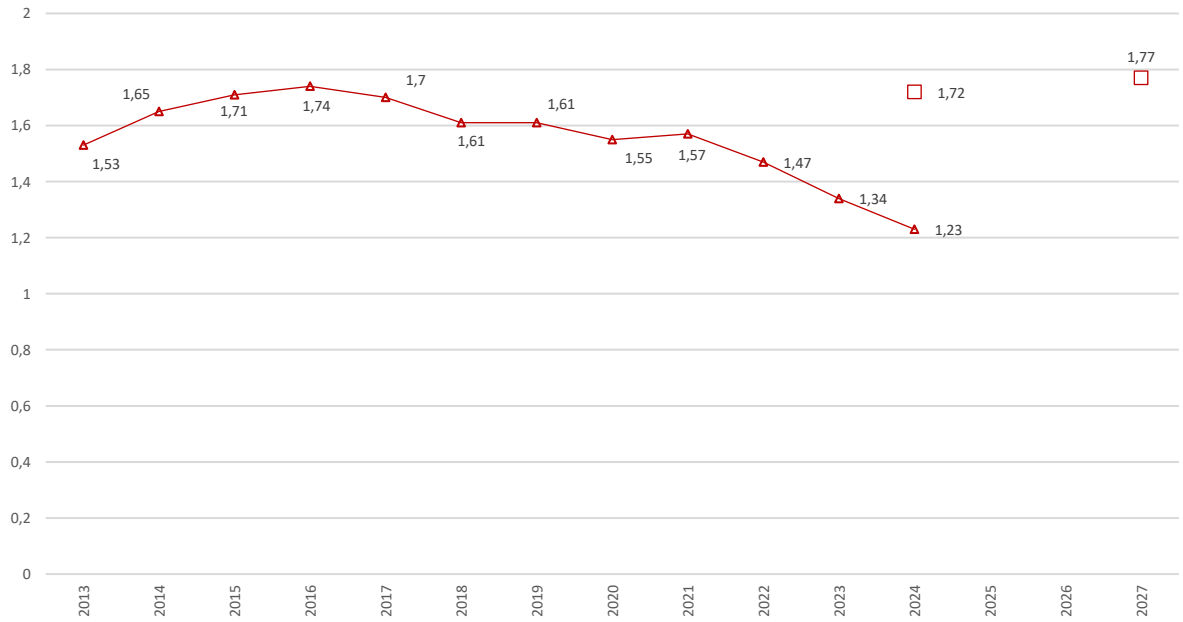

Datu avots: CSP

Dzimstības samazināšanos ietekmē vairāki faktori – dzīves dārdzība, reģionālā nestabilitāte un sabiedrības vērtību maiņa, kas īpaši ietekmē jauno cilvēku vēlmi veidot un paplašināt ģimeni. Vienlaikus jāuzsver, ka zemi dzimstības rādītāji šobrīd ir globāla tendence Eiropā, un Latvija šajā kontekstā nav izņēmums.

Pozitīvi vērtējams, ka pieaug bērnu īpatsvars, kuri aug ģimenē kopā ar abiem vecākiem – no 70,5 % 2018. gadā līdz 75,9 % 2024. gadā. Šī tendence apliecina, ka sabiedrībā stiprinās izpratne par ģimenes stabilitātes un vecāku kopīgas līdzdalības nozīmi bērna dzīvē, kas ir būtisks priekšnoteikums drošas un saliedētas sabiedrības attīstībai.

NAP2027 uzdevums [103] nosaka labvēlīgu apstākļu radīšanu ģimenes un darba dzīves saskaņošanai, atbalstot elastīgā un attālinātā darba iespējas, veidojot ģimenei un darba ņēmējam draudzīgu darba vidi un pilnveidojot atbalstu ģimenes aprūpes pienākumu veikšanā.

Pēdējo gadu laikā īstenoti nozīmīgi pasākumi, lai radītu labvēlīgākus apstākļus darba un ģimenes dzīves saskaņošanai, īpaši atbalstot vecākus, kuri apvieno bērnu audzināšanu ar darba pienākumiem. Uzmanības centrā ir mērķis veidot elastīgāku, iekļaujošāku un ģimenei draudzīgāku darba vidi, kas sniedz iespēju gan pilnvērtīgi piedalīties darba tirgū, gan veltīt laiku ģimenei.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 20. jūnija Direktīvu (ES) 2019/1158 par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES, 2022. gadā nodrošināta aprūpētāja atvaļinājuma ieviešana darba un privātās dzīves līdzsvara uzlabošanai, kā arī pagarināts atvaļinājums bērna tēvam (paternitātes atvaļinājums), veiktas izmaiņas vecāku pabalsta nosacījumos – bērna vecākiem līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu, ir tiesības uz vismaz divus kalendāra mēnešus ilgu vecāku pabalsta nenodotamo daļu.

No 2022. gada 1. augusta ieviests jauns aprūpētāja atvaļinājums, kuru piešķir uz laiku, kas nav ilgāks par piecām darba dienām viena gada laikā. To bez darba samaksas saglabāšanas piešķir darbiniekam, kuram nepieciešams aprūpēt laulāto, vecāku, bērnu vai citu tuvu ģimenes locekli, vai personu, kura dzīvo ar darbinieku vienā mājsaimniecībā un kurai nopietna medicīniska iemesla dēļ nepieciešama būtiska aprūpe vai atbalsts. Vienlaikus tika paredzēts, ka darbiniekam, kuram ir bērns līdz astoņu gadu vecumam vai kuram nepieciešams aprūpēt laulāto, vecāku, bērnu vai citu ģimenes locekli, vai personu, kura dzīvo ar darbinieku vienā mājsaimniecībā un kurai nopietna medicīniska iemesla dēļ nepieciešama būtiska aprūpe vai atbalsts, ir tiesības prasīt darba devējam noteikt darba laika organizācijas pielāgojumu. Darba devējam šāds darbinieka pieprasījums ir jāizvērtē un ne vēlāk kā viena mēneša laikā no darbinieka pieprasījuma saņemšanas dienas jāinformē darbinieks par darba laika organizācijas pielāgojuma iespējām uzņēmumā.

No 2020. gada 1. marta līdz 2022. gada 28. februārim LM sadarbībā ar Latvijas Darba devēju konfederāciju un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību īstenoja projektu "Līdzsvars visiem (B4A)" Nr. 881676-B4A (līdzfinansējums no Eiropas Komisijas programmas "Pilsonība, tiesiskums, vienlīdzība"), kas bija vērsts uz darba un privātās dzīves saskaņošanas iespējām un to uzlabošanu, kā arī ar ģimenes pienākumiem saistītu atvaļinājumu un elastīga darba nosacījumu izmantošanas veicināšanu. Projekta ietvaros notika informatīvi un skaidrojoši pasākumi darba devējiem, darba ņēmējiem un plašākai sabiedrībai, lai atbalstītu Eiropas Savienības un Padomes Direktīvas par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem prasību ieviešanu nacionālajos tiesību aktos.

Svarīgu lomu šajā jomā ieņem arī sabiedrības informēšana un dažādības vadības stiprināšana darbavietās. Līdzās mācību programmām "Skatu punkti" un "Kapacitātes celšanas programma darba devēju ekspertīzei dažādības vadības jomā" SIF nodrošina tīmekļsemināru ciklu par iekļaujošu darba vidi, dažādības vadību un praktiskajiem aspektiem dažādības ieviešanā organizācijās, kas skaidro iekļaujošas darba vides nozīmi un priekšrocības organizācijas konkurētspējas stiprināšanā, kā arī sniedz atbildes uz aktuālākajiem darba devēju jautājumiem jomas ietvaros.

Veicinot darba devēju un arī darba ņēmēju izpratni, tai skaitā par ģimenes un darba dzīves saskaņošanu un iekļaujošas darba vides nozīmīgumu, 2024. gada martā darbību sāka tīmekļvietne *www.dazadiba.lv*, kurā vienuviet apkopota aktuālākā informācija par dažādības vadības jautājumiem, kas ir ērti un saprotami interesentiem un lietotājiem.

NAP2027 uzdevums [104] paredz pirmsskolas izglītības, bērnu aprūpes un organizēta brīvā laika pakalpojumu pieejamības uzlabošanu, sekmējot bērnu vispusīgu attīstību un ģimenes un darba dzīves savienošanu.

Šī uzdevuma ietvarā mērķtiecīgi strādāts pie tā, lai vecākiem būtu drošība un pārliecība, ka viņu bērni saņem kvalitatīvu aprūpi un izglītību, kamēr paši var pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū. Ar ESF un valsts atbalstu pašvaldībās īstenoti projekti, kas būtiski paplašina pirmsskolas vietu skaitu un uzlabo esošo infrastruktūru. Kopumā 11 projektu īstenošanai piešķirts ERAF finansējums 38,8 milj. *euro* apmērā, kas ļaus radīt 2082 jaunas vietas pirmsskolas izglītības iestādēs. Papildus uzsākti septiņi projekti bērnu pieskatīšanas pakalpojumu nodrošināšanai, kas sniegs iespēju vēl vairāk nekā 1000 bērnu apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādes.

Lai mazinātu rindas un nodrošinātu vienlīdzīgu iespēju piekļuvi pirmsskolai visā Latvijā, pašvaldībām piešķirti aizdevumi jaunu iestāžu būvniecībai un esošo paplašināšanai. No 2020. līdz 2022. gadam īstenoti 22 investīciju projekti ar kopējo apjomu vairāk nekā 32 milj. *euro*, radot 2843 jaunas vietas bērniem. Savukārt kopš 2023. gada aizdevumi izmantoti arī esošo bērnudārzu modernizācijai un remontdarbiem, kas veikti 150 pirmsskolas izglītības iestādēs, uzlabojot mācību vidi un drošības standartus. Šo ieguldījumu rezultātā rinda uz pašvaldību bērnudārziem ir būtiski samazinājusies – no 2020. gada līdz 2025. gadam tā sarukusi par 76 %. Uz 2025. gada 1. oktobri rindā bija 2405 bērni 14 pašvaldībās. Tas liecina par stabilu progresu bērnu aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanā, kas atvieglo vecāku iespējas atgriezties darba tirgū un veicina ģimeņu ekonomisko drošību.

NAP2027 uzdevums [105] paredz remigrācijas veicināšanu, attīstot visaptverošu un visā Latvijā vienotu atbalsta sistēmu remigrējošo personu un ģimeņu iekļaušanai.

Pēdējos gados mērķtiecīgi stiprināta valsts politika, kas vērsta uz tautiešu atgriešanos Latvijā un remigrācijas atbalsta sistēmas attīstīšanu. Remigrācija kļuvusi par nozīmīgu demogrāfijas, reģionālās attīstības un sabiedrības saliedētības sastāvdaļu, apliecinot valsts vēlmi un spēju uzņemt atpakaļ tautiešus neatkarīgi no tā, cik ilgi tie bijuši ārpus Latvijas.

Lai remigrācijas process būtu pārdomāts un atbalstošs, izveidots reģionālo remigrācijas koordinatoru tīkls, kas nodrošina personīgu pieeju ikvienam, kurš apsver iespēju atgriezties. Šie koordinatori darbojas visos Latvijas reģionos, piedāvājot praktisku palīdzību gan pirms atgriešanās, gan pēc tās, sākot no dzīvesvietas meklējumiem un bērnu iekļaušanas izglītības sistēmā līdz darba iespējām un uzņēmējdarbības uzsākšanai. Katrs gadījums tiek skatīts individuāli, ņemot vērā cilvēka dzīves apstākļus un vajadzības.

Kopš 2021. gada ar koordinatoru atbalstu Latvijā atgriezušies vairāk nekā 4100 cilvēku, sagatavoti gandrīz 13 tūkst. individuālu piedāvājumu un sniegts atbalsts gandrīz 12 tūkst. interesentu. Šie rezultāti apliecina, ka cilvēkiem ir interese un vēlme atgriezties, ja jūt, ka valstī viņus gaida.

Lai palīdzētu tiem, kas vēlas saņemt informāciju attālināti, izveidota platforma *www.paps.lv* (no 2026. gada 1. ceturkšņa plānota pāreja uz domēnu *www.remigracija.lv*), kas apvieno praktisku un emocionālu atbalstu – no valsts pakalpojumu aprakstiem līdz iedvesmas stāstiem par cilvēkiem, kuri jau atgriezušies Latvijā.

Svarīgu atbalstu sniegusi arī remigrācijas uzņēmējdarbības programma, kas palīdz tiem, kas ir atgriezušies, sākt savu biznesu Latvijā. 2024. gadā šī programma īstenota 23 pašvaldībās, veicinot 14 jaunu remigrantu uzņēmumu izveidi un 11 jaunu darbavietu radīšanu remigrantiem. Savukārt 2025. gadā programma īstenota 20 pašvaldībās, atbalstot 16 jaunu remigrantu uzņēmumu un astoņu darbavietu izveidi.

Būtiska loma remigrācijas procesā ir nodarbinātības un izglītības atbalstam. Tiek regulāri organizēti tiešsaistes pasākumi un darba dienas "Darbs un karjera Latvijā", kas ļauj attālināti sazināties ar darba devējiem, uzzināt par vakancēm un darba vidi Latvijā. Notiek raidījumu cikls "Esi informēts, atgriežoties Latvijā", kas palīdz saprast, kā soli pa solim organizēt atgriešanos.

Papildu iespējas nodrošina individuālās konsultācijas pie EURES konsultantiem, regulāras informatīvās vēstkopas un angļu valodā sagatavoti materiāli par dzīvi un darbu Latvijā, kas īpaši noder Latvijas valstspiederīgo ģimenes locekļiem, kuriem latviešu valoda vēl nav ikdienas saziņas līdzeklis.

Sadarbībā ar diasporas organizācijām veidoti informatīvie pasākumi par sociālās uzņēmējdarbības iespējām un Latvijas uzņēmumu sadarbību ar ārvalstīs dzīvojošajiem speciālistiem. Tas palīdz uzturēt dzīvu saikni starp Latviju un tās cilvēkiem pasaulē.

Remigrācijas politikas īstenošanā īpaši uzsvērta atbalsta nozīme ģimenēm un bērniem. Programmas ietvaros īstenoti latviešu valodas apguves projekti remigrantiem un viņu ģimenes locekļiem, kas palīdz veiksmīgāk iekļauties sabiedrībā un izglītības sistēmā. No 2019. līdz 2025. gadam šādos projektos iesaistījušies vairāk nekā 140 cilvēku, tostarp bērni, kuri apgūst valodu kopā ar vecākiem.

Svarīgs ieguldījums bijis arī izglītības jomā – īstenots ESF projekts "Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai", kura ietvaros sniegts individuāls atbalsts remigrantu bērniem, lai sekmētu viņu integrāciju Latvijas skolās. Izglītoti vairāk nekā 600 pedagogi, sagatavoti mācību materiāli un digitālie resursi, kas palīdz skolām un vecākiem atbalstīt bērnus atgriežoties.

Pateicoties šiem pasākumiem, remigrantu skaits 2024. gadā sasniedza gandrīz 10 tūkst. cilvēku (skatīt 18. attēlu), pārsniedzot sākotnēji plānoto mērķi. Tas apliecina, ka atbalsta politika nes rezultātus un rada ticību, ka Latvija ir vieta, kur atgriezties, strādāt un audzināt bērnus.

18. attēls. Remigrantu skaits

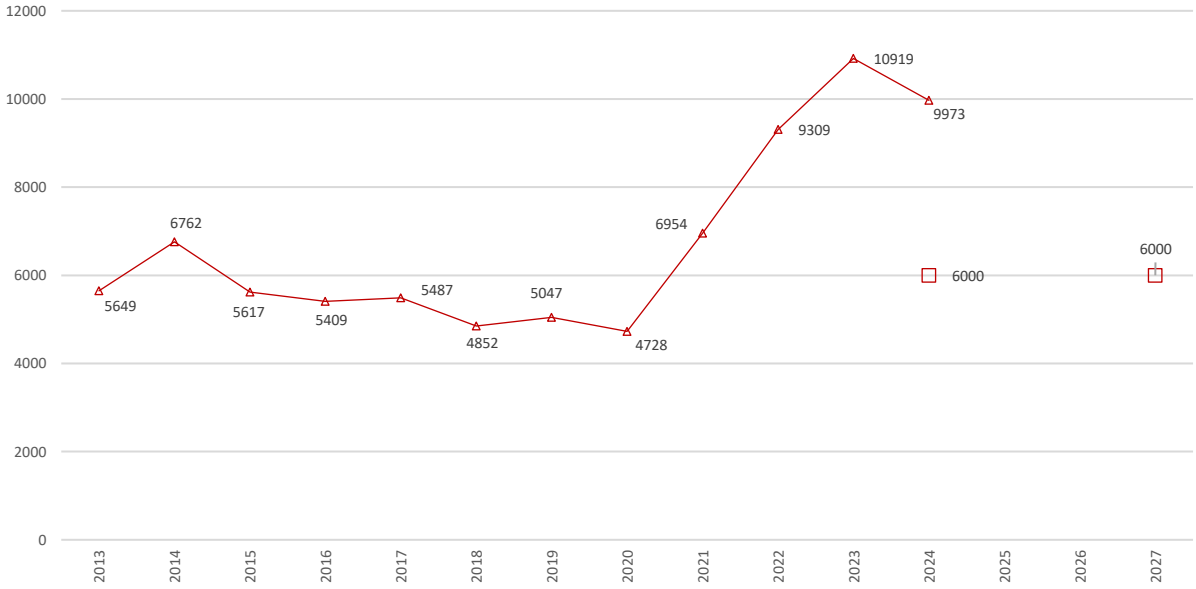

Datu avots: CSP

Remigrācijas veicināšana sniedz plašāku ietekmi nekā tikai cilvēku skaita pieaugums – tā stiprina reģionus, veicina uzņēmējdarbību, atjauno kopienas un saglabā latviešu valodu un kultūru. Katrs cilvēks, kurš atgriežas Latvijā, ir ieguvums ne tikai darba tirgū, bet arī sabiedrības vitalitātē un nākotnes attīstībā.

Kopumā paveiktais veido stabilu pamatu ilgtermiņa remigrācijas politikai, kas balstīta cieņā, uzticībā un piederības sajūtā. Lai gan izaicinājumi joprojām pastāv, valsts spējīga radīt vidi, kur atgriezties Latvijā nozīmē atgriezties mājās ne tikai ģeogrāfiskā, bet arī emocionālā un sociālā aspektā.

Secinājumi

- Demogrāfiskā situācija pasliktinās, un dzimstības samazinājums liecina, ka esošie atbalsta mehānismi nav pietiekami, lai radītu ģimenēm ilgtermiņa drošības sajūtu un vēlmi veidot kuplākas ģimenes.
- Nabadzības risks ģimenēm ar bērniem saglabājas augsts, īpaši viena vecāka ģimenēs un daudzbērnu ģimenēs. Lai sasniegtu mērķus, universālie atbalsta instrumenti jāpapildina ar precīzi mērķētiem risinājumiem šīm grupām.
- Pozitīvas tendences vērojamas ģimeņu stabilitātes un remigrācijas radītājos – pieaug to bērnu īpatsvars, kas dzīvo ar abiem vecākiem, kā arī ir būtisks remigrantu skaita pieaugums.
- Darba un ģimenes dzīves līdzsvara normatīvais regulējums ir uzlabots, taču turpmāk jāstiprina praktiska ieviešana darbavietās, īpaši elastīgo darba formu un ģimenei draudzīgas vides attīstīšanā.
- Pirmsskolas pieejamībā ir panākts būtisks progress, tomēr saglabājas reģionālas atšķirības, būtiski uzturēt vienotus pārvaldības un kvalitātes standartus, kā arī elastīgu aprūpes pakalpojumu attīstīšanu.

Priekšlikumi

- Turpināt izstrādāt mērķētākus atbalsta instrumentus ģimenēm ar zemākiem ienākumiem, viena vecāka ģimenēm un daudzbērnu ģimenēm.
- Atbalstīt reģionus, kur arvien ir rindas uz bērnudārziem, paplašinot bērnu grupas, veidojot mikrobērnudārzus, uzlabojot aukļu pakalpojumu pieejamību un elastību, piemēram, ieviešot auklīšu kuponu sistēmu. Vienots rindu pārvaldības standarts un publiski pieejami dati palīdzētu nodrošināt caurskatāmību un efektivitāti.
- Būtiski stiprināt bērnu drošību, ieviešot agrīnās atpazīšanas protokolus visās iesaistītajās jomās – izglītībā, veselībā un drošībā (policija). Katrā skolā vajadzētu būt drošības speciālistam, jānodrošina diennakts palīdzības tālrunis un krīzes centrs katrā plānošanas reģionā. Svarīga ir arī konsekventa datu apmaiņa starp institūcijām.
- Lai atvieglotu ģimeņu un neformālo aprūpētāju ikdienu, nepieciešams paplašināt dienas aprūpes centru, aprūpes mājās, atelpas brīža un mobilo komandu pieejamību reģionos.
- Cik iespējams, atbalstīt pašvaldības, ieviešot minimālo sociālo pakalpojumu grozu, tostarp bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un senioriem.

Rīcības virziens "Sociālā iekļaušana"

Latvijā joprojām ir salīdzinoši daudz cilvēku, kuri dažādu iemeslu dēļ negūst ienākumus no algota darba. Tie ir cilvēki ar invaliditāti, tie, kuri veselības problēmu dēļ zaudējuši darbspējas, seniori, kā arī ģimenes locekļi, kas rūpējas par tuviniekiem.

Lai šiem cilvēkiem nodrošinātu atbalstu, kas patiešām atbilst viņu vajadzībām, NAP2027 paredz būtiskus uzlabojumus sociālās aizsardzības sistēmā. Mērķis ir panākt, lai sociālie pakalpojumi būtu kvalitatīvi, pieejami un individuāli pielāgoti.

Svarīga loma tajā ir arī sociālajiem darbiniekiem un pakalpojumu sniedzējiem – tiem jānodrošina pienācīgs atalgojums, motivācija un iespējas pilnveidoties, lai palīdzību saņemtu tie, kam tā visvairāk nepieciešama. Vienlaikus jāattīsta sabiedrībā balstīti aprūpes risinājumi un ģimeniskai videi pietuvināti pakalpojumi, lai cilvēkiem nebūtu jāšķiras no ierastās dzīves vides.

Latvijā joprojām ir viens no augstākajiem ienākumu nevienlīdzības līmeņiem Eiropas Savienībā, tāpēc arī turpmāk būtisks uzdevums ir nabadzības un ienākumu atšķirību mazināšana. NAP2027 paredz turpināt darbu pie sociālās aizsardzības efektivitātes

paaugstināšanas un minimālā ienākumu sistēmas pilnveidošanas, lai ikvienam cilvēkam būtu nodrošināts cienīgs dzīves līmenis. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 6.

Tabula Nr. 6.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[110] Nabadzības riska indekss pēc sociālo transfertu saņemšanas, %	22,9 (2018)	22,0 (2024)	22,4	21,5	↑
[111] Nabadzības riska indekss pensionāriem vecumā 65+ gadi, %	53,7 (2018)	49,7 (2024)	53	52	↑
[112] 1. deciļu grupas mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas procentuālā daļa no visu mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas, %	2,3 (2018)	2,1 (2024)	2,4	2,4	↓
[113] Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa %	8,9 (2017)	7,6 (2023)	8,7	8,5	↑
[114] Aizbildnībā un audžuģimenēs (ģimeniskā vidē) dzīvojošu bērnu īpatsvars no visu ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita, %	87,7 (2018)	89,0 (2024)	88	88,5	↑
[115] Sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits uz 10 000 iedzīvotāju (gada sākumā), skaits	205 (2019)	462,6 (2023)	223	230	↑
[116] Sociālo dienestu īpatsvars, kuri izpilda likumdošanā noteikto normu par minimālo sociālā darba speciālistu skaitu, %	63,9 (2018)	53,49 (2024)	67,4	67,4	↓

NAP2027 uzdevums [117] paredz uz individuālām vajadzībām vērstu sociālo pakalpojumu pieejamību un sociālo inovāciju ieviešanu prioritārajām grupām, īpaši personām ar invaliditāti, paliatīvās aprūpes pacientiem un senioriem, sekmējot neatkarīgas dzīves iespējas un dzīves kvalitātes saglabāšanu vai uzlabošanu. Uzdevuma mērķis ir veidot sistēmu, kas palīdz ikvienam dzīvot iespējami neatkarīgi, saglabāt cieņu un nodrošināt dzīves kvalitāti neatkarīgi no dzīvesvietas vai sociālā statusa.

2024. gada nogalē tika pieņemti grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas nosaka minimālo pašvaldībā obligāti nodrošināmo sociālo pakalpojumu grozu, kas visām pašvaldībām jānodrošina saviem iedzīvotājiem, tādējādi mazinot nevienlīdzību sociālo pakalpojumu pieejamībā starp dažādām pašvaldībām. Grozā iekļauti 10 pakalpojumi. 2025. gadā nodrošināta aprūpe mājās cilvēkiem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, nodrošināti grupu mājas (dzīvokļa) pakalpojumi cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju pakalpojumi, krīzes centra pakalpojumi krīzes situācijā nonākušām personām, patversmes un nakts patversmes pakalpojumi personām bez noteiktas dzīvesvietas un krīzes situācijā nonākušām personām.

Lai paātrinātu minimālajā sociālo pakalpojumu grozā iekļauto pakalpojumu pieejamību, uzsākta atbalsta sniegšana sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu nodrošināšanai 458 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kurām ir noteikta I vai II grupas invaliditāte, bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir noteikta invaliditāte un kuri dzīvo ģimenēs, kā arī personām pensijas vecumā, tai skaitā personām ar demenci, kā arī pakalpojumu sniegšana 189 mērķa grupas personām jau iepriekš izveidotā infrastruktūrā.

No 2024. gada 1. janvāra ieviests valsts budžeta līdzfinansējums 50 % apmērā aprūpes nodrošināšanai mājās bērniem ar smagiem un ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas noteikta invaliditāte un izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību. Līdzfinansējums tiek nodrošināts arī pēc pilngadības sasniegšanas līdz 24 gadu vecumam, ja ir Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību.

Uzsākta jauna atbalsta pasākuma īstenošana cilvēkiem ar ļoti smagiem garīga rakstura un multipliem traucējumiem triju valstspilsētu pašvaldībās, nodrošinot atbalsta pakalpojumus vismaz 54 cilvēkiem. Tas veicina neatkarīgas dzīves iespējas, uzlabo dzīves kvalitāti un veicina iekļaušanos sabiedrībā.

Balstoties uz iedzīvotāju vajadzību izvērtējumu, ir ieviesti daudzi jauni sociālie pakalpojumi un pilnveidota esošo pakalpojumu kvalitāte, tai skaitā veikta asistenta pakalpojuma reforma, ieviesti psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumi bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, nodrošināts mobilās komandas paliatīvās aprūpes pakalpojums personas dzīvesvietā pilngadīgām personām, ieviests jauns sociālais pakalpojums personām, kurām ir garīga rakstura traucējumi. Šā pakalpojuma mērķis ir ļaut atbalstāmajai personai īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar citiem – pieņemt sev nozīmīgus lēmumus, paplašināt dabisko atbalsta loku, pilnveidot spējas pārstāvēt sevi un aizsargāt savas intereses, kā arī paplašināt atbalstāmās personas zināšanas un izpratni par savām tiesībām.

2023. gadā noslēdzās plānošanas reģionu deinstitucionalizācijas plānu īstenošana, nodrošinot, ka būtiski pieaug mūsdienīgu, sabiedrībā balstītu un ģimeniskai videi pietuvinātu sociālo pakalpojumu pieejamība. Kā liecina dati, sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits uz 10 000 iedzīvotāju pārsniedz plānoto. Jau 2023. gadā faktiskā rādītāja vērtība sasniedza 462,6 sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu saņēmējus uz 10 000 iedzīvotājiem, kamēr rādītāja vērtība 2024. gadā bija plānota vien 223.

Turpmākie izaicinājumi sociālo pakalpojumu jomā saistīti ar pakalpojumu kvalitātes un pieejamības stiprināšanu, lai ikvienam cilvēkam Latvijā tiktu nodrošināts nepieciešamais atbalsts neatkarīgi no dzīvesvietas vai individuālajām vajadzībām.

NAP2027 uzdevums [118] nosaka sociālā darba speciālistu un sociālo pakalpojumu sniedzēju motivācijas sistēmas pilnveidi un profesionālās kompetences stiprināšanu, specializācijas nostiprināšanu demogrāfijas tendencēm un iedzīvotāju vajadzībām atbilstošu inovatīvu, uz klienta vajadzībām balstītu sociālo pakalpojumu sniegšanai, kā arī to pieejamības nodrošināšanai reģionos. Uzdevuma īstenošanas mērķis ir nodrošināt, lai sociālo pakalpojumu sniedzēji un sociālie darbinieki būtu motivēti, profesionāli sagatavoti un spējīgi reaģēt uz mainīgajām sabiedrības vajadzībām.

Lai veicinātu pašvaldību sociālajos dienestos strādājošo sociālo darbinieku motivāciju strādāt profesijā un atbalstītu sociālo pakalpojumu sniegšanā iesaistītos darbiniekus, kā arī kompensētu ar papildu funkcijām saistīto pieaugošo darba apjomu valsts sociālās aprūpes centros, 2022. gadā tika nodrošināta mērķdotācija sociālajiem darbiniekiem un nodrošināts valsts atbalsts pašvaldībām ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanā iesaistīto aprūpētāju atalgojuma paaugstināšanai.

Atbilstoši minimālās algas pieaugumam regulāri tiek pārskatīta atlīdzība personām, kuras sniedz asistenta un pavadoņa pakalpojumu personām ar invaliditāti, un no 2022. gada 1. marta līdz 2025. gada 31. decembrim bāriņtiesas vai pašvaldības sociālā dienesta darbiniekiem, kuri iesaistīti atbalsta sniegšanā Ukrainas civiliedzīvotājiem, virsstundu darbs vai piemaksa par papildu darbu pilnā apmērā tika segta no valsts budžeta.

Vienlaikus sekmējot sociālo pakalpojumu sniegšanā un sociālajā darbā iesaistīto cilvēkresursu prasmju pilnveidi un piesaisti, tiek sniegts regulārs metodisks atbalsts pašvaldību sociālajiem dienestiem par aktuālajiem jautājumiem atbalsta nodrošināšanā gan Ukrainas civiliedzīvotājiem, gan atbalsta sniegšanā iedzīvotājiem energoresursu cenu kāpuma apstākļos, sagatavoti metodiskie materiāli un organizēti semināri un mācības sociālajiem

darbiniekiem un ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem.

ESF Plus projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" ietvaros tiek sniegts atbalsts sociālā darba speciālistu profesionālās kompetences paaugstināšanai, tiek nodrošināta profesionālās kompetences pilnveide, metodiku izstrāde un mācību nodrošināšana darbam ar dažādām klientu grupām, informatīvi izglītojošo pasākumu un sabiedrības izpratnes un informētības veicināšanas pasākumu īstenošana, pašvaldības iestāžu sociālās jomas speciālistu darba efektivitātes izvērtēšana, kā arī supervīzijas nodrošināšana.

2023. gada 31. oktobrī stājās spēkā grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 42. pantā, kas padarīja elastīgāku sociālā darba speciālistu – sociālo aprūpētāju, sociālo rehabilitētāju un sociālās palīdzības organizatoru – horizontālo mobilitāti darba tirgū, radot iespējas mainīt nodarbinātības veidus, tomēr saglabājot konkrētas kvalifikācijas prasības, lai nodrošinātu klientu labbūtību un speciālistu sniegtie pakalpojumi būtu kvalitatīvi un sekmētu klientu dzīves kvalitātes uzlabošanos. Savukārt 2025. gada 17. decembrī stājās spēkā grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 41. pantā, kas atvieglo iespējas sociālo darbu veikt arī studējošajiem, tādējādi veicinot normatīvajā aktā noteiktā minimālā sociālā darba speciālistu skaita nodrošināšanu pašvaldībās, kā arī sociālā darba speciālistu piesaisti sociālo pakalpojumu sniegšanā kopumā.

Lai arī tiek īstenoti dažādi atbalsta pasākumi, redzams, ka rādītājā – to sociālo dienestu īpatsvars, kuri izpilda likumdošanā noteikto normu par minimālo sociālā darba speciālistu skaitu – strauja virzība uz mērķi nenotiek, indikatora vērtība svārstās ap bāzes vērtību. To ietekmē gan finansējuma trūkums pašvaldībās, gan attiecīgo sociālā darba profesionāļu ierobežota pieejamība, jo šajā profesijā ir augsta darba slodze un emocionālais stress, bet atalgojums nav konkurētspējīgs.

NAP2027 uzdevuma [119] ietvarā paredzēts sociālās politikas plānošanas, uzraudzības un novērtēšanas stiprināšana, uzlabojot datu vākšanu, digitalizēto datu apriti un savietojamību, pakalpojumu administrēšanu, kā arī analīzi pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanā sociālās politikas attīstībai un sociālo pakalpojumu administrēšanai.

LM ar ESF+ līdzfinansējumu ir uzsākusi projekta "Izvērtējumi pierādījumos balstītas sociālās politikas pilnveidei" īstenošanu. Projekts tiek īstenots, lai risinātu problēmas sociālajā politikā un pieņemtu pierādījumos balstītus lēmumus. Politikas veidotājiem ir nepieciešams iegūt aizvien jaunu datu un pierādījumu bāzi, kas balstīta pētījumos, izvērtējumos un sabiedrības aptaujās. Projektā tiks vērsta uzmanība uz ģimenes un darba dzīves saskaņošanu un cilvēkkapitāla attīstību, sagatavojot vismaz 15 izvērtējumus, kas saistīti ar dažādiem darba un ģimenes dzīves saskaņošanas, kā arī dzīves kvalitātes uzlabošanas aspektiem. Projekts tiks īstenots līdz 2029. gada 31. decembrim.

Uzsākta sociālo pakalpojumu digitalizēšana, īstenojot projektu "Labklājības nozares un pašvaldību sociālās sfēras platformas "DigiSoc" izstrāde un ieviešana". Projekta mērķis ir nodrošināt pašvaldību pakalpojumu digitālo transformāciju un atbalsta procesu centralizāciju, veicinot sadarbību ar valsts pārvaldes institūcijām. Projekta ietvaros tiks izveidota vienota digitālā platforma "DigiSoc", lai modernizētu sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanas procesus, paaugstinātu darbības efektivitāti un atvieglotu datu apmaiņu starp pašvaldību sociālajiem dienestiem, LM un citiem valsts un pašvaldību partneriem.

NAP2027 uzdevums [120] paredz ģimeniskas vides veidošanu ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem, ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu tiesību aizstāvības un interešu pārstāvniecības, sniegtā atbalsta un pakalpojumu uzlabošanu, kā arī atbalsta pakalpojumu pilnveidi jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes, veicinot sociālo iekļaušanu. Īstenojot valsts apņemšanos ikvienam bērnam nodrošināt augšanu drošā, ģimeniskā un attīstošā vidē, pēdējos gados īstenoti vairāki pasākumi, lai pārveidotu ārpusģimenes aprūpes sistēmu un stiprinātu bērnu tiesību aizsardzību. Darbs vērsts uz to, lai bērns ne tikai saņemtu aprūpi, bet arī izjustu piederību, stabilitāti un atbalstu ceļā uz patstāvīgu dzīvi.

Līdz 2023. gada beigām 11 pašvaldībās ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem ir izveidoti 14 ģimeniskai videi pietuvināti aprūpes pakalpojumi un viena jauniešu māja. Jaunie sociālo pakalpojumu sniedzēji var nodrošināt ģimeniskai videi pietuvinātu aprūpi 132 ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem. Lai arī valsts finansētie ilgstošas aprūpes pakalpojumi bērniem ar smagiem un ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem būtu pietuvināti ģimeniskai videi, ir uzsākta jaunu sociālo pakalpojumu sniegšanas vietu izveide 112 bērniem, paredzot, ka vienuviet dzīvos ne vairāk kā 12 bērni grupās līdz četriem bērniem.

Noteikti jauni atbalsta pasākumi bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem pēc pilngadības sasniegšanas, tostarp sociālā mentora pakalpojums līdz trim stundām nedēļā socializēšanās un patstāvības prasmju apguvei, pabalsts finanšu pratības apguvei un atbalsta grupas dažādu sociālo prasmju un iemaņu apguvei reizi mēnesī.

Lai pilnveidotu starpinstitucionālo sadarbību, tiek īstenoti izglītojoši praktiski pasākumi bāriņtiesu, sociālo dienestu un ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru darbinieku sadarbības uzlabošanai un vienotas izpratnes veicināšanai. Bērnu aizsardzības centrs sniedz atbalstu bērnu ārpusģimenes aprūpes iestāžu speciālistiem kapacitātes stiprināšanai un bērnu vajadzību izprašanai, lai caur savu vajadzību un resursu apzināšanos pilnveidotu speciālistu kompetences darbam ar ārpusģimenes aprūpē nonākušiem bērniem.

Bērnu aizsardzības centrs īsteno ESF+ projektu "Profesionālās kvalifikācijas pilnveide bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un bērnu likumisko pārstāvju atbildības stiprināšana", kura ietvaros ir sagatavota un apstiprināta profesionālās kompetences pilnveides programma bērnu tiesību aizsardzības jomā ārpusģimenes aprūpes iestāžu vadītājiem un ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru darbiniekiem.

ESF+ projekta "Sociālo pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes paaugstināšana" ietvaros Latvijas plānošanas reģionos organizētas domnīcas par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu kvalitāti, grūtībām ārpusģimenes aprūpē un nepieciešamajiem risinājumiem pakalpojumu atbilstības kvalitatīva pakalpojuma standartam nodrošināšanai, kā arī izsludināts iepirkums "Ārpusģimenes aprūpes kvalitātes uzraudzības sistēmas apraksta izstrāde un aprobācija", kura mērķis ir izstrādāt vienotu ārpusģimenes aprūpes standartu un detalizētas vadlīnijas ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanai.

Vienlaikus ārpusģimenes aprūpes kvalitātes uzlabošanai 2025. gada vasarā Latvijas plānošanas reģionos notika pasākumi ārpusģimenes aprūpē esošajiem un bijušajiem jauniešiem pieredzes un viedokļu apmaiņai par uzticības personas nozīmi viņu dzīvē. 2025. gadā tika uzsāktas mācības bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem par emocionāli traumētu bērnu aprūpi, kā arī organizēta konference un meistarklase par ārpusģimenes aprūpes kvalitāti politikas veidotājiem un uzraudzības procesā iesaistītajiem.

Tā kā pēcadopcijas uzraudzībai ir ļoti būtiska loma adoptētā bērna labāko interešu aizsardzībā, pēcadopcijas uzraudzības uzlabošanai divu gadu pēcadopcijas uzraudzības termiņa vietā ir noteikts, ka bērna, kurš adoptēts uz ārvalstīm, pēcadopcijas uzraudzība ilgs līdz bērna 18 gadu vecumam.

Salīdzinot aizbildnībā un audžuģimenēs (ģimeniskā vidē) dzīvojošu bērnu īpatsvaru ar visu ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu, 2024. gada rādītājs 89,0 kopumā uzrāda pozitīvu tendenci pret bāzes gadu (2018. gada rādītājs 87,7), tomēr attiecībā pret iepriekšējiem gadiem (2023. gada rādītājs 90,02; 2022. gada rādītājs 90,09) ir neliels kritums.

NAP2027 uzdevums [121] paredz nabadzības, materiālās nenodrošinātības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, īpaši nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām, un labvēlīgāku priekšnoteikumu radīšana materiālajai pietiekamībai nākotnes pensionāriem.

Lai nodrošinātu ikvienam iedzīvotājam cieņpilnus dzīves apstākļus un samazinātu nabadzības risku, īpaši senioriem, cilvēkiem ar invaliditāti un ģimenēm ar zemiem ienākumiem, īstenota vērienīga minimālo ienākumu reforma valsts un pašvaldību pabalstiem un pensijām – lielākā pēdējo 10 gadu laikā. Palielināts garantētais minimālais,

maznodrošinātas mājsaimniecības un trūcīgas mājsaimniecības ienākumu apmērs, noteikts vienots tiesiskais regulējums mājokļa pabalsta nodrošināšanai. Minimālo ienākumu sliekšņu paaugstināšana no 2021. gada 1. janvāra bija vērienīgākās minimālo ienākumu izmaiņas pēdējo 10 gadu laikā, kas kopumā (valsts un pašvaldību pusē) radīja pozitīvu ietekmi uz vairāk nekā 100 000 iedzīvotājiem ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem. Palielināts minimālās vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma pensiju apmērs, paaugstināts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs apgādnieka zaudējuma gadījumā, senioriem un personām ar invaliditāti. Palielināts arī apbedīšanas pabalsts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēja nāves gadījumā.

Notika pensiju indeksācija, un vidējās pensijas apmērs pieauga par aptuveni 20 %. Tika ieviesta pakāpeniska piemaksu piešķiršana pie vecuma un invaliditātes pensijas, kas piešķirtas no 2012. gada, par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995. gada 31. decembrim. Piemaksa pie pensijas piešķirta 2024. gadā 28 tūkstošiem personu, 2025.gadā – 76 tūkstošiem personu un 2026. gadā – 123 tūkstošiem personu. Līdztekus vispārējiem atbalsta pasākumiem tika pārskatīti mājokļa pabalsta piešķiršanas nosacījumi, lai to varētu saņemt plašāks mājsaimniecību loks un lielāku atbalstu saņemtu nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam vairāk pakļautās mājsaimniecības – atsevišķi dzīvojošs pensionārs, persona ar invaliditāti vai mājsaimniecība, kurā ir tikai pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti.

Pārskata periodā atcelts ierobežojums nodarbinātām personām saņemt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu vecuma gadījumā, sekmējot to materiālās situācijas uzlabošanos un iesaisti darba tirgū.

Lai mazinātu pārtikas un pamata materiālo nenodrošinātību, iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem ES fondu līdzfinansētu programmu ietvaros pārskata periodā tika nodrošināti pārtikas preču komplekti, higiēnas un saimniecības preču komplekti.

Personu informētība par sniegto atbalstu ir ļoti augsta, un atbalsts sniegts gandrīz visām potenciālajām mērķa grupas personām, kurām ir tiesības un kuras vēlējušās saņemt konkrēto atbalstu. Pārtikas un pamata materiālās palīdzības atbalsts ir atvieglojis vistrūcīgāko iedzīvotāju un mājsaimniecību budžeta slogu, palielinot iespēju nodrošināt citas pamatvajadzības. Pārskata periodā veiktās atbalsta saņēmēju aptaujas liecina par augstu visu veidu atbalsta komplektu izmantošanas lietderību un atbilstību atbalsta saņēmēju vajadzībām.

Pozitīvus rezultātus devuši arī izmēģinājuma projekti bezpajumtniecības mazināšanai, kuros cilvēkiem nodrošināts gan mājoklis, gan individuāli pielāgots sociālais un psiholoģiskais atbalsts. Projekta gaitā 92 % dalībnieku saglabāja dzīvesvietu, kas apliecina šāda atbalsta efektivitāti un cilvēka cienīgas pieejas nozīmi sociālajā politikā.

No 2025. gada pensionāriem noteiktais ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums ir paaugstināts no 500 uz 1000 *euro* mēnesī. Līdz ar to aptuveni 93 % vecuma pensiju saņēmēju nebūs jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Apskatot mērķa sasniegšanas progresa rādītājus, vērojama salīdzinoši pozitīva tendence. 2024. gadā materiālā nenodrošinātība ir sasniegusi zemāko rādītāju pēdējo 10 gadu laikā – no visiem iedzīvotājiem kopā 5,3 % bija pakļauti dziļai materiālai un sociālai nenodrošinātībai (2015. gadā – 15,4 %), nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju vidū attiecīgi 15,3 % (2015. gadā – 38,3 %).

Nabadzības riska indeksa pēc sociālo transfertu saņemšanas (skatīt 19. attēlu) virzība uz noteikto mērķa vērtību atbilst plānotajam, esošā minimālo ienākumu atbalsta sistēma ir uzskatāma par taisnīgu, sociāli atbildīgu un ilgtspējīgu, kā arī nodrošina regulāru minimālo ienākumu pieaugumu līdztekus pārējās sabiedrības ienākumu palielinājumam. Līdzīgi arī nabadzības riska indekss pensionāriem vecumā 65+ gadi (skatīt 20. attēlu) virzās uz plānoto mērķa vērtību.

19. attēls. Nabadzības riska indekss pēc sociālo transfertu saņemšanas

Datu avots: *Eurostat*

20. attēls. Nabadzības riska indekss pensionāriem vecumā 65+ gadi

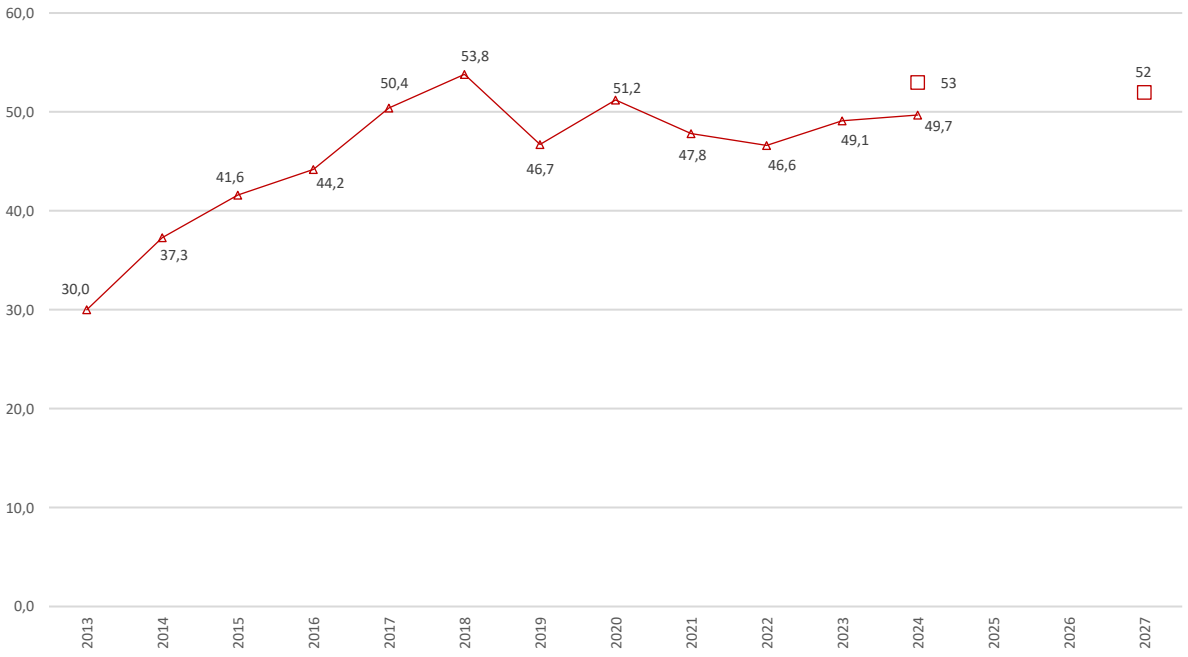

Datu avots: *Eurostat*

Savukārt indikatora – 1. deciļu grupas mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas procentuālā daļa no visu mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas (21. attēls) – vērtība svārstās ap bāzes vērtību, un šobrīd virzība uz mērķi nenotiek.

21. attēls. 1. deciļu grupas mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas procentuālā daļa no visu mājsaimniecību ekvivalento rīcībā esošo (neto) ienākumu kopsummas

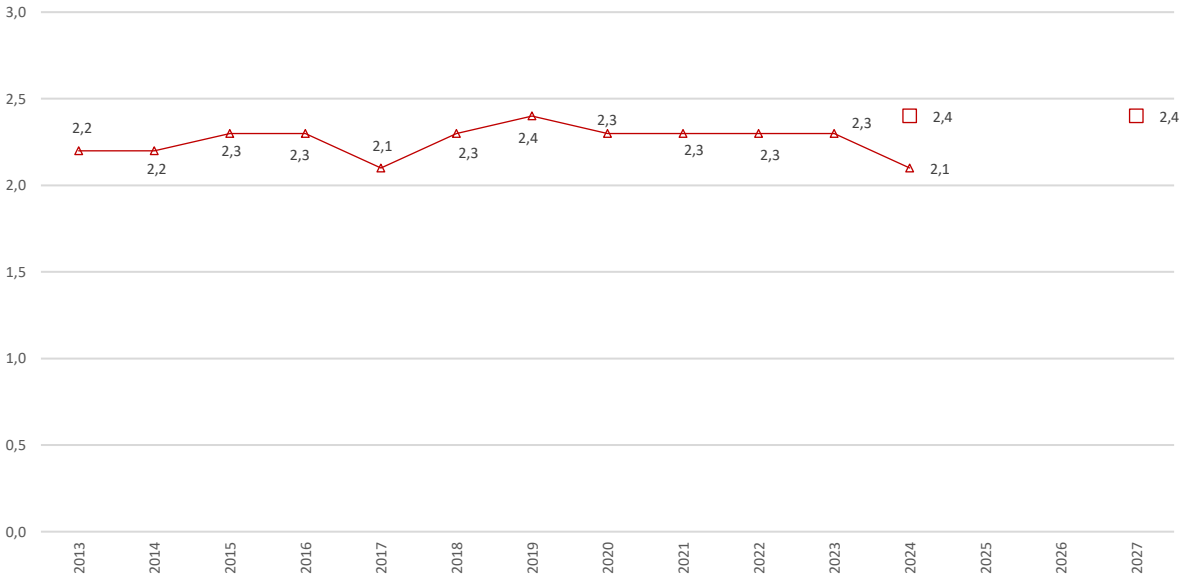

Datu avots: CSP

Kopumā paveiktais liecina par virzību uz sociāli atbildīgu un iekļaujošu politiku, kuras mērķis ir ne tikai samazināt statistisko nabadzību, bet arī veidot sabiedrību, kurā ikviens jūtas drošs, piederīgs un cienīts.

NAP2027 uzdevums [122] paredz attīstību darbā ar jaunatni, uzsverot atbalsta pieejamību un jauniešu iekļaušanos sabiedrībā.

Lai veicinātu jauniešu sekmīgu pāreju no bērna uz pieaugušā statusu un nodrošinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā, valstī mērķtiecīgi stiprināts darbs ar jaunatni un paplašināti jauniešiem pieejamie atbalsta mehānismi. Šo darbu raksturo gan plašs projektu klāsts, gan cieša sadarbība starp pašvaldībām, nevalstisko sektoru un valsts institūcijām.

Kopumā sniegts atbalsts 360 projektiem, kas veicina jauniešu iniciatīvu un līdzdalību sabiedriskajā dzīvē, lēmumu pieņemšanā un kopienu attīstībā. No tiem 169 projekti īstenoti pašvaldībās, bet 191 – biedrībās un nodibinājumos, nodrošinot plašu ģeogrāfisko un tematisko pārklājumu. Šie projekti palīdz jauniešiem apgūt pilsoniskās līdzdalības prasmes, gūt pirmo pieredzi projektos un sabiedriskajā darbā, kā arī stiprināt pārliecību par savu nozīmi sabiedrībā.

Svarīga platforma jaunatnes politikas veidošanā ir Jaunatnes konsultatīvā padome. 2021.–2025. gadā notikušas 15 sēdes, nodrošinot jauniešu, politikas veidotāju un nevalstiskā sektora dialogu. Padome palīdz jauniešiem tieši ietekmēt lēmumus, kas saistīti ar viņu vajadzībām un iespējām.

Īpaša uzmanība pievērsta jauniešiem, kuri neiesaistās ne mācībās, ne nodarbinātībā (NEET grupa). Projekta "PROTI un DARI 2.0" ietvaros līdz 2024. gada beigām 267 jaunieši saņēmuši individuāli pielāgotu atbalstu, tostarp mentoru konsultācijas, prasmju attīstības iespējas un palīdzību atgriezties izglītībā vai darba tirgū. Projekts īstenots ar ESF+ līdzfinansējumu un ļauj jauniešiem saņemt ne tikai īslaicīgu palīdzību, bet arī paver ceļu uz stabilitāti un pašapziņu, samazinot NEET jauniešu skaitu un veicinot viņu sociālo iekļaušanu.

Vienlaikus tiek attīstīti arī metodiskie un izglītojošie resursi tiem, kas strādā ar jauniešiem, lai nodrošinātu vienmērīgi augstu pakalpojumu kvalitāti un pieejamību visā Latvijā. Tādējādi tiek veidota sistēma, kurā ikvienam jaunietim neatkarīgi no dzīvesvietas, sociālā stāvokļa vai iepriekšējās pieredzes ir iespēja saņemt atbalstu, attīstīt savus talantus un aktīvi līdzdarboties sabiedrībā.

Kopumā darbs ar jaunatni kļūst arvien iekļaujošāks, pieejamāks un jēgpilnāks, nodrošinot jauniešiem iespēju iesaistīties dažādos procesos, būt atbildīgiem un nozīmīgiem sabiedrības locekļiem.

Secinājumi

- Minimālo ienākumu un pensiju reformas ir uzlabojušas ienākumu drošību, taču ienākumu nevienlīdzības mazināšanā progress nav būtisks – zemāko ienākumu grupu īpatsvars kopējos ienākumos būtiski nepieaug.
- Redzama sabiedrībā balstītu pakalpojumu attīstība, tomēr būtiski ir uzturēt to kvalitāti un ilgtspēju, vienmērīgu pieejamību, personāla kapacitāti un finansējumu visos reģionos, lai pakalpojumi reāli nodrošinātu neatkarīgu dzīvi un atslogotu ģimenes aprūpētājus.
- Cilvēkresursu krīze sociālajā darbā ir kritiska – bez mērķētas personāla piesaistes un noturēšanas politikas (atalgojums, karjeras ceļi, supervīzijas, specializācija, administratīvā sloga mazināšana, reģionālie stimuli) pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabojumi būs ierobežoti.
- Atbalsts ārpusģimenes aprūpei pieaug, tomēr nepieciešams nostiprināt sniegto pakalpojumu kvalitātes uzraudzību, uzticības personas/mentora pieejamību, kā arī stabilu mājokļa, izglītības un nodarbinātības atbalsta pārejas ceļu jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes.
- Īstenotā digitalizācija un pierādījumos balstīta plānošana ir stratēģiski nozīmīga, lai nodrošinātu efektīvu pārvaldību, datu savietojamību un laicīgu politikas korekciju.

Priekšlikumi

- Turpināt attīstīt sociālo pakalpojumu pieejamību visos valsts reģionos, ievērojot vienotus kvalitātes standartus, tai skaitā, attīstīt sociālo pakalpojumu nodrošināšanā iesaistīto cilvēkresursu profesionālo kompetenci un pieejamību iedzīvotāju vajadzībām atbilstošu un kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanai.
- Attīstīt integrētu aprūpes pieeju, nodrošinot ciešu un sistemātisku sadarbību starp veselības aprūpes institūcijām un sociālo pakalpojumu sniedzējiem vienota aprūpes modeļa ietvaros.
- Īpaša uzmanība jāpievērš inovatīvu sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstībai un multidisciplināru speciālistu komandu pieejamībai cilvēkiem ar kompleksām vajadzībām.
- Atbilstoši ekonomiskajām izmaiņām turpināt aktualizēt un pārskatīt pabalstu sistēmu, fokusējoties uz konkrētām mērķa grupām un to vajadzībām, sniedzot mērķētu atbalstu, un turpināt palielināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamo minimumu..
- Veidot sistēmu, kas veicina pāreju no pabalstiem uz iedzīvotāju aktīvu iesaisti darba tirgū, aktivizējot ekonomiski neaktīvos iedzīvotājus. Palielināt ilgstošo bezdarbnieku un citu nelabvēlīgākā situācijā esošo bezdarbnieku grupu iesaisti aktīvās darba tirgus politikas pasākumos, tai skaitā pieaugušo izglītībā un mērķētos darba algu subsīdiju pasākumos, kā arī attīstīt sociālo uzņēmējdarbību.

Prioritāte "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei"

Rīcības virziens "Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai"

Nacionālais attīstības plāns 2027. gadam (NAP2027) akcentē, ka globālās tendences, Eiropas un Latvijas stratēģiskie attīstības mērķi nosaka nepieciešamību veikt būtiskas investīcijas un reformas, lai veidotu efektīvu, inovatīvu zināšanu ekonomiku. Zināšanu ekonomikas attīstība ir būtisks priekšnosacījums zinošas, iekļaujošas un radošas sabiedrības veidošanai, kā arī valsts konkurētspējai un drošībai. Pasaules līderpozīcijās esošās valstis mērķtiecīgi investē pētniecībā un attīstībā (P&A), kas ir pamatā inovācijās balstītai izaugsmei, bet Latvijā P&A izdevumu apjoms joprojām ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā, ierobežojot spēju nodrošināt nepieciešamo zināšanu apjomu un tā pārnesi izglītībā un tautsaimniecībā.

Latvijas izglītības sistēma tiek stiprināta visos līmeņos, sākot ar pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanu, skolu tīkla efektivitātes sekmēšanu un mācību vides modernizāciju, līdz izcilu pedagogu sagatavošanai, piesaistei un noturēšanai, īpašu uzmanību veltot STEM/STEAM jomām. Pedagogu atalgojuma palielināšana un profesijas prestiža celšana ir būtiski priekšnosacījumi, lai nodrošinātu motivētus un profesionālus mācībspēkus vispārējā, profesionālajā un augstākajā izglītībā. Skolēnu mācību sasniegumu uzlabošana lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs, izglītības individualizācija un digitālo prasmju attīstība ir nozīmīgi virzieni, lai sekmētu jauniešu sagatavotību nākotnes ekonomikai.

Profesionālās izglītības iestādes tiek veidotas par nozaru izcilības un inovācijas centriem, piedāvājot elastīgas, darba vidē balstītas programmas, attīstot modulārās pieejas, kā arī stiprinot sadarbību ar darba devējiem. Pieaugušo izglītībā tiek paplašināta mūžizglītības pieejamība un uzsvērta digitālo prasmju apguve visos vecuma posmos, lai veicinātu konkurētspēju darba tirgū un personisko izaugsmi.

Zinātnes jomā tiek īstenoti pasākumi zinātniskā personāla un jauno doktoru skaita palielināšanai, doktorantūras un pēcdoktorantūras atbalsta mehānismu pilnveidei, kā arī Latvijas pētnieku iesaistei starptautiskās sadarbības tīklos. Īpašs uzsvars ir likts uz starptautiski atzītu zinātnisko publikāciju un to citējamības pieaugumu, kas stiprina Latvijas zinātnes izcilību un starptautisko reputāciju. Pētniecības un inovācijas pārvaldības uzlabošana, P&A finansējuma palielināšana gan no publiskajiem, gan privātajiem līdzekļiem, kā arī ciešāka sadarbība starp zinātni un uzņēmējdarbību ir būtiski elementi, lai veicinātu zināšanu pārnesi uz tautsaimniecību, īpaši augstas pievienotās vērtības nozarēs un viedās specializācijas jomās.

NAP2027 arī uzsver izglītības un nacionālās drošības ciešo saistību – izglītota sabiedrība ir labāk sagatavota risināt drošības izaicinājumus. Tas iespējams, veicinot kritisko domāšanu, informētību un pilsonisko līdzdalību, kas ir būtiski valsts stabilitātei un attīstībai. Tādējādi investīcijas izglītībā un zinātnē vienlaikus stiprina gan tautsaimniecības ilgtspēju, gan sabiedrības drošumspēju. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 7.

Tabula Nr. 7.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[133] Nodarbinātā zinātniskā personāla īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita (pilna laika slodzēs), %	0,62 (2018)	0,79 (2024)	0,8	1,0	
[134] Jauno doktoru īpatsvars (skaits uz 1000 iedzīvotājiem) no 25-34	0,236 (2017)	0,3 (2023)	0,35	0,5	

gadus veciem iedzīvotājiem, %					
[135] Finansējuma īpatsvars pētniecībai un attīstībai, % no IKP	0,63 (2018)	0,82 (2023)	1	1,5	
[136] Starptautiskās citējamības datubāzē "Scopus" iekļauto Latvijas autoru zinātnisko publikāciju skaits gadā	2376 (2017)	3449 (2024)	2688	3000	
[137] Starptautiskās citējamības datubāzes "Scopus" publikāciju īpatsvars, kuras iekļautas starp 10 % nozares citētāko pasaules publikāciju, no visām Latvijas autoru publikācijām, %	9,7 (2017)	11,5 (2024)	12,4	15	
[138] Uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā, % no visa P&A finansējuma valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā	6,1 (2018)	9,14 (2023)	8	10	

NAP2027 indikators [133] paredz, ka pieaug zinātniskā personāla īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita, un pēdējos gados Latvijā ir novērots straujāks nodarbinātā zinātniskā personāla īpatsvara pieaugums no kopējā nodarbināto skaita, turpinot iepriekšējo periodu pozitīvo tendenci. Kopš 2013. gada vidējais pieauguma temps, lai arī ar īslaicīgiem kritumiem, bija aptuveni 5 % gadā, savukārt kopš 2018. gada tas paātrinājās līdz vairāk nekā 9 % gadā, 2021. gadā mērķtiecīgi pietuvojoties NAP2027 mērķa vērtībai. Pieaugumu galvenokārt noteica nemainīgs, bet nepietiekams atbalsts P&A, kā arī strukturālas pārmaiņas akadēmisko amatu dinamikā un nodarbinātībā. Šī tendence atspoguļo saistību ar starptautisko kontekstu, jo zinātniskā personāla rādītāji Latvijā veido būtisku ieguldījumu ANO Ilgtspējīgas attīstības 9. mērķa 9.5. apakšmērķa izpildē, kurā indikatorā 9.5.1. vērtē zinātnieku skaitu uz vienu miljonu iedzīvotāju. Latvijā šis rādītājs no 1902,6 zinātniekiem 2011. gadā pieauga līdz 2390,6 zinātniekiem 2021. gadā, pārsniedzot 20 % pieaugumu 10 gadu laikā. 2023. gadā nodarbinātā zinātniskā personāla īpatsvars no kopējā nodarbināto skaita sasniedza 0,72, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 0,639 un virzoties pretī mērķa vērtībai 0,8 2024. gadā. Šīs izmaiņas ir cieši saistītas ar pieejamo pētniecības slodzi un kopējo P&A ieguldījumu līmeni, ko ietekmēja finansējuma pieaugums, lai gan tas joprojām ir mazāks, nekā noteikts NAP2027 mērķos.

NAP2027 indikators [134] paredz jauno doktoru īpatsvara pieaugumu. Pēdējos gados jauno doktoru īpatsvars 25–34 gadus vecu iedzīvotāju grupā Latvijā nav būtiski pietuvojies izvirzītajiem attīstības mērķiem, saglabājoties zemā līmenī. 2020. gadā šis rādītājs sasniedza 0,2 %, kas bija par 10 bāzes punktiem mazāk nekā iepriekšējā gadā, un ievērojami atpalika no kaimiņvalstīm, vairāk nekā trīs reizes zemāks nekā Lietuvā un Igaunijā, un vairāk nekā piecas reizes zemāks nekā Eiropas Savienības vidējais rādītājs. Latvija ir turpinājusi centienus situācijas uzlabošanai, ieviešot pasākumus zinātnes popularizēšanai, piemēram, izstrādājot un attīstot jauno doktorantūras modeli. Šā indikatora attīstība ir saistīta arī ar starptautisko kontekstu, jo izglītības un pētniecības rādītāji ietekmē progresu ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķa un 9. mērķa īstenošanā. 2022.–2023. gadā jauno doktoru īpatsvars pieauga līdz 0,3, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 0,236, tomēr vēl nepietuvojoties 2024. gada mērķa vērtībai 0,35. Pieauguma cēloņi saistīti ar atbalsta mehānismiem doktorantūrā, tomēr

jaunā doktorantūras modeļa faktiskā ietekme būs redzama tikai ilgtermiņā, jo pirmais šo programmu absolvējošais doktoru izlaidums gaidāms 2028. gadā, līdz ar to strukturālās pārmaiņas doktorantu atbiruma samazināšanā un ieguvēju skaita pieaugumā vēl tikai pakāpeniski atspoguļosies rādītāja dinamikā.

NAP2027 indikators [135] paredz, ka pakāpeniski un mērķtiecīgi pieaug finansējuma īpatsvars pētniecībai. Izdevumi P&A kā īpatsvars no iekšzemes kopprodukta (IKP) Latvijā pēdējos gados ir uzrādījuši pakāpenisku pieaugumu, atspoguļojot valsts pētniecības potenciālu un tā izmantošanu zināšanu ietilpīgas ekonomikas attīstībā. No 2016. gada, kad šis rādītājs bija 0,44 % no IKP, tas pakāpeniski kāpa līdz 0,64 % 2018. gadā un 0,69 % 2021. gadā. Latvija ar šo rādītāju iekļaujas arī starptautiskajā kontekstā kā daļa no ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķa 9.5.1. rādītājiem, kas veicina noturīgu infrastruktūru, ilgtspējīgu industrializāciju un inovāciju attīstību. 2023. gadā P&A finansējuma īpatsvars sasniedza 0,83 % no IKP, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 0,63, bet vēl nesasniedzot 2024. gada mērķa vērtību 1 % no IKP. Izmaiņas galvenokārt veicināja stabils finansējuma pieaugums gan publiskajā, gan privātajā sektorā, tomēr privātā sektora ieguldījumu pieauguma temps joprojām ir nepietiekams, lai nodrošinātu straujāku rādītāja uzlabošanos. Šī tendence atspoguļo arī plašāku izaicinājumu Eiropas Savienības līmenī, kur kā uzsvērts Eiropas konkurētspējas nākotnes ziņojumā (t. s. Draghi ziņojumā) nepieciešams pastiprināt privāto ieguldījumu piesaisti P&A jomā, lai nodrošinātu konkurētspējas izaugsmi.

NAP1027 indikators [136] paredz, ka pieaug starptautiskās citējamības datubāzē "Scopus" iekļauto Latvijas autoru zinātnisko publikāciju skaits. Tādas starptautiskās zinātnisko publikāciju datubāzes kā, piemēram, "Scopus" no "Elsevier" un "Web of Science" no "Clarivate" kalpo kā būtisks instruments zinātniskā darba apjoma un kvalitātes novērtēšanai, atspoguļojot arī valsts zinātniskās izcilības līmeni starptautiskā kontekstā. Latvijas autoru zinātnisko publikāciju skaits datubāzē "Scopus" ir viens no Nacionālā attīstības plāna 2027 mērķa rādītājiem, un tas saistās ar ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķiem, īpaši ar mērķi veicināt inovāciju un zinātnes attīstību (SDG 9). Pēdējos gados šis rādītājs uzrādījis stabilu pieaugumu, pārsniedzot iepriekš noteiktās starpposma mērķa vērtības un pakāpeniski tuvojoties ilgtermiņa rādītājiem. 2022. gadā Latvijas autoru publikāciju skaits "Scopus" datubāzē sasniedza 3264, bet 2023. gadā – 3541, ievērojami pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 2376 un 2024. gadam noteikto mērķa vērtību 2688. Šī dinamika norāda uz augošu zinātniskās darbības intensitāti, kas ir rezultāts dažādiem strukturāliem procesiem Latvijas zinātnes telpā, tostarp pētniecības institūciju iesaistei starptautiskā sadarbībā un pieaugošai publicēšanas aktivitātei augstas ietekmes žurnālos. Rādītāja kāpumu ietekmē arī zinātnisko institūciju stratēģiskā orientācija uz rezultātu starptautisku redzamību un publisko resursu piesaisti, kas turpmākajos gados var veidot papildu impulsus izaugsmei.

NAP2027 indikators [137] paredz, ka pieaug starptautiskās citējamības datubāzes "Scopus" publikāciju īpatsvars, kuras iekļautas starp 10 % nozares visvairāk citēto pasaules publikāciju, no visām Latvijas autoru publikācijām. Zinātnisko publikāciju citēšanas biežums ir būtisks rādītājs, kas raksturo zinātniskā darba kvalitāti un tā ietekmi uz attiecīgās nozares attīstību. Jo biežāk publikāciju citē citi pētnieki, jo nozīmīgāka tā ir starptautiskajā zinātnes telpā. Šis rādītājs ir arī starptautiski nozīmīgs, veicinot Latvijas ieguldījumu ANO Ilgtspējīgas attīstības 9. mērķa īstenošanā, kas akcentē inovāciju un zinātnes attīstību. Indikators vērtē Latvijas autoru publikāciju īpatsvaru, kas ietilpst katras nozares 10 % visvairāk citēto pasaules publikāciju vidū, attiecinot šo skaitu pret visu Latvijas autoru publikāciju kopumu datubāzē "Scopus". Lai arī Latvijas autoru publikāciju kopējais skaits "Scopus" datubāzē pēdējos gados pieaudzis, augsti citējamo publikāciju īpatsvars tikai pakāpeniski uzlabojas. 2024. gadā šis īpatsvars sasniedza 11,5 %, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 9,7 %, tomēr vēl ne tuvu 2024. gada mērķa vērtībai 12,4 %. Rādītāja izmaiņas ietekmē dažādi faktori: katra publikācija iziet recenzēšanas procesu, kas var atšķirties starp nozarēm un žurnāliem, un nav vienota iemesla, kāpēc visas publikācijas netiek virzītas vai pieņemtas žurnālos ar augstu

citējamību. Publikāciju kvalitātes uzlabošana ir saistīta ar pētniecības izcilības jautājumu, ko nākotnē varētu atbalstīt reformas augstākās izglītības sistēmā, tādējādi potenciāli veicinot arī Latvijas autoru redzamību starptautiski visaugstāk citētajās publikācijās.

NAP2027 indikators [138] paredz, ka pieaug uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā. Šis ir būtisks indikators, kas raksturo sadarbību starp uzņēmējdarbību un zinātni, atklājot uzņēmumu gatavību investēt inovācijās un pētniecībā. Šis rādītājs atspoguļo ne tikai uzņēmumu ieinteresētību inovāciju attīstībā, bet arī zinātnisko institūciju spēju nodrošināt kvalitatīvus un pielietojamus pētījumus, kas var kļūt par pamatu jaunu produktu izstrādei. Tas ir arī saistīts ar starptautiskajiem mērķiem, īpaši ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 9. mērķi, kas vērsts uz noturīgas infrastruktūras veidošanu un inovāciju sekmēšanu. Kopš 2018. gada, kad šā finansējuma īpatsvars bija 6,1 % no visa P&A finansējuma valsts un augstākās izglītības sektorā, rādītājs pakāpeniski pieauga, sasniedzot 8,1 % 2021. gadā. 2023. gadā tas turpināja pieaugt, sasniedzot 9,14 %, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 6,1 % un arī 2024. gada mērķa vērtību 8 %. Šo izaugsmi galvenokārt veicinājusi uzņēmumu pieaugošā iesaiste sadarbībā ar zinātniskajām institūcijām un spēja formulēt tirgus vajadzībām atbilstošus pētniecības pasūtījumus, kas apliecina gan pieprasījuma, gan piedāvājuma puses attīstību zinātnes un uzņēmējdarbības sinerģijā.

NAP2027 uzdevums [139] ir vērsts uz **pētniecības cilvēkresursu piesaisti un kapacitātes celšanu**, paredzot doktorantu skaita un finansējuma palielināšanu, pēcdoktorantūras programmu īstenošanu, ārvalstu un diasporas pētnieku piesaisti, Latvijas talantu atbalstu labākajās ārvalstu universitātēs, kā arī plašāku iesaisti starptautiskajā sadarbībā, īpaši viedās specializācijas prioritārajās nozarēs. Zinātniskā personāla īpatsvara pieaugums no kopējā nodarbināto skaita ļauj novērtēt uzdevuma izpildes progresu cilvēkresursu jomā zinātnē. 2024. gadā šis rādītājs sasniedza 0,79 %, pārsniedzot bāzes gada (2018. gada) vērtību 0,62 % un virzoties uz 2024. gada mērķi – 0,8 %. Pieauguma temps atspoguļo pozitīvu tendenci, kaut arī absolūtais līmenis joprojām atpaliek no NAP mērķiem. Šo pieaugumu sekmējuši strukturālie uzlabojumi akadēmisko amatu dinamikā un neliels finansējuma pieaugums P&A, lai gan finansējuma līmenis joprojām ir nepietiekams. Jauno doktoru īpatsvara pieaugums 25–34 gadus vecu iedzīvotāju grupā raksturo uzdevuma mērķi attiecībā uz jauno pētnieku sagatavošanu un zinātnes ataudzes nodrošināšanu. 2022.–2023. gadā rādītājs pieauga līdz 0,3 %, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 0,236 %, taču vēl nesasniedzot 2024. gada mērķi 0,35 %. Latvija būtiski atpaliek no Baltijas kaimiņvalstīm un ES vidējā līmeņa, kas norāda uz strukturālu izaicinājumu. Jāņem vērā, ka jaunā doktorantūras modeļa ietekme būs redzama tikai vidējā/ilgtermiņā (pirmie absolventi, 2028. gadā), līdz ar to īstermiņā rezultāti vēl nav pietiekami. Kopumā indikatori atspoguļo, ka uzdevumā ietvertie pasākumi jau sniedz daļēju rezultātu – ir panākts zinātniskā personāla īpatsvara būtisks pieaugums un uzsākta jauno doktoru īpatsvara uzlabošanās. Tomēr vēl nepieciešams būtisks progress doktoru sagatavošanā, kur uzdevuma ietekme sagaidāma tikai ilgtermiņā, un ir būtiski turpināt atbalsta instrumentu pilnveidi un resursu piesaisti, lai nodrošinātu stabilu cilvēkresursu bāzi zinātnē un inovācijās.

NAP2027 uzdevums [140] paredz **trīs pīlāru finansēšanas modeļa efektīvu ieviešanu augstākajā izglītībā un zinātnē**, izveidojot stratēģiski nozīmīgas valsts pētījumu un tirgus orientētas pētniecības programmas, īpaši koncentrējoties uz viedās specializācijas jomām. Šāda pieeja veicina ciešāku publiskā un privātā sektora sadarbību un uz rezultātiem balstītu finansējumu. Tāds indikators kā P&A finansējuma īpatsvara no IKP pieaugums raksturo uzdevuma izpildes progresu finanšu nodrošinājuma aspektā. 2023. gadā P&A finansējuma īpatsvars sasniedza 0,82 % no IKP, pārsniedzot bāzes gada (2018. gada) līmeni 0,63 %, bet vēl nesasniedzot 2024. gada mērķa vērtību 1 % (skatīt 22. attēlu).

22. attēls. P&A finansējuma īpatsvars no IKP, %

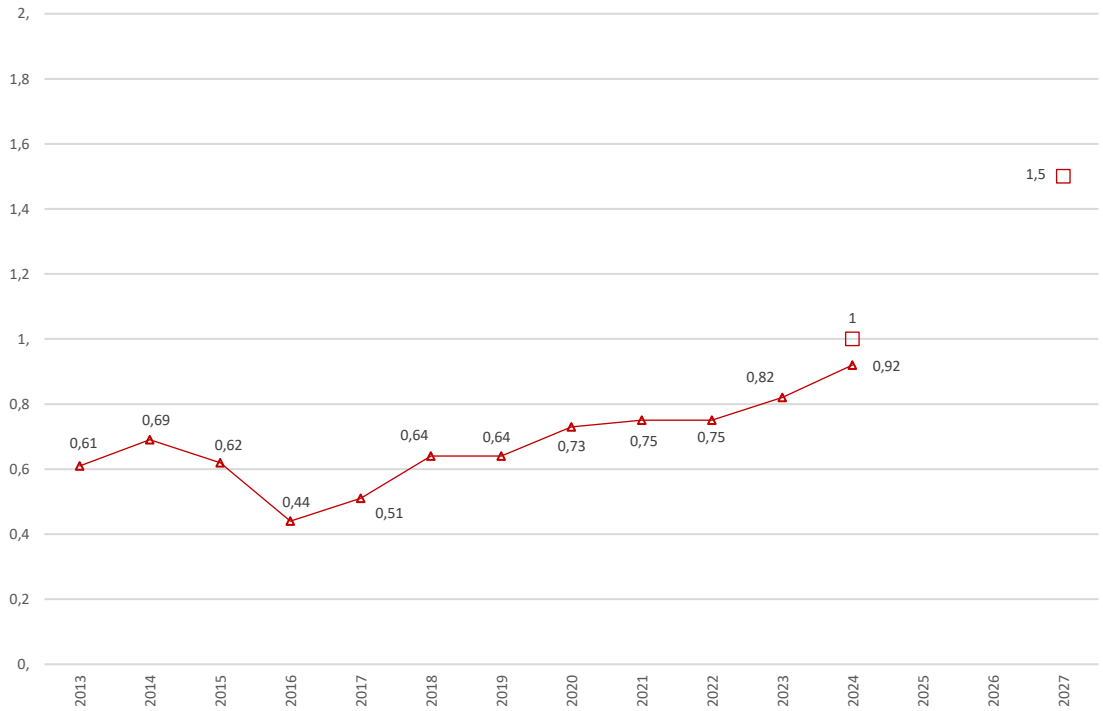

Datu avots: *Eurostat*

Pieaugumu veicināja stabils publiskā un privātā sektora ieguldījumu kāpums, tomēr privātā sektora investīcijas nav augušas pietiekami strauji, lai nodrošinātu izvirzīto mērķu sasniegšanu. Pēc CSP provizoriskiem datiem šis rādītājs 2024. gadā ir 0,92 %, kas ir bijis izaugsmes tempa kāpums, taču joprojām nepietiekams NAP2027 mērķa sasniegšanai. Šī situācija atbilst arī Eiropas Savienībā vērojamām tendencēm un izaicinājumiem, kas nosaka, ka nepieciešama mērķtiecīga politika, lai stimulētu uzņēmēju līdzdalību pētniecības finansēšanā. Latvijas autoru zinātnisko publikāciju skaita pieaugums datubāzē "Scopus" atspoguļo zinātniskās darbības intensitātes un kvalitātes dinamiku. 2024. gadā šis skaits sasniedza 3449 publikācijas, būtiski pārsniedzot gan bāzes gada (2021. gada) vērtību 2376, gan 2024. gada mērķa vērtību 2688. Šī izaugsme liecina par Latvijas zinātnieku aktīvāku iesaisti starptautiskajā zinātnes apritē un orientāciju uz starptautiski redzamiem rezultātiem. Tas norāda, ka uzdevuma ietvaros veiktie pasākumi sekmīgi veicina zinātnisko izcilību un redzamību globālajā pētniecības telpā. Kopumā indikatori rāda, ka uzdevums veicina gan publiskā un privātā sektora sadarbību pētniecībā, gan zinātnisko rezultātu starptautisko atpazīstamību. Tomēr izdevumu līmenis P&A vēl nav pietiekams, lai sasniegtu NAP2027 noteiktos mērķus, jo īpaši privātā sektora iesaistes jomā, savukārt publikāciju skaita rādītājs jau ievērojami pārsniedz plānotās vērtības, apliecinot progresu kvalitātes un produktivitātes dimensijā.

NAP2027 uzdevums [141] paredz **pētniecības un inovācijas investīciju efektīvu koordinēšanu un pārvaldību**, tostarp birokrātijas mazināšanu, atbalsta programmu koncentrēšanu vienā kompetentā institūcijā un P&A pārvaldības kompetences stiprināšanu gan atbildīgajās institūcijās, gan pašās zinātniskajās institūcijās. Mērķis ir uzlabot P&A pārvaldības efektivitāti, kas ir priekšnoteikums tam, lai Latvija spētu izmantot pieejamos resursus pēc iespējas rezultatīvāk un mērķtiecīgāk. P&A finansējuma īpatsvara no IKP pieaugums atspoguļo uzdevuma rezultātu finanšu izteiksmē: vai Latvija investē pietiekami, lai attīstītu zināšanu ietilpīgu ekonomiku. Līdz 2023. gadam rādītājs pieaudzis līdz 0,82 % no IKP, tādējādi redzams pozitīvs progress, bet arī atpalicība no izvirzītā mērķa, īpaši attiecībā uz privātā sektora ieguldījumu tempā, kas joprojām ir nepietiekams. Šā rādītāja dinamika

parāda, ka uzdevumā paredzētā P&A pārvaldības efektivizācija un birokrātijas samazināšana varētu būt daļēji sekmīga, bet vēl nav devusi nepieciešamo izrāvienu, lai pilnībā sasniegtu NAP2027 noteikto finansējuma mērķi. Tas arī norāda, ka, lai gan publiskā sektora ieguldījumu kāpums ir noticis, privātā sektora aktivizēšana un investīciju piesaiste joprojām ir būtisks izaicinājums, kas varētu tikt risināts, vēl pilnveidojot pārvaldības struktūras un atbalsta mehānismus. Kopumā indikatora vērtība apstiprina daļēju progresu, bet vienlaikus signalizē par nepieciešamību turpināt P&A pārvaldības stiprināšanu, koncentrēšanu un vienkāršošanu, lai sasniegtu mērķa līmeni un piesaistītu būtiskāku privātā sektora līdzdalību pētniecības finansēšanā.

NAP2027 uzdevums [142] paredz **valsts un pašvaldību institūciju, kā arī publisko personu kapitālsabiedrību P&A stratēģiskās plānošanas un analītiskās kapacitātes stiprināšanu,** lai nodrošinātu šajās institūcijās līderību pētniecības un inovāciju pasūtīšanā un ieviešanā, īpaši attiecībā uz eksportspējīgu produktu un pakalpojumu radīšanu un ieviešanu. Uzdevums tieši saistīts ar valsts pārvaldes un publiskā sektora nozīmes palielināšanu inovāciju ekosistēmā. Vērtējot kopējo finansējuma pieaugumu P&A attiecībā pret IKP, kas 2023. gadā sasniedza 0,82 %, jāsecina, ka tas liecina par kopumā pozitīvu virzību, bet arī nepietiekamu dinamiku, īpaši privātā sektora ieguldījumu ziņā, kas joprojām pieaug pārāk lēni. Analizējot uzņēmumu finansējuma īpatsvaru P&A aktivitātēm valsts un augstākās izglītības sektorā, redzams būtisks progress, no 6,1 % 2018. gadā līdz 9,14 % 2023. gadā, pārsniedzot gan bāzes vērtību (6,1 %), gan 2024. gada mērķi (8 %). Tas liecina, ka publiskā sektora institūciju un zinātnisko institūciju sadarbības kvalitāte ar uzņēmumiem ir uzlabojusies, un uzņēmumu gatavība investēt sadarbībā ar valsts sektoru ir augusi. Kopumā šie indikatori apliecina, ka uzdevumā izvirzītais mērķis – stiprināt publisko institūciju kapacitāti un lomu P&A un inovāciju vadībā – ir daļēji sasniegts. Uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā ir pieaudzis un pārsniedz plānoto līmeni, tomēr kopējais P&A finansējuma īpatsvars no IKP vēl nesasniedz mērķi, kas norāda uz nepieciešamību arī turpmāk stiprināt publiskā sektora institūciju stratēģisko lomu pētniecības pasūtījumos un inovāciju veicināšanā, vienlaikus veicinot plašāku privātā sektora iesaisti.

NAP2027 uzdevums [143] ir vērsts uz **zinātnes izcilības stiprināšanu, attīstot un koplietojot nacionālas nozīmes pētniecības infrastruktūru, kā arī stratēģiski iesaistoties starptautiskās pētniecības un inovāciju iniciatīvās, iesaistot arī diasporas zinātniekus**. Mērķis ir uzlabot Latvijas P&A sistēmas konkurētspēju un starptautisko atvērtību, vienlaikus risinot sabiedrības izaicinājumus. Finansējuma īpatsvars pētniecībai un attīstībai izsaka kopējo finansējuma pieaugumu P&A kā īpatsvaru no IKP. Līdz 2023. gadam šis īpatsvars vēl nesasniedza 2024. gada mērķa vērtību (1 % no IKP), norādot, ka finansējuma apjoms nav pietiekams, lai pilnvērtīgi atbalstītu pētniecības infrastruktūras modernizāciju un plašu starptautisko iesaisti. Attīstība galvenokārt balstīta uz publiskā sektora ieguldījumu, kamēr privātā sektora ieguldījumu pieauguma temps ir nepietiekams. Starptautiskās citējamības datubāzes "Scopus" publikāciju īpatsvars, kuras iekļautas starp 10 % nozares citētāko pasaules publikāciju, no visām Latvijas autoru publikācijām vērtē starptautisko ietekmi, proti, to Latvijas autoru publikāciju īpatsvaru, kas iekļautas starp 10 % citētāko pasaules publikāciju konkrētajā nozarē. 2024. gadā tas sasniedza 11,5 %, kas pārsniedz bāzes gada (2017. gada) vērtību 9,7 %, bet vēl nesasniedz 2024. gada mērķi (12,4 %). Tas apliecina pakāpenisku, bet nepietiekamu uzlabojumu Latvijas zinātnes starptautiskajā izcilībā. Kopumā indikatoru dinamika atspoguļo daļēju uzdevuma izpildi – ir skaidri redzams pieaugums gan P&A finansējumā, gan augsti citējamu publikāciju īpatsvarā, tomēr šie pieaugumi vēl neatbilst izvirzītajiem mērķiem. Tas liecina, ka zinātnes izcilības stiprināšanai un starptautiskās atpazīstamības veicināšanai nepieciešami turpmāki ieguldījumi, īpaši privātā sektora finansējuma piesaiste un pētniecības kvalitātes uzlabošana. Starptautiskā iesaiste un augsta līmeņa publikāciju īpatsvara kāpums ir būtiski, lai Latvija nostiprinātu savu vietu globālajā zinātnes telpā.

NAP2027 uzdevums [144] paredz **publiskajā sektorā radīto zināšanu pārnesi mazajiem uzņēmumiem, sociālajiem uzņēmumiem, sabiedriskajām organizācijām un radošajām industrijām, īpaši veicinot atvērto datubāzu pieejamību un izmantošanu**. Tādējādi tas ir vērsts uz zināšanu un inovāciju potenciāla nodošanu praksē plašākam ekonomikas dalībnieku lokam. Uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm valsts sektorā un augstākās izglītības sektorā sniedz iespēju izvērtēt, cik lielā mērā šī sadarbība veidojas praksē – tas mēra uzņēmumu finansējumu P&A aktivitātēm valsts un augstākās izglītības sektorā, kas atklāj uzņēmumu gatavību sadarboties un investēt publiskajā zinātnē. Rādītājs ir būtisks ANO Ilgtspējīgas attīstības 9. mērķa kontekstā (inovācijas un ilgtspējīga industrializācija). Dinamika ir pozitīva – 2023. gadā finansējuma īpatsvars sasniedza 9,14 %, pārsniedzot gan bāzes gada (2018. gada) līmeni (6,1 %), gan 2024. gada mērķi (8 %). Tas norāda uz strauju izaugsmi un pozitīvu tendenci uzņēmumu iesaistē sadarbībā ar zinātniskajām institūcijām. Indikatora vērtība liecina, ka NAP2027 uzdevuma īstenošanā jau ir sasniegts mērķis – uzņēmumu finansējums P&A aktivitātēm pieaug ātrāk nekā plānots, un tas liecina par publisko zināšanu pievilcību privātajam sektoram. Tajā pašā laikā faktiskā zināšanu pārneses kvalitāte un atvērtu datu izmantošana mazajiem uzņēmumiem un radošajām nozarēm būs atkarīga no tā, cik pieejami, praktiski pielietojami un saprotami šie resursi būs dažādu nozaru dalībniekiem. Tādēļ, neskatoties uz augstu indikatora rādītāju, turpmāk svarīgi nodrošināt, lai šī sadarbība aptvertu arī mazos un sociālos uzņēmumus, kā arī radošo industriju pārstāvjus.

Secinājumi

- Vērojams progress cilvēkresursu piesaistē, zinātniskās produktivitātes pieaugumā un publiskā sektora kapacitātes stiprināšanā, īpaši publikāciju skaita, uzņēmumu līdzfinansējuma un sadarbības rādītājos, no kuriem daļa jau pārsniedz plānotās vērtības.
- Vienlaikus galvenais strukturālais ierobežojums saglabājas – nepietiekams P&A finansējuma īpatsvars no IKP un pārāk lēns privātā sektora ieguldījumu kāpums, kas kavē doktorantu sagatavošanas, zinātnes izcilības un infrastruktūras mērķu pilnīgu sasniegšanu. Indikatori apliecina, ka uzdevumi ir daļēji izpildīti un sistēma virzās uz mērķu izpildi, taču izšķirošā ietekme, īpaši attiecībā uz doktorantūras reformu un pārvaldības uzlabojumiem, sagaidāma tikai vidējā termiņā un ilgtermiņā.

Priekšlikumi

- Vienoties par fiksētu, ikgadēju P&A finansējuma pieaugumu par vismaz 0,1 % no IKP līdz 2027. gadam, vienlaikus konsekventi īstenojot trīs pīlāru modeli un sasaistot daļu P&A bāzes finansējuma pieauguma ar snieguma rādītājiem.
- Turpināt attīstīt mērķstipendijas un nozaru vai industriju doktorantūras līniju STEM un viedās specializācijas jomās ar piesaisti starptautiskām pētniecības projektu grupām un pēcdoktorantūras karjeras trajektorijai.
- Tenūrprofesūras sistēmu ciešāk sasaistīt ar pieejamo finansējumu. Precizēt tenūrprofesūras karjeras ceļu, papildinot to ar snieguma un kvalitātes vērtējuma rezultātiem.
- Lai nodrošinātu zinātnes izcilības stiprināšanu, attīstot un koplietojot nacionālas nozīmes pētniecības infrastruktūru, kā arī stratēģiski iesaistoties starptautiskās pētniecības un inovāciju iniciatīvās, iesaistot arī diasporas zinātniekus, attīstīt nacionālus koplietošanas centrus ar atvērtas piekļuves politiku.
- Veikt ikgadēju augstskolu programmu portfeļa izvērtējumu, sasaistot to ar aktuālajiem darba tirgus indikatoriem un prognozēm.
- Attīstīt starpdisciplināro un modulāro programmu mērogošanas potenciālu, veidojot konsorciji starp augstskolām (arī starptautiski), ar kopīgiem mācību moduļu blokiem un dubultgrādu iegūšanas iespējām, kā to paredz NAP2027 starpdisciplinaritātes mērķi.

Rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība"

Šī rīcības virziena viens no būtiskākajiem mērķiem ir pedagogu nodrošinājums un profesijas prestiža sekmēšana, ko paredzēts sasniegt, nodrošinot pedagogu ataudzi vispārējā, profesionālajā un augstākajā izglītībā, piesaistot un noturot jaunus un motivētus pedagogus, kā arī paaugstināt pedagogu atalgojumu un profesijas prestižu, radot konkurenci uz pedagogu amata vietām, jo motivēti un kvalitatīvi sagatavoti pedagogi ir izšķiroši izglītības kvalitātes celšanai.

Lai nodrošinātu izglītības iestāžu tīkla un resursu efektivitāti, ir izvirzīts NAP2027 rīcības virziena mērķis – kvalitatīva izglītību nodrošinoša un efektīva izglītības iestāžu tīkla izveide ar augstu mācību, studiju un zinātniskās darbības kvalitāti. Prioritāte piešķirama ar mācību procesu tieši saistītām izmaksām, nodrošinot arī atbilstošu materiāltehnisko bāzi zināšanu un prasmju attīstībai.

Lai uzlabotu augstākās izglītības kvalitāti, regulāri veikt augstākās izglītības iestāžu īstenoto studiju programmu un pētniecības darba snieguma novērtējumu un, ja nepieciešams, veikt programmu vai augstskolu apvienošanu vai slēgšanu zema snieguma gadījumā. NAP2027 rīcības virziena mērķis ir atbalstīt augstākās izglītības izcilības veidošanu, veicinot internacionalizāciju, resursu un programmu apvienošanu kopīgiem mērķiem un projektiem, uzlabojot augstskolu pārvaldību un sasaisti ar valsts pārvaldes, darba devēju un darba tirgus vajadzībām.

Izvirzītais mērķis – attīstīt augstākās izglītības programmu pārvaldības sistēmu, paredzot starpdisciplināru un modulāru programmu ieviešanu, tostarp programmas – ļaus apgūt dažādas kompetences arī sadarbības augstskolās. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem iekļauts tabulā Nr. 8.

Tabula Nr. 8.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[149] 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem/zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs, %	1,5/9,2 (2018)	1,7/10,6 (2022)	3,75/7	6/5	
[150] Skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi (ISCED 1–3 līmenī), skaits	10,6 (2017)	11,9 (2023)	11,5	12	
[151] Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena-trim gadiem) absolventu (20–34 gadu vecumā) nodarbinātības līmenis, %	84,1 % (2018)	76,9 % (2024)	86	88	

NAP2027 indikators [149] paredz, ka pieaug 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs, bet samazinās 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un

dabaszinātnēs. OECD PISA 2022. gada pētījuma rezultāti atspoguļo kopumā nelabvēlīgas tendences Latvijas 15 gadus veco skolēnu mācību sasniegumos lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs. Lai arī skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars ir nedaudz pieaudzis, daudz straujāk ir pieaudzis skolēnu ar zemiem mācību sasniegumiem īpatsvars, kas norāda uz pieaugošu mācību vides un izglītības rezultātu polarizāciju. Šis rādītājs ir nozīmīgs arī starptautiskā kontekstā, jo veicina izpratni par Latvijas progresu ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķa sasniegšanā, kas paredz kvalitatīvas un iekļaujošas izglītības nodrošināšanu. 2022. gadā 1,7 % skolēnu sasniedza augstus mācību rezultātus, kas pārsniedz bāzes gada (2021. gada) vērtību 1,5 %, tomēr vēl būtiskāk pieauga skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars līdz 10,6 %, salīdzinot ar bāzes gada 9,2 % un mērķa vērtību 7 % 2024. gadā. Analizējot OECD pētījumu 10 gadu periodā (2012–2022), var konstatēt, ka matemātikā skolēnu ar augstiem un zemiem sasniegumiem īpatsvars būtiski nav mainījies, bet lasīšanā un dabaszinātnēs skolēnu ar augstāko sniegumu īpatsvars saglabājies nemainīgs, vienlaikus pieaugot zemāko prasmju līmeņa skolēnu īpatsvaram. Šī tendence skaidrojama ar dažādiem ietekmējošiem faktoriem, tostarp mācību vides kvalitāti, skolotāju atbalsta iespējām un izglītības sistēmas spējām pielāgoties jauniem izaicinājumiem.

NAP2027 indikators [150] paredz, ka pieaug skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi. Šis rādītājs Latvijā turpina pakāpeniski pieaugt, norādot uz pedagogu darba slodzes efektivitātes palielināšanos un spēju nodrošināt izglītības procesu apstākļos ar ierobežotiem resursiem. Šis rādītājs ir būtisks izglītības sistēmas ilgtspējas un efektivitātes novērtēšanai, kā arī saistāms ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi, kas paredz kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu un efektīvu resursu izmantošanu. 2023. gadā skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi sasniedza 11,4 līdz 11,9, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 10,6 un tuvojoties 2024. gada mērķa vērtībai 11,5. Šī tendence atspoguļo gan nelielu skolēnu skaita pieaugumu, gan mērķtiecīgus centienus optimizēt pedagoģisko resursu izmantošanu, piemēram, apvienojot grupas un pielāgojot mācību procesu. Tajā pašā laikā rādītāja kāpums arī norāda uz nepieciešamību turpināt darbu pie izglītības kvalitātes uzturēšanas, saglabājot līdzsvaru starp pedagogu noslodzi un izglītības procesa kvalitāti.

NAP2027 indikators [151] paredz, ka pieaug vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena līdz trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis. Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena līdz trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis ir svarīgs indikators jauniešu integrācijai darba tirgū un ir cieši saistīts ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 8. mērķi, kas paredz veicināt pienācīgu nodarbinātību un ilgtspējīgu ekonomisko izaugsmi. 2022. gadā jauniešu bezdarba līmenis Latvijā bija 15,3 %, pieaugot par 0,5 % salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, bet 36,1 % jauniešu bija ekonomiski aktīvi. Vienlaikus vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu absolventu nodarbinātība starp 20-34 gadus veciem iedzīvotājiem sasniedza 85,3 %, kas bija augstākais līmenis pārskata periodā un tuvu 2024. gada mērķa vērtībai 86 %, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 84,1 %. Šī pozitīvā dinamika atspoguļo augošo darba tirgus pieprasījumu pēc izglītotiem speciālistiem un izglītības sistēmas spēju sagatavot konkurētspējīgus absolventus. Tomēr rādītāja interpretācija jāpapildina ar faktu, ka ievērojams īpatsvars profesionālās izglītības absolventu izvēlas turpināt izglītību – aptuveni 28 % turpina mācības, tostarp 24 % augstākās izglītības programmās, īpaši mākslas izglītības programmās. Tas nozīmē, ka nodarbinātības rādītājs ne vienmēr atspoguļo faktiskās jauniešu aktivitātes darba tirgū. Profesionālās izglītības absolventu nodarbinātību ietekmē arī nozares attīstība, atalgojuma konkurētspēja un sociālās garantijas, līdz ar to šis rādītājs jāvērtē kontekstā ar darba tirgus strukturālajiem aspektiem.

NAP2027 uzdevums [152] paredz **pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanu visiem attiecīgā vecuma bērniem**, kā arī darba vides un infrastruktūras atjaunošanu un sakārtošanu. Tā būtība ir radīt labvēlīgu un iekļaujošu vidi pašiem mazākajiem bērniem, nodrošinot vienlīdzīgas iespējas izglītības sākumposmā neatkarīgi no ģeogrāfiskās atrašanās vietas vai ģimenes sociāli ekonomiskā stāvokļa. Kvalitatīva pirmsskolas izglītība ir pamats

tālākajai izglītībai un sociālajai integrācijai. Šobrīd indikators šā uzdevuma izpildes novērtēšanai vēl nav izveidots. To paredzēts izstrādāt izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas ietvaros. Tādēļ pagaidām nav iespējams kvantitatīvi izvērtēt progresu vai rezultātus, tomēr tas apliecina, ka šis uzdevums ir iekļauts stratēģiskajā plānā un monitoringā tiks iekļauts kā būtisks rādītājs nākotnē. Tas nozīmē, ka uzdevums jau ir noteikts kā prioritārs virziens, bet indikatora trūkums vēl liedz detalizēti izvērtēt tā izpildes efektivitāti šobrīd. Līdz ar indikatora izstrādi nākotnē būs iespējams iegūt datus, kas sniegs skaidru priekšstatu par pirmsskolas izglītības kvalitātes nodrošināšanas progresu visā valstī.

NAP2027 uzdevums [153] paredz jaunā mācību satura un pieejas kvalitatīvu ieviešanu vispārējā izglītībā, akcentējot uzņēmējspējas, digitālo prasmju, ilgtspējīgas attīstības izglītības un nākotnes prasmju (radošums, elastība, spēja pielāgoties) apguvi. Uzdevums ietver arī STEM/STEAM prasmju attīstību, mācību vides uzlabošanu (tostarp digitālu risinājumu ieviešanu), individualizāciju, talantu atbalstu, kvalitatīvu interešu izglītību, karjeras izglītību un ciešāku sadarbību ar vecākiem un citiem partneriem. Tādējādi uzdevums tiecas visaptveroši uzlabot mācību procesu un sagatavot skolēnus darbam nākotnes ekonomikā. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem un zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tieši atspoguļo uzdevuma mērķi –veicināt izglītības kvalitāti un vienlīdzīgas iespējas. OECD PISA 2022. gada dati liecina, ka skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars ir nedaudz pieaudzis (no 1,5 % līdz 1,7 %), taču skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars ir pieaudzis vēl straujāk, līdz 10,6 %, kas pārsniedz bāzes gada (2021. gada) vērtību 9,2 % un ir ievērojami virs 2024. gada mērķa 7 %. Šie rezultāti norāda uz uzdevuma daļēju izpildi – skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars pieaug lēni, bet vienlaikus pieaug arī skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars, kas norāda uz palielinātu rezultātu polarizāciju. Tas liecina, ka jaunā mācību satura ieviešana un citi pasākumi (talantu attīstība, individualizācija, skolotāju atbalsts, digitālās iespējas) vēl nav pietiekami efektīvi, lai uzlabotu kopējo izglītības rezultātu izlīdzināšanu un mazinātu atšķirības starp skolēniem. Indikatora vērtība skaidro, ka uzdevuma virziens ir pareizs, bet progresu kavē vairāki ietekmējošie faktori, mācību vides kvalitāte, skolotāju resursu pieejamība un izglītības sistēmas spēja pielāgoties jauniem izaicinājumiem, kā arī nepietiekams atbalsta personāla un finansējuma nodrošinājums iekļaujošās izglītības nodrošināšanā. Tas uzsver nepieciešamību turpināt un stiprināt uzdevumā paredzētos pasākumus, lai ne tikai atbalstītu talantīgākos skolēnus, bet arī samazinātu zemāko prasmju līmeņa skolēnu īpatsvaru.

NAP2027 uzdevums[154] paredz izcilu pedagogu sagatavošanu, piesaisti, noturēšanu un profesionālo pilnveidi, īpašu uzmanību pievēršot STEM nozaru pedagogu un mācībspēku piesaistei, noturēšanai un kvalifikācijas paaugstināšanai, kā arī pedagogu atalgojuma palielināšanai. Uzdevuma būtība ir veicināt pedagogu kvalitāti un kapacitāti, jo pedagogi ir izšķiroši nozīmīgs faktors izglītības kvalitātes celšanai un skolēnu sasniegumu uzlabošanai. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem un zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tieši atspoguļo šā uzdevuma rezultātu ietekmi uz skolēnu sasniegumiem. OECD PISA 2022. gada dati liecina, ka skolēnu ar augstiem sasniegumiem īpatsvars ir nedaudz pieaudzis (1,7 % 2022. gadā, salīdzinot ar 1,5 % 2021. gadā), taču skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvars ir pieaudzis pat straujāk. Šī situācija liecina par to, ka uzdevuma izpilde, lai arī virzīta uz skolotāju kvalitātes stiprināšanu un noturēšanu, pagaidām nav devusi būtisku efektu uz kopējiem skolēnu sasniegumiem. Jo īpaši STEM jomās, kur pedagogu trūkums un atalgojuma konkurētspēja joprojām ir izaicinājums, tas ierobežo iespējas uzlabot skolēnu sniegumu. Indikatora vērtība atklāj, ka pedagogu piesaiste un profesionālā pilnveide vēl nav pietiekami plaša vai efektīva, lai strauji mazinātu skolēnu ar zemiem sasniegumiem īpatsvaru un vienlaikus būtiski palielinātu skolēnu ar augstiem sasniegumiem daļu. Tādējādi indikatora dinamika norāda, ka uzdevuma virziens ir nozīmīgs un atbilstošs, bet sasniegtie rezultāti pagaidām ir nepietiekami un prasa turpmākus

ieguldījumus pedagogu atbalstā, īpaši STEM jomās, lai veicinātu mācību rezultātu uzlabošanos un samazinātu izglītības rezultātu polarizāciju.

NAP2027 uzdevums [155] paredz **vispārējās izglītības iestāžu mācību procesa kvalitātes paaugstināšanu**, īpaši ieviešot izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu un prioritāri ieguldot tieši mācību procesā. Tas ietver skolu tīkla efektivizēšanu un infrastruktūras modernizāciju, lai samazinātu administrēšanas un uzturēšanas izmaksas (tai skaitā energoefektivitātes uzlabojumus). Uzdevuma būtība ir nodrošināt kvalitatīvu un ilgtspējīgu izglītības vidi, optimāli izmantojot resursus un koncentrējoties uz mācību procesa atbalstu. 15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem un zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs atspoguļo izglītības procesa kvalitātes uzlabošanas pasākumu efektivitāti, un dati liecina, ka uzdevumā paredzētie kvalitātes un efektivitātes pasākumi līdz šim vēl nav devuši gaidīto rezultātu izglītības rezultātu izlīdzināšanā un kopējā snieguma uzlabošanā, un izglītības rezultātu polarizācija turpina pieaugt. Savukārt tāds indikators kā skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi paplašina izpratni par skolu tīkla efektivitāti un pedagogu darba noslodzi. 2023. gadā šis rādītājs sasniedza 11,9 skolēnus uz vienu pedagoga slodzi, kas ir pieaugums no bāzes gada (2021. gada) vērtības 10,6 un pārsniedz 2024. gada mērķa vērtību 11,5 (skatīt 23. attēlu).

23. attēls. Skolēnu skaits uz vienu pedagoga slodzi

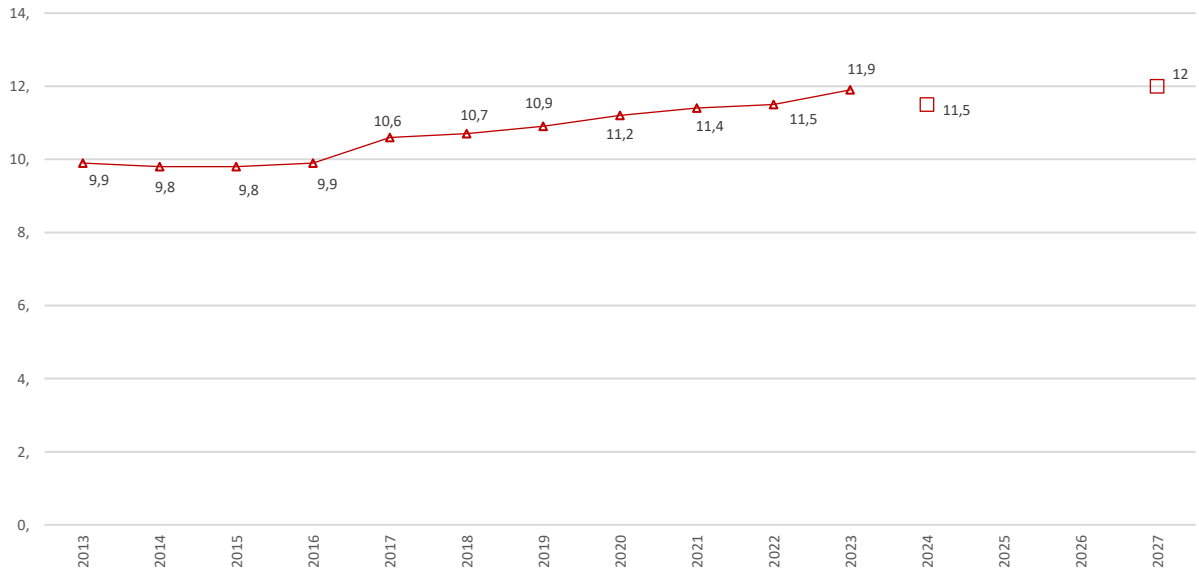

Datu avots: *Eurostat*

Tas norāda, ka uzdevumā paredzētā skolu tīkla optimizācija un resursu efektīvāka izmantošana jau dod rezultātus, uzlabojot darba slodzes efektivitāti. Abi indikatori kopā atklāj, ka uzdevums virzās pretī resursu efektivitātes mērķiem (ko apliecina skolēnu skaita uz pedagoga slodzi pieaugums), bet vēl nav sasniegts izglītības kvalitātes būtisks uzlabojums skolēnu mācību sasniegumos, jo polarizācija starp skolēniem ar augstiem un zemiem sasniegumiem pieaug. Tas nozīmē, ka turpmāk nepieciešams ne tikai optimizēt izmaksas un pedagogu slodzes, bet arī pastiprināt ieguldījumus mācību kvalitātē, pedagogu izaugsmē un mācību vides atbalstā, lai uzlabotu izglītības rezultātus visiem skolēniem.

NAP2027 uzdevums [156] paredz **augstskolu kā inovācijas centru stiprināšanu, veidojot tās par pasaules līmeņa zināšanu radīšanas, pārneses un gudras izaugsmes vietām**. Tas ietver starptautiskiem standartiem atbilstošas doktorantūras studiju īstenošanu, publiskā sektora speciālistu sagatavošanu, ciešāku saikni ar uzņēmumiem un darba tirgu, atbalstu pētniecībā balstītām studijām un studiju vides modernizāciju, kā arī internacionalizācijas un nacionālo zināšanu partnerību stiprināšanu. Šā uzdevuma mērķis ir sagatavot konkurētspējīgus, labi izglītotus speciālistus tautsaimniecības vajadzībām un

sekmēt augstākās izglītības sasaisti ar inovācijām un tautsaimniecības attīstību. Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena līdz trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis tieši atspoguļo šā uzdevuma mērķi – veicināt izglītības atbilstību darba tirgus prasībām. 2022. gadā nodarbinātības līmenis sasniedza 85,3 %, kas ir augstākais līmenis pārskata periodā un tuvu 2024. gada mērķim 86 %, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 84,1 %. Tas norāda, ka uzdevumā paredzētās aktivitātes, īpaši studiju kvalitātes un atbilstības darba tirgum uzlabošana, dod pozitīvu rezultātu. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka daļa profesionālās izglītības absolventu turpina izglītību, un tas ietekmē kopējo nodarbinātības statistiku. Indikators – dabaszinātņu, matemātikas un IT jomu absolventu īpatsvars no kopējā absolventu skaita augstākajā izglītībā – sniedz ieskatu uzdevuma ietekmē uz darbaspēka sagatavošanu tautsaimniecībai stratēģiski nozīmīgās jomās. 2022. gadā šis īpatsvars bija 7,9 %, būtiski augstāks nekā bāzes gadā (2018. gadā) 6,8 %, un prognoze 2024. gadam paredzēja 10,1 %, kas pārsniegtu 2024. gada mērķa vērtību 9,4 %. Tas liecina par pozitīvu virzību, ko veicina augošs pieprasījums pēc STEM speciālistiem un atbilstošo studiju programmu attīstība. Abi indikatori kopā apliecina, ka uzdevuma īstenošana dod pozitīvu efektu – ir augsts neseno absolventu nodarbinātības līmenis un būtisks progress STEM jomu absolventu īpatsvara palielināšanā. Vienlaikus tas arī norāda, ka, lai pilnībā sasniegtu mērķus, būs nepieciešami papildu pasākumi augstskolu un darba tirgus sadarbības stiprināšanai, pētniecībā balstītas izglītības kvalitātes uzlabošanai un starptautisko partnerību veicināšanai, īpaši augstākās izglītības internacionalizācijas un doktorantūras jomā.

NAP2027 uzdevums [157] paredz modernas un efektīvas augstskolu pārvaldības īstenošanu, akcentējot stratēģisku lēmumu pieņemšanā plašāku uzņēmēju organizāciju iesaisti, specializācijas un izcilības stiprināšanu, studiju digitalizāciju, izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas ieviešanu, studentcentrētas pieejas attīstību augstskolu mācībspēkiem (īpaši STEM/STEAM nozarēs), kā arī pedagogu atalgojuma paaugstināšanu un augsti kvalificētu ārvalstu mācībspēku piesaisti. Šā uzdevuma būtība ir panākt augstskolu lielāku atbilstību darba tirgus prasībām un starptautiskajai konkurētspējai, sekmējot augstvērtīgu, darba tirgum atbilstošu absolventu sagatavošanu. Vidējās un augstākās izglītības iestāžu nesenu (pirms viena līdz trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis tieši atspoguļo šā uzdevuma mērķi – stiprināt izglītības kvalitāti un sasaisti ar darba tirgu. 2024. gadā nodarbinātības līmenis būtiski samazinājās – līdz 76,9 %, kas ir zemākais rādītājs pārskata periodā un būtiski atpaliek no 2024. gada mērķa rādītāja, proti, 86 %. Šī dinamika norāda, ka ar iepriekš īstenotajiem modernizācijas un kvalitātes pasākumiem vien nav bijis pietiekami, lai nodrošinātu stabilu absolventu iesaisti darba tirgū atbilstoši plānotajam. Vienlaikus jāņem vērā, ka daļa profesionālās izglītības absolventu turpina izglītību, kas ietekmē nodarbinātības rādītāja interpretāciju.

Indikatora vērtība liecina, ka uzdevumā noteiktie tādi virzieni kā augstākās izglītības pārvaldības uzlabošana, studiju kvalitātes paaugstināšana, darba devēju iesaiste un mācībspēku atbalsts joprojām ir būtiski, taču līdzšinējā ietekme nav bijusi pietiekama, lai kompensētu strukturālos izaicinājumus. Starp tiem jāmin atšķirīgie profesionālās izglītības absolventu turpmākās gaitas scenāriji, kā arī nozaru nevienmērīgā attīstība un atalgojuma līmeņi, kas kopumā ietekmē nodarbinātības rādītāja dinamiku.

NAP2027 uzdevums [158] paredz **nodrošināt pilnvērtīgu augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanas procesu**, lai stiprinātu augstākās izglītības kvalitāti un veicinātu augstskolu iekšējo kvalitātes kultūru. Tas ietver studiju programmu optimizāciju, sadrumstalotības un dublēšanās mazināšanu, doktorantūras programmu attīstību, akadēmiskā personāla tenūras sistēmas ieviešanu, kā arī jauno tehnoloģiju, digitālo prasmju un STEM/STEAM kompetenču stiprināšanu. Šā uzdevuma mērķis ir veidot kvalitatīvu, mūsdienīgu un darba tirgus vajadzībām atbilstošu augstāko izglītību.

Vidējās un augstākās izglītības iestāžu neseno (pirms viena līdz trim gadiem) absolventu nodarbinātības līmenis tiek izmantots kā viens no iznākuma rādītājiem, kas netieši

raksturo izglītības atbilstību darba tirgus prasībām no darba tirgus perspektīvas. Vienlaikus šis rādītājs nav tiešs augstākās izglītības kvalitātes mērs, jo to būtiski ietekmē ārējie faktori, piemēram, ekonomiskā situācija, nozaru attīstības cikli, reģionālā mobilitāte un absolventu izvēle turpināt izglītību.

2024. gadā absolventu nodarbinātības līmenis bija 76,9 %, kas ir zemāks nekā bāzes gadā (2018. gadā) sasniegtais līmenis 84,1 % un atpaliek no 2024. gadam noteiktā mērķa (86 %). Šī dinamika pati par sevi neļauj izdarīt tiešus secinājumus par izglītības kvalitātes pasliktināšanos vai NAP2027 uzdevumā paredzēto darbību ietekmes nepietiekamību, jo rādītāju ietekmē arī ārējie apstākļi, kas nav tieši saistīti ar augstākās izglītības sistēmas darbību.

Vienlaikus jāņem vērā, ka daļa absolventu pēc studiju pabeigšanas izvēlas turpināt izglītību, kas īstermiņā var samazināt nodarbinātības rādītāju, bet ilgtermiņā veicina augstākas kvalifikācijas darbaspēka veidošanos. Tādēļ šis indikators interpretējams piesardzīgi un kopsakarā ar citiem kvalitātes un atbilstības rādītājiem.

Kvalitatīvi īstenotas un strukturāli optimizētas studiju programmas, kā arī digitālo un STEM/STEAM kompetenču attīstība ir priekšnosacījumi absolventu veiksmīgai integrācijai darba tirgū ilgtermiņā. Līdz ar to šajā NAP2027 uzdevumā paredzētās darbības veido sistēmiskus priekšnoteikumus augstākās izglītības atbilstībai nākotnes darba tirgus prasībām, pat ja to ietekme uz nodarbinātības rādītājiem īstermiņā nav tieši izmērāma.

Rīcības apakšvirziens "Izglītība ekonomikas izaugsmei"

Rīcības apakšvirziena mērķis stiprināt skolēnu prasmes mācību priekšmetos ar skatu uz nākotnes ekonomiku ietver sevī tādus uzdevumus kā uzlabot skolēnu prasmes lasīšanā, dabaszinātnēs un matemātikā, lai palielinātu viņu sagatavotību un interesi par specialitātēm, kurās iegūst uzņēmējdarbībai un darba tirgum nozīmīgas prasmes un zināšanas, īpaši tādās, kas ir perspektīvas nākotnes ekonomikas kontekstā. Profesionālās izglītības attīstība un pievilcība ietver sevī mērķi stiprināt profesionālās izglītības prestižu un veidot profesionālās izglītības iestādes kā izcilības un inovācijas centrus. Svarīgi ir arī nodrošināt elastīgu mācību piedāvājumu, īpaši ieviešot modulāro pieeju, attīstot sadarbību ar darba devējiem (tostarp darba vidē balstītas mācības un nozaru ekspertu padomes) un paplašinot pieaugušo izglītības pieejamību, īpaši mazkvalificētā darbaspēka segmentā.

Viscaur izglītības procesam nozīmīga loma ir digitālo prasmju apguvei un pilnveidošanai neatkarīgi no vecuma, integrējot šo prasmju attīstību visos izglītības līmeņos un veidos. Būtiski ir veicināt arī izglītības iestāžu un darba devēju izpratni un iesaisti digitālo prasmju attīstības procesā, nodrošinot atbilstību mūsdienu darba tirgus un uzņēmējdarbības prasībām. Vienlaikus nepieciešams mērķtiecīgi sekmēt arī finanšu pratību, veidojot izpratni par personīgo finanšu plānošanu un atbildīgu finanšu lēmumu pieņemšanu."

Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 9.

Tabula Nr. 9.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[162] 16–74 gadus vecu personu īpatsvars, kurām ir pamata un augstākas digitālās prasmes, %	48 (2017)	45,34 (2023)	54	60	
[163] Dabaszinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju jomu absolventu īpatsvars	6,8 (2018)	10,1 (2024)	9,4	12	

no kopējā absolventu skaita augstākajā izglītībā, %					
[164] 15–24 gadus vecu personu īpatsvars, kuras nav iesaistītas izglītībā vai darba tirgū (NEET), %	7,8 (2018)	9,0 (2024)	7	6	
[165] Skolēnu proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē, %	61,14/38,86 (2018./2019. m. g.)	59,84/40,16 (2024./2025. m. g.))	55/45	50/50	

NAP2027 indikators [162] paredz, ka pieaug 16–74 gadus vecu personu īpatsvars, kurām ir pamata un augstākas digitālās prasmes. Digitālo prasmju apguve ir būtisks priekšnoteikums iekļaušanai darba tirgū, uzņēmējdarbībā un ikdienas dzīvē, tādēļ šo prasmju attīstība kļūst arvien nozīmīgāka visām vecuma grupām. Digitālās prasmes Latvijā veido būtisku priekšnoteikumu "digitālās plaisas" mazināšanai un tautsaimniecības konkurētspējai, kā arī tieši sasaistās ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. un 8. mērķi, kas vērsti uz izglītību un cienīgu nodarbinātību. 2023. gadā 50,8 % iedzīvotāju vecumā no 16 līdz 74 gadiem bija pamata vai augstākas digitālās prasmes, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 48 %, bet vēl nesasniedzot 2024. gada mērķa vērtību 54 %. Šo izmaiņu dinamiku būtiski ietekmēja metodoloģijas maiņa, jo apsekojumā pirmo reizi tika iekļauti jautājumi par kiberdrošību, kur rezultāti bijuši zemāki, tādējādi pazeminot kopējo rādītāju. Vienlaikus Izglītības un zinātnes ministrija ir uzsākusi vairākus pasākumus digitālo prasmju apguves veicināšanai, bet to rezultātus varēs pilnvērtīgi izvērtēt nākamā apsekojuma laikā, ņemot vērā, ka apsekojumi notiek reizi divos gados. Šī tendence atspoguļo gan iedzīvotāju digitālo iemaņu attīstību, gan nepieciešamību turpināt ieguldījumus digitālās iekļaušanas pasākumos, lai nodrošinātu plašāku iedzīvotāju iesaisti digitālajā ekonomikā.

NAP2027 indikators [163] paredz, ka pieaug dabaszinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju (IT) jomu absolventu īpatsvars no kopējā absolventu skaita augstākajā izglītībā. Šis ir būtisks indikators, kas atspoguļo darba tirgus gatavību nodrošināt speciālistus tautsaimniecības nozarēs ar augstu pievienoto vērtību. Šis rādītājs ir cieši saistīts ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. un 9. mērķi, kas veicina kvalitatīvu izglītību, zinātni un inovāciju. 2022. gadā 7,6 % absolventu noslēdza studijas dabaszinātņu, matemātikas un IT jomā, par 20 bāzes punktiem jeb par 6 % vairāk nekā gadu iepriekš, tomēr šis īpatsvars sasniedza tikai 76 % no NAP 2024. gada mērķrādītāja un 42 % no 2027. gada mērķrādītāja. 2024. gadā prognozētais īpatsvars ir 10,1 %, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 6,8 % un tuvojas 2024. gada mērķa vērtībai 9,4 %. Šī tendence norāda uz pozitīvu virzību, ko veicina pieprasījums pēc šajā jomā kvalificēta darbaspēka un studiju programmu attīstība, tomēr kopumā joprojām ir nepieciešami papildu pasākumi, lai nodrošinātu šo speciālistu sagatavotības apjoma atbilstību darba tirgus pieprasījumam un stiprinātu tautsaimniecības konkurētspēju ilgtermiņā.

NAP2027 indikators [164] paredz, ka samazinās 15–24 gadus vecu personu īpatsvars, kuras nav iesaistītas izglītībā vai darba tirgū (NEET). Šis ir būtisks indikators jauniešu sociālajai un ekonomiskajai integrācijai un cieši saistīts ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 8. mērķi, kas paredz pienācīgas nodarbinātības veicināšanu. 2022. gadā NEET īpatsvars Latvijā saglabājās 8,6 % līmenī, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 7,8 % un 2024. gada mērķa vērtību 7 %. Šā rādītāja nemainība skaidrojama ar Covid-19 pandēmijas ilgtermiņa ietekmi, tostarp pētījumos identificēto jauniešu mentālās veselības pasliktināšanos. Vienlaikus paredzams, ka turpmāk NEET īpatsvars varētu samazināties, pateicoties dažādu iekļaujošās izglītības pieeju attīstībai, formālās un neformālās apmācības piedāvājuma paplašināšanai, kā arī citiem sociāliem un ekonomiskiem faktoriem, kas uzlabo iespējas jauniešiem atgriezties izglītībā vai darba tirgū. 2024. gadā prognozētais rādītājs ir 9 %, kas vēl pārsniedz izvirzīto mērķi, norādot uz nepieciešamību turpināt mērķtiecīgus pasākumus,

lai mazinātu NEET grupas īpatsvaru un sekmētu jauniešu veiksmīgu integrāciju sabiedriskajā un ekonomiskajā dzīvē.

NAP2027 indikators [165] paredz, ka līdzsvarojas skolēnu proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē. Tas ir svarīgs rādītājs, kas raksturo izglītības sistēmas spēju sagatavot speciālistus atbilstoši darba tirgus prasībām un nodrošināt jauniešu iekļaušanos ekonomiski aktīvajā vidē. Šī proporcija ir nozīmīga arī starptautiskā kontekstā, sasaistoties ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi par kvalitatīvu, iekļaujošu un darba tirgum atbilstošu izglītību. 2023./2024. mācību gadā skolēnu proporcija bija 59,24 % vispārējā izglītībā un 40,76 % profesionālajā izglītībā, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 61,14 %/38,86 %, bet vēl neatbilstot 2024. gada mērķa vērtībai 55 %/45 %. Prognoze 2024./2025. mācību gadam paredz nelielas izmaiņas – līdz 59,84 %/40,16 %. Šīs tendences ietekmē vairāki faktori – ievērojams izglītojamo skaita pieaugums tālmācības vispārējās izglītības iestādēs (2024. gada 1. septembrī tālmācībā mācījās 21,2 % skolēnu no kopējā vispārējās vidējās izglītības skolēnu skaita), kā arī ierobežotais budžets un vietu skaits valsts finansētajās profesionālās izglītības programmās, kas kavē profesionālās izglītības īpatsvara kāpumu. Neskatoties uz ieguldījumiem profesionālās izglītības iestāžu infrastruktūrā, modulāro programmu ieviešanu un satura pilnveidi, mērķa vērtība vēl nav sasniegta. Turpmāka proporcijas uzlabošanās būs atkarīga no budžeta pieejamības, piedāvājuma atbilstības darba tirgus pieprasījumam un jauniešu izvēļu virzības izglītības ceļā pēc 9. klases.

NAP2027 uzdevums [166] paredz **profesionālās izglītības iestāžu kā nozaru izcilības un inovācijas centru stiprināšanu, īpaši viedās specializācijas jomās**, veidojot elastīgu mācību piedāvājumu, kas pielāgots nozaru attīstības vajadzībām, veicinot starpinstitūciju un starptautisko sadarbību, kā arī jauno tehnoloģiju ieviešanu. Uzdevuma būtība ir uzlabot profesionālās izglītības kvalitāti un pievilcību, pielāgot piedāvājumu darba tirgus vajadzībām un palielināt jauniešu iesaisti profesionālajā izglītībā un nodarbinātībā.

Īstenotie pasākumi nostiprinājuši profesionālās izglītības iestāžu attīstību kā nozaru izcilības un inovāciju centriem. Sakārtota iestāžu tipoloģija un ieviesta elastīga, uz mācību rezultātiem balstīta pieeja, tostarp iespēja iegūt kvalifikāciju pa daļām un atzīt iepriekš apgūtās kompetences, kā arī nodrošināts absolventu monitorings kā pastāvīgs kvalitātes un darba tirgus atbilstības mehānisms.

Stiprināta tehnikumu stratēģiskā loma un specializācija, veicināta sadarbība ar nozarēm un dalība starptautiskos prasmju konkursos, paaugstinot profesionālās izglītības prestižu. Izglītojamo proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē tieši atspoguļo uzdevuma izpildes progresu. 2024./2025. mācību gadā proporcija bija 59,84 % vispārējā izglītībā, un 40,16 % profesionālajā izglītībā (skatīt 24. attēlu), kas liecina, ka uzdevumā ietvertie pasākumi dod pozitīvu efektu, taču nepietiekamu. Progresu daļēji kavē tādi faktori kā tālmācības pieaugums vispārējā izglītībā un ierobežotais finansējums profesionālajām programmām. Situāciju ietekmējusi arī Covid-19 pandēmijas ilgtermiņa ietekme, tostarp jauniešu mentālās veselības jautājumi, kas aizkavējuši integrācijas procesu.

24. attēls. Skolēnu proporcija profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē, %

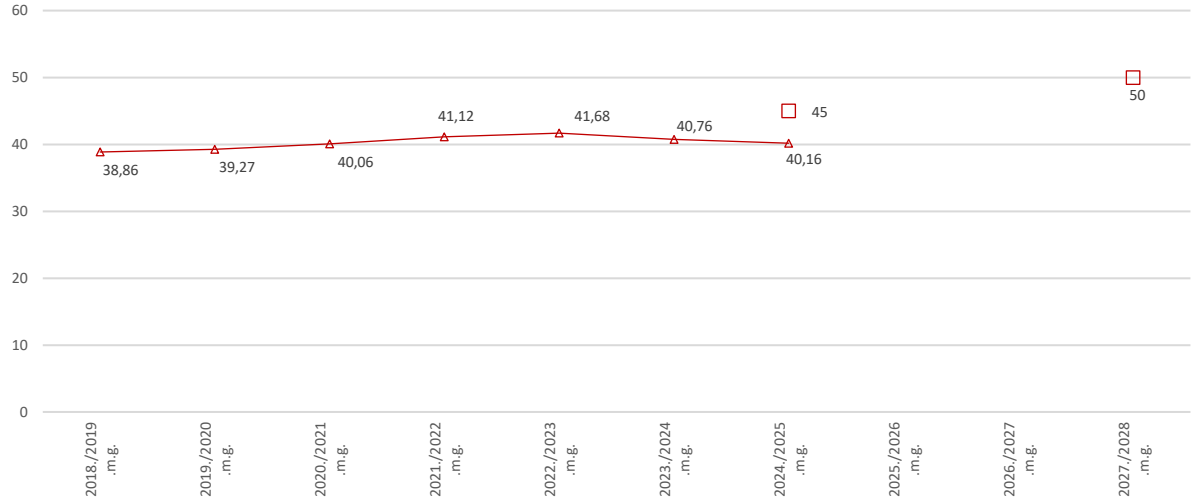

Datu avots: IZM

Turpmākais progress būs lielākā mērā atkarīgs tieši no iespējām nodrošināt valsts budžeta vietas sākotnējā profesionālajā izglītībā.

NAP2027 uzdevums [167] paredz **profesionālās izglītības iestāžu un koledžu prestiža celšanu un pieejamības palielināšanu**, modernizējot mācību vidi, uzlabojot kvalitāti, nodrošinot uzņēmējspējas apguvi, individualizētu izglītības procesu un darba vidē balstītas mācības. Pārskata periodā uzsākta mērķtiecīga profesionālās izglītības iestāžu un koledžu mācību vides modernizācija, īstenojot ES fondu projektus infrastruktūras, programmu attīstības, digitalizācijas un energoefektivitātes jomā. Noslēgti sadarbības līgumi ar plašu izglītības iestāžu loku, nodrošinot ilgtermiņa ieguldījumus kvalitātes paaugstināšanai. Vienlaikus stiprinātas darba vidē balstītas mācības un prakse uzņēmumos, uzlabojot izglītojamo praktiskās prasmes un pāreju uz nodarbinātību. Turpmākais progress būs pakāpenisks un atkarīgs arī no valsts budžeta iespējām. Uzdevums paredz arī paplašināt sociālā atbalsta programmas, talantu attīstības iniciatīvas, kā arī veidot stratēģisku sadarbību ar nozarēm, lai sekmētu jauniešu izvēli par labu profesionālajai izglītībai un stiprinātu tās sasaisti ar darba tirgus prasībām. Skolēnu proporcija vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē 2023./2024. mācību gadā nesasniedz 2024. gada mērķi (55 %/45 %). Šo tendenci ietekmē tādi faktori kā tālmācības popularitāte vispārējā izglītībā un ierobežots finansējums profesionālajām izglītības programmām. Tas norāda, ka uzdevumā ietvertie pasākumi, mācību vides modernizācija, uzņēmējspējas attīstība un karjeras atbalsts ir devuši rezultātu, taču vēl nepietiekamu, lai panāktu proporcijas izlīdzināšanos. Tāds indikators kā dabaszinātņu, matemātikas un IT jomu absolventu īpatsvars augstākajā izglītībā papildina uzdevuma izpildes analīzi ar to, kā uzdevuma īstenošana ietekmē tautsaimniecībai stratēģiski nozīmīgu speciālistu sagatavošanu. 2022. gadā šis īpatsvars bija 7,9 %, būtiski augstāks nekā bāzes gadā (2018. gadā) 6,8 %, un prognoze 2024. gadam paredz 10,1 %, kas pārsniegtu 2024. gada mērķa vērtību 9,4 %. Tendence norāda uz to, ka uzdevuma ietvaros īstenotie pasākumi, kvalitātes uzlabošana un studiju programmu attīstība sāk dot rezultātu, īpaši augstākajā izglītībā. Abi indikatori kopā skaidro uzdevuma izpildes progresu – profesionālās izglītības prestiža un kvalitātes celšanas pasākumi jau veicina pieaugumu profesionālās izglītības izvēlē un speciālistu sagatavošanā tautsaimniecībai nozīmīgās jomās, bet kopumā vēl nav pietiekami, lai pilnībā sasniegtu izvirzītos mērķus. Tāpēc turpmākajos gados nepieciešami papildus mērķēti pasākumi, īpaši lai līdzsvarotu skolēnu proporciju un nodrošinātu stabilu pieaugumu STEM (dabaszinātņu, matemātikas un IT) jomu absolventu īpatsvarā.

Rīcības apakšvirziens "Pieaugušo izglītība"

Šis NAP2027 rīcības apakšvirziens vērsts uz mūžizglītības attīstību un pieejamības veicināšanu, kā viens no mērķiem tajā izvirzīts nodrošināt pieaugušajiem iespējas regulāri apgūt jaunas zināšanas un prasmes, kā arī pilnveidot esošās kompetences, lai pielāgotos mainīgajai sociālekonomiskajai videi un darba tirgus prasībām. Tāpat izcelts atbalsts konkurētspējīga darbaspēka attīstībai, veicinot kvalificēta, atvērta un motivēta darbaspēka attīstību, kas spēj pielāgoties tehnoloģiju attīstības, automatizācijas un konkurences prasībām, tādējādi sekmējot uzņēmumu izaugsmi un tautsaimniecības dinamiku. Visbeidzot, nepārtrauktas personīgās attīstības veicināšana kā mērķis izvirzīta, lai stiprinātu iedzīvotāju spēju nepārtraukti attīstīties un uzlabot savu konkurētspēju darba tirgū, nodrošinot izglītības iespēju daudzveidību, kvalitāti un pieejamību visā mūža garumā. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr. 10.

Tabula Nr. 10.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[170] 25–64 gadus veci pieaugušie, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā piedalījušies formālajā vai neformālajā izglītībā/mācībās, %	47,5 (2016)*	52,2 (2022)*	51*	54*	↑

NAP2027 indikators [170] paredz, ka pieaug 25–64 gadus vecu pieaugušo iedzīvotāju skaits, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā piedalījušies formālajā vai neformālajā izglītībā/mācībās. Pieaugušo iesaiste mācīšanās procesos visa mūža garumā ir būtiska gan individuālajai attīstībai, gan valsts ekonomiskajai izaugsmei, atbildot uz mainīgām darba tirgus prasībām un veicinot iedzīvotāju konkurētspēju un dzīves kvalitāti. Šis rādītājs ir tieši saistīts ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi, kas paredz veicināt iespējas izglītībai visos dzīves posmos. 2022. gadā 52,2 % Latvijas iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem pēdējo 12 mēnešu laikā piedalījās formālajā vai neformālajā izglītībā vai mācībās, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 47,5 % un jau pārsniedzot 2024. gada mērķa vērtību 51 %. Šo augsto iesaistes līmeni lielā mērā veicinājuši Eiropas Sociālā fonda projekti, tostarp programma "Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide", kas paplašināja pieejamās iespējas nodarbinātajiem apgūt jaunas prasmes un zināšanas. Sasniegtā dinamika liecina par pozitīvu tendenci sabiedrības mācīšanās paradumos un mūžizglītības kā pieaugoši svarīga rīka nostiprināšanos Latvijā, turpinot attīstīt gan individuālās kompetences, gan ekonomikas kopējo konkurētspēju.

NAP2027 uzdevums [171] paredz **pieaugušo intereses un iesaistes mūžizglītībā veicināšanu, stiprinot kvalitatīvu un elastīgu pieaugušo izglītības piedāvājumu un paplašinot tā pieejamību**. Tas paredz individuālo mācību kontu pieejas attīstību, mērķētāku atbalstu pieaugušajiem darba tirgus vajadzībām atbilstošu prasmju apguvei, dalības šķēršļu mazināšanu, prasmju fondu veidošanu, kā arī darba devēju, nozaru un arodbiedrību aktīvu iesaisti un pieaugušo motivācijas stiprināšanu. Uzdevuma būtība ir paplašināt pieaugušo iespējas sistemātiski pilnveidot zināšanas un prasmes visa mūža garumā, veidojot elastīgu, darba tirgus un sabiedrības vajadzībām pielāgotu mācīšanās sistēmu. Indikators – 25–64 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā piedalījušies formālajā vai neformālajā izglītībā/mācībās – precīzi atspoguļo uzdevuma izpildes rezultātu. 2022. gadā šis īpatsvars sasniedza 52,2 %, pārsniedzot gan bāzes gada (2021. gada) vērtību 47,5 %, gan 2024. gada mērķa vērtību 51 %. Tas liecina, ka uzdevumā paredzētie pasākumi, īpaši programmu "Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide" un citu ESF projektu īstenošana,

ir bijuši efektīvi, veicinot plašāku pieaugušo iesaisti izglītībā. Indikatora vērtība paskaidro, ka izveidotā sistēma jau ir devusi pozitīvu rezultātu, nostiprinot mūžizglītības kultūru sabiedrībā un atbildot uz mainīgām darba tirgus prasībām. Rezultāts uzskatāmi apliecina, ka uzdevuma izpilde ir sekmīga – pieaugošais pieaugušo iesaistes līmenis mācībās veicina gan individuālo konkurētspēju, gan valsts ekonomikas kopējo attīstību.

NAP2027 uzdevums [172] paredz **pieaugušo izglītības īstenošanu tautsaimniecības attīstībai nepieciešamo prasmju apguvei, tostarp elastīga mācību piedāvājuma attīstību augstskolās**. Tas ietver modulārās izglītības ieviešanu, e-vidē un darba vidē balstītas mācības, mūžizglītības kompetenču apguvi, personu profilēšanu un ārpus formālās izglītības iegūto kompetenču atzīšanu. Uzdevuma būtība ir radīt pielāgotu un pieejamu izglītības sistēmu, kas atbild uz darba tirgus prasībām, ļaujot pieaugušajiem nepārtraukti pilnveidot zināšanas un prasmes. Pieaugušo izglītības piedāvājums kļūst elastīgāks un pieejamāks, ļaujot iedzīvotājiem aktīvi izmantot šīs iespējas, lai pilnveidotu prasmes un zināšanas darba tirgus prasībām atbilstošās jomās. Paredzētie pasākumi, piemēram, modulārā izglītība, e-vides izmantošana, darba vidē balstīta mācīšanās un kompetenču atzīšana, ir devuši pozitīvu rezultātu. Sabiedrības iesaiste mūžizglītībā aug, nostiprinot šo izglītības veidu kā svarīgu instrumentu gan iedzīvotāju konkurētspējas nodrošināšanā, gan kopējā tautsaimniecības attīstībā.

Rīcības apakšvirziens "Iekļaujoša izglītības vide"

Lai veicinātu labbūtību un empātiju, NAP2027 izvirzīts mērķis nodrošināt katram bērnam, jaunietim un pedagogam nepieciešamo atbalstu, lai sekmētu labbūtību un empātijas veidošanos, veicinot cieņpilnas attiecības un izpratni jau no jaunās paaudzes veidošanās posma. Tāpat par prioritāti izvirzīts uzdevums stiprināt izglītības iestādes kapacitāti un izveidot stratēģisku un ilgtspējīgu metodiskā atbalsta sistēmu.

Drošas un atbalstošas vides nodrošināšanai izvirzīts mērķis izveidot izglītības iestādēs fiziski un emocionāli drošu un atbalstošu vidi, kurā tiek veicināta katra bērna mācīšanās un izaugsme. Tikpat svarīgi ir nodrošināt bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu izglītības sistēmā, atbalstu sociālekonomiskajiem riskiem pakļautajiem bērniem un jauniešiem, kā arī sekmēt emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr. 11.

Tabula Nr. 11.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[175] Izglītojamie ar zemiem sasniegumiem zinātnē no OECD PISA sociāli ekonomiskā un kultūras statusa indeksa (ESCS) apakšējās ceturtdaļas izglītojamiem, %	25 (2015)	26,6 (2022)	19	14	
[176] 18–24 gadus veci iedzīvotāji, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības, %	8,3 (2018)	7,9 (2024)	6,7	5	
[177] Bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārizglītojošajās mācību iestādēs un programmās, no kopējā šādu bērnu un jauniešu skaita, %	59,26 (2018./2019. m. g.)	80,15 (2024./2025. m. g.)	66,4	70	

[178] No vardarbības izglītības iestādē vairākas reizes mēnesī cietušie 15 gadus veci bērni, %	11 (2018)	15,5 (2022)	8	5	

NAP2027 indikators [175] paredz, ka samazinās izglītojamo ar zemiem sasniegumiem dabaszinātnēs īpatsvars starp OECD PISA pētījuma sociāli ekonomiskā un kultūras statusa (ESCS) indeksa apakšējās ceturtdaļas skolēniem. Šis ir būtisks indikators, kas raksturo izglītības vienlīdzību un sociālekonomisko faktoru ietekmi uz mācību sasniegumiem. Šis rādītājs ir tieši saistīts ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi par kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu visiem. Latvijā OECD PISA dati līdz 2022. gadam liecina, ka 26,6 % skolēnu no sociāli mazāk aizsargātām grupām uzrādīja zemus sasniegumus dabaszinātnēs, pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 25 % un 2024. gada mērķa vērtību 19 %. Kopumā Latvijas skolēnu vidējais sniegums dabaszinātnēs ir starp 20 augstākā snieguma valstīm PISA pētījumā, tomēr arī Latvijā pieaug plaisa starp skolēniem ar zemu un augstu sociāli ekonomisko statusu, līdzīgi kā citās OECD valstīs. Vienlaikus pozitīvi izceļas tas, ka Latvijā ir augstāks par OECD vidējo to zema sociāli ekonomiskā statusa skolēnu īpatsvars, kuriem ir augsti sasniegumi dabaszinātnēs (*resilient students*) – Latvijā 13,3 %, salīdzinot ar OECD vidēji 10,8 %. Šī tendence norāda uz izglītības sistēmas spējām atbalstīt talantīgus skolēnus no nelabvēlīgas vides, vienlaikus uzsverot nepieciešamību turpināt pasākumus plaisas mazināšanai, lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas visiem skolēniem neatkarīgi no sociālā fona.

NAP2027 indikators [176] paredz, ka samazinās 18–24 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības. Šis ir svarīgs indikators, kas raksturo jauniešu izglītības iekļautību un iespējas darba tirgū, tieši sasaistoties ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi par kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu visiem. Šis rādītājs Latvijā turpina samazināties, 2022. gadā sasniedzot 6,7 %, kas atbilst 2024. gada mērķa vērtībai un ir būtisks uzlabojums salīdzinājumā ar bāzes gada (2021. gada) vērtību 8,3 %. Tomēr 2024. gadā prognozētā vērtība svārstās ap 6,7 %, norādot uz nelielu regresu, kas daļēji skaidrojams ar Covid-19 pandēmijas ietekmi, kad virzība uz mērķi bija palēninājusies. Šī tendence liecina par zināmu ilgtermiņa stratēģijas efektivitāti, veicinot iekļaujošu izglītību, kā arī par izglītības iespēju dažādošanu, piedāvājot gan formālas, gan neformālas apmācības iespējas. Paredzams, ka nākotnē rādītājs samazināsies vēl vairāk, pateicoties mērķtiecīgiem pasākumiem, kas mazina izglītības pārtraukšanas riskus un atbalsta jauniešu iesaisti izglītībā un profesionālajā sagatavošanā.

NAP2027 indikators [177] paredz, ka pieaug bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārizglītojošajās mācību iestādēs un programmās, no kopējā šādu bērnu un jauniešu skaita. Bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kuri mācās vispārizglītojošajās mācību iestādēs un programmās, ir būtisks iekļaujošas izglītības indikators un saistās ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi par kvalitatīvas, iekļaujošas un vienlīdzīgas izglītības nodrošināšanu visiem. Latvijā šis rādītājs uzrāda stabilu pieaugumu – 2022./2023. mācību gadā tas sasniedza 76,21 %, ievērojami pārsniedzot bāzes gada (2021. gada) vērtību 59,26 % un 2024. gada mērķa vērtību 66,4 %. Prognoze 2024./2025. mācību gadam paredz turpmāku kāpumu līdz 80,15 %, kas jau pārsniedz arī 2027. gada mērķi. Šo dinamiku sekmējuši būtiski ieguldījumi "Skola 2030" projekta ietvaros, kas nodrošinājis metodisko materiālu izstrādi un pielāgotu mācību saturu bērniem ar speciālām vajadzībām, tādējādi paplašinot viņu iespējas mācīties kopā ar vienaudžiem vispārizglītojošās skolās. Tendence atspoguļo Latvijas izglītības sistēmas virzību uz plašāku iekļaušanu un dažādības atbalstu, veicinot vienlīdzīgas iespējas un sociālo integrāciju bērniem ar speciālām vajadzībām.

NAP2027 indikators [178] paredz, ka samazinās no vardarbības izglītības iestādē vairākas reizes mēnesī cietušo 15 gadus veco bērnu īpatsvars. Tas ir būtisks indikators

izglītības vides drošības un labvēlīguma novērtēšanai, kā arī tieši saistās ar ANO Ilgtspējīgas attīstības 4. mērķi par kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību drošā vidē. OECD PISA dati līdz 2022. gadam liecina, ka šis rādītājs Latvijā sasniedza 15,5 %, kas pārsniedz gan bāzes gada (2021. gada) vērtību 11 %, gan 2024. gada mērķa vērtību 8 %. Lai gan kopumā pāridarījumu īpatsvars starp skolēniem samazinās, tas joprojām ir viens no augstākajiem starp ES un OECD valstīm. Šī tendence norāda uz ilgstošām problēmām skolu klimatā, vienlaikus atzīmējot, ka pēdējos gados ir veikti mērķēti pasākumi, piemēram, antibulinga programmu ieviešana un atbalsta sniegšana skolām, kas varētu veicināt pakāpenisku rādītāja uzlabošanos nākotnē. Kopumā šie pasākumi ir vērsti uz drošas, cieņpilnas un iekļaujošas mācību vides veidošanu visiem skolēniem, lai samazinātu vardarbības riskus un sekmētu skolēnu labbūtību.

NAP2027 uzdevums [179] paredz **preventīvus un intervences pasākumus izglītības pārtraukšanas riska mazināšanai un pasākumus sociālai integrācijai**, tai skaitā skolu, atbalsta personāla, vecāku un institūciju sadarbību, sociālo dzīves prasmju attīstību, atbalsta personāla piesaisti, individualizētu mācību atbalstu, agrīno diagnostiku, atbalstu jauniešiem nelabvēlīgā situācijā. Uzdevuma būtība ir nodrošināt, lai bērniem un jauniešiem ar speciālām vajadzībām būtu iespēja mācīties un attīstīties kopā ar citiem vienaudžiem vispārizglītojošā vidē, veicinot iekļaujošu un integrējošu izglītības sistēmu. Indikators – bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārizglītojošajās skolās un programmās – labi atspoguļo uzdevuma izpildi, jo tā pieaugums ir tiešs iekļaušanas procesa rezultāts. Dati rāda, ka šis īpatsvars ir būtiski pieaudzis no 59,26 % (2021. gadā) līdz 76,21 % (2022./2023. mācību gadā), pārsniedzot 2024. gada mērķa vērtību (66,4 %) un prognozējot tālāku kāpumu līdz 80,15 % 2024./2025. mācību gadā, kas pārsniegs pat 2027. gada mērķi. Tas norāda, ka uzdevuma īstenošanā veikti efektīvi pasākumi, piemēram, ieguldījumi metodisko materiālu izstrādē un mācību satura pielāgošanā "Skola 2030" ietvaros. Indikatora dinamika apliecina, ka sistēmā veiktie uzlabojumi sekmīgi palielina bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām iespējas mācīties iekļaujošā vidē atbilstoši uzdevuma saturam un mērķim.

NAP2027 uzdevums [180] paredz **individuālo un institucionālo atbalsta pasākumu izveidi un nodrošināšanu bērniem un jauniešiem, kas pakļauti sociāli ekonomiskiem riskiem vai pāridarīšanai**, tostarp atbalstu jaunajiem vecākiem, studējošajiem no trūcīgām ģimenēm, reemigrantu un migrantu bērniem. Šie pasākumi ietver gan materiālo atbalstu (stipendijas, transporta un ēdināšanas izmaksu segšana, izmitināšana dienesta viesnīcās), gan cita veida atbalstu (valodas apguve, psiholoģiskā palīdzība), mērķējot uz vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu izglītībā un bērnu labbūtību. Indikators – izglītojamo ar zemiem sasniegumiem dabaszinātnēs īpatsvars starp skolēniem no zemākās sociāli ekonomiskā statusa ceturtdaļas – atspoguļo, cik lielā mērā atbalsta pasākumi spēj mazināt sociālekonomisko faktoru negatīvo ietekmi uz mācību sasniegumiem. Faktiskā situācija rāda, ka šis īpatsvars 2022. gadā sasniedza 26,6 %, pārsniedzot gan bāzes gada (2021. gada) vērtību 25 %, gan 2024. gada mērķa vērtību 19 %. Tas nozīmē, ka uzdevums vēl nav devis vēlamo rezultātu – sociāli mazaizsargāto skolēnu mācību sasniegumu plaisa dabaszinātnēs palielinās, neskatoties uz atbalsta mehānismiem. Tomēr pozitīvi izceļas fakts, ka Latvijā ir salīdzinoši augsts tā dēvēto "noturīgo" skolēnu īpatsvars – skolēni ar zemu sociāli ekonomisko statusu, bet augstiem sasniegumiem, kas norāda uz potenciālu un izglītības sistēmas spēju atbalstīt šīs grupas talantus. Tādējādi indikatora vērtība skaidro, ka, lai arī sistēmā pastāv atbalsta pasākumi, tie vēl nav pietiekami, lai samazinātu zemo sasniegumu īpatsvaru šajā riska grupā. Tas uzsver nepieciešamību turpināt un stiprināt pasākumus, lai mazinātu plaisu starp skolēniem ar dažādu sociāli ekonomisko statusu un nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas visiem skolēniem.

NAP2027 uzdevums [181] paredz vides pielāgošanu izglītības iestādēs, speciālo mācību līdzekļu attīstību un nodrošināšanu, kā arī citus atbalsta pasākumus bērniem un jauniešiem ar invaliditāti un speciālām vajadzībām, lai veicinātu viņu iespējas mācīties

vispārējā izglītības sistēmā kopā ar vienaudžiem. Uzdevuma būtība ir radīt iekļaujošu, pieejamu un atbalstošu izglītības vidi, kas sekmē šīs grupas bērnu un jauniešu integrāciju izglītībā un sabiedrībā. Indikators – bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām īpatsvars, kas mācās vispārizglītojošajās skolās un programmās – ļoti tieši atspoguļo uzdevuma izpildi. Faktiskie dati liecina, ka šis īpatsvars 2022./2023. mācību gadā sasniedza 76,21 %, pārsniedzot gan bāzes gada (2021. gada) vērtību 59,26 %, gan 2024. gada mērķa vērtību 66,4 %. Prognoze paredz vēl lielāku pieaugumu – līdz 80,15 % 2024./2025. mācību gadā, kas pārsniegs 2027. gada mērķi. Šie rezultāti apliecina, ka sistēmā ieviestie risinājumi, metodisko materiālu izstrāde, mācību satura pielāgošana un cita veida atbalsts, tostarp vides pielāgošana, ir efektīvi un nodrošina reālu progresu uzdevuma izpildē. Indikatora vērtības dinamika skaidri parāda, ka izvirzītais mērķis – veicināt bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām mācīšanos vispārējās izglītības iestādēs – tiek sasniegts ātrāk un plašāk, nekā sākotnēji plānots, stiprinot iekļaujošas izglītības principu ieviešanu Latvijā.

NAP2027 uzdevums [182] paredz **sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu un jauniešu (piemēram, tie, kas saskaras ar sociāli ekonomiskiem riskiem, speciālām vajadzībām, nelabvēlīgā situācijā nonākušie jaunieši) iesaistīšanu ārpus formālās izglītības pasākumos, tostarp interešu izglītībā, arī skolas vidē vispārējā un profesionālajā izglītībā**. Šā uzdevuma mērķis ir veidot daudzveidīgas izglītības iespējas, kas sekmē iesaisti un mazina priekšlaicīgas izglītības pārtraukšanas risku. Indikators – 18–24 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības – precīzi atspoguļo šā uzdevuma izpildi, jo tas rāda, cik efektīvi tiek veicināta jauniešu izglītības iekļautība un iespējas turpināt izglītību vai iekļauties darba tirgū. 2022. gadā rādītājs sasniedza 6,7 %, kas ir būtisks uzlabojums salīdzinājumā ar bāzes gada (2021. gada) vērtību 8,3 % un atbilst 2024. gada mērķa vērtībai (skatīt 25. attēlu).

25. attēls. 18–24 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nav vidējās izglītības un kuri neturpina mācības, %

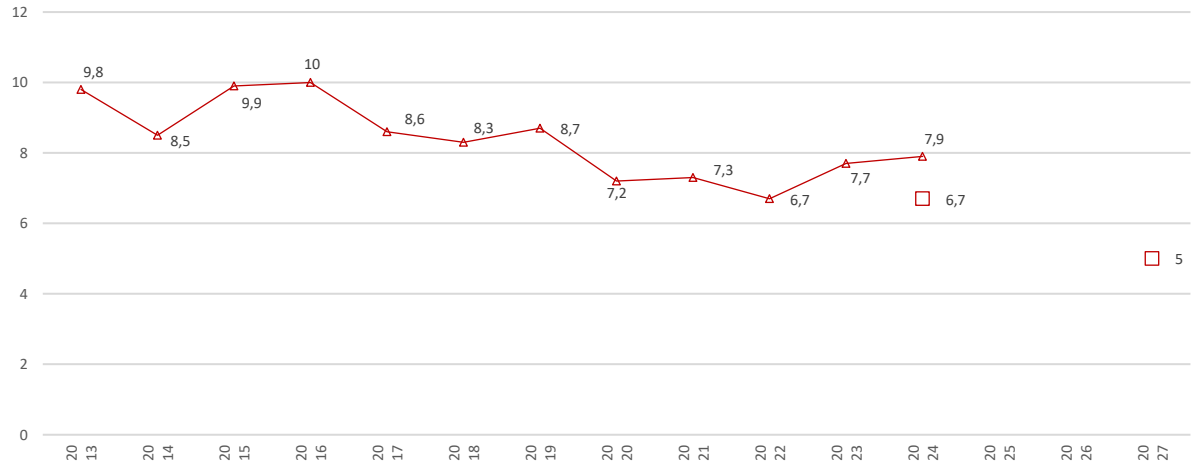

Datu avots: CSP

Tas liecina, ka ārpus formālās izglītības piedāvājuma paplašināšana un iesaistošie pasākumi sniedz reālu efektu, īpaši mazinot izglītības pārtraukšanas risku riska grupās. Tomēr indikatora vērtība ap 7,9 % 2024. gadā norāda uz nelielu regresu, ko daļēji izskaidro Covid-19 pandēmijas ietekme uz jauniešu izglītības iespējām un iesaisti. Tas uzsver nepieciešamību turpināt stiprināt dažādus iesaistes mehānismus un paplašināt neformālās izglītības iespējas, lai uzturētu pozitīvo tendenci. Indikatora vērtība tādējādi paskaidro, ka uzdevumā paredzētie pasākumi ir devuši rezultātu, nodrošinot iespēju saglabāt jauniešu izglītības iekļautību, bet vēl nepieciešams turpināt mērķtiecīgu darbu, lai rādītājs turpinātu samazināties arī nākotnē.

NAP2027 uzdevums [183] paredz **preventīvus un pastāvīgus pasākumus visu veidu vardarbības mazināšanai izglītības iestādēs, kā arī atbalsta sniegšanu bērniem un**

jauniešiem, pedagogiem, skolas personālam un ģimenēm, lai veidotu drošu un labvēlīgu izglītības vidi. Uzdevuma būtība ir ne tikai reaģēt uz vardarbību, bet arī proaktīvi mazināt tās rašanās cēloņus, veicinot drošu skolu klimatu. Indikators – no vardarbības izglītības iestādē vairākas reizes mēnesī cietušo 15 gadus veco bērnu īpatsvars – tieši atspoguļo, kā šie pasākumi ietekmē skolēnu drošību un labbūtību. OECD PISA dati liecina, ka šis īpatsvars 2022. gadā sasniedza 15,5 %, kas ir būtiski virs bāzes gada (2021. gada) vērtības 11 % un pārsniedz 2024. gada mērķa vērtību 8 %. Tas norāda, ka, neskatoties uz ieviestajiem antibulinga pasākumiem un skolām sniegto atbalstu, uzdevuma izpilde vēl nav nodrošinājusi sagaidāmo uzlabojumu. Fakts, ka kopējais pāridarījumu īpatsvars skolās samazinās, bet konkrētais rādītājs joprojām ir augsts salīdzinājumā ar ES un OECD valstīm, liecina par ilgstošām strukturālām problēmām skolu vidē un iespējamu atbalsta pasākumu nepietiekamu intensitāti vai mērķētību. Tas nozīmē, ka uzdevumā ietvertie pasākumi virzās pareizajā virzienā, taču vēl nespēj nodrošināt strauju un būtisku uzlabojumu, lai sasniegtu mērķa rādītājus. Indikatora dinamika liecina par to, ka uzdevums ir aktuāls un turpina būt būtisks, bet rezultātu sasniegšanai nepieciešama turpmāka pasākumu paplašināšana un pilnveidošana, īpaši koncentrējoties uz efektīvu prevenciju un skolu klimata uzlabošanu visos izglītības līmeņos.

Secinājumi

- Šā rīcības virziena lielākais izaicinājums ir izglītības sistēmas spēja vienlaikus veicināt kvalitāti, iekļautību un atbilstību nākotnes ekonomikas vajadzībām, mazinot nevienlīdzību un sociālos riskus. Kopumā indikatori liecina par strukturālu progresu izglītības pieejamībā, pārvaldībā un rezultātu efektivitātē, īpaši augstākajā izglītībā, profesionālajā izglītībā un pieaugušo mūžizglītībā, kur sasniegti vai pārsniegti vairāki mērķrādītāji. Vienlaikus vispārējā izglītībā un iekļaujošās vides jomā saglabājas būtiski izaicinājumi, jo pieaug mācību sasniegumu polarizācija, vardarbības izplatība un sociāli mazaizsargāto grupu atpalicība, kas norāda uz nepietiekamu atbalsta pasākumu intensitāti. Rīcības virziena indikatoru virzība kopumā atbilst stratēģiskajam redzējumam, taču tā ietekme vēl ir nevienmērīga starp atsevišķām izglītības līmeņiem un mērķgrupām.

Priekšlikumi

- Ieviešama mērķēta atbalsta programma skolēniem ar zemiem sasniegumiem lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tā, lai ar efektīvu, pierādītu metodiku un vispusīgu atbalstu samazinātu zemo sasniegumu īpatsvaru par vismaz 5 procentpunktiem līdz 2028. gadam.
- Lai sekmētu profesionālās izglītības proporcijas paātrinātu korekciju un stiprinātu tās atbilstību darba tirgus vajadzībām, precizēt uzņemšanas kvotas un mērķstipendijas prioritārajām nozarēm, vienlaikus attīstot nozares atbalstītas un darba vidē balstītas mācības ar skaidru kvalitātes, finansēšanas un rezultātu izvērtēšanas ietvaru..
- Ieviest un attīstīt NEET samazināšanas pasākumu kopumu, veidojot pašvaldību līmeņa vienas pieturas profilētas komandas un nodrošinot 3–6 mēnešu mikroprogrammas ar finansējumu, tostarp darba vidē balstītas, apmaksātas mācības 15–24 gadus vecu jauniešu integrācijai darba tirgū. Turpināt attīstīt iekļaujošas mācību vides nodrošināšanu viscaur izglītības sistēmā, īpašu uzmanību pievēršot visa veida vardarbības izglītības iestādēs dinamikai.

Prioritāte "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība"

Rīcības virziens "Produktivitāte, inovācija un eksports"

Lai sekmētu Latvijas uzņēmumu izaugsmi globālajos tirgos un veicinātu sabiedrības materiālo labklājību, NAP20027 paredz pāreju uz zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgu ekonomiku, balstītu inovācijā, cilvēkkapitālā un viedajā specializācijā. Risinot tādus izaicinājumus kā sabiedrības novecošanās, darbaspēka trūkums un klimata pārmaiņas prioritāte ir veidot efektīvu inovācijas ekosistēmu, stiprināt publiskā un privātā sektora sadarbību un nodrošināt kapitāla pieejamību. Tikai mērķtiecīgi rīkojoties visos šajos virzienos, iespējams panākt straujāku produktivitātes kāpumu un ilgtspējīgu konkurētspēju globālajā tirgū.

Latvijas tautsaimniecības izaugsme un iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanās ir cieši saistīta ar spēju veidot jaunas, zināšanās balstītas konkurētspējas priekšrocības. Rīcības virziena mērķis ir inovācijas rezultātā gūts produktivitātes kāpums. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 12.

Tabula Nr. 12.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[194] Zināšanu un tehnoloģiju izlaide, vieta	45 (2018)	46 (2024)	42	39	N/A
[195] Tirgus izsmalcinātība (*Market sophistication*), vieta	40 (2017)	53 (2024)	22	21	N/A
[196] Uzņēmējdarbības izsmalcinātība (*Business sophistication*), vieta	41 (2019)	40 (2024)	32	30	N/A
[197] Eksporta vienības vērtība (SITC 5–8), 5 gadu slīdošais vidējais pieauguma temps, %	1,8 (2018)	3,4 (2021)	>2	>2	N/A
[198] Datorpakalpojumu un informācijas pakalpojumu eksports no kopējā pakalpojumu eksporta, %	9,2 (2018)	13 (2024)	>13	>15	

Attiecībā uz politikas rezultātu sasniegšanas progresa novērtējumu jāatzīmē, ka par vairākiem šā NAP2027 rīcības virziena mērķa indikatoriem – Zināšanu un tehnoloģiju izlaide [194], Tirgus izsmalcinātība [195] un Uzņēmējdarbības izsmalcinātība [196], Eksporta vienības vērtība (SITC 5–8), 5 gadu slīdošais vidējais pieauguma temps [197] – dati vairs nav pieejami vai nav salīdzināmi un izmantojami analīzē metodoloģijas izmaiņu dēļ.

Kā alternatīvs indikators izmantojams **nodarbinātības īpatsvars augsto un vidēji augsto tehnoloģiju rūpniecības un zināšanu ietilpīgajos pakalpojumu sektoros**. Latvijā tas ir zemāks par ES vidējo (2024. gadā – 5,6 %) un pēdējos četros gados praktiski nav mainījies, svārstoties 1,9–2,1 % robežās (2024. gadā – 2 %), kas liecina par to, ka ekonomikas transformācija uz zināšanu ietilpīgām nozarēm notiek lēni. Lai arī augsto tehnoloģiju ražošana un zināšanu ietilpīgi pakalpojumi dod nozīmīgu eksporta pienesumu, Latvijā lielākā daļa nodarbināto joprojām ir tradicionālajās nozarēs.

Tāpat iespējams aplūkot arī tādu rādītāju kā **ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits tautsaimniecības prioritārajās nozarēs**, kas laikposmā no 2021. gada līdz 2023. gadam pieaudzis par 7 % (2021. gadā – 16 677, 2023. gadā – 17 875) un periodā pēc pandēmijas liecina par ekonomikas pielāgošanos, investīciju aktivitāti un jaunu uzņēmējdarbības iespēju izmantošanu.

Datorpakalpojumu un informācijas pakalpojumu eksports no kopējā pakalpojumu eksporta [198] pēdējo 10 gadu laikā ir pieaudzis gandrīz trīs reizes no 4,7 % 2014. gadā līdz 13 % 2024. gadā, sasniedzot NAP2027 noteikto mērķa vērtību (skatīt 26. attēlu).

26. attēls. Datorpakalpojumu un informācijas pakalpojumu eksports no kopējā pakalpojumu eksporta, %

Datu avots: EM

IKT nozare ir viena no straujāk augošajām un eksportspējīgākajām, pozitīvi ietekmējot arī citu nozaru izaugsmi ar digitālām inovācijām, risinājumiem un pakalpojumiem.

Attiecībā uz rīcības virziena galveno mērķi – **inovācijas rezultātā gūts produktivitātes kāpums** – jāatzīmē, ka nominālais darba ražīgums uz vienu stundu [43] laikposmā no 2018. līdz 2023. gadam ir pieaudzis par aptuveni 6,5 %, taču 2022.–2023. gadā rādītājs samazinājās, atspoguļojot ekonomikas ārējos šokus un strukturālo ierobežojumu ietekmi. Tālākai produktivitātes kāpināšanai izšķirīga būs inovācijas kapacitāte, digitalizācija un augstākas pievienotās vērtības nozaru izaugsme.

NAP2027 uzdevums [199] paredz viedās specializācijas stratēģijas ieviešanu 5 viedās specializācijas jomās: zināšanu ietilpīga bioekonomika; biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, biofarmācija un biotehnoloģijas; viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas; viedā enerģētika; informācijas un komunikācijas tehnoloģijas.

Lai veidotu zināšanās un tehnoloģijās balstītu ekonomiku ar augstu pievienoto vērtību svarīgi ir mērķtiecīgi ieguldījumi cilvēkkapitālā, pētniecībā, inovācijā un digitālajās tehnoloģijās. Ņemot vērā ierobežotos resursus, NAP2027 paredzēja fokusēt atbalstu viedās specializācijas jomās, kurās uzņēmējiem ir vislielākais potenciāls radīt eksportspējīgus un inovatīvus produktus. Šīs jomas veicina strukturālas pārmaiņas tautsaimniecībā virzienā uz augstāku pievienoto vērtību un eksporta ienesīguma palielināšanu.

Ir veikta inovāciju un pētniecības pārvaldības reforma un no 2022. gada ieviests jauns viedās specializācijas stratēģijas pārvaldības modelis, kas skaidrāk definē uzņēmēju, zinātnes un publiskā sektora sadarbības formātus – stratēģisku inovācijas partnerību veidošanai katrā

RIS3 ekosistēmā ir radīta trīs līmeņu pārvaldība. Rezultātā visām RIS3 jomām ir izstrādātas ilgtermiņa attīstības stratēģijas un rīcības plāni ar kopējo finansējumu 5,715 milj. e*uro* apmērā.

Kopš 2021. gada RIS3 jomu attīstībai tiek īstenotas dažādas valsts atbalsta programmas uzņēmējdarbības un akadēmiskajā sektorā. Viedās specializācijas stratēģijas (RIS3) īstenošanai pētniecības, attīstības un inovāciju instrumentos paredzēts ieguldīt publisko finansējumu 779 milj. *euro* apmērā. Uzņēmējiem pieejams atbalsts inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai, tehnoloģiju pārnesei, duāla pielietojuma produktu un tehnoloģiju izstrādei un citām inovatīvām darbībām. Nozīmīga loma RIS3 mērķu sasniegšanā ir kompetences centru programmai (kopš 2021. gada atbalstīti vairāk nekā 200 uzņēmumu inovāciju projekti visās RIS3 jomās) un valsts pētījumu programmām ar uzsvaru uz komerciālas ievirzes pētījumiem.

Īstenotie pasākumi sekmē inovāciju kapacitātes pieaugumu uzņēmējdarbībā un pētniecības organizācijās, tehnoloģiju pārneses sistēmas attīstību, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādi, kā arī augsti kvalificēta darbaspēka un investīciju piesaisti. Taču tā kā lielākā daļa atbalsta instrumentu šobrīd atrodas ieviešanas stadijā, to ietekmi uz politikas mērķu sasniegšanu būs iespējams novērtēt tikai turpmākajos gados.

NAP2027 uzdevums [200] paredz **atbalstīt valsts, uzņēmēju un zinātnes sadarbību, zināšanu pārneses, jaunu produktu un pakalpojumu attīstību** un cilvēkresursu piesaisti reģionos, koncentrējot pieejamo atbalstu un neveicinot privāto investīciju aizvietošanu.

Sadarbība starp valsti, uzņēmumiem un pētniekiem nodrošina zināšanu pārnesi, jaunu tehnoloģiju un produktu attīstību, kā arī rada konkurētspējīgu un ilgtspējīgu inovāciju ekosistēmu. 2022. gadā izveidota valsts pētījumu programma "Inovāciju fonds – nozaru pētījumu programma" ar kopējo finansējumu 11,4 milj. e*uro,* kas pieejams trīs gadu periodā projektu īstenošanai divās RIS3 jomās – biomedicīna un fotonika. Attīstītas inovācijas biomedicīnā, farmācijā, materiālzinātnē, fotonikā, mikrofluīdikā, robotikā un lietu internetā, veicinot zinātnisko izcilību un radot praktiskus risinājumus veselības aprūpei, enerģētikai un viedajām pilsētām, kā arī veidojot platformu turpmākai sadarbībai un zināšanu apmaiņai.

2024. gadā uzsākta pirmā ilgtermiņa valsts pētījumu programma "Inovāciju fonds – ilgtermiņa pētījumu programma", kas RIS3 jomās veicina jaunu zināšanu, produktu un tehnoloģiju attīstību un to komercializāciju zinātnieku ciešā sadarbībā ar industriju.

NAP2027 uzdevums [201] paredz **atbalstu stratēģisku inovācijas partnerību un ekosistēmu attīstībai**, tai skaitā reģionālo zināšanu partnerību attīstībai un dizaina inovācijai.

Stratēģisku inovācijas partnerību veidošana un ekosistēmu stiprināšana nodrošina pamatu zināšanu un tehnoloģiju attīstībai, kas nepieciešams Latvijas ekonomikas transformācijai.

Jaunas RIS3 pārvaldības sistēmas ieviešana ir nodrošinājusi uz datiem balstītu un nozares vajadzībām atbilstošu stratēģisko plānošanu katrā no piecām RIS3 jomām, kā arī sekmējusi ciešāku starpnozaru sadarbību un ilgtspējīgāku inovāciju ekosistēmas attīstību. Taču, kopumā vērtējot, redzams, ka inovatīvo uzņēmumu skaita pieaugums ir lēns. No 2020. līdz 2022. gadam 33,1 % Latvijas uzņēmumu bija inovatīvi un, salīdzinot ar 2018.–2020. gadu periodu, inovatīvo uzņēmumu īpatsvars Latvijā pieauga par 1,1 %. Vienlaikus izdevumi inovācijām 2022. gadā uzrādīja redzamu pieaugumu – rūpniecības nozarēs tie palielinājās par 31,1 %, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – par 38,1 %. Pakalpojumu nozarēs inovāciju izdevumi pieauga vēl straujāk – par 51,3 %.

Būtiska loma inovāciju ieviešanā ir lielajām valsts kapitālsabiedrībām**,** un tās var kļūt par nozīmīgu ekosistēmas centru, plašāk iedzīvinot inovāciju kultūru un piesaistot arī citus uzņēmumus un pētniecības organizācijas, tai skaitā dalībai ES un starptautiska mēroga P&A projektos. 2018. gadā aizsāktā Valsts inovatīvo kapitālsabiedrību iniciatīva šobrīd apvieno jau

27 valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības, ietverot labās prakses apmaiņu un kopīgu risinājumu meklēšanu normatīvo ierobežojumu pārvarēšanai inovāciju attīstībā.

Vienlaikus, ņemot vērā ilgstoši zemās publiskā un privātā sektora investīcijas P&A un Latvijas inovācijas sistēmas salīdzinoši vājo sniegumu, nepieciešama būtiska inovāciju ekosistēmas stiprināšana un inovatīvās kapacitātes paaugstināšana. 2025. gada EK Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā *(European Innovation Scoreboard)* Latvija ierindojas 25. vietā starp ES dalībvalstīm un ir iekļauta topošo inovatoru grupā, kuras sniegums ir zem 70 % no ES vidējā līmeņa. Vissliktākie rezultāti Latvijai ir, vērtējot valdības tiešo un netiešo atbalstu pētniecībai un attīstībai uzņēmējdarbībā (4,4 % no ES vidējā līmeņa), ieguldījumus inovācijās uz vienu nodarbināto personu (13,1 % no ES vidējā rādītāja), ieguldījumus pētniecībā un attīstībā uzņēmējdarbībā (17,9 % no ES vidējā rādītāja) un tehnoloģiju produktu eksportu (35,6 % no ES vidējā rādītāja). Taču vienlaikus jāatzīmē, ka Latvija ir viena no 13 valstīm, kurās inovāciju rādītāji pēdējā gada laikā ir pieauguši (par 1,5 procentpunktiem), kas ir trīsreiz vairāk nekā ES vidēji (0,4 procentpunkti).

NAP2027 uzdevums [202] vērsts uz **finansējuma struktūras sabalansēšanu visā pētniecības un inovācijas ciklā**, samērojot pētniecības un inovācijas kapacitāti ar uzņēmējdarbības vajadzībām jaunu iespēju izmantošanai un tirgus attīstībai.

2021.–2027. gada plānošanas periodā pieejamie atbalsta instrumenti ir izstrādāti tā, lai secīgi un savstarpēji papildinoši aptvertu visu pētniecības, attīstības, inovācijas un tehnoloģiju attīstības ciklu – sākot no fundamentālajiem un lietišķajiem pētījumiem un agrīniem attīstības posmiem līdz jaunu tehnoloģiju izstrādei, to komercializācijai un ieviešanai ekonomikā. Šāda koordinēta pieeja veicina sinerģiju starp zināšanu radīšanu, jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi, kā arī to praktisku ieviešanu tirgū.

Kopš 2023. gada EM un IZM atbalsta programmām kopējie ieguldījumi pētniecībā, attīstībā un inovācijās sasnieguši 322,8 milj. *euro,* no kuriem 249,2 milj. *euro* veido publiskais finansējums, savukārt privātās investīcijas sasniegušas 73,5 milj. *euro,* papildus piesaistot 52,1 milj. *euro* ārvalstu kapitāla. Programmu īstenošanas rezultātā radītas 237 jaunas tehnoloģijas un 388 jauni produkti, atbalstīts 1261 uzņēmums, nodrošinot ievērojamu ekonomisko atdevi – komersantu neto apgrozījums sasniedzis 433,3 milj. *euro,* bet eksports – 212,3 milj. *euro*, kas atbilst gandrīz 50 % eksporta intensitātei. Vienlaikus dati apliecina augstu zinātnisko aktivitāti – sagatavotas 311 publikācijas starptautiskajās datubāzēs, no kurām 196 tapušas sadarbībā ar industriju, kā arī izveidotas 240 jaunas darba vietas pētniecībā. Šie rādītāji apliecina, ka programmas efektīvi darbojas kā stratēģisks instruments inovāciju komercializācijā, veicinot sadarbību starp publisko, privāto un akadēmisko sektoru un stiprinot Latvijas konkurētspēju globālajā tirgū. 2021.–2027. gada plānošanas periodā pieejamie atbalsta instrumenti ir strukturēti tā, lai aptvertu visu pētniecības, attīstības, inovāciju un tehnoloģiju attīstības ciklu – tehnoloģiskās gatavības sākotnējiem līmeņiem, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta fundamentālajiem un lietišķajiem pētījumiem līdz pat jauno tehnoloģiju komercializācijai un to ieviešanai ekonomikā. Šāda pieeja ar koordinētu atbalstu veido nepieciešamo sinerģiju starp zināšanu radīšanu, jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi un to praktisku ieviešanu tirgū.

NAP2027 uzdevums [203] paredz palielināt vidējas un augstas pievienotās vērtības preču un pakalpojumu eksportu, atbalstīt vietējo un ārvalstu investīciju piesaisti zināšanu un tehnoloģiski ietilpīgai uzņēmējdarbībai Latvijā, investīcijas ārpus Latvijas un sadarbību ar diasporas uzņēmējiem.

Lai saglabātu un stiprinātu Latvijas konkurētspēju, būtiski ir veicināt eksporta struktūras pārmaiņas, palielinot augstas pievienotās vērtības un tehnoloģiski attīstītu produktu un pakalpojumu īpatsvaru, kuru vērtība balstās inovācijās, nevis zemās izmaksās.

Laikposmā no 2019. līdz 2023. gadam Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieauga par 8,5 % un, kopumā vērtējot, arī eksporta vērtība un izsmalcinātība, kā arī diversifikācijas

pakāpe gan produktu un pakalpojumu, gan valstu griezumā ir palielinājusies[6]. 2021.–2022. gadā ārējā pieprasījuma un globālās ekonomikas atveseļošanās ietekmē preču un pakalpojumu eksporta apjomi strauji pieauga (attiecīgi + 9,1 % un + 11,4 %). Neskatoties uz pandēmijas ierobežojumiem, loģistikas traucējumiem, izejvielu trūkumu un ģeopolitiskajiem satricinājumiem, Latvijas preču eksports bija viens no straujākajiem ES. Palielinājās arī eksporta vērtība (preču eksports 2021. gadā bija 16,45 mljrd. *euro* (+ 23,7 % pret 2020. gadu), savukārt 2022. gadā – 21,33 mljrd. *euro* (+ 29,7 % pret 2021. gadu)), liecinot par Latvijas konkurētspēju un noturīgu pieprasījumu starptautiskajos tirgos. Mainoties ārējās vides apstākļiem, 2023. gadā eksporta apjomi samazinājās par 4,7 %, bet 2024. gadā – par 1,6 %. Arī preču eksporta vērtība saruka līdz 19 mljrd. *euro* (−11 % pret 2022. gadu), ko daļēji ietekmēja ASV tirdzniecības politika un tarifu pieaugumi, samazinot pieprasījumu Latvijai svarīgos eksporta tirgos.

Ārvalstu investīciju plūsmas kopumā saglabājās mērenas ģeopolitiskās nestabilitātes dēļ. 2024. gada beigās uzkrātās ĀTI sasniedza 26,3 mljrd. *euro* (jeb 65,4 % no IKP), gada pieaugums – 1,4 mljrd. *euro*. 85 % ieguldījumu nāk no ES valstīm tādās jomās kā profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi, finanšu starpniecība, tirdzniecība, nekustamais īpašums un apstrādes rūpniecība. Apstrādes rūpniecībā uzkrātās ĀTI lielākoties koncentrētas tradicionālajās nozarēs un tikai neliela daļa ir ieguldītas augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kas liecina par šo aktivitāšu zemo pievilcību ārvalstu kapitālam. Līdz ar to mērķtiecīgāk jāvirzās uz tādu investīciju piesaisti, kuras nodrošina augstas pievienotās vērtības produktus un pakalpojumus.

Pēdējo gadu laikā būtiski pieaudzis uzkrāto LIAA reģistrēto investīciju projektu apjoms – no 4 mljrd. *euro* 2023. g. uz 16 mljrd. *euro* aktīvo projektu 2025. gada nogalē. 2024. gadā ar LIAA līdzdalību Latvijā tika uzsākti 45 investīciju projekti (veiksmes stāsti), kuru kopējais apjoms sasniedza 655 milj. *euro*, savukārt 2025. gadā LIAA piesaistīja 30 *veiksmes stāstus* ar kopējo vērtību 1 mljrd. *euro* apjomā. ĀTI piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir LIAA – tās piesaistīto plānoto investīciju apjoms no Eiropas valstīm pēdējo četru gadu laikā ir pieaudzis par 47,5 % (no 385 milj. *euro* 2021. gadā līdz 568 milj. *euro* 2024. gadā), investīciju apjoms no citām pasaules valstīm par 47,2 % (no 445 milj. *euro* 2021. gadā līdz 655 milj. *euro* 2024. gadā). LIAA turpina aktīvu investīciju piesaisti RIS3 jomās, sekmējot ĀTI pieaugumu zināšanu ietilpīgās nozarēs ar augstu pievienoto vērtību. 2024. gadā no citām Eiropas valstīm visvairāk piesaistītas investīcijas tādās jomās kā bioekonomika (22 %), IKT (17 %), viedā enerģētika un mobilitāte (13 %).

Tiek sniegts atbalsts inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībai un eksportam – LIAA nodrošina atbalstu uzņēmējdarbības visos posmos no idejas līdz pat konkurētspējīgam, uz izaugsmi vērstam uzņēmumam ar augstu pievienoto vērtību. Ārvalstu tirgu apgūšanai īstenoti dažādi eksporta mārketinga pasākumi (nacionālie stendi starptautiskajās izstādēs, tirdzniecības misijas, Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību atbalsts uzņēmumiem u. c.). 2024. gadā eksporta veicināšanas un investīciju piesaistes aktivitāšu īstenošanai trīs gadu periodam tika piešķirts papildu finansējums 6 milj. *euro* apmērā ik gadu, lai paaugstinātu Latvijas uzņēmumu konkurētspēju un eksportspēju.

Investīciju piesaistē nozīmīga loma ir programmai "Lielo investīciju aizdevums ar kapitāla atlaidi", kas nozīmīgiem investīciju projektiem nodrošina kapitāla atlaidi līdz pat 10 milj. *euro*. Pirmo trīs atlases kārtu ietvaros ir apstiprināti 28 investīciju projekti. Kopējais investīciju projektu apjoms ir 736,7 milj. *euro*, piešķiramā kapitāla atlaide – 186.5 milj. *euro*. Projektu rezultātā paredzēts nodrošināt eksporta pieaugumu vismaz 429,7 milj. *euro* gadā, radīt 1 345 jaunas labi apmaksātas darba vietas, kā arī veikt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā vismaz 18,9 milj. *euro* apmērā. 2024. gadā pieņemts Inovatīvas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likums, lai palielinātu uz eksportu orientētas investīcijas, kā arī

[6] Latvijas produktivitātes ziņojums 2024; 32.lpp.

radītu inovatīvu produktu, tehnoloģiju un pakalpojumu testēšanai labvēlīgu regulējumu. Likums nosaka prioritāro projektu jomas un nodrošina deleģējumu pastāvīga "zaļā koridora" regulējumam prioritāro projektu apkalpošanai paātrinātā kārtībā. 2025. gadā "zaļā koridora" ietvaros lielajiem eksportējošiem, investējošiem un aizsardzības industrijas attīstību sekmējošiem uzņēmumiem nodrošināta prioritāra pieeja valsts pārvaldes pakalpojumiem, kas saistīti ar nekustamā īpašuma attīstību un ārvalstu darbaspēka piesaisti. Īpaša uzmanība pievērsta aizsardzības nozarei, kuras nozīme pēdējā laikā būtiski pieaugusi. Pašlaik dažādās attīstības stadijās ir 28 duālā pielietojuma un militārās jomas investīciju projekti ar kopējo potenciālo investīciju apjomu 1,14 mljrd. *euro* apmērā.

Gādājot par finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU, ES fondu plānošanas periodā 2021.–2027. gadam tiek turpinātas valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā, sniedzot aizdevumus gan uzņēmējdarbības uzsācējiem, gan uzņēmējiem, kas paplašina savu darbību. Uzņēmējiem tiek nodrošinātas garantijas, aizdevumi ar kapitāla atlaidi, kā arī iespēju kapitāla instrumenti. Līdz 2025. gada decembrim kopā atbalsta programmās, kas sniegts finanšu instrumentu veidā, atbalstu saņēmuši 1020 komersanti.

Ekonomikas ministrija 2024. gadā aktīvi uzsāka un 2025. gadā ir veikusi mērķētas investīcijas aizsardzības industrijas attīstībai – šobrīd novirzīti vairāk nekā 232 milj. *euro*. Atbalsts tiek sniegts gan biznesa inkubācijai, gan pētniecības aktivitātēm un produktu ieviešanai ražošanā, gan lielu investīciju projektu atbalstam.

NAP2027 uzdevums [204] paredz sekmēt uzņēmējdarbības, tai skaitā apstrādes rūpniecības digitālo transformāciju (digitalizācija, automatizācija, robotizācija, mākslīgais intelekts u. c.)

Pārskata periodā īstenotas piecas atbalsta programmas uzņēmumu digitālās transformācijas veicināšanai, tām kopumā novirzot 158,7 milj. *euro*. Šo programmu ietvaros izveidoti divi Digitālās inovācijas centri, pieejami granti komersantiem, pētniecības iestādēm un publiskas personas kapitālsabiedrībām digitālo tehnoloģiju ieviešanai un produktivitātes kāpināšanai. Lai paaugstinātu uzņēmējdarbības digitālo prasmju līmeni, nodrošināts atbalsts uzņēmumu darbinieku digitālo prasmju celšanai. ALTUM sniedz atbalstu finanšu kombinēta instrumentu veidā (aizdevums un paralēlais aizdevums ar kapitāla atlaidi) komersantu digitālajai transformācijai. Uzņēmumiem ir pieejams atbalsts jaunu digitālu vai būtiski uzlabotu produktu izstrādei – rūpnieciski pētījumi, eksperimentālas izstrādnes, tehniski ekonomiskā priekšizpēte. Kopumā izsniegtas 7010 digitālās attīstības ceļa kartes, veikti 11417 digitālā brieduma testi. Ar grantiem procesu digitalizācijai komercdarbībā atbalstīts 1141 komersants, apmācību ietvaros atbalstīti vairāk nekā 400 komersanti un aizdevumi ar kapitāla atlaidi izsniegti 133 komersantiem, kā arī atbalstīti 78 pētniecības projekti.

Jāatzīmē, ka 2023. gadā Latvija ir panākusi labu progresu MVU digitalizācijā[7] – to uzņēmumu īpatsvars, kuriem ir vismaz digitālo prasmju pamatlīmenis, uzlabojās par 12,5 %, un, lai gan tas joprojām ir zemāks par ES vidējo rādītāju (57,7 %), tas sasniedza 48,2 %. Līdzīgs progress tika panākts attiecībā uz mākoņdatošanas vispārējo ieviešanu uzņēmumos, kas palielinājās par 14,3 %.

2025. gada martā stājās spēkā Mākslīgā intelekta centra likums un darbību uzsāka Mākslīgā intelekta centrs, kam jākļūst par vadošo platformu inovatīvu mākslīgā intelekta risinājumu attīstībai un ieviešanai. Viena no šā centra būtiskākajām funkcijām ir speciālās regulatīvās vides koordinēšana mākslīgā intelekta jomā, nodrošinot vienas pieturas aģentūras principu un sadarbību starp vairākām uzraugošajām iestādēm.

NAP2027 uzdevums [205] paredz 5000 ekonomiski aktīvo uzņēmumu kopas monitorēšanas sistēmas izstrādi precīzākai produktivitātes izmaiņu novērtēšanai. Šā uzdevuma izpildei Ekonomikas ministrija ir noslēgusi vienošanos par sadarbību ar Latvijas

[7] Latvijas 2024. gada ziņojums par digitālo desmitgadi

Universitātes domnīcu LV PEAK, kuras ietvaros līdz 2026. gada aprīlim tiks izstrādāti priekšlikumi produktivitātes aprēķinam uzņēmumu griezumā un kritērijiem valsts atbalsta programmās.

NAP2027 uzdevums [206] paredz produktivitāti paaugstinošas darbības privātajā sektorā augsto tehnoloģiju pielietošanai arī ārpus RIS3 nozarēs industrijas transformācijai.

Nodrošināts atbalsts aizdevuma veidā (ar kopējo finansējumu 28 milj. *euro*) saimnieciskās darbības veicējiem, tai skaitā komersantiem, investīcijām un apgrozāmiem līdzekļiem, veicinot Latvijā reģistrētu saimnieciskās darbības veicēju pieeju finansējumam, papildinot finanšu tirgū pieejamo kredītiestāžu finansējumu.

Stiprinot ilgtermiņa ekonomiskās izaugsmes potenciālu, palielinot produktivitātes līmeni un pieauguma tempus, sniegts atbalsts sīkiem (mikro), maziem, vidējiem komersantiem un mazām vidējām un vidējām kapitalizācijas sabiedrībām kā aizdevums un aizdevums ar kapitāla atlaidi (ar kopējo finansējumu 58,3 milj. *euro*) jaunu inovatīvu produktu ieviešanai ražošanā un pētniecības un attīstības darbībām.

Arī lieliem un vidējiem komersantiem bija pieejams aizdevums ar kapitāla atlaidi (ar kopējo finansējumu 282,5 milj. *euro*) investīciju projektu īstenošanai jaunu iekārtu un tehnoloģisko procesu ieviešana ražošanā vai pakalpojumu sniegšanā, veicinot to attīstību, konkurētspēju un eksporta apjoma palielināšanu. Nodrošināts atbalsts aizdevumu veidā (ar kopējo finansējumu 20,5 milj. *euro*) personām, tai skaitā komersantiem, kas veic vai gatavojas uzsākt saimniecisko darbību, un atbalsts investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem, veicinot iedzīvotāju iesaistīšanos saimnieciskajā darbībā un palielinātu saimnieciskās darbības veicēju iespēju saņemt finansiālo atbalstu saimnieciskās darbības uzsākšanai un attīstībai. Atbalstu visu iepriekšminēto instrumentu ietvaros saņēmuši vairāk kā 900 komersanti.

2023. gadā uzsākta Latvijas Kopējas lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna (turpmāk – KLP SP) īstenošana pievienotās vērtības radīšanai, sekmējot konkurētspējīgu produktu ražošanu vietējam un eksporta tirgum, kā arī pārstrādes attīstību. Īpašs uzsvars likts uz inovāciju un zinātnes rezultātu praktisku pielietojumu, stiprinot zināšanās balstītu uzņēmējspēju lauksaimniecības sektorā. 2024. gadā ieviests atbalsts finanšu instrumenta veidā – aizdevumi apgrozāmo līdzekļu iegādē, aizdevumi lauksaimniecības un lauku saimnieciskās darbības veicējiem, kā arī palielināts aizdevumu apjoms un paplašināts atbalsta saņēmēju loku finanšu instrumentu ietvaros.

Lauksaimniecības produktu pārstrādes uzņēmumiem pieejams finansējums (41,6 milj. *euro*) efektivitātes uzlabošanai un pievienotās vērtības un augstas pievienotās vērtības produktu (tostarp bioloģisko) ražošanai, sekmējot produktivitātes celšanu, kā arī eksportspējīgu inovatīvu produktu ražošanu (īstenošanā 49 projekti). Lauku saimniecībām pieejams finansējums (127 milj. *euro*) lauku saimniecību modernizācijai, atbalstot ieguldījumus ražošanas efektivitātē, tehnoloģijās, inovācijās, digitalizācijā un efektīvos ražošanas risinājumos (īstenošanā 413 projekti), kā arī finansējums paredzēts (17,5 milj. *euro*) inovāciju un praktiski pielietojamu pētījumu īstenošanā, lai sekmētu efektīvāku resursu izmantošanu, modernāku ražošanas tehnoloģiju ieviešanu un saimniecību kopējās veiktspējas uzlabošanos (īstenošanā 31 projekts).

Programmā zivsaimniecības attīstībai 2021.–2027. gadam īstenoti pasākumi, kas vērsti uz zvejniecības, akvakultūras un produktu apstrādes sektoru konkurētspēju un noturības stiprināšanu, sniedzot atbalstu produktīvām investīcijām, **modernizācijai, resursu efektivitātei un pievienotās vērtības radīšanai**, kā arī **inovācijām un sadarbībai ar zinātni** – **kopā piešķirts atbalsts 372 projektiem ar publisko finansējumu 46,0 milj. *euro***. Papildus tam sniegts atbalsts tirgus veicināšanas pasākumiem, tostarp dalībai starptautiskajās izstādēs un jaunu noieta tirgu attīstīšanai – kopā 29 projektiem ar publisko finansējumu 5,0 milj. *euro*. Visu Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021.–2027. gadam īstenoto pasākumu rezultātā bruto pievienotā vērtība zivsaimniecībā pieaugusi par vairāk nekā 40 %.

Secinājumi

- Pārskata periodā Latvijā ir pilnveidota inovāciju politika, ieviešot jaunu stratēģiskās pārvaldības ietvaru un fokusējot atbalstu piecu viedās specializācijas jomu attīstībai. Ar inovāciju atbalsta instrumentiem ir stiprināta uzņēmumu inovatīvā kapacitāte, tehnoloģiju pārnese un komerciālas ievirzes pētniecība, kā rezultātā radīti jauni produkti un pakalpojumi. Vienlaikus pieaugusi digitalizācija un tehnoloģiju izmantošana, tostarp izveidoti Eiropas Digitālās inovācijas centri un uzsākta Mākslīgā intelekta centra darbība. Eksporta veicināšanas un investīciju piesaiste kļuvusi mērķtiecīgāka, palielinājies LIAA piesaistīto investīciju apjoms un uzņēmumu konkurētspēja starptautiskajos tirgos.
- Vienlaikus redzams, ka ekonomikas strukturālā transformācija norit lēni. Saglabājas zems nodarbināto īpatsvars zināšanu ietilpīgās nozarēs, nepietiekams inovatīvo uzņēmumu skaita pieaugums un ierobežota ārvalstu kapitāla piesaiste augsto tehnoloģiju sektoros. Publiskās un privātās investīcijas pētniecībā un attīstībā joprojām būtiski atpaliek no ES vidējā līmeņa, tādējādi ierobežojot straujāku inovāciju kapacitātes un produktivitātes kāpumu. Vienlaikus secināms, ka būtisku sniegumu turpmākajos gados dos aizsardzības industrijas investīciju projektu kapacitāte. Ņemot vērā, ka daļa atbalsta instrumentu vēl atrodas ieviešanas stadijā, to faktiskā ietekme uz ekonomikas izaugsmi un produktivitāti būs pilnvērtīgi izvērtējama tikai turpmākajos gados.

Priekšlikumi

- Stiprināt inovāciju ekosistēmu, īpaši fokusējoties uz publiskā un privātā sektora kopprojektiem un jomām ar augstāko pievienotās vērtības potenciālu, radot priekšnoteikumus pakāpeniskai P&A investīciju palielināšanai līdz ES vidējam līmenim.
- Turpināt darbu pie zinātnieku un uzņēmēju sadarbības, veidot efektīvākus mehānismus inovāciju komercializācijai, kā arī nodrošināt sistemātiskāku inovāciju atbalsta rezultātu izvērtēšanu, īpašu uzmanību pievēršot pētniecības rezultātu nonākšanai tirgū un to ietekmei uz eksportu, produktivitāti un investīciju piesaisti.
- Veicināt aizsardzības un duālā pielietojuma inovatīvu uzņēmējdarbību kā prioritāru attīstības virzienu, ņemot vērā ģeopolitiskos izaicinājumus.
- Veicināt mērogojamu tautsaimniecībai nozīmīgu investīciju projektu attīstību, tam nodrošinot atbilstošākos valsts stimulus Latvijas konkurētspējas stiprināšanai.
- Mērķtiecīgāk fokusēt investīciju politiku uz augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēm, tai skaitā drošības industrijā, ieviešot konkurētspējīgus stimulus ārvalstu investoru piesaistei un sasaistot tos ar tehnoloģiju pārnesi un vietējo piegādes ķēžu attīstību.
- Stiprināt reģionālo dimensiju, atbalstot zināšanu partnerības un inovāciju centrus ārpus Rīgas.
- Prioritāri atbalstīt uzņēmumu digitalizāciju, kas tieši saistīta ar ražošanas, procesu efektivitātes un produktivitātes pieaugumu, izmantojot finanšu instrumentus ar kapitāla atlaidi un grantus.

Rīcības virziens "Darbs un ienākumi"

NAP2027 paredz, ka cilvēkkapitāls, tā pieejamība, kvalifikācija un atbilstība darba tirgus pieprasījumam, kvalitatīvas un iekļaujošas darba vietas ir būtiski elementi ceļā uz augstāku produktivitāti un ekonomikas izaugsmi, īpaši Latvijas reģionos.

Rīcības virziena mērķis paredz sekmēt katra Latvijas iedzīvotāja labklājību, nodrošinot iespējas ar aktīvu līdzdalību iekļaujošā darba tirgū strādāt atbilstoši savām spējām mūsdienīgās augstas kvalitātes darba vietās un adekvāti iesaistīties sociālās aizsardzības

sistēmā, ar darba vides kvalitātē balstītu darba dzīves ilguma pieaugumu celt ienākumus, kā arī motivējot iedzīvotājus zinoši pārvaldīt savus finanšu aktīvus. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr. 13.

Tabula Nr. 13.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[212] Nodarbinātības līmenis vecuma grupā 20–64 gadi, %	76,8 (2018)	77,4 (2024)	77,5	78	↗
[213] Nodarbinātības līmenis vecuma grupā 65–74 gadi, %	18,5 (2018)	24,8 (2024)	20,5	22,5	↑
[214] Ilgstošā bezdarba līmenis vecuma grupā 15–74 gadi, %	3,1 (2018)	2,2 (2024)	2,6	2,2	↑
[215] Nodarbināto īpatsvars vecuma grupā 25–64 gadi, kuri piedalījās izglītības procesā apmaksāto darba stundu laikā, no nodarbinātajiem vecuma grupā 25–64 gadi, kuri piedalījās izglītības procesā, %	42,8 (2018)	56,1 (2024)	49	55	↑
[216] Nodokļa ķīlis[8], %	39,5 (2018)	38,4 (2024)	38,4	34,8	↑
[217] Sociāli apdrošināto personu īpatsvars, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zemāks par minimālo algu, %	31,3 (2018)	23,1 (2024)	27	24	↑
[218] Smago un letālo nelaimes gadījumu skaits uz 100 000 nodarbinātajiem, skaits	30 (2018)	36,3 (2024)	29	28,5	↓
[219] Parāda apkalpošanas maksājumu attiecība pret ienākumiem 2. ienākumu kvintilē, %	34,1 (2018)	13,7 (2020)	<30	<30	N/A

Secināms, ka vairums šā rīcības virziena mērķu nav bijuši pietiekami ambiciozi un 2024. gadā ir sasnieguši NAP2027 noteiktās mērķa vērtības. 2024. gadā nodarbinātības līmenis vecuma grupā 20–64 gadi [212] bija 77,4 %, praktiski sasniedzot 2024. gada mērķa vērtību. Ņemot vērā līdzšinējo nodarbinātības līmeņa progresiju, var prognozēt NAP2027 mērķa vērtības sasniegšanu. Jāatzīmē, ka darbspējas vecuma iedzīvotāju nodarbinātības līmenis Latvijā ir virs ES valstu vidējā rādītāja (ES 27–75,8 %), tomēr pēdējo gadu laikā tajā nav vērojamas būtiskas izmaiņas.

Atveseļošanās pēc Covid-19 pandēmijas notiek lēnāk nekā ES valstīs vidēji, kur nodarbinātības līmenis salīdzinājumā ar 2018. gadu ir pieaudzis par 3,9 procentpunktiem, bet

[8] Nodokļu ķīlis jeb darbaspēka nodokļu slogs zemo algu grupā strādājošajam (kas saņem 67 % no vidējās algas, bez apgādībā esošām personām) raksturo, cik daudz darbinieks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā par darbinieku samaksāto nodokļu summu (IIN un VSAOI (gan darba devēja, gan darba ņēmēja) attiecību pret darba devēja izmaksu (bruto darba algas un darba devēja VSAOI summas).

Latvijā tas ir pieaudzis tikai par 0,6 procentpunktiem. Turklāt, ņemot vērā sabiedrības vecumstruktūras izmaiņas, nākamajos gados nodarbinātības līmeņa pieaugumu panākt būs vēl grūtāk. Savukārt attiecībā uz iedzīvotājiem 65–74 gadu vecuma grupā NAP2027 mērķis bija līdz 2024. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni – 20,5 %, bet līdz 2027. gadam – 22,5 % [213]. 2024. gadā nodarbinātības līmenis šajā vecuma grupā bija 24,8 %. Latvijā ir viens no augstākajiem iedzīvotāju nodarbinātības rādītājiem ES 65–74 gadu vecuma grupā. Pensijas vecuma iedzīvotāju līdzdalību darba tirgū lielā mērā nosaka nepieciešamība saglabāt finansiālo drošību, kā arī vēlme būt ekonomiski un sociāli aktīviem.

NAP2027 uzdevums [220] paredz darbaspēka remigrācijas un kvalificēta ārvalstu darbaspēka un talantu piesaistes sekmēšanu, nepieļaujot darba vietu kvalitātes mazināšanos.

Remigrācijas veicināšana un kvalificēta ārvalstu darbaspēka piesaiste ir būtiski instrumenti, kas spēj ne tikai mazināt darba tirgus disproporcijas un darbaspēka trūkumu, bet arī veicināt inovācijas, uzņēmējdarbības attīstību un ilgtermiņa ekonomisko izaugsmi.

2024. gadā Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) īstenoja izpēti, kuras rezultātā tika izveidota datubāze par Latvijas valstspiederīgiem, kuri studē vai ir absolvējuši augstākās izglītības iestādi ārpus Latvijas, saņemta atgriezeniskā saite no potenciālajiem remigrantiem par atgriešanās iespējām un izveidots informatīvs kanāls saziņai par darba iespējām Latvijā.

Nodrošināts informatīvais atbalsts darba meklētājiem, bezdarbniekiem un darba devējiem – izveidoti tiešsaistes raidījumi ciklā "Esi informēts, atgriežoties Latvijā", sniedzot praktisku informāciju par darba iespējām, dzīves apstākļiem, pakalpojumiem, dokumentu kārtošanu, bezdarbnieka pabalstu, nodokļiem, kvalifikācijas atzīšanu un uzņēmējdarbību. Tāpat tiek organizētas regulāras tiešsaistes tikšanās "Darbs un karjera Latvijā", kur darba devēji prezentē vakances, prasības un karjeras iespējas, bet dalībnieki saņem ekspertu konsultācijas par darbu, dzīvi un uzņēmējdarbību Latvijā.

Piedāvātas arī individuālas konsultācijas, kā arī nodrošināta iespēja Latvijas valsts piederīgajiem, kuri dzīvo ārvalstīs, bet vēlas atgriezties Latvijā, ik mēnesi bez maksas saņemt vēstkopu remigrantiem, proti, informāciju par aktuālo situāciju Latvijas darba tirgū, pakalpojumiem remigrācijas veicināšanai, atbalstu uzņēmējdarbības uzsākšanai un citiem remigrantiem svarīgajiem jautājumiem.

Līdztekus ir izveidots regulārs informācijas apmaiņas kanāls ar diasporas organizācijām par sociālās uzņēmējdarbības iespējām, likumdošanas prasībām un pieejamiem resursiem, sociālo uzņēmumu piemēriem un vajadzībām. Pārskata periodā ir organizēti informatīvie pasākumi (semināri, darbnīcas, apmācības) gan diasporas pārstāvjiem, kuri ir ieinteresēti sociālajā uzņēmējdarbībā, gan arī vietējiem uzņēmumiem, kas vēlas sadarboties ar diasporu. NVA nodrošina regulāru pārstāvniecību latviešu diasporas organizāciju, pārstāvniecību organizētajos pasākumos Latvijas valstspiederīgo atbalstam.

Ārlietu ministrija kā atbildīgā par diasporas politiku ir izveidojusi Diasporas konsultatīvo padomi, kuras remigrācijas koordinācijas darba grupā iekļauti valsts pārvaldes, diasporas organizāciju un citi pārstāvji. Lai veicinātu diasporas uzņēmēju investīcijas Latvijā, reizi divos gados notiek Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forums (PLEIF), kas 2025. gadā pulcēja 618 dalībniekus klātienē un 842 – attālināti. 2024. gadā noorganizēti trīs biznesa forumi Eiropas diasporas organizācijām ar mērķi piesaistīt diasporas uzņēmējus Latvijas tautsaimniecības attīstībai. 2025. gadā 4. starptautiskajās organizācijās strādājošo Latvijas profesionāļu forums pulcēja 108 ekspertus no vismaz 14 starptautiskām organizācijām. Uzsākts darbs pie 2026. gadā plānotajiem trim biznesa forumiem "Latvija fokusā".

Pārskata periodā izstrādāts un pieņemts normatīvais regulējums administratīvo šķēršļu mazināšanai trešo valstu darbaspēka piesaistei, kas veicina kvalificēta ārvalstu darbaspēka pieejamību, samazinot administratīvo slogu darba devējiem, vienlaikus nodrošinot pārdomātu imigrāciju un Latvijas reputācijas saglabāšanu ārvalstu investoriem un darbaspēkam.

Latvijas darba imigrācijas politika ir veidota ar mērķi aizsargāt vietējo darba tirgu. Darba devējam ir pienākums reģistrēt vakanci Nodarbinātības valsts aģentūrā (turpmāk – NVA), ja vēlas piesaistīt trešo valstu darbinieku. Lai nodrošinātu prioritāti vietējam darbaspēkam, normatīvais regulējums (2024. gada 10. decembrī tika apstiprināti Ministru kabineta noteikumi Nr. 803 "Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 28. janvāra noteikumos Nr. 55 "Noteikumi par ārzemnieku nodarbināšanu"") no 2025. gada 1. janvāra nosaka darba devējiem pienākumu ne tikai reģistrēt vakanci NVA, bet arī sadarboties ar NVA un saņemt pozitīvu NVA atzinumu ārzemnieka nodarbināšanai. Sadarbības laikā darba devējam ir jāpamato brīvo darba vietu skaits, jāizvērtē NVA piedāvātie kandidāti un arī jāsniedz pamatojums kandidātu noraidījumam. Ja 10 darbdienu laikā piemērots kandidāts netiek atrasts, NVA sniedz pozitīvu atzinumu ārvalstu darbaspēka piesaistei, un darba devējs Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē var noformēt ielūgumu vai izsaukumu trešās valsts pilsoņa – darbinieka uzaicināšanai.

2025. gadā NVA ir saņēmusi pieprasījumu sniegt 5247 atzinumus (par 38 565 brīvām darba vietām), izsniegusi 4408 pozitīvus atzinumus par ārzemnieku piesaisti (par 32 840 neaizpildītām brīvajām darba vietām), izsniegusi 388 atzinumus ar atteikumu atļaut ārzemnieka piesaisti, un tai pašā laikā darba devēji ir akceptējuši 913 vietējos kandidātus uz pieteiktajām viesstrādnieku vakancēm.

Kopš 2022. gada marta Latvijā tiek īstenoti vairāki pasākumi Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātības veicināšanai, gan pieņemot dažādus atvieglotus nosacījumus darba devējiem Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbināšanā, gan īstenojot praktiskus pasākumus atbalsta sniegšanai, galvenokārt ar NVA starpniecību.

NVA darbinieki Ukrainas civiliedzīvotājiem nodrošina ar nodarbinātību saistīto informāciju, sniedz konsultācijas, palīdz piemeklēt darba iespējas un sazināties ar darba devēju. 2022.–2025. gadā Ukrainas civiliedzīvotājiem bija pieejams pabalsts nodarbinātības vai pašnodarbinātības uzsākšanai (turpmāk – pabalsts) vienas valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmērā (2022. gadā – 500 *euro*, 2023. gadā – 620 *euro*, 2024. gadā – 700 *euro*, 2025.gadā – 740 *euro*), ko izmaksāja NVA, un tas netika aplikts ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Pabalsts kopumā tika izmaksāts 19 659 personām. Ņemot vērā bezdarba līmeņa samazināšanos Latvijā un Ukrainas civiliedzīvotāju samērā augsto nodarbinātības līmeni (pēc Centrālās statistikas pārvaldes aplēsēm – 54 % 2025. gada sākumā), pabalsta izmaksa, sākot ar 2026. gadu, tika pārtraukta. Ukrainas civiliedzīvotājiem, kuri NVA ir reģistrējušies kā bezdarbnieki, ir pieejami tādi paši aktīvie nodarbinātības atbalsta pasākumi kā Latvijas valstspiederīgajiem, tai skaitā individuālā darba meklēšanas plāna sagatavošana, karjeras konsultācijas, latviešu valodas kursi, profesionālās kvalifikācijas ieguve, apmācība pie darba devēja, subsidētā nodarbinātība, reģionālās mobilitātes atbalsts u. c.

Līdz 2026. gada 1. janvārim pavisam NVA ir bijuši reģistrēti 37 372 Ukrainas civiliedzīvotāji (konsultāciju laikā NVA pārrunā, kādā profesijā ir strādājis, piedāvā vakances un sagatavo, izdrukā CV latviešu valodā), tostarp 12 864 personām tika piešķirts bezdarbnieka vai darba meklētāja statuss. NVA piedāvātajos aktīvajos nodarbinātības un preventīvajos bezdarba samazināšanas pasākumos kopumā ir piedalījušies 5868 Ukrainas civiliedzīvotāji (2022. gadā – 1188, 2023. gadā – 1552, 2024. gadā – 1722, bet 2025.gadā – 1406 personas), tajā skaitā 1162 Ukrainas civiliedzīvotāji uzsāka dalību valsts valodas apguves kursos.

NAP2027 uzdevums [221] paredz aktīvās darba tirgus politikas attīstīšanu (bez darba esošo, bezdarba riskam pakļauto un ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju aktivizāciju, reģionālās mobilitātes atbalsta programmas) un nelabvēlīgākā situācijā esošo darba tirgus dalībnieku (tai skaitā jauniešu, pirmspensijas vecumā esošo un personu ar invaliditāti) atbalstīšanu, ņemot vērā indivīda un reģionu specifiskās vajadzības.

Lai paaugstinātu bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspēju un pilnveidotu aktīvās darba tirgus politikas pasākumu klāstu, regulāri tiek

pārskatīti aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas nosacījumi un **pilnveidots aktīvās darba tirgus politikas pasākumu klāsts**.

No 2021. gada finanšu **atbalsts praktiskās apmācības pie darba devēja organizēšanai** ir sasaistīts ar apgūstamās profesionālās kvalifikācijas līmeni (jo augstāks kvalifikācijas līmenis, jo augstāks dotācijas apmērs darba devējam), kas palīdz bezdarbniekiem atgriezties darba tirgū un sagatavo darbiniekus praktiskajām apmācībām uzņēmumā.

2023. gada beigās tika pieņemts lēmums izveidot Apvienoto pieaugušo izglītības koordinācijas komisiju (APIKK), kas apvieno valsts un nevalstiskās institūcijas, lai saskaņotu un uzraudzītu pieaugušo izglītības politikas īstenošanu valstī, un tās galvenais uzdevums ir izskatīt, apstiprināt un aktualizēt mācību jomu piedāvājumu pieaugušajiem. Šī komisija ir daļa no plašākas pieaugušo izglītības un mūžizglītības sistēmas Latvijā, un tā apstiprina arī NVA organizēto mācību piedāvājumu. 2025. gada 14. aprīlī APIKK saskaņoja NVA sagatavoto pieaugušo izglītības mācību piedāvājumu.

Darbaspēka konkurētspējai un prasmju pilnveidei uz augstas pievienotās vērtības nozarēm uzsākta jauna "Nākotnes prasmju iniciatīva", kas reģistrētajiem bezdarbniekiem un bezdarba riskam pakļautām personām, tai skaitā nodarbinātajiem, piedāvā iespēju apgūt atvērto tiešsaistes kursu platformu mācību programmas uzņēmējdarbības, datorzinību, datu zinātnes, informācijas tehnoloģiju jomās, kā arī profesionālās ievirzes svešvalodu apguvei.

2024. gadā tika uzsākta jauna mācību īstenošanas pieeja – ņemot vērā lielo pieprasījumu "Nākotnes prasmju iniciatīvas" ietvaros tieši "*Coursera*" mācību platformā, NVA noslēdza līgumu ar "*Coursera*" par apmaksātu mācību licenču izsniegšanu. Vienlaikus NVA turpina nodrošināt mācības arī citās starptautiskās tiešsaistes kursu platformās, tādās kā "*Edx*", "*Futurelearn*", "*Getsmarter*", klientiem sedzot mācību maksu no saviem līdzekļiem un pēc programmas apguves saņemot mācību maksas kompensāciju no NVA.

2021. gadā tika pabeigta darba tirgus prognožu platformas *prognozes.nva.gov.lv* izstrāde. Prognožu platforma sniedz iespēju ikvienam interesentam iespējami ērtā, pieejamā un interaktīvā veidā iepazīties ar sagaidāmo situācijas attīstību darba tirgū. 2025. gadā Cilvēkkapitāla attīstības padomē tika panākta vienošanās, ka turpmāk visus darba tirgus prognozēšanas procesus valstī koordinēs un uzraudzīs Ekonomikas ministrija, tādējādi atbilstoši 2024. gada 18. decembra grozījumiem Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā Ekonomikas ministrija koordinē darba tirgus prognozēšanas procesu valstī.

Paplašināta NVA apmācību un subsidētās nodarbinātības mērķa grupa, ļaujot iesaistīties arī bezdarba riskam pakļautām personām, īpaši jauniešiem, gados vecākiem darbiniekiem, personām ar invaliditāti un zemu izglītību, tādējādi veicinot pāreju no izglītības uz nodarbinātību un ienākumiem. Pārskata periodā subsidētās darba vietas bezdarbniekiem ar I un II grupas invaliditāti un ar garīgās attīstības traucējumiem pagarinātas no 12 līdz 18 mēnešiem, un NVA sedz darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas, samazinot nodarbināšanas izmaksas.

Lai nodrošinātu **mērķtiecīgāku un efektīvāku atbalstu personām ar invaliditāti un sekmētu viņu iekļaušanos darba tirgū**, īstenota virkne iniciatīvu. Ieviests jauns atbalsta pasākums nodarbinātām personām ar invaliditāti bezdarba riska mazināšanai – tiek finansēti darba vietu pielāgojumi, kas iepriekš bija pieejami tikai bezdarbniekiem. Bezdarbnieku ar invaliditāti iesaiste nevalstiskajās organizācijās pagarināta no 6 līdz 12 mēnešiem, stipendija palielināta un ieviesta samaksa darba vadītājiem, lai veicinātu darba prasmju apguvi un sagatavošanos atvērtajam darba tirgum. Lai palielinātu atbalstu personām ar invaliditāti un veicinātu sadarbību ar darba devējiem jaunu darba vietu radīšanā, NVA izveidots Nodarbinātības atbalsta centrs personām ar invaliditāti, kur tiek nodrošināti motivācijas un mentora pakalpojumi individuālai sagatavošanai un kopīgām vizītēm pie darba devēja.

No bezdarbniekiem sociāli visapdraudētākie ir ilgstošie bezdarbnieki, tāpēc nozīmīgs darba tirgus iekļaušanās rādītājs ir ilgstošā bezdarba līmenis jeb to personu, kuras meklē darbu

vienu gadu vai ilgāk, īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā. Saistībā ar ilgstošo bezdarba līmeni 15–74 gadu vecuma grupā NAP2027 tika izvirzīts mērķis to samazināt līdz 2,6 % 2024. gadā un līdz 2,2 % 2027. gadā. 2024. gadā ilgstošā bezdarba līmenis bija 2,2 %, tādējādi sasniedzot NAP2027 noteikto mērķa vērtību. Tomēr ilgstošā bezdarba līmenis Latvijā 2024. un 2025. gadā lēnām pieauga un tas ir augstāks nekā ES vidēji, it sevišķi vīriešu vidū (skatīt 27. attēlu).

27. attēls. Ilgstošā bezdarba līmenis, %

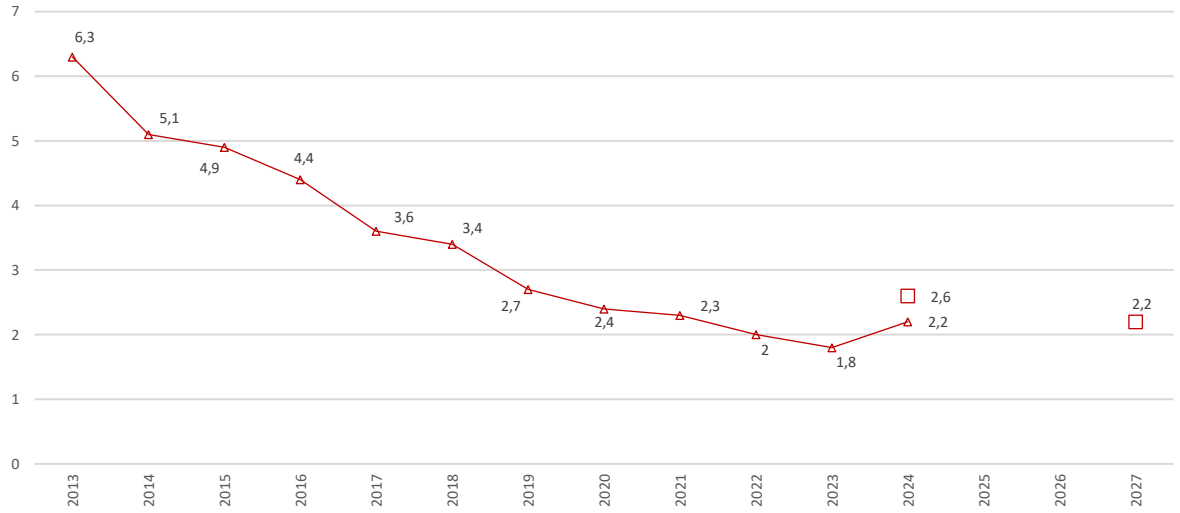

Datu avots: *Eurostat*

2024. gadā 14,6 % no bezdarbniekiem darbu meklēja ilgāk par diviem gadiem un 12,9 % ekonomiski neaktīvo bija personas ar invaliditāti vai ilgstoši darbnespējīgas (55,3 tūkst.). Starp vīriešiem šis īpatsvars (17,6 %) ir ievērojami augstāks nekā starp sievietēm (9,5 %). Slimības vai darbnespējas dēļ darbu nemeklēja 75,2 tūkst., par 20 tūkst. vairāk nekā oficiāli šajā grupā reģistrēto.

Pieaugušo izglītības piedāvājumam un dalības palielināšanai ir būtiska loma darba tirgus disproporciju mazināšanā. NAP2027 paredz palielināt nodarbināto iedzīvotāju īpatsvaru, kuri piedalās izglītības procesā apmaksātajā darba laikā [215] līdz 49,0 % 2024. gadā un 55,0 % 2027. gadā. 2024. gadā šis rādītājs bija 56,1 %, pārsniedzot gan 2024. gadam, gan 2027. gadam noteikto mērķa vērtību. Vienlaikus jāatzīmē, ka šajā jomā aizvien pastāv daudz izaicinājumu un pieaugušo, īpaši bezdarbnieku un ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju, iesaiste mūžizglītībā ir nepietiekama, kā arī esošais piedāvājums nesasniedz mērķa grupas.

No 2022. gada ieviests atbalsts darba devējiem reģionālās mobilitātes nodrošināšanai – kompensācija transporta vai īres izdevumiem darbiniekiem attālāk no dzīvesvietas. **NAP2027 uzdevums [222] paredz dažādu veidu finanšu ieguldījumu un uzkrājumu kultūras veicināšanu,** mērķtiecīgi ceļot sabiedrības finanšu pratību un ierobežojot bezatbildīgu kreditēšanu.

Kreditēšanas aktivitātē Latvijā kopumā novērojama augšupejoša tendence, ko veicinājis EURIBOR un pievienotās procentu likmes jaunajiem aizdevumiem samazinājums. Neskatoties uz nelielo kreditēšanas aktivitātes kāpumu, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums pret IKP ir nedaudz palielinājies – 29,3 %. Mājokļu kreditēšana kļuvusi pieejamāka un izdevīgāka banku konkurences ietekmē. Kredītiestāžu konkurence mājokļu kreditēšanas segmentā ir pieaugusi, jo 2024. gadā tika veiktas nepieciešamās izmaiņas normatīvajos aktos, kas paredz patērētājiem vieglāku pāreju starp kredītiestādēm, kā arī tika samazinātas komisijas maksas par nodrošinājuma nostiprināšanu un pārkreditācijas gadījumos.

Vienlaikus inflācijas ietekmē straujš pieaugums bija novērojams patēriņa kreditēšanas segmentā, kur 2024. gadā un 2025. gada sākumā šo kredītu gada pieauguma temps saglabājās ap 10 %. Šobrīd aktuāla ir kopējā kredītportfeļa palielināšana, īpaši nefinanšu uzņēmumu segmentā. Salīdzinot ar 2023. gada nogali (kredītu apjoms pret IKP 28,3 %), 2024. gada 4. ceturksnī kredītiestāžu izsniegto kredītu apjoms pret IKP ir pieaudzis līdz 29,3 %, arvien saglabājoties otram zemākajam rādītājam Eirozonā.

Ar pārkreditācijas atvieglošanu un informatīvo kampaņu rezultātā hipotekāro kredītu ņēmēju aktivitāte 2025. gada pirmajos divos mēnešos bija gandrīz tāda pati kā iepriekšējos trijos gados kopā. Iekšzemes uzņēmumiem un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma gada pārmaiņu temps 2025. gada pirmajos divos mēnešos bija palielinājies līdz 7 %, salīdzinot ar 1,5 % 2024. gadā. 2025. gada janvārī un februārī pievienotā procentu likme ir samazināta 2625 hipotekārajiem kredītiem, tai skaitā 2540 kredītiem likmi samazināja pie esošā kreditētāja un 85 kredītiem – kredītņēmējam, veicot pārkreditēšanu pie cita pakalpojumu sniedzēja. Šo kredītu kopējā vērtība sasniedz teju 200 milj. *euro* jeb 4 % no visa hipotekāro kredītu portfeļa Latvijā.

NAP2027 uzdevums [223] vērsts uz kvalitatīvu (tai skaitā drošu) darba vietu izveidi un uzturēšanu, sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības sekmēšanu un atbalstu sociālās uzņēmējdarbības attīstībai.

Uzdevuma ietvarā tiek īstenoti daudzveidīgi pasākumi darba vides kvalitātes un sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanai, īstenošanā iesaistot visas ieinteresētās puses un sabiedrību kopumā. Pasākumu kopums ietver informatīvās kampaņas (piemēram, kampaņa "Esi drošs, ka darbs ir drošs"), izglītojošas apmācības un individuālas konsultācijas, kas veicina sabiedrības (īpaši darba devēju un nodarbināto) informētību un izpratnes līmeņa paaugstināšanos par drošu un veselībai nekaitīgu darba vidi, tādējādi samazinot darbā notikušu nelaimes gadījumu skaitu un arodslimību izplatību.

Pakāpeniski pieaug arī to uzņēmumus skaits, kas ieguvuši sociālā uzņēmuma statusu, – 2025. gada beigās kopumā Latvijā darbojās 282 uzņēmumi, kas sniedz sociālus pakalpojumus un veicina nodarbinātību sociāli mazāk aizsargātām grupām. Valsts un pašvaldību līmenī darbojas grantu un atbalsta programmas (ALTUM, Labklājības ministrija, pašvaldības), taču ilgtermiņa finansiālā ilgtspēja un tirgus integrācija sociālajiem uzņēmumiem vēl ir izaicinājums. Kopumā izmaiņu dinamika vērtējama kā pozitīva, norādot uz situācijas uzlabošanos un sociāli atbildīgāka darba tirgus nostiprināšanos. Vienīgi darba aizsardzības jomā progress ir nepietiekams, un turpmāk nepieciešami mērķēti pasākumi darba drošības kultūras uzlabošanai, preventīvās apmācības paplašināšanai un tehnoloģiskās modernizācijas veicināšanai, īpaši augsta riska nozarēs.

Smago un letālo nelaimes gadījumu skaits uz 100 000 nodarbinātajiem [218] pieauga 2021. un 2022. gadā (attiecīgi 33,2 un 35,6), kam seko samazinājums 2023. gadā (32,2), nesasniedzot plānoto mērķa vērtību 2024. gadam (29). Apstrādes rūpniecība un būvniecība ir nozares ar visaugstāko nelaimes gadījumu skaitu un paaugstinātu darba vides risku, kur nepieciešama esošo darba aizsardzības pasākumu uzlabošana un jaunu pasākumu ieviešana. Augsts skaits smago un letālo nelaimes gadījumu darbā tiek reģistrēts arī transporta un uzglabāšanas nozarē. Nelaimes gadījumu cēloņi bieži ir saistīti ar nepilnīgu apmācību, drošības prasību neievērošanu un risku nenovērtēšanu.

NAP2027 uzdevums [224] paredz **mazināt darbaspēka nodokļu slogu zemu ienākumu saņēmējiem**, pārnesot to uz nodokļiem, kas mazāk kavē izaugsmi, un risinājumus izvērtējot kopsakarā ar sociālā nodrošinājuma sistēmu.

Darbaspēka nodokļu slogs jeb nodokļu ķīlis [216] raksturo, cik daudz no nodokļu aspekta darbinieks izmaksā darba devējam un to aprēķina, attiecinot par darbinieku samaksāto nodokļu summu pret darbinieka atlīdzības izmaksām.

Vairāku gadu garumā viena no valdības galvenajām prioritātēm nodokļu jomā ir bijusi darbaspēka nodokļu sloga mazināšana, it īpaši strādājošajiem ar zemu atalgojuma līmeni.

Latvijā laikposmā no 2018. gada līdz 2022. gadam pēc mērķtiecīgi veiktajām darbaspēka nodokļu izmaiņām (2021. gadā valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likme tika samazināta par vienu procentpunktu no 35,09 % uz 34,09 %, no tās vienādās daļās darba devēja likme par 0,5 % un darba ņēmēja likme par 0,5 %, pie tam ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais diferencētais minimums tika paaugstināts gan 2019. gadā no 200 uz 230 *euro* mēnesī, gan 2020. gadā uz 300 *euro* mēnesī, bet 2022. gadā pat divas reizes: no 2022. gada 1. janvāra – uz 350 *euro* mēnesī, bet no 2022. gada 1. jūlija uz 500 *euro* mēnesī), izdevās ievērojami samazināt darbaspēka nodokļu slogu zemu ienākumu saņēmējiem, pietuvinot to pārējo Baltijas valstu rādītājiem. (skatīt 28. attēlu).

28. attēls. Darbaspēka nodokļa slogs jeb nodokļu ķīlis strādājošajam bez apgādībā esošām personām, kas saņem 67 % no vidējās darba algas valstī, %

Datu avots: FM

Lai daļēji kompensētu darbaspēka nodokļu sloga mazināšanu, pārnesot to uz nodokļiem, kas mazāk kavē izaugsmi, tika palielinātas akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem, tabakas izstrādājumiem un pēc izmantošanas mērķa līdzīgiem produktiem, azartspēļu nodokļa likmes, kā arī transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likmes.

Tomēr, pieaugot vidējai darba samaksai tautsaimniecībā, darbaspēka nodokļu slogs no 2023. gada zemu un vidēju ienākumu saņēmējiem atkal sāka palielināties. Tas skaidrojams ar to, ka, kamēr Latvijā netika veiktas papildu izmaiņas darbaspēka nodokļos, kaimiņvalstis turpināja mazināt darbaspēka nodokļu slogu.

Lai uzlabotu darbaspēka konkurētspēju reģionā, kā arī padarītu iedzīvotāju ienākuma nodokļa sistēmu vienkāršāku, no 2025. gada 1. janvāra ir stājies spēkā fiksētais ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums, kas tiek piemērots visiem darba ņēmējiem neatkarīgi no ienākuma līmeņa, un trīs iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmju vietā (20, 23 un 31 %) noteiktas divas likmes (25,5 % un 33 %), kopumā mazinot darbaspēka nodokļu slogu un atstājot lielāku rīcībā esošo ienākumu darba ņēmējiem ar zemiem un vidējiem ienākumiem.

NAP2027 uzdevums [225] paredz **adekvātus valsts sociālās apdrošināšanas (pabalsti, pensijas) pakalpojumus** atbilstoši nodarbinātā veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām.

No 2021. gada 1. jūlija tika ieviests minimālais valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts vispārējā nodokļu režīmā un alternatīvajos nodokļu režīmos nodarbinātajiem, kuru ienākumi mēnesī nesasniedz minimālās algas apmēru. Lai sakārtotu dažādos nodokļu

maksāšanas režīmus un nodrošinātu taisnīgu visu sabiedrības grupu dalību sociālās apdrošināšanas sistēmas uzturēšanā, kā arī sakārtotu MUN maksātāju, jo īpaši mikrouzņēmumos nodarbināto darbinieku, sociālo aizsardzību, 2021. gadā palielināta MUN likme, kā arī noteikts ka, ja mikrouzņēmumam ir darbinieks, darbinieka ienākumus no mikrouzņēmuma apliek ar iedzīvotāju ienākuma nodokli (algas nodokli) saskaņā ar likumu "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" un darbinieku apdrošina kā darba ņēmēju saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu".

Sociāli apdrošināto personu īpatsvars, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zemāks par minimālo algu [217], ir būtisks indikators, kurš raksturo pienācīga sociālā nodrošinājuma risku bezdarba, slimības, vecuma u. c. gadījumos. Minētais indikators krasu kritumu piedzīvoja 2022. gadā, pēc tam, kad ar 2021. gada 1.jūliju tika ieviestas minimālās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. 2024. gadā rādītājs sasniedza 23,1 % atzīmi, pārsniedzot gan 2024. gada, gan 2027. gada mērķa vērtību (skatīt 29. attēlu). Minētais liecina, ka valsts īstenotā politika ir bijusi sekmīga personu pienācīga sociālā nodrošinājuma veicināšanā un ēnu ekonomikas risku mazināšanā.

29. attēls. Sociāli apdrošināto personu īpatsvars, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zemāks par minimālo algu, %

Datu avots: VSAA

Lai palielinātu pensiju adekvātumu un samazinātu pensiju saņēmēju nabadzības risku, no 2024. gada tika ieviesta pakāpeniska piemaksu piešķiršana pie vecuma un invaliditātes pensijas, kas piešķirtas no 2012.gada, par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995. gada 31. decembrim. Ņemot vērā, ka minētais tiek ieviests pakāpeniski, provizoriski tas pozitīvi ietekmēs 38 tūkst. personu 2024. gadā, 87 tūkst. personu 2025. gadā un 145 tūkst. personu 2026. gadā.

Papildus minētajam 2025. gadā tika palielināts valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta maksimālais apmērs (līdz 105 300 *euro* gadā) un pensionāra neapliekamais minimums (līdz 1000 *euro* mēnesī).

Tāpat, lai pilnveidotu pensiju sistēmas 2. līmeņa darbību, tika veiktas izmaiņas Valsts fondēto pensiju likumā, kas paredz fondēto pensiju shēmas dalībnieku tiesības tiešsaistē iegūt informāciju par viņu uzkrājumu un fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldītājam papildu iespējas iegūt informāciju par fondēto pensiju shēmas dalībniekiem, kuru līdzekļus tie pārvalda, tai skaitā lai sniegtu personalizētas konsultācijas par to, vai viņi izvēlējušies savam vecumam un vajadzībām atbilstošāko ieguldījumu plānu.

Kopumā veikto izmaiņu rezultātā sociāli apdrošināto personu īpatsvaram, kuru valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts ir zem minimālās algas, no 2023. gada ir tendence samazināties.

Secinājumi

- Vērojams stabils progress darba tirgus stiprināšanā. Ieviesti mērķtiecīgi pasākumi darbaspēka piesaistei un remigrācijas veicināšanai, kā arī modernizētas aktīvās darba tirgus politikas. Uzlabota piekļuve finansējumam un īstenoti pasākumi finanšu pratības stiprināšanai, atvieglojot iedzīvotāju iespējas pārkreditēties. Sociālajā jomā samazināts darbaspēka nodokļu slogs, palielināts atbalsts senioriem un ieviesti mehānismi sociālo iemaksu stabilizēšanai. Turpina attīstīties sociālā uzņēmējdarbība, atbalstot uzņēmumus, kas rada darba vietas mazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām.
- Neraugoties uz ieviestajiem pasākumiem, nodarbinātības līmenis ilgstoši stagnē, tomēr saglabājas virs ES vidējā līmeņa, ko pastiprina sabiedrības novecošanās. Pieaugušo izglītības pasākumi joprojām nespēj pietiekami sasniegt bezdarbniekus un ekonomiski neaktīvos iedzīvotājus, ierobežojot prasmju attīstību.
- Latvijā arī saglabājas salīdzinoši augsts ilgstošas darbnespējas un invaliditātes līmenis, veselības stāvoklis ir vidēji sliktāks nekā daudzās Rietumeiropas valstīs, un tas veicina cilvēku agrāku izstāšanos no darba tirgus.
- Darba aizsardzības jomā situācija būtiski neuzlabojas – smago un letālo nelaimes gadījumu skaits joprojām pārsniedz mērķa rādītājus, īpaši apstrādes rūpniecībā, būvniecībā, kā arī transporta un uzglabāšanas nozarē. Sociālās uzņēmējdarbības ilgtspēju kavē nepietiekams finansējums un atbalsta instrumentu ierobežotā pieejamība.

Priekšlikumi

- Īstenot efektīvāku cilvēkkapitāla politikas pārvaldību, izveidojot vienotu monitoringa sistēmu ar skaidri definētiem mērķa rādītājiem, regulāru datu apkopošanu un rezultātu izvērtēšanu starpnozaru līmenī, tostarp attiecībā uz apmācību iznākumu analīzi.
- Pārstrukturēt pieaugušo izglītības piedāvājumu, fokusējoties uz mazkvalificētajiem un ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem, ieviešot vienotu digitālu pieaugušo mācību platformu, sistemātisku profilēšanu un prasmju novērtēšanu, kā arī mērķētu sasniedzamību iedzīvotājiem ar zemāku vai nepietiekamu izglītības līmeni. Padziļināt nozaru iesaisti prasmju politikas veidošanā, nodrošinot regulāru darba tirgus vajadzību validāciju, pilotējot nozaru prasmju fondus un pielāgojot izglītības piedāvājumu esošajam un prognozētajam darba tirgus pieprasījumam.
- Mazināt reģionālās un strukturālās barjeras nodarbinātībai, uzlabojot iedzīvotāju mobilitāti un pakalpojumu pieejamību ekonomiskās izaugsmes centros, kā arī nodrošinot priekšnosacījumus ilgākam un veselīgākam darba mūžam vecāka gadagājuma nodarbinātajiem.
- Paplašināt remigrācijas atbalsta tvērumu un mērķētību, ieviešot personalizētu pieeju, "vienas pieturas" principu un strukturētas integrācijas programmas ārvalstu speciālistiem un studentiem, lai samazinātu atgriešanās un integrācijas administratīvos šķēršļus.
- Paaugstināt darba aizsardzības līmeni, īpaši augsta riska nozarēs, pievēršot uzmanību nodarbināto izglītošanai un apmācībai par drošu un veselībai nekaitīgu darba vidi un procesiem, kā arī veicinot uzraudzības mehānismus un uzņēmumu tehnoloģisko modernizāciju. Nodrošināt sociālās uzņēmējdarbības ilgtspēju, pilnveidojot finanšu instrumentus un atbalsta mehānismus uzņēmumiem, kas rada darba vietas mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām.

- Turpināt samazināt darbaspēka nodokļu slogu zemiem un vidējiem ienākumiem, un mazināt slogu uz mājsaimniecībām ar apgādājamām personām, vienlaikus saglabājot konkurētspēju.

Rīcības virziens "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide"

Rīcības virziena mērķi ir tādas tiesiskās, administratīvās un finanšu vides veidošana, kura veicina konkurētspējīgas uzņēmējdarbības attīstību visā Latvijas teritorijā. Tie paredz, pienācīgi apzinot un efektīvi izmantojot nacionālo resursu un iespēju potenciālu, nodrošināt ārvalstu kapitāla ieplūšanu un izvietošanu Latvijas tautsaimniecībā, kā arī iedrošināt iekšzemes kapitāla lielāku piesaisti uzņēmējdarbības attīstībā. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr. 14.

Tabula Nr. 14.

Mērķa indikators	**Bāzes vērtība (gads)**	**Aktuālā vērtība (gads)**	**Sasniedzamā vērtība 2024. gadā**	**Sasniedzamā vērtība 2027. gadā**	**Novērtējums ar piktogrammu**
(230) Institūciju rādītājs	57,9 (2018)	N/A	68	72	N/A
(231) Bruto pamatkapitāla veidošana, % no IKP	22,9 (2018)	22,4 (2024)	24	25	↓
(232) Banku kredīti iekšzemes nefinanšu uzņēmumiem (A–K nozares), % no IKP	13 (2018)	8,1 (2024)	20	23	↓
(233) Akciju tirgus kapitalizācija, % no IKP	2,6 (2018)	1 (2024)	5	7	↓
(234) Digitālo tehnoloģiju integrācija, vidējā svērtā vērtība no 4a – uzņēmējdarbības digitalizācija (60 %) un 4b – e-komercija (40 %)	11 (2019)	N/A	14	18	N/A
(235) Atvērto datu rādītājs (indekss)	12 (2018)	13 (2024)	10	8	↓
(236) Jaunu Latvijas emitentu skaits *Nasdaq* Baltijas akciju sarakstos	1 (2017)	2 (2024)	5	7	↓

Attiecībā uz politikas rezultātu sasniegšanas progresa novērtējumu jāatzīmē, ka Institūciju rādītāja un Digitālo tehnoloģiju integrācijas (vidējā svērtā vērtība no 4a – uzņēmējdarbības digitalizācija (60 %) un 4b – e-komercija (40 %)) dati vairs nav salīdzināmi un izmantojami analīzē, jo laika gaitā būtiski ir mainījusies to aprēķina metodoloģija.

NAP2027 uzdevums [237] paredz vietējās un ārvalstu investīcijas atbalstošas vides attīstīšanu (t. sk. tiesu procesu efektivizācija, tiesas spriešanas kvalitātes un tieslietu sistēmā strādājošo zināšanu pilnveide, alternatīvu strīdu atrisināšanas iespēju popularizēšana biznesa vidē, intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība, mazākuma akcionāru tiesību aizsardzība, izmeklēšanas kvalitātes celšana), preventīvo pasākumu īstenošana noziedzīgi iegūtu finanšu līdzekļu nokļūšanas valsts ekonomikā un ēnu ekonomikas ierobežošanai, sadarbības ar starptautiskajiem partneriem nodrošināšana, stabilas un prognozējamas nodokļu politikas īstenošana, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi Latvijā.

Kopumā Institūciju rādītājs mēra 26 dažādus valsts pārvaldes aspektus – no klientu apkalpošanas līdz korupcijai, drošībai, digitalizācijai u. c. Ņemot vērā, ka daļu no minētā adresē politikas rezultāti rīcības virzienā "Tiesiskums un pārvaldība", savukārt daļu – rīcības

virzieni, kas uzrunā digitalizācijas jautājumus dažādās valsts pārvaldes jomās, nav iespējams rast efektīvu politikas rezultātu klāstu, lai kodolīgi reprezentētu pārējās Institūciju rādītāja komponentes, līdz ar to minētais turpmāk netiks aktualizēts un analizēts.

Bruto pamatkapitāla veidošana [231] pārskata periodā ir bijusi salīdzinoši stagnējoša, pīķa vērtību sasniedzot 2023. gadā, kam sekoja kritums par 1,6 procentpunktiem, kas rezultējās 22,4 % apmērā 2024. gadā, atpaliekot no mērķa vērtības par 1,6 procentpunktiem (skatīt 30. attēlu) aktīvos, radot riskus ilgtermiņa izaugsmes potenciālam un iespējami liecinot par investoru zemu uzticību Latvijas ekonomikai.

30. attēls. Bruto pamatkapitāla veidošana, % no IKP

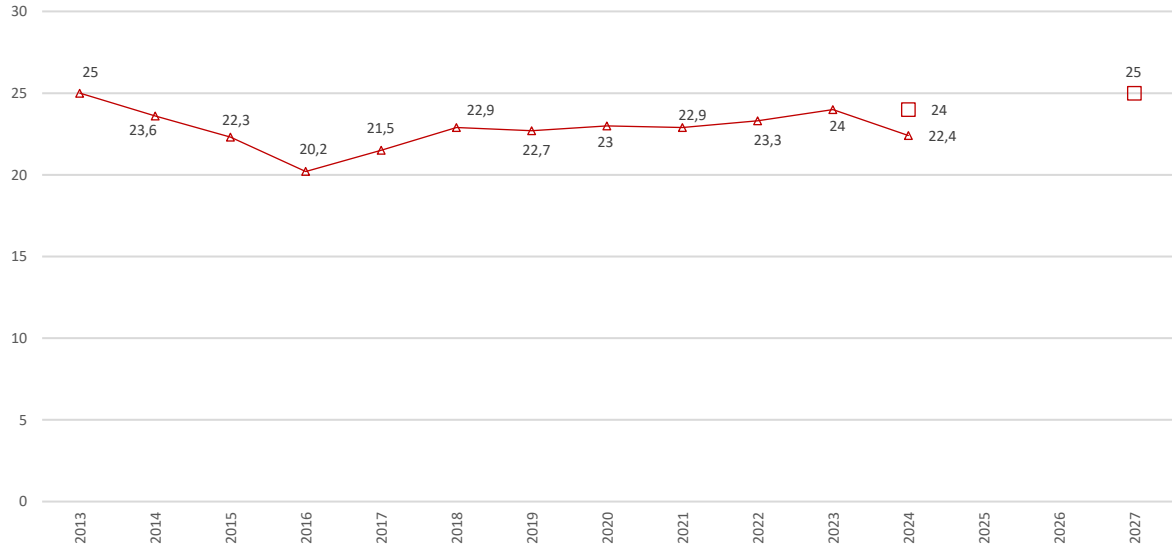

Datu avots: *Eurostat*

2021. gadā darbu uzsāka Ekonomisko lietu tiesa (ELT), kas tika izveidota ar mērķi ātri, kvalitatīvi un efektīvi izskatīt sarežģītus komercstrīdus, ekonomiskos un finanšu noziegumus, korupcijas lietas. ELT ietekmi pozitīvi novērtējusi gan OECD, norādot, ka ELT izveide ir viens no apstākļiem, kādēļ būtiski uzlabojušās maksātnespējas procedūras un sekmējusies cīņa pret korupciju un naudas atmazgāšanu, gan Eiropas Komisija, kas 2025. gada ziņojumā par tiesiskumu Latvijā īpaši uzsvēra tiesas ieguldījumu efektīvā tiesu sistēmas darbībā.

Šobrīd izskatīšanā Saeimā atrodas likumprojekts "Grozījumi Civilprocesa likumā" (Nr. 1003/Lp14) un likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1004/Lp14), kuru mērķis ir ELT kompetences turpmāka paplašināšana. ELT kompetences paplašināšana ir daļa no mērķtiecīgiem pasākumiem, kuru nolūks ir stiprināt Latvijas investīciju vidi. ELT plānots pievienot jaunas civillietu kategorijas un nodrošināt, lai tiesā tiktu skatīti tikai tādi krimināprocesi, kas atbilst tiesas izveides mērķim. Izmaiņas sniegs tiešu ieguvumu uzņēmējiem – tiesvedības process kļūs efektīvāks, specializētāks un prognozējamāks, tādējādi stiprinot Latvijas investīciju vides drošību un tiesiskās vides stabilitāti.

Ņemot vērā, ka būtisks elements sabiedrības plašākai iesaistei uzņēmējdarbībā un investīciju veicināšanai bija mazākuma akcionāru aizsardzības pilnveide, to tiesības tika pilnveidotas ar grozījumiem Finanšu instrumentu tirgus likumā un Akciju atpirkšanas likumā, kuru mērķis bija nodrošināt ieguldītāju interešu aizsardzību: ja akciju sabiedrībā, kuras akcijas iekļautas regulētajā tirgū, persona iegūst absolūtu kontroli, akcijas izslēdz no regulētā tirgus. Likumprojektos ir atrunātas prasības par obligāto akciju atpirkšanas piedāvājumu kontroles iegūšanas gadījumā.

2022. gadā tika pieņemta normatīvo aktu pakete, kuras galvenais mērķis bija nodrošināt akciju sabiedrību caurspīdīgumu, radot piekļuvi informācijai par akciju sabiedrību

īpašniekiem. Minētā reforma nodrošina Uzņēmumu reģistrā piekļuvi informācijai par akciju sabiedrību īpašniekiem, radot drošu uzņēmējdarbības vidi. Ar likumu grozījumiem tika pārskatīti, atviegloti un modernizēti arī citi gan akciju sabiedrībām, gan SIA piemērojami procesi, piemēram, pamatkapitāla palielināšanas procedūra un dalībnieku (akcionāru) sapulču sasaukšanas un norises kārtība.

2024. gadā tika pieņemts Kriptoaktīvu pakalpojumu likums, saskaņā ar kuru kriptoaktīvu pakalpojumu sniedzēji iegūst Latvijas Bankas darbības atļauju (licenci) un Latvijas Banka piemēro atbilstošas sankcijas/administratīvos pasākumus par to pieļautajiem pārkāpumiem. Papildus tika noteikts klientu izpētes slieksnis 1000 *euro* apmērā attiecībā uz līdzekļu pārvedumiem un darījumiem ar kriptoaktīviem, kā arī minimālās prasības attiecībā uz iekšējās kontroles sistēmas uzturēšanu.

Pārskata periodā FID ir koordinējis valsts pārvaldes un privātā sektora sadarbību, lai efektīvi veiktu finanšu noziegumu novēršanu un apkarošanu, veicinātu tiesiskumu, Latvijas ekonomisko izaugsmi un investīciju vidi, tādējādi stiprinot gan Latvijas iekšējo, gan ārējo drošību.

2022. gada sākumā FID paspārnē tika atklāts Baltijā pirmais finanšu izlūkošanas un naudas atmazgāšanas novēršanas centrs jeb AML Inovāciju centrs (AMLIH). Tiek turpināta tā tehniskās infrastruktūras un datu analītikas spēju stiprināšana.

2024. gadā tika izstrādāta un ieviesta atvieglota ziņojumu iesniegšanas kārtība. Sadarbībā ar nefinanšu sektora pārstāvjiem tika izstrādāta jauna ziņojuma veida forma, nodrošinot, ka vienkāršotā kārtība ir īpaši pielāgota šim sektoram, tādējādi uzlabojot ziņošanas efektivitāti.

Papildus jānorāda, ka regulāri ir izstrādāti un atjaunoti stratēģiskās analīzes pētījumi, tostarp nozarēm specifiski NILLTPF indikatori un tipoloģijas, kas vērstas uz NILLTPF risku padziļinātu izpratni, to efektīvu pārvaldību un novēršanu. Starp tiem minami virtuālo valūtu risku novērtējums un ēnu ekonomikas pētījums, kura mērķis bija izskaidrot ēnu ekonomikas un neredzamās (noziedzīgās) ekonomikas līdzekļu (īpaši – skaidras naudas) ģenerēšanas procesus un paņēmienus.

Pārskata periodā FID ir īstenojis vairākas informatīvi izglītojošas kampaņas, kuru mērķis bija vērst sabiedrības uzmanību uz finanšu noziegumu riskiem, skaidrot finanšu izlūkošanas procesu un tā nepieciešamību, rosināt sabiedrību atpazīt un identificēt riska situācijas finanšu noziegumu kontekstā, kā arī atspoguļot potenciālos rīcības scenārijus aizdomīgās situācijās.

Vienlaikus būtiski ir atzīmēt, ka Latvija ir pirmā valsts, kas pēc savas iniciatīvas piedalījusies *Moneyval* 6. kārtas novērtējumā par NILLTPFN sistēmu pēc jaunās Finanšu darījumu darba grupas metodoloģijas, kas apliecina proaktīvu rīcību un gatavību ievērot starptautiskos standartus. *Moneyval* 6. kārtas novērtējums par NILLTPFN sistēmu ir ļoti nozīmīgs indikators katrai valstij – tas nostiprina valsts starptautisko reputāciju, apliecinot, ka tā nepieļauj valsts finanšu un nefinanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma finansēšanai, un pilda apņemšanos nodrošināt ievērojamu progresu tiesiskās vides un tās rezultativitātes uzlabošanai.

Kopš 2021. gada turpinās darbs pie ēnu ekonomikas īpatsvara mazināšanas, lai sekmētu tautsaimniecības nozaru attīstību, nodrošinātu sakārtotu uzņēmējdarbības vidi un veicinātu konkurētspējas paaugstināšanos, īstenojot pasākumus, kas ietverti gan iepriekšējā Ēnu ekonomikas ierobežošanas plānā 2021.–2022. gadam, gan aktuālajā Ēnu ekonomikas ierobežošanas plānā 2024.–2027. gadam, ko sagatavojusi Finanšu ministrijas sadarbībā ar nozaru ekspertiem un kura īstenošana uzsākta 2024. gadā. Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2024.–2027. gadam ietver pasākumus nozaru politikas un tiesiskā regulējuma sakārtošanai, lai ierobežotu ēnu ekonomiku un veicinātu labprātīgu nodokļu saistību izpildi. Plāna ietvaros tiek īstenoti pasākumi, kas paredz nodokļu maksātāja reitinga kopējā novērtējuma izmantošanu, nezināmas skaidras naudas aprites ierobežošanu, bezskaidras

naudas darījumu izmantošanas veicināšanu, datu analītikas stiprināšanu būvniecības, veselības un skaistumkopšanas nozarēs, informācijas un datu apmaiņas uzlabošanu, sabiedrības izglītošanu, kā arī citus pasākumus uzņēmumu konkurētspējas celšanai.

Lai Latvija kļūtu vēl pievilcīgāka ārvalstu investoriem un lai samazinātu administratīvo slogu nodokļu maksātājiem, Finanšu ministrija ir veikusi izmaiņas transfertcenu regulējumā attiecībā uz dokumentācijas sagatavošanu, proti, atļaujot to sagatavot un iesniegt VID angļu valodā, pārskatot un vienkāršojot transfertcenu dokumentu sagatavošanas un iesniegšanas prasības, kā arī mainot globālās transfertcenu dokumentācijas sagatavošanas un darījumu (kopējā vērtība) iekļaušanas sliekšņus.

NAP2027 uzdevums [238] paredz uzņēmējdarbības vides pārregulācijas novēršanu, vērtējot Latvijas konkurētspēju reģionā, pieņemot lēmumus par uzņēmējdarbības regulāciju un ātri reaģējot uz nepieciešamajām izmaiņām.

Ir īstenotas vairākas iniciatīvas, lai Latvijā radītu uzņēmējiem labvēlīgu vidi, kas uzlabotu uzņēmējdarbības attīstības perspektīvas nākotnē un kopējo valsts konkurētspēju.

Kopš 2021. gada darbojas "zaļā koridora" iniciatīva, kas prioritāro investīciju projektu īstenotājiem būtiski samazina administratīvo slogu tādu publisku pakalpojumu saņemšanai kā, piemēram, būvatļaujas vai ietekmes uz vidi novērtējuma saņemšana.

2024. gada 2. aprīlī stājās spēkā Inovatīvas uzņēmējdarbības un prioritāro projektu atbalsta likums, kura mērķis ir palielināt uz eksportu orientētas investīcijas un radīt vidi, kur testēt un pārbaudīt inovatīvus produktus, tehnoloģijas un pakalpojumus, tādējādi veicinot tautsaimniecības attīstību.

2025. gadā stājās spēkā jauns "zaļā koridora" regulējums, kurā noteikti elastīgāki kvalifikācijas kritēriji komersantiem, kā arī paplašināts pakalpojumu klāsts, kurus iespējams saņemt prioritārā kārtībā un saīsinātā termiņā, tostarp arī pakalpojumi, kas saistīti ar ārvalstu darbaspēka piesaisti. Papildus ieviesti atbalsta mehānismi drošības un aizsardzības industrijas attīstības veicināšanai. Kopš 2021. gada "zaļā koridora" ietvaros atbalstīti 46 komersanti ar kopējo plānoto investīciju apjomu 2,9 mljrd. *euro* un plānotām 3050 jaunām darba vietām. Ar jaunā regulējuma stāšanos spēkā tiesības saņemt "zaļā koridora" priekšrocības varēja izmantot vairāk nekā 580 komersantu. Jaunradītais regulējums ir radījis būtisku noslodzi tiešās un pastarpinātās pārvaldes iestādēm. 2024. gadā tika veiktas sistēmas izmaiņas, lai ikviens komersants varētu piekļūt *de minimis* sistēmai un sagatavot *de minimis* veidlapu bez laika ierobežojumiem.

Attiecībā uz Uzņēmumu reģistra lēmumu pieņemšanas procesu ir uzsāktas un īstenotas vairākas izmaiņas. Paātrināts par uzņēmumu reģistrētās informācijas izmaiņu reģistrācijas process "A" reitinga uzņēmumiem, kā arī būtiski atvieglotas prasības pamatkapitāla apmaksas pierādīšanai, tai skaitā mantiskā ieguldījuma gadījumā un situācijās kad pamatkapitāls tiek apmaksāts ar ES atzītām kriptovalūtām. Iesniedzamo dokumentu un veicamo pārbaužu sarežģītība mazināta arī attiecībā uz pamatkapitāla palielināšanu, tādējādi samazinot izdevumus kapitāla piesaistei un veicinot uzņēmējdarbības izaugsmi. No 2026. gada 1. janvāra ir nodrošināts, ka slēguma finanšu pārskati un revidenta atzinums uzņēmuma likvidācijas gadījumā jāiesniedz tikai Valsts ieņēmumu dienestā. Papildus grozījumiem normatīvajos aktos Uzņēmumu reģistrs īstenojis arī praktiskas iniciatīvas, piemēram, no virknes Eiropas Savienības dalībvalstu pastāvīgi iegūstot informāciju par uzņēmumu tiesībspēju un pārstāvēttiesīgām personām, uzlabojot investoru ienākšanas procesu no attiecīgajām dalībvalstīm. Ir nodrošināti pakalpojumi, kuru ietvaros no ievadītajiem datiem ģenerējas iesniedzamie dokumenti un līdz ar to jauna uzņēmuma reģistrācijai vajadzīgo dokumentu sagatavošana aizņem aptuveni piecas minūtes. Pakalpojuma ietvaros tiek piedāvāta arī dokumentu ģenerēšana vienlaikus divās valodās (latviešu un angļu). No 2026. gada 1. janvāra nodrošināts, ka ikviens portālā info.ur.gov.lv var bez maksas iegūt ar eZīmogu apliecinātu informāciju jeb izziņu par juridiskajām personām un citiem UR reģistrētiem subjektiem, nodrošinot uzņēmējdarbības videi nepieciešamo ātrumu arī iestādes apliecinātas informācijas

iegūšanai. Savukārt administratīvo šķēršļu novēršanai tirdzniecības jomā tika paredzēts izmantot atvieglotu kārtību kases sistēmu atbilstības pārbaudes veikšanai nodokļu maksātājiem, kuriem VID nodokļu maksātāju reitinga sistēmā noteikts augstākais reitinga novērtējums.

Vienlaikus ir samazināts administratīvais slogs Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021.–2027. gadam (EJZAF) 19 pasākumu administrēšanā, vienkāršojot atbalsta pretendentiem pieteikšanās procedūras, kā arī ieviešot vienkāršoto izmaksu modeļus, tādus kā vienotās likmes un fiksētas summas maksājumi.

NAP2027 uzdevums [239] paredz kapitāla tirgus (t. sk. "zaļo" finansēšanas instrumentu) attīstīšanu un finansējuma pieejamības veicināšanu (t. sk. caur finanšu inovācijas un kreditēšanas tempu pieaugumu atbilstoši IKP izaugsmei, pensiju plānu līdzekļu ieguldījumiem Latvijas tautsaimniecībā).

2021. gadā Latvijas valsts emitēja savas pirmās ilgtspējīgās obligācijas, piesaistot 600 milj. *euro* ar mērķi finansēt vai refinansēt projektus gan vides jomā, gan sociālajā jomā (mežu, ūdens, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas, transporta ilgtspējas u. c.). Laikposmā no 2021. līdz 2023. gadam arī AS "Latvenergo" ir emitējusi obligācijas 200 milj. *euro* apmērā, lai īstenotu sociāli un videi draudzīgus projektus, tai skaitā atjaunīgās enerģētikas un tīklu modernizācijas jomās.

Akciju tirgus kapitalizācija (skatīt 31. attēlu) raksturo visu publiski tirgoto uzņēmumu akciju kopējo vērtību, kas attiecināta pret IKP. Pārskata periodā akciju tirgus kapitalizācija ir piedzīvojusi krasu kritumu par 2 procentpunktiem, noslīdot līdz 1 % atzīmei 2024. gadā un nesasniedzot mērķa vērtību. Minēto primāri noteica vairāku akciju sabiedrību izstāšanās no regulētā tirgus.

2025. gadā akciju tirgus kopējā kapitalizācija (vērtība) pieauga par 10 % un sasniedza 584 milj. *euro*, procentos no IKP saglabājoties tuvu 2024. gada līmenim – ap 1 procentu no IKP (piezīme: šobrīd vēl nav publicēta 2025. gada IKP statistika).

Ik gadu nozīmīgi pieaug kapitāla tirgū piesaistītais parāda vērtspapīru finansējums. Vietējā *Nasdaq Riga* obligāciju tirgus kapitalizācija, kas ir kopējā visu apgrozībā esošo obligāciju vērtība, 2025. gada beigās sasniedza 1,8 mljrd. *euro* un, salīdzinot ar 2024. gada apjomu, pieauga par 28,8 %. Papildus tam 2025. gadā AS "Latvenergo" starptautiskajā tirgū emitēja obligācijas 400 milj. *euro* vērtībā un AS "Citadele Bank" – attiecīgi 300 milj. *euro* vērtībā.

31. attēls. Akciju tirgus kapitalizācija, % no IKP

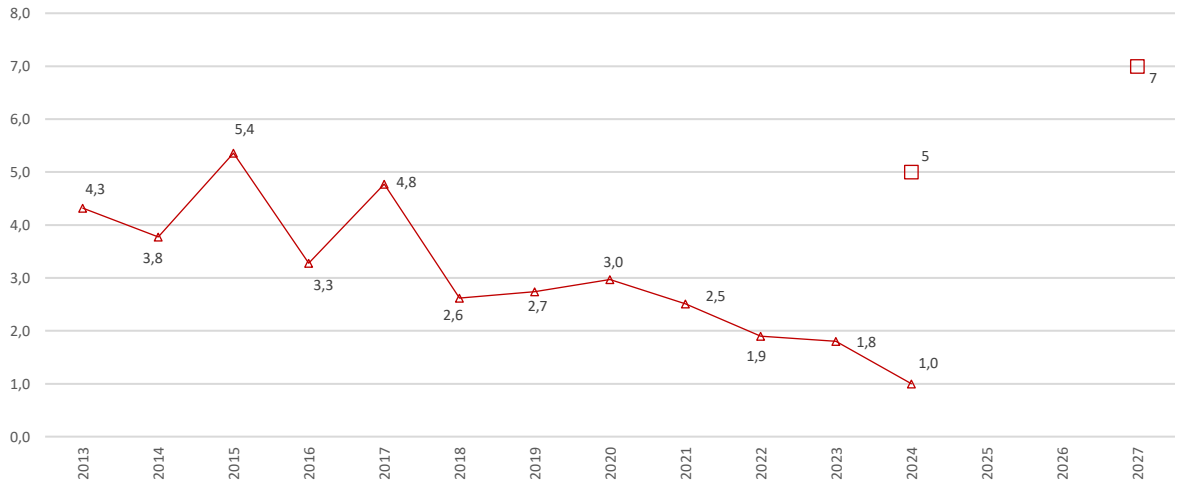

Datu avots: FM

Jaunu Latvijas emitentu skaits *Nasdaq* Baltijas akciju sarakstos [236] ir vēl viens rādītājs, kas raksturo akciju tirgus dinamiku. 2024. gadā sekmīgi notika divi sākotnējie

publiskie piedāvājumi, savukārt 2025. gadā sākotnējie publiskie piedāvājumi nenotika. Minētais rādītājs ir bijis salīdzinoši stagnējošs, sasniedzot divus jaunus emitentus 2024. gadā un būtiski atpaliekot no mērķa vērtības – katru gadu piesaistīt vismaz piecus jaunus emitentus. Šai dinamikai varētu būt vairāki skaidrojumi, bet galvenokārt to rada kopējā ekonomiskā situācija ar salīdzinoši zemu tautsaimniecības izaugsmi. Jāatzīmē, ka arī plašākā Eiropas reģionā 2025. gadā bija salīdzinoši maz sākotnējo publisko piedāvājumu, tostarp arī Igaunijā un Lietuvā. Latvijā pietrūkst nobriedušu atbilstoša izmēra uzņēmumu, kuriem būtu spēcīgs izaugsmes potenciāls. Šobrīd vairāk uzņēmumu dod priekšroku finansējuma piesaistīšanai ar parāda vērtspapīriem.

Vāja investīciju vide un nepietiekams kreditēšanas atbalsts investīcijām jau ilgu laiku ir būtiska sistēmiska strukturāla nepilnība, kas kavē Latvijas attīstību un konkurētspēju. Lai gan iekšzemes kreditēšana ir būtiski aktivizējusies, banku kredītportfeļa attiecība pret iekšzemes kopproduktu Latvijā saglabājas ļoti zema. Kredītportfeļa dinamikas dati par 2025. gada deviņiem mēnešiem liecina, ka kopējais kredītportfelis pieaug straujāk nekā tautsaimniecība.

Salīdzinot ar 2024. gada nogali (IKP 29,3 %), 2025. gada pirmajā pusgadā kredītiestāžu izsniegto kredītu apjoms pret IKP ir pieaudzis līdz 30,2 % (2025. gada 1. cet. – 29,6 % no IKP). Gan mājsaimniecību, gan nefinanšu uzņēmumu kredītportfelis Latvijā 2025. gada pēdējos mēnešos ir turpinājis augt salīdzinoši strauji, gada pieauguma tempam esot starp trim straujākajiem Eirozonā. 2025. gada otrajā pusgadā Eiropas Centrālā banka procentu likmes nav mainījusi, līdz ar to procentu likmes aizdevumiem Latvijā bijušas samērā stabilas. 2025. gada novembrī kredītu atlikums mājsaimniecībām audzis par 9,8 % (salīdzinājumā ar 2024. gada attiecīgo periodu), sasniedzot 6,8 mljrd. *euro*. Savukārt nefinanšu uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikums gada laikā pieaudzis par 13,9 %, arī teju sasniedzot 6,8 mljrd. *euro*.

NAP2027 uzdevums [240] paredz motivēt arvien lielāku iedzīvotāju daļu iesaistīties uzņēmējdarbībā (t. sk. ar darbinieku finanšu līdzdalību u. c. instrumentiem, darbinieku opcijām u. c. rīkiem).

Pārskata periodā ir nodrošināts atbalsts biznesa inkubācijai, lai motivētu arvien lielāku iedzīvotāju daļu iesaistīties uzņēmējdarbībā. LIAA ir nodrošinājusi biznesa inkubācijas aktivitātes visā Latvijas teritorijā (biznesa inkubatori/LIAA reģionālās pārstāvniecības, tehnoloģiju un radošo industriju pārstāvniecība), nodrošinot atbalstu prototipēšanai, uzņēmējdarbības veicināšanas aktivitātēm, izejmateriālu un izejvielu iegādei 80,1 milj. *euro* apmērā ar atbalstīto komersantu skaitu kopumā biznesa inkubācijā – 1358, no tiem grantu saņēmuši 845 komersanti un radītas 2568 jaunas darba vietas.

NVA reģistrētajiem bezdarbniekiem sniegti konsultatīvi un finanšu atbalsta pasākumi, kas palīdz uzsākt komercdarbību vai pašnodarbinātību un veiksmīgi darboties izvēlētajā jomā ne mazāk kā divus gadus. Pasākuma komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai ietvaros tā dalībnieki saņem konsultācijas un informāciju biznesa plāna sagatavošanai, pēc biznesa plāna apstiprināšanas – komercdarbības dotāciju, individuālās tiešsaistes konsultācijas biznesa plāna īstenošanai.

Lai intensificētu atbalstu jaunas komercdarbības uzsākšanai reģistrētajiem bezdarbniekiem, tādējādi veicinot arī kopējā komersantu skaita pieaugumu valstī, 2021. gada novembrī tika palielināta dotācija jaundibinātās komercdarbības paplašināšanai līdz 5000 *euro* (ja pēc pirmā darbības gada ir atzinums par veiksmīgu komercdarbības veikšanu), kā arī ikmēneša dotācijas apmērs pirmajos biznesa plāna īstenošanas mēnešos – no 500 *euro* līdz 750 *euro*. Turpmāk tiks piešķirta arī papildu dotācija (līdz 1000 *euro*) darba vietas pielāgošanai saskaņā ar ergoterapeita atzinumu, ja jaunu komercdarbību uzsāk persona ar invaliditāti. Kopumā pasākumos komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai ir piedalījušās 1037 personas.

Plašs atbalsts uzņēmējdarbības veicināšanai ir sniegts KLP ietvaros gan sabiedrības virzītu vietējo attīstības stratēģiju satvarā, gan nodrošinot atbalstu gados jaunajiem

lauksaimniekiem uzņēmējdarbības uzsākšanai, atbalstu ieguldījumiem mazajās lauku saimniecībās un atbalstu ieguldījumiem lauku saimniecībās konkurētspējai.

NAP2027 uzdevums [241] paredz konkurētspējīga un atvērta regulējuma nodrošināšanu nākotnes tehnoloģijām (t. sk. digitālo risinājumu ieviešanu informācijas apmaiņā gan starp pašiem uzņēmējiem, gan ar valsts un pašvaldības iestādēm).

Būtiskākos Digitālo tehnoloģiju integrācijas politikas rezultāta aspektus ir iespējams novērtēt, izmantojot šādus politikas rezultātus, kas turpmāk tiks izmantoti, lai analizētu progresu digitālo tehnoloģiju integrācijā:

1) uzņēmumi, kas pārdevuši preces vai pakalpojumus internetā vai citos datortīklos (% no uzņēmumu kopskaita);
2) biznesa programmatūru izmantošana (% no uzņēmumu kopskaita);
3) uzņēmumi, kuri izmanto mākoņdatošanas pakalpojumus (% no uzņēmumu kopskaita).

Vērtējot biznesa programmatūru izmantošanu, būtiski ir atzīmēt, ka uzņēmumu īpatsvars, kas izmanto resursu plānošanas programmatūras, kopš 2021. gada Latvijā ir samazinājies, 2023. gadā veidojot 34 %, kamēr klientu vadības sistēmas programmatūras izmantoja 16,5 % uzņēmumu, bet biznesa analītikas programmatūras – tikai 9,4 %. Kopumā biznesa programmatūru izmantošana Latvijā ir būtiski zemāka nekā vidēji ES.

To uzņēmumu īpatsvars, kas pārdevuši preces vai pakalpojumus internetā vai citos datortīklos, ir bijis salīdzinoši stagnējošs – pēc kāpuma par 1,7 procentpunktiem 2022. gadā tas 2023. gadā samazinājās līdz 19,5 %, par 4,3 procentpunktiem atpaliekot no ES vidējā īpatsvara.

Laikposmā no 2021. līdz 2023. gadam salīdzinoši strauji pieauga uzņēmumu īpatsvars, kuri izmanto mākoņdatošanas pakalpojumus, – par 7,2 procentpunktiem, sasniedzot 44,6 %. Būtiski ir norādīt, ka minēto pieaugumu nodrošināja tieši maksas mākoņdatošanas pakalpojumu izmantošanas pieaugums, taču vienlaikus tas par 9,4 procentpunktiem atpaliek no ES vidējā.

No minētā ir secināms, ka Latvijai ir salīdzinoši lēna virzība uz digitālo tehnoloģiju integrāciju un ir neizmantots potenciāls ceļā uz augstākas produktivitātes un konkurētspējīgāku uzņēmējdarbības vidi.

Pārskata periodā ir izveidots Mākslīgā intelekta centrs, kas veiks uzdevumus, lai atbalstītu mākslīgā intelekta risinājumu ieviešanu, testēšanu un komercializāciju. Viena no būtiskākajām centra funkcijām ir speciālās regulatīvās vides koordinēšana mākslīgā intelekta jomā, nodrošinot sadarbību starp vairākām uzraugošajām iestādēm, kā arī nodrošinot vienas pieturas aģentūras principu. Speciālā regulatīvā vide ir īpaši izveidota vide, kurā mākslīgā intelekta risinājumus iespējams pārbaudīt drošos un kontrolētos apstākļos.

Lai veicinātu inovāciju attīstību un jaunu produktu izstrādi, šobrīd izstrādes procesā ir Ministru kabineta noteikumu projekts par speciālās regulatīvās vides izveidi. Speciālās regulatīvās vides ietvaros komersantiem būs iespēja testēt inovatīvus produktus, tehnoloģijas vai pakalpojumus kontrolētā vidē (laikā un telpā), kas nav pilnībā regulēta vai neatbilst esošajiem normatīvajiem aktiem. Paredzēts, ka šī pieeja ļaus uzņēmējiem ātrāk ieviest jauninājumus tirgū, mazinās birokrātiskos šķēršļus un radīs konkurētspējas priekšrocības gan vietējā, gan starptautiskā mērogā. Valsts institūcijas nodrošinās uzraudzību un, ja nepieciešams, pielāgos normatīvos aktus, lai atbalstītu inovāciju izaugsmi un veicinātu dinamisku uzņēmējdarbības vidi. Ilgtermiņā speciālās regulatīvās vides izveide var veicināt atsevišķu nozaru konkurētspējas palielināšanos, ņemot vērā iespēju veikt produkta testēšanu reālajā vidē, nodrošinot elastību un spēju pielāgoties esošajai situācijai, veicinot konkurētspēju.

NAP2027 uzdevums [242] paredz valsts pārvaldes rīcībā esošo datu saprātīgu atvēršanu, uzlabojot privātā sektora konkurētspēju un inovatīvu produktu un pakalpojumu izstrādi.

VM padotībā esošās iestādes, piemēram, Veselības inspekcija un Nacionālais veselības dienests, aktīvi publicē datus valsts atvērto datu portālā.

NVD īsteno regulāru sabiedrības un interesentu nodrošināšanu ar NVD pieejamiem datiem. Papildus pārskatu publicēšanai iestādes tīmekļa vietnē dati tiek sagatavoti un publicēti arī Latvijas atvērto datu portālā. Šajā pārskata periodā ir publicēti vakcinācijas dati, stacionāru operatīvie dati par Covid-19, dati par ambulatoro apmeklējumu skaitu pa pamatdiagnožu grupām un aprūpes epizožu veidiem, valsts budžeta līdzekļu izlietojumu valsts kompensējamo zāļu un medicīnisko ierīču apmaksai un valsts budžeta līdzekļu izlietojumu M saraksta medikamentiem, ģimenes ārsta praksē reģistrēto pacientu skaitu, zobārstniecības apmeklējumu skaitu, kā arī veiktajām medicīniskajām manipulācijām valsts apmaksāto zobārstniecības, ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu ietvaros.

Atvērto datu rādītāju (indeksu) [235] veido virkne rādītāju, kas nepieciešami atvērto datu brieduma mērīšanai visā Eiropā. Šie rādītāji aptver atvērto datu veicināšanas valsts politikas attīstības līmeni, nacionālajos datu portālos pieejamo funkciju novērtējumu, kā arī paredzamo atvērto datu ietekmi. Pēdējos gados Latvija ir uzrādījusi būtisku progresu atvērto datu indeksā, nostiprinot savas pozīcijas Eiropas mērogā, 2024.gadā sasniedzot 13. vietu, bet 2025. gadā ierindojoties 12. vietā Eiropā atvērto datu jomā. Šo izaugsmi galvenokārt veicinājusi atvērto datu pieaugošā ietekme uz publiskās pārvaldes efektivitāti, ekonomikas attīstību un sabiedrības iesaisti, kā arī uzlabojumi datu kvalitātē un pieejamībā. Vienlaikus atvērto datu ietekmes pilnīga izmantošana un atvērtā datu portāla turpmāka attīstība joprojām ir jomas ar attīstības potenciālu, kas arī turpmāk būs būtisks atvērto datu indeksa kontekstā.

NAP2027 uzdevums [243] paredz ārējās ekonomiskās politikas īstenošanas (t. sk. resursu) koncentrēšanu skaidru mērķu sasniegšanai.

2024. gadā tika pabeigta LIAA reorganizācija ar mērķi tās darbību vairāk fokusēt uz investīciju piesaisti un eksportu. Lai stiprinātu uzņēmumiem nepieciešamo atbalstu, kopš 2025. gada LIAA lielajiem projektiem nodrošina individuālu vecāko investīciju projektu vadītāju, kurš ir centrālais kontaktpunkts un koordinators, sniedzot projekta izstrādātājam palīdzību dažādu jautājumu un problēmu risināšanā.

Papildus tam 2025. gadā tika stiprināta LIAA klātbūtne Latvijas reģionos – pieejamas 22 LIAA reģionālās pārstāvniecības, kuras ir tiešais kontaktpunkts uzņēmumu saziņai, sadarbību veidošanai un aktuālo problēmjautājumu risināšanai.

LIAA reorganizācijas rezultātā ir trīskārt palielināts to darbinieku skaits, kuru tiešie pienākumi ir saistīti ar investīciju projektu apkalpošanu, kā arī ir palielināts ar eksporta jautājumiem strādājošo darbinieku skaits.

Īstenotā LIAA reorganizācija ir būtiski palielinājusi LIAA kapacitāti investīciju piesaistei un eksporta veicināšanai, līdz ar to uzlabojot Latvijas kopējo potenciālu investīciju un eksporta mērķu sasniegšanā.

Secinājumi

- Pārskata periodā rīcības virzienā "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide" īstenots plašs pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskās, administratīvās un finanšu vides pilnveidi, investīciju piesaistes veicināšanu un uzņēmējdarbības attīstības stimulēšanu. Stiprināts tiesiskums un investīciju drošība, pilnveidota mazākuma akcionāru aizsardzība un uzņēmumu caurspīdīgums, kā arī nostiprināta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas sistēma. Vienlaikus mazināts administratīvais slogs un uzlaboti investīciju projektu īstenošanas nosacījumi, tostarp pilnveidojot "zaļā koridora" pieeju un stiprinot LIAA kapacitāti investīciju piesaistei un eksporta veicināšanai. Tomēr kapitāla pieejamības rādītāji liecina par strukturāliem izaicinājumiem – investīciju intensitāte, kreditēšanas apjoms un kapitāla tirgus aktivitāte joprojām ir nepietiekama, savukārt digitālo tehnoloģiju integrācija uzņēmējdarbībā norit lēnāk nekā vidēji ES.

- Kopumā secināms, ka rīcības virzienā ir panākts būtisks progress institucionālās un normatīvās vides uzlabošanā, taču ekonomikas transformāciju joprojām kavē nepietiekama investīciju intensitāte un zema kapitāla tirgus aktivitāte. Turpmākajos gados nepieciešams koncentrēties uz investīciju vides stabilitātes un prognozējamības stiprināšanu, administratīvā sloga mazināšanu, starpinstitucionālās sadarbības uzlabošanu un kapitāla piesaistes instrumentu attīstīšanu, lai nodrošinātu noturīgu un ilgtspējīgu tautsaimniecības izaugsmi.

Priekšlikumi

- Uzlabot informācijas un datu apriti starp valsts pārvaldi, pašvaldībām un uzņēmējiem, nosakot skaidrus datu apmaiņas principus un uzdevumus, tostarp stiprinot VDAA lomu nepieciešamās infrastruktūras attīstībā un risinājumu koordinēšanā.
- Mazināt administratīvo slogu un saīsināt atļauju un sertifikātu izsniegšanas termiņus, īpaši būvniecības, enerģētikas un inovāciju jomā.
- Paplašināt reģionālos investīciju stimulus, t. sk. nodrošinot infrastruktūras pieejamību un industriālo parku attīstību un piedāvājot mērķētus nodokļu atvieglojumus, piemēram, nekustamā īpašuma nodokļa stimulus pašvaldību līmenī.
- Nodrošināt prognozējamu un caurskatāmu normatīvo vidi, ierobežojot biežas likumu izmaiņas.
- Paplašināt starpinstitucionālo sadarbību starp VID, FID, Valsts policiju, Nodokļu un muitas policiju un prokuratūru, lai samazinātu finanšu noziegumu riskus un uzlabotu uzraudzības efektivitāti.
- Samazināt skaidras naudas darījumu īpatsvaru, veicinot bezskaidras naudas maksājumu sistēmu plašāku izmantošanu.
- Paplašināt valsts un pašvaldību ilgtspējīgā finansējuma instrumentu izmantošanu, tostarp zaļo obligāciju emisijas infrastruktūras, energoefektivitātes un klimata projektu finansēšanai.
- Veidot koordinētu sadarbību starp Latvijas Banku, Finanšu ministriju, LIAA, ALTUM un biržu *Nasdaq Riga*, lai nodrošinātu vienotu politiku kapitāla piesaistei.
- Attīstīt alternatīvus finansēšanas instrumentus – kolektīvo finansējumu, *peer-to-peer* platformas, obligāciju tirgu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem.
- Izveidot regulatīvo *sandbox* vidi, kur jauni finanšu produkti tiek testēti sadarbībā ar uzraugiem.
- Padziļināt Baltijas valstu finanšu tirgus integrāciju, lai radītu vienotu un likvīdu kapitāla tirgu.
- Veicināt lielo valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību ieiešanu kapitāla tirgū, īpaši ar akciju sākotnējo publisko piedāvājumu.

Prioritāte "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība"

Rīcības virziens "Daba un vide – *Zaļais kurss*"

Rīcības virziena mērķis ir sasniegt oglekļa mazietilpīgu tautsaimniecību, kas nozīmē mērķtiecīgu tautsaimniecības radītā piesārņojuma samazināšanu, lai sasniegtu nacionālā līmenī noteiktos klimata, enerģētikas un vides mērķus, kā arī uzlabotu ūdeņu stāvokli un īstenotu dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un pārvaldību.

Rīcības virziena mērķis bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas jomā paredz zinātniskajos pētījumos un datos balstītu nacionālo mērķa vērtību noteikšanu, vienlaikus nodrošinot ekonomisko interešu un dabas vērtību aizsardzības līdzsvaru.

Rīcības virziena mērķis paredz sabiedrības paradumu maiņu, īstenojot vides, ilgtspējīgas dabas resursu apsaimniekošanas un enerģētikas politiku, kas balstīta uz taisnīgumu un savstarpējo uzticēšanos, sabiedrības atbalstu un izpratni par dabas un klimata aizsardzības pasākumiem, nosakot skaidrus un atklātus valsts un iedzīvotāju sadarbības modeļus un iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 15.

Tabula Nr. 15.

Mērķa indikators	**Bāzes vērtība (gads)**	**Aktuālā vērtība (gads)**	**Sasniedzamā vērtība 2024. gadā**	**Sasniedzamā vērtība 2027. gadā**	**Novērtējums ar piktogrammu**
(271) SEG emisiju intensitāte, t CO_2 ekv./milj. *euro*	497 (2017)	305 (2023)	Samazinājums atbilstoši trajektorijai, virzoties uz 2030. gada mērķi (292)	Samazinājums atbilstoši trajektorijai, virzoties uz 2030. gada mērķi (292)	
(272) CO_2 piesaiste un SEG emisiju attiecība noteiktās ZIZIMM sektora zemes uzskaites kategorijās, kt CO_2 ekv.	Nav datu	Nav datu	Nav datu	Nav datu	N/A
(273) Gaisa piesārņojuma % samazinājums: slāpekļa oksīdi – NO_x daļiņas – $PM_{2,5}$ amonjaks – NH_3	 17 28 9 (2016)	 -36 -46 +5 (2023)	 -33 -27 -1	 -34 -35 -1	
(274) Augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvars, %	21 (2017)	34 (2022)	33	34	
(275) Sadzīves atkritumu pārstrādes līmenis, %	~27 (2020)	50 (2023)	55	60	
(276) Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju, kg	470 (2018)	487 (2023)	460	450	
(277) Radītais bīstamo atkritumu daudzums, tūkst. t	118 (2018)	85 (2023)	113	100	
(278) Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju platības īpatsvars, %	18,2 (2018)	18,7 (2024)	18,2	18,2	
(279) Lauku putnu indekss	100 g=2000 (2000)	85,97 (2024)	100>120	>120	
(280) Meža putnu indekss	100 g=2005 (2005)	71,72 (2024)	100>100	100>100	

Latvija ir kopta un ainaviski bagāta valsts, kur dabas daudzveidība, tīra vide un ilgtspējīga resursu izmantošana ir gan pamats kvalitatīvai dzīves videi un ekonomikas attīstībai, gan atbildība pret nākamajām paaudzēm. Sabiedrībai rūp uzņēmējdarbības radītā

ietekme uz vidi un cilvēka veselību, un sabiedrība līdzdarbojas ilgtspējīga dzīvesveida attīstīšanā.

Lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību un uzlabotu dzīves vides kvalitāti, joprojām ir nepieciešams būtisks darbs vides piesārņojuma un SEG emisiju mazināšanā, un ir nepieciešama uzņēmējdarbības paradumu maiņa, lai nostiprinātu aprites ekonomikas principus katrā tautsaimniecības sektorā.

NAP2027 uzdevums [281] paredz tautsaimniecības radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanu, izmantojot jaunas, videi nekaitīgas tehnoloģijas, kā arī oglekļa dioksīda piesaistes palielināšanu, īstenojot ilgtspējīgu zemes un dabas resursu pārvaldību.

Par klimatneitrālas tautsaimniecības attīstību raksturojošu indikatoru ir izceļams SEG emisiju intensitātes indikators, kas mēra, cik daudz SEG emisiju tiek radīts uz vienu ekonomiskās izaugsmes vienību. Lai novērtētu klimata un enerģētikas politikas ietekmi uz kopējo emisiju samazināšanos tautsaimniecībā, vienlaikus saglabājot vai uzlabojot ekonomikas attīstību, minētā indikatora izmaiņas ir vērtējamas ilgtermiņā, tādējādi mazinot ārēju faktoru ietekmi uz sasniegto rezultātu. NAP2027 uzdevums paredz arī sasniegt progresu oglekļa dioksīda piesaistes indikatorā, kas raksturo zemes lietojuma veida spēju uzkrāt oglekli augsnē.

NAP2027 īstenotie pasākumi ir sekmējuši SEG emisiju intensitātes samazināšanos, un tas apliecina, ka atbalsts ražošanas modernizācijai, daudzveidīgiem infrastruktūras attīstības projektiem un zaļajām inovācijām ir instruments pārejai uz oglekļa mazietilpīgu tautsaimniecību. Jāatzīst, ka nav izdevies sasniegt būtisku uzlabojumu oglekļa dioksīda piesaistē, un tas lielā mērā ir saistīts ar noteiktu sabiedrības interešu polarizāciju attiecībā uz dabas kapitāla apsaimniekošanu un vides un klimata mērķu sasniegšanu un ar apzinātu politiku fragmentāciju nacionālā līmenī noteikto klimata mērķu sasniegšanā. Turklāt mežizstrādes apjomu kāpumu meža zemēs ietekmēja arī ģeopolitiskā situācija – Krievijas īstenotā agresija pret Ukrainu, kas izmainīja līdzšinējās koksnes piegādes ķēdes un veicināja tirgus nestabilitāti. Šo apstākļu dēļ Latvijas koksnes resursiem nācās aizstāt nepieciešamo resursu piegādi no Krievijas un Baltkrievijas.

Visaptverošu Latvijas tautsaimniecības virzību uz klimatneitralitāti un tās sasniedzamās mērķa vērtības dažādos sektoros nosaka aktualizētais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.–2030. gadam. NEKP apvieno visu nozaru plānotos un jau īstenojamos pasākumus SEG emisiju samazināšanā, energoefektivitātes uzlabošanā un pārejā uz atjaunīgajiem energoresursiem. NEKP tiek īstenots sadarbībā ar nozaru ekspertiem, zinātniskajām institūcijām, pašvaldībām, uzņēmumiem un sabiedrību kopumā, nodrošinot koordinētu un mērķtiecīgu pāreju uz klimatneitrālu ekonomiku.

Vēja enerģiju Latvijā saredz par vienu no galvenajiem atjaunīgās enerģijas attīstības virzieniem. Lai veicinātu vēja parku attīstību, ir ieviesti vienkāršoti teritoriju plānošanas risinājumi, kas samazina administratīvo slogu un paātrina projektu virzību. Grozījumi normatīvajos aktos sekmēs iespēju vēja elektrostacijas izvietot arī mežu teritorijās, ja tiek veikts ietekmes uz vidi novērtējums. Ir pilnveidota ietekmes uz vidi novērtējuma procedūra vēja elektrostaciju attīstībai, lai nodrošinātu skaidrus nosacījumus attīstītājiem.

Lai veicinātu iedzīvotāju iesaisti atjaunīgās enerģijas projektos, ir pieņemts energokopienu, neto uzskaites un neto norēķinu regulējums, kas iesaista mājsaimniecības elektroenerģijas ražošanā no atjaunīgiem avotiem pašu patēriņam. Šis regulējums veicina sabiedrības aktīvu līdzdalību enerģētikas pārkārtošanas procesos un sekmē vietējo atjaunīgās enerģijas ražotāju attīstību.

Ņemot vērā, ka vietējo iedzīvotāju kopienu nostāja attiecībā uz vēja elektrostaciju klātbūtni savu īpašumu tuvumā ir visnotaļ negatīva, ir **ieviests vēja elektrostaciju maksājums vietējās kopienas attīstībai**. 2024. gada 27. augustā MK apstiprināja noteikumus, kas paredz finansiālu ieguldījumu vietējām kopienām vēja elektrostaciju tuvumā.

Attīstītājiem jāveic maksājums 2500 *euro* gadā par katru uzstādītās jaudas megavatu, sadalot to vienādās daļās starp pašvaldību un iedzīvotājiem, kuru īpašumi atrodas līdz 2 km attālumā no vēja elektrostacijas turbīnas. Maksājums kopienai, ko viena mājsaimniecība saņem gadā, ir ne mazāks par vienu minimālo mēneša darba algu, bet ne lielāks par trim minimālajām mēneša darba algām atbilstoši Ministru kabineta 2024. gada 27. septembra noteikumu Nr. 577 "Vēja elektrostaciju maksājumu kārtība vietējās kopienas attīstībai" regulējumam. Šie līdzekļi nav apliekami ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, un pašvaldības tos var izmantot sabiedrības labklājības un infrastruktūras uzlabošanai.

Elektroenerģijas uzkrāšanas sistēmas (turpmāk – BESS) ir priekšnoteikums atjaunīgās enerģijas integrācijai Latvijas energosistēmā, kas nodrošina iespēju lieko elektroenerģiju no vēja un saules avotiem uzkrāt un izmantot brīžos, kad ražošana samazinās vai pieprasījums pieaug. Papildus elektroenerģijas pārvades sistēmas operatora 2025. gadā ekspluatācijā nodotajām 80 MW uzkrātuvēm liela mēroga BESS projekts Latvijā tiek īstenots Tārgalē, Ventspils novadā, ar 10 MW jaudu un 20 MWh uzkrāšanas ietilpību. Šādas sistēmas ļaus uzkrāt elektroenerģiju no vēja un saules avotiem, nodrošinot tās pieejamību laikā, kad elektroenerģijas ražošana nav iespējama. Kopējā 2026. gada sākumā pārvades tīklā pieslēgtā BESS jauda sasniedz 109 MW, bet līdz 2029. gadam plānots pieslēgt līdz pat 2335 MW uzkrātuves jaudu.

Kā viens no veiksmīgiem piemēriem Latvijā izceļams pirmais hibrīdparks Priekulē, kurā apvienota vēja un saules enerģija, ļaujot maksimāli izmantot dabas resursus un uzkrāt tos BESS sistēmā, tādējādi vēl vairāk nostiprinot atjaunīgās enerģijas lomu pārejai uz klimatneitrālu enerģētiku un enerģētisko autonomiju.

Latvijas dzīvojamais fonds ir valsts infrastruktūras daļa, kas tieši ietekmē energoresursu patēriņu. Lielākā daļa Latvijas dzīvojamā fonda ēku ir būvētas pirms 1990. gada, tās neatbilst mūsdienu energoefektivitātes standartiem un rada lielus siltumenerģijas zudumus un ievērojamas izmaksas mājsaimniecībām. Tāpēc tiek īstenoti daudzveidīgi energoefektivitātes pasākumi dzīvojamā fonda ēkās − siltināšana, logu un durvju nomaiņa, apkures sistēmu modernizācija un atjaunīgo energoresursu risinājumu ieviešana, lai samazinātu enerģijas patēriņu.

Arī uzņēmējdarbības vides modernizēšanā tiek īstenoti energoefektivitātes pasākumi, piemēram, notiek ražošanas procesu modernizācija un automatizācija, pāreja uz atjaunīgiem energoresursiem un energoefektīvu tehnoloģiju ieviešana, kā arī emisiju uzskaites un pārvaldības sistēmu pilnveide.

Lai uzlabotu publiskā sektora kopējos energoefektivitātes sasniegumus, ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek īstenoti projekti siltumnoturības (ēku siltināšana) un aukstumapgādes uzlabošanā, viedās pārvaldības un ventilācijas risinājumu ieviešanā, apkures sistēmu modernizācijā, kā arī pārejā uz atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu.

Lai nodrošinātu plašāku SEG emisiju samazināšanu un pāreju uz atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu, turpinās atbalsta sniegšana mājsaimniecībām siltumenerģijas vai elektroenerģijas ražošanas iekārtu iegādei, lai nodrošinātu siltumenerģijas vai elektroenerģijas ražošanu pašpatēriņa vajadzībām, kā arī mājsaimniecību pieslēgumu izveidošanai centralizētās siltumapgādes sistēmai. Izstrādāta jauna atbalsta programma, kas papildinās līdz šim aptverto atbalsta saņēmēju mērķgrupu, sniedzot iespēju uz atbalstu atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju iegādei pretendēt arī dzīvokļu īpašniekiem, valsts tiešās pārvaldības iestādēm, to padotības iestādēm un citām valsts pārvaldes iestādēm, pašvaldībām, tostarp pašvaldību izveidotām iestādēm, pašvaldību kapitālsabiedrībām, valsts kapitālsabiedrībām vai publiski privātām kapitālsabiedrībām, kā arī, lai sekmētu plašāku sabiedrības iesaisti enerģijas ražošanā, – energokopienām. Ir īstenotas arī citas atbalsta programmas, piemēram, sniegts atbalsts SEG emisiju samazināšanai ar viedajām pilsētvides tehnoloģijām, SEG emisiju samazināšanai pašvaldību publisko teritoriju apgaismojuma infrastruktūrā, kā arī turpinās apstiprināto projektu īstenošana, kuri vērsti uz SEG emisiju

samazināšanu valsts nozīmes aizsargājamos arhitektūras pieminekļos, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un pašvaldību policijas institūciju ēkās.

Lai nodrošinātu pāreju uz videi draudzīgāku transportu, atbalsta programmu ietvaros ir nodrošināts atbalsts bezemisiju un mazemisiju transportlīdzekļu iegādei. Privātpersonām sniegts atbalsts elektromobiļu un ārēji lādējamu hibrīdauto iegādei, paredzot īpašu atbalstu personām, kurām ir piešķirta Latvijas Goda ģimenes apliecība, kā arī papildu atbalstu, ja programmas ietvaros tiek norakstīts līdz šim izmantotais transportlīdzeklis, savukārt pašvaldībām, valsts tiešās pārvaldes iestādēm un uzņēmumiem sniegts atbalsts elektromobiļu iegādei un to uzlādes infrastruktūras izveidei. Lai ilgtermiņā nodrošinātu valsts atbalstu videi draudzīgai mobilitātei, tiek vērtēta līdz šim noslēgušos atbalsta programmu efektivitāte, kas sekmēs pārdomātāku jauno iniciatīvu izstrādi, kā arī tiek regulāri pārskatīti īstenošanas procesā esošo atbalsta programmu nosacījumi.

Lai sekmētu Latvijas enerģētisko neatkarību un palielinātu atjaunīgo energoresursu īpatsvaru, izmantojot aprites ekonomikas pieeju, 2025. gadā tika apstiprināta atbalsta programma un uzsākta projektu atlase biometāna ražošanas un pārvades infrastruktūras izveidei ar kopējo finansējumu 21,5 milj. *euro.* Atbalsts paredzēts biometāna attīrīšanas un ražošanas iekārtu iegādei, biometāna transportēšanas komplektu iegādei, kā arī pārvades un uzpildes infrastruktūras izveidei. 2025. gadā Džūkstē, Tukuma novadā, izveidots pirmais centralizētais biometāna ievades punkts. Projektu īsteno AS "Conexus Baltic Grid" ar Eiropas Savienības Atveseļošanas fonda līdzfinansējumu 1,5 milj. *euro* apmērā. Ievades punkts nodrošinās iespēju līdz 20 biometāna ražotājiem 50–60 km rādiusā piegādāt biometānu valsts gāzes pārvades sistēmai, nodrošinot kvalitātes kontroli, uzskaiti un brīvu apriti. 2026. gadā plānots izveidot vēl divus biometāna ievades punktus – Rēzeknē un Raganā, Siguldas novadā. Projektus īstenos AS "Conexus Baltic Grid" ar Eiropas Savienības reģionālā attīstības fonda līdzfinansējumu 4 milj. *euro* apmērā.

Papildus tam *LIFE* programmas "Pāreja uz tīru enerģiju" apakšprogrammā kopš 2021. gada Latvijā tiek īstenoti 25 projekti ar piesaistīto ES finansējumu 5,3 milj. *euro* apmērā, sniedzot ieguldījumu NEKP pasākumu īstenošanā attiecībā uz rīcībpolitiku izstrādi, profesionālo prasmju attīstību, jaunu pakalpojumu un biznesa modeļu veicināšanu, privātā finansējuma piesaisti, kā arī iedzīvotāju iesaisti pārejā uz tīru enerģiju.

Arī Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskais plāns 2023.–2027. gadam (turpmāk – KLP SP) paredz daudzveidīgus piesārņojuma mazināšanas un ilgtspējīgas lauksaimniecības prakses ieviešanas pasākumus, līdz pat 48 % finansējuma novirzot klimata un vides mērķu sasniegšanai. Piemēram, sniegts atbalsts SEG un amonjaka emisijas mazinošu tehnoloģiju iegādei, tostarp uzlabotai kūtsmēslu apsaimniekošanai, precīzo tehnoloģiju risinājumiem, ieguldījumiem dzīvnieku ēdināšanas uzlabošanā un videi draudzīgas lopkopības prakses nostiprināšanā, kā arī ieguldījumiem atjaunīgo energoresursu izmantošanai saimniecībās.

Šajā periodā viens no būtiskākajiem izaicinājumiem ir oglekļa piesaistes palielināšana zemes sektorā, kas tiek sekmēta ar šādiem pasākumiem – mitrāju atjaunošana, jaunaudžu retināšana un kopšana, neproduktīvo mežaudžu nomaiņa, ilgtspējīgu zālāju apsaimniekošana, neproduktīvas (zema augsnes auglība) lauksaimniecības zemes apmežošana.

Ieviestas ekoshēmas, kuru atbalsts aptver plašu lauksaimnieku loku un mērķēti uzlabo ieguldījumu videi draudzīgās lauksaimniecības praksēs, sasniedzot noteiktus rezultātus augsnes kvalitātes uzlabošanā, samazinātā pesticīdu lietošanā, bioloģisko platību īpatsvara palielināšanā, amonjaka emisiju samazināšanā un savvaļas apputeksnētāju saglabāšanā, kā arī nodrošina oglekļa uzglabāšanu zālāju platībās un lauksaimniecības zemes kūdrājos. Kopumā ekoshēmu pasākumiem laikposmā līdz 2027. gadam provizoriski tiks novirzīti vismaz 25 % no tiešo maksājumu finansējuma.

SEG emisiju uzskaite un tās izmantošana ilgtspējīgā zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības (ZIZIMM) pārvaldībā ir ilgtermiņa process, kas

prasa sistemātisku pieeju, datu kvalitāti un starpsektoru sadarbību. Turpinās pētnieciskais darbs, un ir uzlabota datu pieejamība par augsnēm, īpaši par organiskajām augsnēm, kas ir būtiski SEG emisiju uzskaitei un klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumu plānošanai. Papildus minētajam tiek veikta augšņu karšu precizēšana, notiek sadarbība ar zinātniskajām institūcijām un tiek veidoti priekšnosacījumi vienotas digitālas datu platformas izveidei, lai nodrošinātu efektīvāku zemes resursu pārvaldību un atbalsta pasākumu mērķtiecīgu īstenošanu.

NAP2027 uzdevums [282] paredz klimata pārmaiņu ietekmju mazināšanu, īstenojot pielāgošanās pasākumus un panākot materiāltehniskā un infrastruktūras nodrošinājuma uzlabojumus (katastrofu draudu (t. sk. plūdu un krasta erozijas) novēršanas un to pārvaldīšanas pasākumu īstenošanu).

Uzdevuma mērķis ir izveidot klimatnoturīgu infrastruktūru un materiāltehnisko nodrošinājumu gadījumiem, kas saistīti ar katastrofu pārvaldīšanas pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, kā arī uzlabot reaģēšanas spējas.

Latvijā, tāpat kā visā pasaulē, arvien biežāk ir novērojami ekstremāli laikapstākļi – sausuma periodi, ugunsgrēki, intensīvas lietusgāzes, plūdi un krasta erozija. Šie notikumi apdraud cilvēku drošību, infrastruktūru, ekonomikas noturību un bioloģisko daudzveidību.

Lai mazinātu plūdu risku un novērstu krasta eroziju, Jēkabpils novadā ir pabeigta projekta īstenošana aizsardzībai pret plūdiem Daugavas piekrastes posmā, piemērojot zaļās vai zilās infrastruktūras paņēmienus, tādējādi nodrošinot aizsardzību vismaz 4000 iedzīvotājiem. Arī citās Latvijas pilsētās ir uzsākti ES fondu finansējuma atbalstīti projekti, veidojot plūdu risku un krasta eroziju mazinošu infrastruktūru.

Ieviešot ES fondu investīciju programmu mērķēti pasākumiem pašvaldībās, lai pielāgotos klimata pārmaiņām, pašvaldībās tiek izveidoti un atjaunoti zaļās un zilās infrastruktūras risinājumi, tāpat tiek īstenoti pielāgošanās klimata pārmaiņām pasākumi, piemēram, dzeramā ūdens piekļuves vietu izveidošana, krasta erozijas mazināšana, pilsētu lietus ūdens noteces sistēmu uzlabošana, tā risinot noteiktas klimata pārmaiņu izraisītas vides problēmas.

Lai lauksaimniecības nozarē mazinātu klimatisko apstākļu iespējamās nelabvēlīgās ietekmes dēļ radītos zaudējumus, lauksaimniekiem KLP SP ietvaros ir nodrošināts atbalsts apdrošināšanas polišu iegādes segšanai. Latvijā aizvien vairāk izmanto apdrošināšanas pakalpojumu iespējas. 2024. gadā apdrošināti aptuveni 423 tūkst. ha jeb 53 % no graudkopības platībām.

Lai mudinātu lauksaimniekus ieguldīt klimatnoturīgos risinājumos un pāriet uz ilgtspējīgu lauksaimniecības praksi, sniegts atbalsts SEG un amonjaka emisijas samazinošu pasākumu un klimata pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās pasākumu īstenošanai, piemēram, zaļie ieguldījumi jeb jaunu tehnoloģiju un paņēmienu ieviešana lauku saimniecībās, t. i., precīzās tehnoloģijas laukkopībā, lopkopībā, dārzkopībā, ieguldījumi ūdens resursu efektīvā izmantošanā, t. sk. notekūdeņu attīrīšana.

Latvijas un Lietuvas glābšanas dienestu sadarbības rezultātā iegūtas praktiskās zināšanas reaģēšanas spējās un izspēlētas evakuācijas simulācijas plūdu gatavībai Zemgales un Klaipēdas reģionos, kas ir būtiski, saskaroties ar klimata pārmaiņu radītajiem riskiem. Nodrošināta speciālās tehnikas un aprīkojuma iegāde.

NAP2027 uzdevums [283] paredz gaisa kvalitātes uzlabošanos blīvi apdzīvotās vietās un valstī kopumā, kas panākams ar energoefektivitātes kāpināšanu, oglekļa mazietilpīgu ražošanu un uzlabotām transporta sistēmām.

Gaisa piesārņojums ir viens no galvenajiem riska faktoriem elpceļu un sirds-asinsvadu slimību izplatībā, sevišķi ietekmējot bērnus, seniorus un cilvēkus ar hroniskām slimībām. Tīrs gaiss ir svarīgs, bet bieži nenovērtēts dzīves vides kvalitātes faktors, kas padara dzīves vidi pievilcīgu gan dzīvošanai, gan darbam, gan atpūtai.

Gaisu piesārņojošo vielu – NO_x un daļiņu $PM_{2,5}$ – emisijas Latvijā laikposmā no 2005. līdz 2024. gadam ir ievērojami samazinājušās. Piesārņojošo vielu samazināšanās tendenci galvenokārt virza tehnoloģiskais progress, tai skaitā energoefektīvāku ražošanas iekārtu, transporta un apkures sistēmu ieviešana, kā arī stingrāki vides aizsardzības normatīvi.

Amonjaka emisijas joprojām ir nozīmīgs izaicinājums lauksaimniecības sektoram, un tas ir saistīts ar intensīvāku lauksaimnieciskās ražošanas attīstību, kopējās produktivitātes kāpināšanu un plašāku minerālmēslu un kūtsmēslu izmantošanu.

Ar ERAF līdzfinansējumu tiek īstenotas programmas energoefektivitātes paaugstināšanai valsts un dzīvojamās ēkās.

Valsts ēku energoefektivitātes paaugstināšana tiks nodrošināta, veicot ēku energosertifikāciju, nepieciešamos būvdarbus, inženiersistēmu sakārtošanu un ieviešot sistēmu automatizētās vadības sistēmas, lai sasniegtu ēku primārās enerģijas ietaupījumu 30 % apmērā un veicinātu virzību uz nulles enerģijas ēkām. Atbalsts paredzēts arī atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju iegādei un uzstādīšanai. Plānota arī publisko ēku pieslēgšana centralizētajai vai lokālajai siltumapgādei, lai samazinātu emisijas un enerģijas zudumus.

Rūpniecības sektorā tiek īstenota atsevišķa programma, kas paredz atbalstu uzņēmumiem energoefektivitātes paaugstināšanai, tostarp energoauditu veikšanai, tehnoloģiju modernizācijai un pārejai uz AER izmantošanu, tādējādi mērķtiecīgi sasniedzot konkrētu enerģijas patēriņa un siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumu. Sniegts atbalsts gaisu piesārņojošo vielu emisiju attīrīšanas iekārtu (tai skaitā elektrostatisko filtru) iegādei, uzstādīšanai vai nomaiņai, lai samazinātu emisijas no stacionāriem piesārņojuma avotiem, piemēram, no katlumājām un rūpniecības iekārtām. ES fondu finansējuma programmu ietvaros veikti pasākumi gaisa piesārņojošo vielu emisiju samazināšanai pašvaldību siltumapgādē, sniedzot atbalstu esošo centralizētajā siltumapgādē izmantoto vidējas jaudas sadedzināšanas iekārtu pielāgošanai 2025. gadā izvirzītajām vides kvalitātes prasībām attiecībā uz putekļu emisijām, līdz ar to uzlabojot gaisa kvalitāti tuvākajā apkārtnē. Lai samazinātu mājsaimniecībās lietotu novecojušu apkures iekārtu radīto negatīvo ietekmi uz gaisa kvalitāti un sabiedrības veselību, ES fondu finansējuma programmu ietvaros sniegts atbalsts to nomaiņai pilsētās, tai skaitā pieslēgšanai centralizētajai siltumapgādes sistēmai un atjaunīgo energoresursu siltumapgādes iekārtām, notikusi arī sabiedrības informēšana par individuālo apkures iekārtu pareizu ekspluatāciju. Kompleksi gaisa piesārņojumu mazinoši pasākumi ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek īstenoti arī Rīgā, Liepājā un Rēzeknē.

Ir apstiprināti un tiek ieviesti Ministru kabineta 2021. gada 7. janvāra noteikumi Nr. 17 "Noteikumi par gaisa piesārņojuma ierobežošanu no sadedzināšanas iekārtām", kas nosaka stingrākas emisiju robežvērtības sadedzināšanas iekārtām, sākot no 0,2–50 MW, attiecīgi samazinot esošo sadedzināšanas iekārtu radītās gaisu piesārņojošo vielu emisijas un veicot pāreju uz jaunākām un efektīvākām tehnoloģijām.

Tiek īstenoti gaisa kvalitātes uzlabošanas pasākumi pašvaldībās, izstrādājot pašvaldības līmeņa gaisa kvalitātes uzlabošanas plānus (apstiprināti Rīgā, Liepājā un Rēzeknē). Minētie plāni paredz papildu pasākumu veikšanu konkrētajās pašvaldībās, lai uzlabotu gaisa kvalitāti šajās pilsētās.

Transporta sektors ir viens no lielākajiem SEG emisiju avotiem Latvijā un tā ietekme uz sabiedrības veselību ir īpaši jūtama pilsētās, kur koncentrējas intensīva satiksme un iedzīvotāju blīvums. Turpinās darbs pie pasākumiem, kas veicina plašāku alternatīvo degvielu izmantošanu un elektrotransportlīdzekļu (turpmāk – ETL) īpatsvara pieaugumu. 2025. gadā ETL īpatsvars Latvijā bija sasniedzis 1 % atzīmi un turpina pieaugt.

Atbilstoši valsts akciju sabiedrības "Ceļu satiksmes drošības direkcija" tīmekļvietnē publicētajai informācijai uz 2025. gada 1. oktobri Latvijā bija reģistrēti 13 566 ETL (12 991 – vieglais, 401 – kravas un 174 – autobusi). Pašlaik ETL īpatsvars Latvijā sasniedzis 1,5 % atzīmi. Salīdzinot ar 2025. gada 1. janvāri, reģistrēto ETL skaits ir palielinājies par

28 %, un šī tendence turpina pieaugt, atspoguļojot sabiedrības un politikas virzību uz gaisa kvalitātes uzlabojumiem blīvi apdzīvotā pilsētvidē.

Latvijā izveidots ETL uzlādes staciju pamattīkls, kas aptver TEN-T ceļu tīklu un ar tiem savienotos reģionālos autoceļus. Kopumā uzstādītas 139 ātrās uzlādes stacijas ar 50 kW līdzstrāvas jaudu, kas vienmērīgi izvietotas visā valstī, tostarp lielākajās pilsētās – Rīgā, Daugavpilī, Liepājā, Jelgavā, Ventspilī u. c. Šāds risinājums stiprina savienojamību ar Eiropas transporta tīklu un palīdz samazināt transporta radītās emisijas, tādējādi sekmējot gaisa kvalitātes uzlabošanos.

Vairākās lielākajās Latvijas pilsētās, tostarp Rīgā, Jūrmalā, Valmierā, Ventspilī, Daugavpilī, Jelgavā, Rēzeknē un Jēkabpilī, ieviesti elektriskie, hibrīda un alternatīvo degvielu autobusi, kā arī izbūvēta tiem nepieciešamā uzlādes infrastruktūra. Šie pasākumi veicina pāreju uz tīrāku sabiedrisko transportu un samazina transporta sektora radīto piesārņojumu.

Rail Baltica projekts ir stratēģisks ieguldījums klimatneitrālas transporta sistēmas attīstībai Baltijas reģionā. Latvijā jau ir noslēgti līgumi par vairāk nekā 230 km pamattrases izbūvi, aktīvi būvdarbi norisinās Rīgas Centrālajā stacijā, pie lidostas un Iecavas posmā. Projekts veicina pārorientēšanos no autotransporta uz elektrificētu dzelzceļu, kas samazinās emisiju intensitāti un kopējo gaisa pārrobežu piesārņojumu.

NAP2027 uzdevums [284] paredz sasniegt augstas un labas kvalitātes virszemes un pazemes ūdensobjektu īpatsvara palielinājumu, kā arī iekšzemes ūdensobjektu un jūras vides stāvokļa uzlabošanos, kā arī rīcību notekūdeņu dūņu apstrādē.

Izvēlētais politikas indikators – augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvars – raksturo ūdens kvalitātes stāvokli Latvijā un tiek izmantots, lai novērtētu vides politikas efektivitāti, īpaši saistībā ar ūdens resursu apsaimniekošanu. Latvija ir bagāta ar ūdensobjektiem – upēm, ezeriem un citiem saldūdens resursiem, tomēr tikai nedaudz vairāk nekā trešdaļa (~33 %) no tiem ir novērtēti kā atbilstoši labai ekoloģiskajai kvalitātei.

Ūdensobjektu kvalitātes uzlabošana ir cieši saistīta ar rūpniecības, lauksaimniecības un sabiedriskās infrastruktūras darbību, tostarp notekūdeņu attīrīšanas iekārtām, lietusūdens novadīšanas sistēmām un pašvaldību apsaimniekotajām kanalizācijas sistēmām. Nepietiekams investīciju apjoms un regulāra monitoringa trūkums var būtiski palielināt piesārņojuma riskus un kavēt ūdensobjektu ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanu.

Lai novērtētu stāvokli virszemes un pazemes ūdensobjektos, kuros pieteikti pasākumi laba ūdens kvalitātes stāvokļa sasniegšanai, ir izstrādāti un apstiprināti upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas un plūdu riska pārvaldības plāni 2022.–2027. gadam.

Lai sasniegtu uz jūras novērtējuma pamata noteiktos jūras vides mērķus un panāktu labu jūras vides stāvokli, izstrādāta **Pasākumu programma laba jūras vides stāvokļa panākšanai 2023.–2027. gadam**, kuras praktiskie sasniegumi tiks vērtēti 2028. gadā (piemēram, par samazinātu bīstamo vielu vai biogēnu piesārņojuma ieneses slodzi uz jūras vidi).

Lai sasniegtu labu ekoloģisko stāvokli riska ūdensobjektos, *LIFE GoodWater IP* projekta ietvaros tiek īstenoti pasākumi, kas noteikti Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas upju baseinu apsaimniekošanas plānos, ieviešot dažādus **inovatīvus apsaimniekošanas un pārvaldības pasākumus**.

Sagatavots informatīvais ziņojums "Latvijas ūdeņu ilgtspējas ceļa karte" (24-TA-1814), kas ietver īstenojamās rīcības izcila un laba ūdens ekoloģiskā stāvokļa sasniegšanai līdz 2030. gadam. Iecerēti risinājumi šādās jomās – tiesiskā regulējuma pilnveidošana, ūdens ekosistēmu noturības veicināšana, zināšanu un izpratnes uzlabošana, iesaistīto pušu apzināšana un iesaiste ūdeņu ilgtspējas nodrošināšanā.

Apstiprināts Notekūdeņu dūņu apsaimniekošanas plāns 2024.–2027. gadam (22-TA-2945), lai samazinātu vides piesārņojuma riskus, uzlabotu ūdens kvalitāti un veicinātu ilgtspējīgu dūņu apsaimniekošanu atbilstoši nacionālajām vides prasībām.

KLP SP ietvaros tiek īstenoti gan ekoshēmu, gan agrovides pasākumi, lai mazinātu lauksaimnieciskās darbības radīto piesārņojumu un uzlabotu ūdensobjektu ekoloģisko stāvokli. Atbalstot videi draudzīgas prakses (piemēram, buferjoslu izveidi gar ūdenstecēm, precīzu mēslojuma lietošanu, starpkultūru audzēšanu un zālāju saglabāšanu), tiek sekmēta ūdens resursu aizsardzība.

Lai uzlabotu ūdens kvalitāti un pielāgotos klimata pārmaiņām, **tiek īstenoti videi draudzīgas meliorācijas pasākumi**, kas vērsti uz ilgtspējīgu ūdens resursu apsaimniekošanu. Izstrādātas tehniskās rekomendācijas videi draudzīgu elementu integrēšanai meliorācijas sistēmās, tostarp sedimentācijas dīķiem, plūsmas kontroles dambjiem un buferjoslām. Tiek veicināta arī regulējamu drenāžas sistēmu ieviešana, kas ļauj efektīvāk kontrolēt ūdens līmeni un samazināt barības vielu zudumus lauksaimniecības zemēs. Šie pasākumi tiek īstenoti saskaņā ar ES vides politiku un tiek atbalstīti gan KLP SP, gan *LIFE GoodWater IP* projekta ietvaros.

Ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek uzlabota notekūdeņu attīrīšanas iekārtu attīrīšanas efektivitāte un samazināts vidē nonākošais piesārņojums, kā arī izveidota infrastruktūra notekūdeņu dūņu apstrādei. Vides aizsardzības kontekstā nozīmīgs projekts tiek īstenots arī Rīgas aglomerācijā.

NAP2027 uzdevums [285] paredz vietējo resursu efektīvāku izmantošanu (ekodizaina principu piemērošana un aprites ekonomikas ieviešana dažādos tautsaimniecības sektoros), jo īpaši sasniedzot augstāku standartu un inovāciju izmantošanu pārtikas apritē un dzīvnieku veselībā saskaņā ar "vienas veselības" principu, kā arī veicinot bezatkritumu ražošanas tehnoloģiju un inovāciju ieviešanu tautsaimniecībā.

Lai veicinātu pāreju no lineāras uz aprites ekonomiku, kā arī patēriņa izvēli par labu ilgtspējīgai un videi un cilvēka veselībai nekaitīgai produkcijai, būtiska nozīme ir visas sabiedrības iesaistei resursu taupīšanā, kā arī dzīvnieku veselības, labturības un vides kvalitātes uzlabošanā. Aprites ekonomikas principu ieviešana prasa ne tikai tehnoloģiskus risinājumus, bet arī sabiedrības uzvedības maiņu, izglītošanu un sadarbību starp valsts, pašvaldību, uzņēmēju un iedzīvotāju līmeni.

Zināšanu ietilpīgas un konkurētspējīgas bioekonomikas attīstībai, integrējot zinātni, uzņēmējdarbību un valsts politiku vienotā attīstības virzienā, pārskatīta RIS3 zināšanu ietilpīgas bioekonomikas stratēģija un tās rīcības plāns ar fokusu uz zinātnē balstītām biotehnoloģijām (*Bio DeepTech*). Zinātnieku un uzņēmēju sadarbības rezultātā tiks radītas jaunas tehnoloģijas, kas ļaus pārstrādāt biomasu augstas pievienotās vērtības produktos, piemēram, biomateriālos, bioķimikālijās, bioenerģijā.

Lai mazinātu pārtikas izšķērdēšanu un nonākšanu atkritumos, ir nodrošināta iespēja ziedot labdarības organizācijām dzīvnieku izcelsmes pārtiku, kā arī pārtiku, kurai beidzies minimālais derīguma termiņš "ieteicams līdz". Panāktais ieguvums – pārtikas produkti var tikt novirzīti sociāli atbildīgai izmantošanai. Ir izstrādātas pārtikas ziedošanas vadlīnijas, kuru mērķis ir veicināt normatīvo aktu izpratni un atvieglot to praktisko piemērošanu pārtikas aprites dalībniekiem. Vadlīnijas ir atbalsta instruments gan uzņēmumiem, gan organizācijām, kas iesaistītas pārtikas ziedošanā. Lai informētu sabiedrību par pārtikas derīguma termiņu nozīmi, sabiedrībai sniegta skaidrojoša informācija par atšķirībām starp marķējumiem "izlietot līdz" un "ieteicams līdz". Šī informācija palīdz patērētājiem pieņemt informētus lēmumus par pārtikas lietošanu un samazina nevajadzīgu pārtikas izmešanu.

Turpinās Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas (turpmāk – NPKS) attīstīšana, kas sniedz iespēju ražotājiem marķēt savus produktus ar īpašu kvalitātes zīmi. Šī shēma apliecina, ka produkti atbilst noteiktiem papildu kvalitātes kritērijiem, kas pārsniedz vispārpieņemtos normatīvos standartus, tādējādi veicinot patērētāju uzticību un pieprasījumu pēc vietējiem, drošiem un ilgtspējīgi ražotiem pārtikas produktiem. 2025. gadā NPKS bija iekļauti jau aptuveni 1000 produktu, un tas apliecina gan ražotāju ieinteresētību, gan sabiedrības

pieprasījumu pēc augstākas kvalitātes pārtikas. Pozitīvā NPKS dinamika uzsver arī zaļā publiskā iepirkuma nozīmi vietējās produkcijas plašākā apritē, veicinot ilgtspējīgas pārtikas sistēmas attīstību un stiprinot vietējo ekonomiku.

Pēdējos gados sabiedrība saskaras ar jauniem izaicinājumiem, kas ir saistīti ar apkārtējās vides ietekmi uz cilvēku veselību. Šīs izpausmes ir saistītas ar klimata pārmaiņām, vektoru pārnestām infekcijas slimībām, tai skaitā zoonozēm un antimikrobiālo rezistenci. Minētie izaicinājumi prasa vienotu cilvēku veselības, dzīvnieku veselības, pārtikas un vides jomu rīcību, ko **paredz vienas veselības pieeja**.

Viens no pēdējo gadu nopietnākajiem izaicinājumiem sabiedrības veselībai ir **antimikrobiālā rezistence**, kas ir par cēloni augstākai letalitātei vai smagākām komplikācijām, kuru ārstēšana prasa lielākus resursus un kas rada ievērojamu slogu veselības nozarei.

Valdībā apstiprinātais *Antimikrobiālās rezistences ierobežošanas un piesardzīgas antibiotiku lietošanas plāns "Viena veselība" 2023.–2027. gadam* ietver pasākumus, kas ir nozīmīgi antimikrobiālās rezistences ierobežošanai, kā arī nodrošinās rezistento mikroorganismu monitoringu un antibiotiku patēriņa uzraudzību.

Ir izveidots Antimikrobiālās rezistences kompetences centrs veselības aprūpes jomai, kas nodrošina vadlīniju un rekomendāciju izstrādi, ārstniecības personu konsultēšanu un apmācību, kā arī koordinē antimikrobiālās rezistences uzraudzības jomā iesaistīto ārstniecības iestāžu speciālistu tīklu.

Lai mazinātu rezistento mikroorganismu izplatību, uzlabotu dzīvnieku veselību un ilgtermiņā nodrošinātu sabiedrības veselības aizsardzību, tiek pilnveidotas antibiotiku lietošanas uzraudzības sistēmas. Tiek attīstīta veterināro zāļu informācijas sistēma eVETIS, kas nodrošina precīzu uzskaiti un kontroli pār antimikrobiālo līdzekļu lietošanu dzīvnieku ārstēšanā. Šāda pieeja ļauj laikus identificēt riskus, veicina atbildīgu zāļu lietošanu un stiprina "vienas veselības" principa ieviešanu praksē.

Lauksaimnieku izglītošana un modernu tehnoloģiju izmantošana ir priekšnosacījumi, lai samazinātu augu aizsardzības līdzekļu (turpmāk – AAL) izmantošanu lauksaimnieciskajā ražošanā. Tāpēc KLP SP ietvaros sniegts atbalsts ražošanas modernizācijai un ekoshēmām videi draudzīgu lauksaimniecības prakses attīstīšanā, kā arī organizētas apmācības AAL lietotājiem, lai veicinātu drošu un atbildīgu līdzekļu izmantošanu.

NAP2027 uzdevums [286] paredz zemes dzīļu resursu apzināšanu, kā arī vietējo resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un pārvaldīšanu

Nodrošināts rīcībpolitikas ietvars zemes dzīļu resursu ilgtspējīgai izmantošanai attiecībā uz kūdras resursiem[9], lai kūdras resursu izmantošanas attīstību saskaņotu ar klimata politikas un dabas resursu ilgtspējīgas pārvaldības prasībām.

Ar 2025. gada 3. aprīļa grozījumiem likumā *"Par zemes dzīlēm"* valdība ir īstenojusi nozīmīgu soli administratīvā sloga mazināšanā derīgo izrakteņu ieguves jomā. Grozījumi paredz būtisku atvieglotu procedūru ieviešanu: no 2025. gada 1. jūlija vairs netiek izsniegtas dabas resursu lietošanas atļaujas, savukārt no 2026. gada 1. jūlija pašvaldībām vairs nebūs jāizsniedz bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas.

NAP2027 uzdevums [287] paredz radīto atkritumu un apglabājamo atkritumu apjoma samazināšanu, kā arī augstāku atkritumu pārstrādes īpatsvaru.

Par raksturojošiem indikatoriem šā uzdevuma izpildes novērtēšanā norādāmi "Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju" un "Sadzīves atkritumu pārstrādes līmenis". Šie indikatori atspoguļo sabiedrības gatavību mainīt paradumus, kā arī infrastruktūras pieejamību aprites ekonomikas principu ieviešanā. Nozīmīgi ir uzsvērt sabiedrības vēlmi dzīvot tīrā un sakoptā vidē. Tomēr starp šo vēlmi un reālu rīcību tās īstenošanai bieži pastāv būtiska plaisa – cilvēki vēlas redzēt sakoptu vidi, taču ne vienmēr ir gatavi paši iesaistīties tās uzturēšanā vai

[9] 24.11.2020. MK rīkojums Nr. 696 "Par Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādnēm 2020.–2030. gadam".

mainīt savus paradumus. Indikators – radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju (skatīt 32. attēlu) – parāda pieaugošu dinamiku. Tas varētu būt saistīts gan ar paradumu maiņu (īpaši – ar attālināto iepirkšanos Covid-19 pandēmijas laikā), gan ar uzlabotu atkritumu uzskaites metodiku.

32. attēls. Radītais sadzīves atkritumu daudzums uz iedzīvotāju (kg)

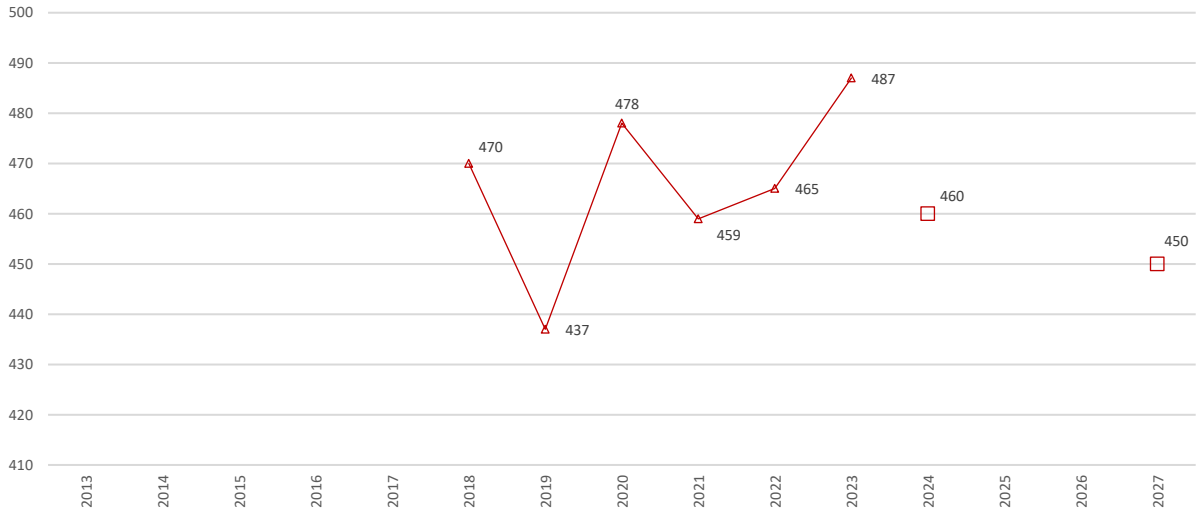

Datu avots: CSP, LVĢMC

Savukārt indikators – sadzīves atkritumu pārstrādes līmenis – ir sasniedzis 50 % atzīmi un saglabājas stabils, tas var liecināt par nepietiekamām pārstrādes jaudām vai specializāciju noteiktu materiālu plūsmu apstrādē, kas ir ekonomiski pamatota. Uzdevuma ietvaros ir būtiski ne tikai panākt resursu efektīvu izmantošanu un samazināt vides piesārņojumu, bet arī samazināt atkarību no primārajām izejvielām un veicināt jaunu uzņēmējdarbības modeļu attīstību pārstrādes jomā. Pārorientējot atkritumu apsaimniekošanas sistēmu uz aprites ekonomikas principiem, Latvija ne tikai stiprina savu vides un ekonomisko noturību, bet arī nodrošina atbilstību ES vides prasībām un klimata mērķiem.

Apstiprināts Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāns 2021.–2028. gadam. Plāna mērķis ir samazināt sadzīves atkritumu apjomu, ievērojami palielināt pārstrādes un reģenerācijas īpatsvaru, kā arī samazināt apglabājamo atkritumu daudzumu poligonos, nosakot konkrētas sasniedzamās vērtības. Īpašs uzsvars likts uz bioloģiski noārdāmo atkritumu, pārtikas atkritumu un notekūdeņu dūņu apsaimniekošanas uzlabošanu, kā arī dalītās atkritumu savākšanas sistēmas paplašināšanu visā valstī.

Plānā ietverta arī pārtikas atkritumu rašanās novēršanas valsts programma, tostarp pārtikas ziedošanas mehānismu pilnveidošanas instrumenti. Paralēli tiek īstenotas sabiedrības informēšanas un izglītošanas kampaņas, lai veicinātu sabiedrības uzvedības maiņu un izpratni par atkritumu ietekmi uz vidi.

Īstenota atkritumu apsaimniekošanas reģionu reforma, pārejot no 10 uz 5 reģioniem, lai uzlabotu sistēmas efektivitāti un nodrošinātu mērķtiecīgu investīciju plānošanu un infrastruktūras attīstību. Attīstīti priekšnosacījumi pārstrādes kapacitātes palielināšanai, tostarp veicinot kompostēšanas, biogāzes ieguves un atkritumu šķirošanas tehnoloģiju ieviešanu.

Ieviesta depozīta sistēma, kas īsteno vidi saudzējošu politiku, nodrošinot izlietotā dzērienu iepakojuma savākšanu, pārstrādi un atkārtotu lietošanu. Tās darbība balstās uz finansiālu stimulu – depozīta maksu, ko iedzīvotāji saņem atpakaļ, nododot iepakojumu depozīta punktos.

Lai uzlabotu atkritumu apsaimniekošanas sistēmu, tostarp šķirošanas infrastruktūras attīstību, otrreizējo izejvielu tirgus veidošanu un būvniecības materiālu atkārtotas

izmantošanas risinājumus, notiek darbs pie *LIFE* integrētā projekta "Atkritumi kā resursi Latvijā – reģionālās ilgtspējas un aprites veicināšana, ieviešot atkritumu kā resursu izmantošanas koncepciju".

Lai samazinātu poligonos noglabājamo atkritumu apjomu, veicinātu otrreizējo izejvielu izmantošanu un attīstītu jaunas pārstrādes tehnoloģijas, *LIFE* projekta ietvaros tika pilotēta jaunas iekārtas un patentēta tehnoloģija, kas ļauj no atkritumiem iegūt kurināmo – sintēzes gāzi.

Ar ES fondu finansējuma atbalstu tiek īstenoti pasākumi atkritumu pārstrādes iekārtu un šķirošanas infrastruktūras attīstībai. Šie ieguldījumi ir vērsti uz sistēmas kapacitātes palielināšanu un tehnoloģisko modernizāciju, kas ļaus būtiski kāpināt un paplašināt šķiroti savākto un – secīgi – arī pārstrādāto atkritumu apjomu. Atkritumu apsaimniekošanas reģionālajos centros top sabiedrības izglītības centri, lai veicinātu atbildīgu rīcību, vides apziņu un mudinātu radīt mazāk atkritumu.

Tiek īstenoti pasākumi atkritumu pārstrādes iekārtu un šķirošanas infrastruktūras attīstībai. Šie ieguldījumi ir vērsti uz sistēmas kapacitātes palielināšanu un tehnoloģisko modernizāciju – tas ļaus būtiski kāpināt un paplašināt šķiroti savākto atkritumu apjomu.

Tiek īstenoti arī vairāki *Interreg* programmas projekti, kas sniedz ieguldījumu vides politikas mērķu sasniegšanā. Viens no nozīmīgākajiem projektiem ir *CLEAN Beach*, kura mērķis ir uzlabot mikroplastmasas monitoringu un sabiedrības izpratni par plastmasas piesārņojuma ietekmi uz piekrastes vidi. Projekts veicina preventīvus pasākumus, kas palīdz samazināt atkritumu nonākšanu dabā, īpaši – jūras un piekrastes ekosistēmās.

Lai sekmētu atkritumu pārstrādes kapacitātes pieaugumu un veicinātu sekundāro izejvielu izmantošanu, nepieciešama ciešāka sadarbība ar zinātnes sektoru inovatīvu un izmaksu ziņā efektīvu tehnoloģisko risinājumu izstrādē. Vienlaikus būtisks potenciāls ir ražotāju atbildības sistēmu pilnveidei, motivējot uzņēmumus izvēlēties videi draudzīgus materiālus preču un produktu ražošanā, tādējādi mazinot vides piesārņojumu un veicinot aprites ekonomikas principu ieviešanu.

NAP2027 uzdevums [288] paredz vēsturiski piesārņoto teritoriju attīrīšanas un atjaunošanas darbus, lai uzlabotu vides kvalitāti – augsnes, gruntsūdeņu, pazemes un virszemes ūdeņu stāvokli.

Izvēlētais politikas rezultāta indikators – augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvars – vērtējams sinerģijā ar radīto bīstamo atkritumu daudzumu. Ja šādi atkritumi netiek pienācīgi apsaimniekoti (piemēram, ja tie nonāk vidē caur noplūdēm vai nepietiekami attīrītiem notekūdeņiem), tie var piesārņot gruntsūdeņus, upes, ezerus un citus ūdensobjektus, apdraudot gan ekosistēmas, gan cilvēku veselību.

Latvijā ir veiksmīgi noslēdzies viens no vērienīgākajiem vides sanācijas projektiem – Inčukalna sērskābā gudrona dīķu attīrīšana. Projekts īstenots ar ERAF līdzfinansējumu, kopējām izmaksām pārsniedzot 29,7 milj. *euro*. Sanācijas darbi noslēdzās 2021. gadā, savukārt gudrona utilizācija pilnībā tika pabeigta 2023. gada nogalē. Vēsturiski piesārņoto Inčukalna sērskābā gudrona dīķu sanācijas rezultātā atjaunota zeme 5 ha platībā, kas aptver abu piesārņojuma avotu (dīķu) platību, kurā veikti sanācijas darbi, bet kopējā zemes platība, kas atgriezusies saimnieciskajā apritē, ir aptuveni 8,4 ha. Sanācijas pasākumi ietvēra piesārņojuma avotu likvidēšanu, pazemes ūdeņu attīrīšanu, augsnes rekultivāciju un bīstamo vielu utilizāciju.

Uzsākts darbs pie Latvijas un Šveices sadarbības programmas 2019.–2029. gada perioda programmas "Vēsturiski piesārņoto vietu sanācija". 2025. gada 10. jūlijā parakstīta KEM un Valsts vides dienesta vienošanās par projekta "Vēsturiski piesārņotās vietas sanācija Aizkrauklē" īstenošanu.

NAP2027 uzdevums [289] paredz bioloģiskās daudzveidības aizsardzības sistēmas pilnveidošanu, izstrādājot zinātniski pamatotus bioloģiskās daudzveidības

saglabāšanas mērķus un rādītājus un īstenojot pasākumus labvēlīga ES un nacionālas nozīmes biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai Latvijā.

Latvija, pateicoties lielajam mežu īpatsvaram, salīdzinoši zemajai urbanizācijai un dabas daudzveidībai, bieži tiek dēvēta par vienu no "zaļākajām valstīm" Eiropā. Taču pēdējos gados dati un vides indikatori liecina, ka šis tēls neatbilst realitātei. Samazinās bioloģiskās daudzveidības vērtības, un vairākas sugas un biotopi ir nonākuši apdraudētā stāvoklī.

Par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas raksturojošiem indikatoriem ir noteikti lauku putnu indekss un meža putnu indekss, kas sniedz informāciju par putnu populāciju izmaiņām. Minēto indikatoru vērtības var ietekmēt gan pieaugošā saimnieciskās darbības intensitāte, gan citi vides faktori. Ikgadējo monitoringu dati liecina par esošās saimnieciskās darbības un attīstības ietekmi uz dabas vērtībām, turklāt iezīmē negatīvu tendenci. Šobrīd abos putnu indeksos ir novērojams mērens samazinājums salīdzinājumā ar bāzes vērtību.

Putnu populāciju samazināšanās tendences novērojamas arī ES – ilgtermiņa tendences liecina, ka starp 1990. un 2022. gadu putnu indekss ir samazinājies par 14 %[10], kas liecina par ievērojamu bioloģiskās daudzveidības samazināšanos Eiropā. Ņemot vērā līdzšinējās tendences, lauku putnu indeksa (skatīt 33. attēlu) un meža putnu indeksa mērķa vērtība 2027. gadā, visticamāk, netiks sasniegta arī Latvijā.

33. attēls. Lauku putnu indekss, %

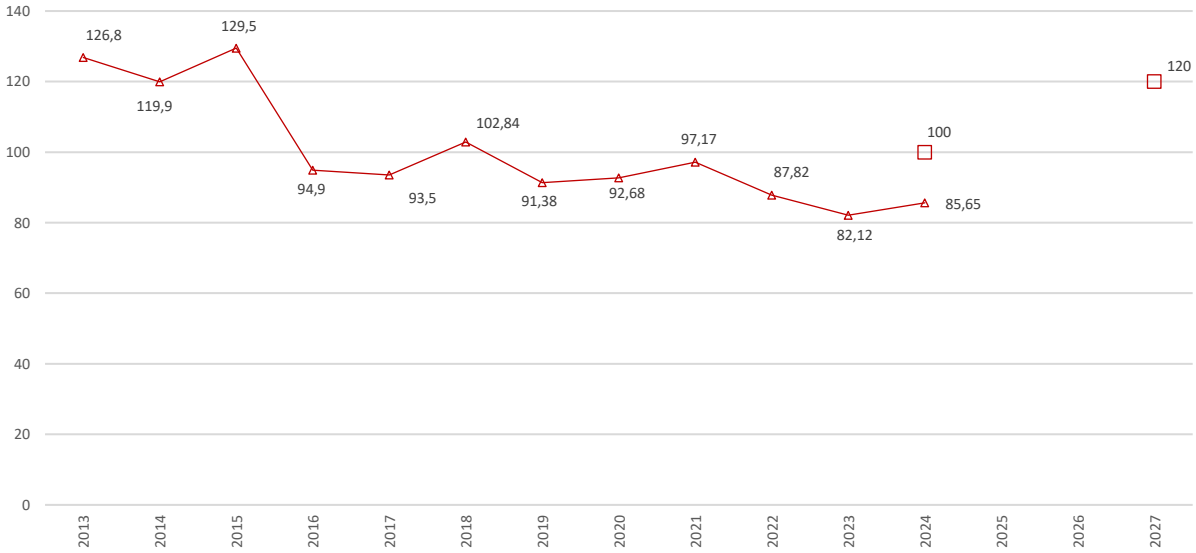

Datu avots: DAP

Lai iegūtu pilnīgu un detalizētu informāciju par Latvijas dabas vērtībām[11], efektīvi pārvaldītu tās un plānotu teritoriju saimniecisko darbību, ar ES fondu finansējuma atbalstu pirmo reizi Latvijā veikta vērienīga dabas vērtību apzināšana – ES nozīmes aizsargājamo biotopu kartēšana jeb Dabas skaitīšana[12]. Dabas skaitīšanas mērķis bija inventarizēt Latvijā sastopamās dabas vērtības, nosakot to izplatību un kvalitāti, digitalizējot un padziļināti analizējot datus. Kopumā ES nozīmes biotopi konstatēti 670 481 ha platībā, t. i., 10,3 % valsts teritorijas. Dabas skaitīšanas laikā Latvijā atklātas 52 jaunas sugas. Daļa no jaunatklātajām sugām ir retas ne tikai Baltijas, bet arī Eiropas mērogā. Apsaimniekošanas un aizsardzības

[10] https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/common-bird-index-in-europe

[11] Dabas vērtības: dabas ainavas ar zālājiem, mežiem, purviem, jūras piekrasti un kāpām, upēm, ezeriem, iežu atsegumiem un sugu daudzveidību tajās.

[12] Eiropas Savienības nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanā izmantots 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" ietvaros atbalstītais projekts "Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā".

plānošanai Dabas skaitīšanas ietvaros izstrādāti pieci sugu un 25 īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plāni.

MK apstiprināts informatīvais ziņojums "Par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai" (24-TA-250). Turpmākie soļi dabas aizsardzības sistēmas attīstībai ir regulējuma pilnveide aizsardzības kvalitātes uzlabošanai, kā arī priekšlikumu izstrāde ES bioloģiskās daudzveidības stratēģijas mērķu izpildei – kā Latvijā nodrošināt bioloģiskās daudzveidības aizsardzību līdz 30 % valsts teritorijas, tostarp līdz 2030. gadam ietverot 10 % stingri aizsargāto platību.

Atbilstoši Dabas atjaunošanas regulai[13] Latvijai jāizstrādā nacionālais dabas atjaunošanas plāns, paredzot dažādu pasākumu īstenošanu ar mērķi uzlabot un atjaunot dabas stāvokli.

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (turpmāk – ĪADT) ir noteiktas, lai aizsargātu dabas vērtības un saglabātu bioloģisko daudzveidību. Latvijā ir izveidotas 333 *Natura 2000* teritorijas, un katrai no tām ir noteikti juridiski saistoši izveidošanas mērķi (sugu un biotopu uzskaitījums, kuru aizsardzībai ir izveidota katra *Natura 2000* teritorija). Lai nodrošinātu dabas vērtību aizsardzību atbilstoši ES prasībām, kā arī turpinot *Natura 2000* teritoriju tīkla pilnveidošanu, ir izveidoti 110 jauni dabas liegumi, paplašināti 10 esošie dabas liegumi un izveidota jauna ĪADT – aizsargājamo ainavu apvidus "Koknese–Odziena".

LIFE integrētā projekta "Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija" (turpmāk – *LIFE-IP* "LatViaNature") ietvaros pirmo reizi Latvijā dabas eksperti un zinātnieki izstrādājuši zinātniski pamatotus, izmērāmus, kvantitatīvus rādītājus – biotopu un sugu (izņemot putnus) aizsardzības mērķus. Aizsardzības mērķi noteikti, lai nodrošinātu biotopu un sugu labvēlīgu aizsardzības stāvokli, t. i., lai tie spētu pastāvēt ilgtermiņā. Aizsardzības mērķi *Natura 2000* teritoriju līmenī un valsts līmenī izstrādāti sešām biotopu jeb dzīvotņu grupām (jūras piekrastes, smiltāju un virsāju biotopi; zālāju un krūmāju biotopi; atsegumi un alas; saldūdeņu biotopi; mežu biotopi; purvu un avotu biotopi) un piecām sugu grupām (zīdītāji, abinieki un rāpuļi, augi, bezmugurkaulnieki, zivis (ietver 118 sugu)).

LIFE-IP "LatViaNature" projekta ietvaros tiek īstenoti pasākumi biotopu un sugu dzīvotņu atjaunošanai, īpašu uzmanību pievēršot **invazīvo sugu profilaksei un pārvaldībai,** ietverot invazīvo sugu pārvaldības sistēmas pārskatīšanu un uzlabošanu un jaunu pieeju un metožu izstrādi invazīvo sugu ierobežošanā un iznīcināšanā. Pasākumos ietverot invazīvo augu sugu (piemēram, Kanādas zeltgalvītes, puķu spriganes un krokainās rozes) iznīcināšanu pilotteritorijās vairāk nekā 110 ha platībā, uzlabojot bioloģiskās daudzveidības monitoringa sistēmu, kā arī metožu efektivitātes analīzi, būs iespējams 2027. gadā sagatavot zinātniski pamatotas vadlīnijas invazīvo[14]. Arī ar ES fondu atbalstu pašvaldībām tiek sniegts atbalsts invazīvo sugu ierobežošanai publiskajās teritorijās.

NAP2027 uzdevums [290] paredz aizsargājamo biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa uzlabošanas pasākumu īstenošanu saskaņā ar zinātniski pamatotiem sugu un biotopu aizsardzības un dabas aizsardzības plāniem.

Neraugoties uz to, ka ĪADT platību īpatsvars 2024. gadā ir sasniedzis 18,7 %, zemes apsaimniekošanas politika ar lielāku intensitāti sniedz negatīvu ietekmi uz dabas vērtību saglabāšanu teritorijās, kas paredzētas aktīvai saimnieciskajai darbībai.

Īstenojot gan ES fondu, gan nacionālo finanšu instrumentu projektu aktivitātes un ieviešot sugu un biotopu aizsardzības plānos un īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas

[13] Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2024/1991(2024.gada 24.jūnijs) par dabas atjaunošanu un ar ko groza Regulu (ES) 2022/869 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401991

[14] Dabas aizsardzības pārvaldes projekts LatViaNature īsteno vēsturiski lielāko pētījumu par invazīvo sugu ierobežošanu Latvijā | Dabas aizsardzības pārvalde

aizsardzības plānos paredzētos pasākumus, **veikta ES nozīmes biotopu un sugu dzīvotņu atjaunošana vai stāvokļa uzlabošana**. Kā būtiskākais projekts norādāms ES Kohēzijas fonda projekts "Apsaimniekošanas pasākumu veikšana īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai". To īstenoja Dabas aizsardzības pārvalde kā galvenais projekta ieviesējs kopīgi ar partneri – akciju sabiedrību "Latvijas Valsts meži", un tajā iesaistījās vietējās pašvaldības un akciju sabiedrība "Latvijas Valsts ceļi".

ES Kohēzijas fonda projekta "Apsaimniekošanas pasākumu veikšana īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos biotopu un sugu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai" īstenošanas ietvaros[15] veikti ES nozīmes biotopu un sugu dzīvotņu atjaunošanas pasākumi vismaz 1706 ha kopplatībā, nodrošinot, ka kopējā projekta īstenošanas rezultātā labvēlīgi ietekmētā ES nozīmes biotopu un sugu dzīvotņu kopplatība sasniedz vismaz 13 800 ha, kā arī sniegts ieguldījums labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanā astoņu ES sugu dzīvotņu[16] stāvokļa uzlabošanai. Sniegts ieguldījums labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanā vismaz 20 ES nozīmes biotopiem. Veikta ES nozīmes biotopu un/vai sugu dzīvotņu atjaunošana 30 *Natura 2000* teritorijās[17], kā arī veikta ES nozīmes sugu dzīvotņu atjaunošana 13 aizsargājamās alejās[18]. Ar jaunā ES fondu plānošanas perioda atbalstu tiek turpinātas investīcijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānu izstrādei, kā arī veiktas darbības dabas aizsardzības un bioloģiskās daudzveidības uzlabošanai, īstenojot sauszemes, piekrastes un saldūdens ekosistēmu aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus *Natura 2000* teritorijās un tām piegulošajās teritorijās atbilstoši spēkā esošajiem sugu vai biotopu aizsardzības plāniem. Pasākumu īstenošanas rezultātā plānots nodrošināt aizsardzības un atjaunošanas pasākumus *Natura 2000* teritorijās vismaz 76 004 ha platībā, kā arī atjaunot dabiski degradētas ekosistēmas vismaz 12 561 ha platībā, tai skaitā uzlabot purvu un ar to saistīto ekosistēmu stāvokli, sniedzot ieguldījumu Dabas atjaunošanas regulas prasību izpildē.

Ar Latvijas vides aizsardzības fonda finansējuma atbalstu veikti sugu un biotopu stāvokļa uzlabošanas pasākumi un bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošanas pasākumi vismaz 360 ha kopplatībā.

LIFE programmas "Daba un bioloģiskā daudzveidība" apakšprogrammā kopš 2021. gada Latvijā tiek īstenoti trīs projekti ar piesaistīto ES finansējumu aptuveni 11 milj. *euro* apmērā, sniedzot ieguldījumu aizsargājamo biotopu un sugu aizsardzības pasākumu īstenošanā Latvijā, tostarp atjaunojot biotopus, uzlabojot sugu dzīvotņu kvalitāti, pilnveidojot zinātniski pamatotas apsaimniekošanas pieejas un stiprinot dabas aizsardzības politikas plānošanas procesus un praksi.

NAP2027 uzdevums [291] paredz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas pasākumu integrēšanu tautsaimniecības nozarēs, jo īpaši lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarēs, īstenojot ilgtspējīgu dabas resursu apsaimniekošanu un zaļās infrastruktūras izmantošanu, vienlaikus nodrošinot bioloģiskās un ainavu daudzveidības aizsardzību un vērtības celšanu.

---

[15] https://www.daba.gov.lv/lv/media/19674/download?attachment

[16] Mednis *Tetrao urogallus*, lapkoku praulgrauzis *Osmoderma barnabita*, purva mātsakne *Angelica palustris*, smiltāja neļķe *Dianthus arenarius ssp. arenarius*, Igaunijas rūgtlape *Saussurea alpina ssp. esthonica*, Sibīrijas mēlziede *Ligularia sibirica*, meža silpurene *Pulsatilla p*atens, Lēzela lipare *Liparis loeselii*.

[17] Krustkalnu dabas rezervātā, Teiču dabas rezervātā, Grīņu dabas rezervātā, Gaujas Nacionālajā parkā, Slīteres Nacionālajā parkā, Ķemeru Nacionālajā parkā, Rāznas Nacionālajā parkā, dabas liegumos: "Augstroze", "Lielupes grīvas pļavas", "Lielupes palienes pļavas", "Lubāna mitrājs", "Liepājas ezers", "Ovīši", "Posolnīca", "Tosmare", "Sakas grīņi", "Randu pļavas", "Vecdaugava", "Ventas ieleja", "Zušu–Staiņu sēravoti", "Ziemeļu purvi", "Užava", "Melturu sils", "Ances purvi un meži", "Kreiču purvs", dabas parkos: "Abavas senleja", "Engures ezers", "Driksnas sils", "Numernes valnis", aizsargājamo ainavu apvidū "Ziemeļgauja".

[18] Bukaišu aleja, Lielauces ozolu aleja, Iecavas alejas, Vecmoku alejas, Jaunmoku aleja, Blankenfeldes muižas aleja, Lielplatones muižas liepu aleja, Kalētu liepu aleja, Popes muižas alejas, Bēnes aleja, Elejas alejas, Raiskuma aleja, Lubānas–Meirānu aleja.

Dabas skaitīšanas noslēgumā atbilstoši MK apstiprinātajam informatīvajam ziņojumam "Par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai" sagatavots izvērtējums par biotopu kartēšanas rezultātu ietekmi uz tautsaimniecību. Ziņojumā uzsvērts, ka biotopu aizsardzība ir būtiska ne tikai vides, bet arī ekonomiskās attīstības kontekstā un ka nepieciešama līdzsvarota pieeja, kas vienlaikus nodrošina dabas vērtību saglabāšanu un saimnieciskās darbības iespējas.

Lai pilnveidotu esošo kompensāciju sistēmu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, sagatavots informatīvais ziņojums, kurā ietverti risinājumi, tai skaitā par iespējamiem finanšu avotiem kompensāciju segšanai un priekšlikumiem turpmākai rīcībai jaunu kompensācijas veidu noteikšanai. Turpinās darbs pie jauna kompensāciju veida noteikšanas, veicot grozījumus likumā "Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās". Kā jauns kompensāciju veids tiek izvērtēta zemes maiņa. Šis priekšlikums ir būtisks, lai nodrošinātu zemes īpašnieku motivāciju sadarboties dabas aizsardzības mērķu sasniegšanā un mazinātu sociālekonomiskās sekas.

Lai veicinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, KLP SP ietvaros tiek sniegts ikgadējs platībatkarīgais atbalsts par ES nozīmes zālāju biotopu un putniem nozīmīgu dzīvotņu uzturēšanu. Papildu atbalsts tiek nodrošināts arī potenciāli ekoloģiski nozīmīgu zālāju saglabāšanai un to ekstensīvai apsaimniekošanai, veicinot ilgtspējīgu zemes izmantošanu un dabas vērtību saglabāšanu. Šī pieeja pozitīvi ietekmē biotopu aizsardzību, uzlabo dzīvotņu kvalitāti un veicina lauksaimnieku iesaisti dabas saglabāšanā, radot līdzsvaru starp vides mērķiem un saimniecisko darbību. Tiek sniegti arī platībatkarīgie maksājumi privātajiem mežu īpašniekiem par ierobežotu vai aizliegtu mežsaimniecisko darbību, kas vērsta uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu.

Lauksaimniecības pielāgošana vides aizsardzības mērķiem kļūst arvien nozīmīgāka, īpaši ņemot vērā klimata pārmaiņu ietekmi un ūdens kvalitātes saglabāšanas nepieciešamību. Sniegts atbalsts tādu mitrāju izbūvei, kuri spēj uztvert virszemes noteci no lauksaimniecībā izmantotajām platībām, samazinot ūdens piesārņojumu ar barības vielām un citiem piesārņotājiem. Vienlaikus šie mitrāji kalpo kā nozīmīgas dzīvotnes ūdensputniem un niedrāju putniem, veicinot sugu daudzveidību. Zaļās infrastruktūras elementi tiek veidoti tā, lai nodrošinātu piemērotus apstākļus putnu ligzdošanai un to aizsardzībai, tādējādi integrējot dabas aizsardzības principus lauksaimniecības ainavā.

Zivsaimniecības politikā uzmanība tiek pievērsta Programmā zivsaimniecības attīstībai 2021.–2027. gadam ietvertajiem pasākumiem, kas veicina ar saimniecisko darbību līdzsvarotu ekosistēmu atjaunošanos un nodrošina nozares dzīvotspēju ilgtermiņā, kā arī ūdens bioloģisko resursu atjaunošanu un saglabāšanu. Atbalsts 40,28 km^2 platībā veicinājis laba vides stāvokļa saglabāšanu, līdzsvarojot ilgtspējīgu saimniecisko darbību ar bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu funkcionalitāti. Atbalsts tiek sniegts arī zivju migrācijas šķēršļu novēršanai ūdenstecēs. Kopumā atbalsts piešķirts 256 projektiem ar kopējo publisko finansējumu 26,5 milj. *euro* apmērā.

Lai kompensētu cilvēka saimnieciskās darbības radīto negatīvo ietekmi uz zivju resursiem Latvijas iekšējos publiski pieejamos ūdeņos, īstenots Zivju resursu mākslīgās atražošanas plāns 2021.–2024. gadam. Tā ietvaros publiski pieejamie ūdeņi papildināti ar vismaz 55 milj. nēģu kāpuru, zivju mazuļu un smoltu ar mērķi kompensēt zivju resursu zaudējumus, kā arī nodrošināt to ilgtermiņa uzturēšanu izmantojamā līmenī un atjaunošanos.

NAP2027 uzdevums [292] paredz sabiedrības uzvedības modeļu un paradumu maiņu un izpratnes veidošanu par vidi un ilgtspējīgu dabas resursu apsaimniekošanu.

Ilgtspējīga un klimatnoturīga attīstība nav iespējama bez sabiedrības aktīvas līdzdalības un atbalsta. Informētība un izpratne par cilvēka radītā piesārņojuma ietekmi ir priekšnosacījums ilgtspējīgai rīcībai un sabiedrības iesaistei klimata pārmaiņu mazināšanā.

Tāpēc politikas veidotājiem jāmeklē mērķtiecīgi sabiedrības izglītošanas un komunikācijas veidi par vides jautājumiem, pielāgojot to dažādām sabiedrības un vecuma grupām, izmantojot gan formālās, gan neformālās izglītības kanālus, kā arī digitālos rīkus un sabiedriskās kampaņas.

Lai veicinātu videi draudzīgu dzīvesveidu, atbildīgu patēriņu un resursu taupīgu izmantošanu, nozaru ministrijas ir īstenojušas daudzveidīgus izglītojošus un informatīvus pasākumus – organizētas vides izglītības kampaņas skolās, sabiedriskās informēšanas aktivitātes par atkritumu šķirošanu, ūdens un enerģijas taupīšanu, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, veselīga uztura paradumiem un dzīves veidu. Šīs aktivitātes bieži tiek īstenotas sadarbībā ar pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām, vides izglītības centriem un dažādām komunikācijas platformām.

Piemēram, ikgadējās "Meža dienas" visā Latvijā pulcē tūkstošiem dalībnieku, piedāvājot interaktīvas darbnīcas, pārgājienus un izzinošas aktivitātes, kas veicina izpratni par meža ekosistēmu nozīmi un ilgtspējīgas apsaimniekošanas principiem. Notiek arī "Lauku dienas", kuru mērķis ir veicināt zināšanu apmaiņu starp lauksaimniekiem, pētniekiem un politikas veidotājiem. Šie pasākumi notiek visā Latvijā un aptver dažādas tēmas, piemēram, emisiju samazināšana lopkopībā, bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, kaitīgo organismu ierobežošana integrētajā augu aizsardzībā.

Papildus tam tiek organizēti izglītojoši pasākumi skolēniem (piemēram, "Meža ABC" un "Zaļā klase"), kuros bērni un jaunieši praktiski iepazīst dabas procesus, mežsaimniecību un vides aizsardzību. Valsts meža dienests sadarbojas ar izglītības iestādēm un pašvaldībām, organizējot spēles, viktorīnas un izglītojošas nodarbības, kas veicina sabiedrības izpratni par dabas vērtību saglabāšanu, ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu un vides aizsardzību.

Muzeji un bibliotēkas informāciju par ilgtspējīgu attīstību, tajā skaitā klimata pārmaiņu samazināšanu, īpašu uzmanību pievēršot enerģētikas krīzei, iedzīvotājiem sniedz sadarbībā ar Kultūras ministriju, kura iestājusies ANO Kultūrā balstītas klimata rīcības draugu grupā un Eiropas Komisijas darba grupā par zaļās pārejas iedzīvināšanu kultūras un radošajās jomās,.

Programma "Piens un augļi skolai", nodrošinot regulāru augļu, dārzeņu un piena produktu piegādi izglītības iestādēs, veicina veselīga uztura paradumu veidošanu bērnos. 2025./2026. mācību gadā programmā piedalās vairāk nekā 270 tūkst. bērnu 1335 skolās un pirmsskolās. Pētījumi liecina, ka bērnu augļu un dārzeņu patēriņš ir pieaudzis. Programmas efektivitāte ir cieši saistīta ar ģimenes iesaisti un papildinošām izglītojošām aktivitātēm skolās, kas kopā veido pamatu ilgtermiņa uzvedības maiņai uztura jomā.

Lai stiprinātu sabiedrības izpratni par vides aizsardzības nozīmi un veicinātu ilgtspējīgu attieksmi pret dabu jau agrīnā vecumā, pilnveidota nacionālas nozīmes vides informācijas un izglītības centru infrastruktūra, īstenojot trīs jaunu, mūsdienīgu un daudzfunkcionālu nacionālas nozīmes vides informācijas un izglītības centru izbūvi (Latvijas Nacionālajā dabas muzejā, Nacionālajā botāniskajā dārzā Salaspilī un Rīgas Nacionālajā zooloģiskajā dārzā), lai veicinātu sabiedrības izpratni par bioloģiskās daudzveidības nozīmību un cilvēku un dabas mijiedarbību.

Dabas aizsardzības pārvalde ir izveidojusi un uztur piecus dabas centrus, kuros izvietotas dažādas izglītojošas ekspozīcijas par bioloģisko daudzveidību, aizsargājamām dabas teritorijām, sugām un biotopiem un tiek organizētas dabas izglītības nodarbības skolēniem, studentiem un pieaugušajiem. Ar ES fondu atbalstu uzsākta Gaujas Nacionālā parka un Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta dabas un vides izglītības centru būvju un ar tiem saistītās infrastruktūras pārbūve un atjaunošana, kā arī Ķemeru Nacionālā parka dabas centra un ar to saistītās infrastruktūras jaunbūve. Īstenojot dabas un vides izglītības centru attīstības projektus, plānota arī iekštelpu un ārtelpas pastāvīgo ekspozīciju izveide un paplašināšana, tostarp izglītojoša un informatīva satura izstrāde.

Lai sekmētu dabas izglītības pieejamību, ar *LIFE* programmas finansiālu atbalstu ir izveidota Mobilā dabas klase – mikroautobuss, kas pielāgots un aprīkots izbraukuma nodarbībām, padarot dabas izziņu pieejamāku, kā arī uzskatāmi demonstrējot atjaunīgās (saules) enerģijas izmantošanu mobilu pakalpojumu nodrošināšanā. Ar *LIFE* programmas atbalstu īstenoti arī plaši sabiedrības informēšanas un iesaistes pasākumi par vidi un ilgtspējīgu dabas resursu izmantošanu, tostarp "Pļavas festivāls", invazīvo sugu izskaušanas talkas, kā arī brīvprātīgo talkas Latvijas upju attīrīšanai.

Sadarbībā ar Pasaules dabas fondu tiek veiksmīgi īstenota talkošanas iniciatīva "Daru labu dabai", veicinot brīvprātīgo iesaisti biotopu atjaunošanas un sakopšanas darbos, kas vienlaikus ir arī dabas izglītības pasākums. Galvenie veiktie darbi – invazīvo sugu ierobežošana, zālāju apsaimniekošana (siena un niedru pļaušana un novākšana), upju straujteču attīrīšana, dižkoku atēnošana, dabas tūrisma infrastruktūras atjaunošana u. c.

Secinājumi

- Latvijas ceļš uz klimatneitralitāti ir izaicinājumu pilns, tomēr jāsecina, ka pakāpeniska tehnoloģiskā progresa ietekme, energoefektivitātes risinājumu ieviešana, kā arī ekonomikas atsaiste no fosilajiem resursiem notiek un tā ir sekmējusi **kopējā** tautsaimniecības **piesārņojuma samazināšanos**. Jānorāda gan, ka ne bioloģiskās daudzveidības atjaunošana, ne oglekļa piesaistes pieaugums nav panākams īstermiņā, jo šie procesi prasa ilgstošu ekosistēmu atjaunošanu, ilgtspējīgu zemes izmantošanu, kā arī visas sabiedrības iesaisti.
- Uzņēmēji aktīvi izmanto ES fondu iespējas, lai attīstītu un modernizētu ražošanas procesus, veicinātu oglekļa mazietilpīgāku un aprites ekonomikas ražošanu un pārietu uz atjaunīgo energoresursu izmantošanu. Arī valsts pārvalde iesaistās energoefektivitātes mērķu kāpināšanā un sabiedrības izglītošanā par videi draudzīgiem paradumiem, veicinot ilgtspējīgu valsts attīstību ilgtermiņā.
- Rādītāji, kas ilustrē plānoto dabas daudzveidības saglabāšanas progresu, joprojām nav apmierinoši, un tas norāda uz pastāvošiem izaicinājumiem bioekonomikas nozarē un zemes izmantošanas politikā. Nepietiekama ekosistēmu atjaunošana, intensīva lauksaimniecība un mežizstrāde apgrūtina bioloģiskās daudzveidības uzlabošanos, tādēļ nepieciešama **vienota** politiskā līderība un skaidri vēstījumi, lai ekonomisko attīstību līdzsvarotu ar dabas kapitāla saglabāšanu, kā arī noteiktu pietiekamas kompensācijas par dabas vērtību aizsardzību.
- Kopumā rīcības virziena mērķa rādītāji pamato **sabiedrības kopīgo vēlmi** dzīvot tīrā vidē, lepoties ar dabas pieejamību un tās daudzveidību, kā arī ar tīriem ūdeņiem, un patērēt vietēji ražotu pārtiku. Šīs pamatvērtības ir dziļi iesakņojušās sabiedrībā un attiecas ne tikai uz lauku teritorijām, bet arī uz pilsētvidi, kur tīra gaisa, zaļo zonu un ilgtspējīgas infrastruktūras nodrošināšana ir pamats sabiedrības veselībai, kā arī dzīves vides kvalitātei un tās pievilcībai.
- Vienlaikus sabiedrībā joprojām ir novērojama polarizācija attiecībā uz Eiropas *Zaļā kursa* mērķu sasniegšanas **svarīgumu**, tāpēc izšķiroša loma ir vienotai un caurspīdīgai politiskajai rīcībai, lai nodrošinātu taisnīgu pāreju un panāktu sabiedrības uzticību klimatneitralitātes un *Zaļā kursa* politikai.

Priekšlikumi

- Plānoto vides, klimata, enerģētikas un dabas mērķa vērtību sasniegšanā nepieciešams mērķtiecīgs atbalsts pasākumiem ar pierādītu efektivitāti. Būtiski ir nošķirt iniciatīvas, kuru ietekme uz šo mērķu sasniegšanu ir neitrāla vai nenosakāma, tādējādi mazinot zaļmaldināšanas riskus.

- Lai novērstu klimata politikas fragmentāciju, plānoto mērķa vērtību sasniegšanai nepieciešami starpnozaru pētījumi. Būtiski ir panākt, ka pētījumu rezultāti tiek apspriesti plašākā sabiedrības lokā – tas ir pamats informētībai par nākotnes attīstības scenārijiem un kvalitatīvām līdzdalības iespējām nākotnes politikas lēmumu pieņemšanas procesā. Turklāt, lai nodrošinātu objektīvu plānoto un īstenoto pasākumu efektivitātes novērtējumu, klimata politikas jomā noteiktās mērķa vērtības nebūtu grozāmas vidējā politikas plānošanas termiņā (septiņu gadu ciklā). Minētais nosacījums par klimata politikas noteiktību vidējā termiņā būtu jāņem vērā visām nozaru ministrijām, izstrādājot Latvijas Republikas nacionālo viedokli paušanai par jaunām ES politikas iniciatīvām.
- Vietējiem apstākļiem pielāgotas videi nekaitīgas tehnoloģiskās inovācijas, kā arī centieni integrēties globālajās vērtību ķēdēs nav īstenojami un sasniedzami bez Latvijas zinātnieku aktīvas līdzdalības. Nepieciešama mērķtiecīga zinātnes resursu koncentrēšana Latvijas uzņēmējdarbības vajadzībām, veicinot praksē orientētu pētījumu veikšanu, inovāciju ieviešanu un ciešāku sadarbību starp zinātniekiem, uzņēmējiem un politikas veidotājiem.
- Lai nodrošinātu NEKP mērķu izpildi, ir nepieciešams pārskatīt valsts atbalsta politiku un veidot atbalsta mehānismus ne tikai bezemisiju transportam, bet arī mazemisiju transportam.
- Prioritāri un būtiski jāpalielina finansējuma pieejamība projektiem, kas paredz Eiropas *Zaļā kursa* mērķa vērtību sasniegšanu un demonstrē izmērāmu ietekmi uz klimatneitralitāti, kritiskās infrastruktūras noturību, resursu efektivitāti/autonomiju un vides kvalitātes uzlabošanu, sasaistot atbalsta piešķiršanu ar pierādāmu atdevi.
- Nacionālie dabas aizsardzības mērķa rādītāji ar konkrētiem termiņiem jāintegrē tajos nozaru politikas plānošanas dokumentos, kas ietekmē bioloģisko daudzveidību.
- Dabas kapitāla atjaunošanas projekti jānosaka kā obligāta līdzsvara komponente katram bioekonomikas attīstības projektam, tādējādi nodrošinot, ka ekonomiskā izaugsme tiek īstenota saskaņā ar ekosistēmu saglabāšanu un bioloģiskās daudzveidības atjaunošanu.
- Sabiedrības izglītošanas un uzņēmēju atbildības veicināšanas pasākumiem jābūt gan plašākiem, gan mērķtiecīgāk orientētiem uz konkrētām mērķgrupām, lai paradumu maiņa un patēriņa izvēles notiktu motivēti un apzināti ar ilgtermiņa atbildību pret vidi un nākamajām paaudzēm.
- Vides un klimata politiku sadrumstalotība rada izaicinājumus uzņēmējdarbības attīstībai un noturībai. Ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā loma ir proaktīvām un datos informētām prognozēm, kas pamato ilgtermiņa attīstības potenciālu, tādējādi nošķirot politiskās ambīcijas no praktiski īstenojamiem risinājumiem, kas atbilst mazas ekonomikas kapacitātei un resursu iespējām. Valsts kancelejai sadarbībā ar nozaru ministrijām (datu turētāji) jāizstrādā proaktīvi valsts attīstības scenāriju prognozēšanas modeļi, kas laikus sniedz politikas plānotājiem un sabiedrībai informāciju par pārplūdes efektu riskiem vai labākajiem kompromisiem līdzsvarotas ilgtspējīgas attīstības sasniegšanā vides, ekonomikas un sociālajā dimensijā (piemēram, politiku alternatīvu salīdzināšana, konkrētu sabiedrības mērķgrupu novērtēšana).
- Jāsamazina akcīzes nodokļu atvieglojumi fosilajai degvielai, pārskatot tos līdz 2030. gadam, ja konkrētās nozares politika nesniedz līdzsvarotu ieguldījumu klimata vai dabas daudzveidības mērķa vērtību sasniegšanā.
- Zaļā budžetēšana jānosaka par obligātu valsts budžeta plānošanas principu, tādējādi novēršot zaļmaldināšanas riskus valsts attīstības plānošanā un ieviešanā.
- Dabas daudzveidības saglabāšanai ir cena, kas taisnīgi un caurspīdīgi integrējama kompensāciju mehānismos, lai nodrošinātu zemes īpašnieku un uzņēmēju līdzdalību dabas vērtību aizsardzībā.
- Valsts kancelejai jānodrošina daudzveidīgi sabiedrības iesaistes mehānismi plašākās diskusijās par valsts progresu un izaicinājumiem ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā, nodrošinot dažādām mērķgrupām viegli uztveramu informāciju un līdzdalību kopīgu

risinājumu meklēšanā, tādējādi veicinot izpratni par ilgtspējīgas attīstības politikas integritāti un lokālu risinājumu piemēriem (Latvijā vai citās ES dalībvalstīs), kas īstenojami indivīdu līmenī.

Rīcības virziens "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi"

Rīcības virziena mērķis transporta un sakaru jomā ir izveidot integrētu un ilgtspējīgu transporta sistēmu, kas nodrošina gan vietējo sasniedzamību, gan arī starptautisko savienojamību, nodrošināt ES savienojamības mērķiem atbilstošu platjoslas elektronisko sakaru infrastruktūru.

Rīcības virziena mērķis digitalizācijas jomā ir īstenot publiskās pārvaldes digitālo transformāciju, nodrošināt organizatorisko un tehnoloģisko ekosistēmu, kas kalpo kopīgas vērtības radīšanai, inovācijām un lietotājorientētai pieejai publisko pakalpojumu sniegšanā fiziskajā un digitālajā vidē.

Rīcības virziena mērķis enerģētikas jomā ir atbalstīt pieejamus, inovatīvus un energoefektīvus risinājumus energoapgādē, panākot lielāku pašnodrošinājumu un attīstot izkliedēto enerģijas ražošanu.

Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr. 16.

Tabula Nr. 16.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[302] Transporta infrastruktūras indekss	52/57,3 (2019)	N/A	52/58	52/58,5	N/A
[303] Dzelzceļa pasažieru īpatsvars sabiedriskā transporta pārvadājumos, %	7,38 (2017)	10,2 (2024)	8	12	↑
[304] No AER saražotās enerģijas īpatsvars transportā, %	4,73 (2018)	8,78 (2024)	4,69	5,85	↑
[305] Nulles emisiju transportlīdzekļu īpatsvars visu transportlīdzekļu skaitā, %	0, 05 (2017)	0,8 (2024)	0,5	2	↑
[306] Ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaita samazinājums, %	0 (2020)	20 (2024)	12	35	↑
[307] Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI), vieta	17 (2019)	N/A	15	13	N/A
[308] Enerģijas trilemmas indekss, vieta	22 (2019)	19 (2023)	20	18	↑
[309] No AER saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, %	39,02 (2017)	45,54 (2024)	44,9	47,5	↑
[310] Uzkrātais (kumulatīvais) gala enerģijas ietaupījumu apjoms galapatēriņā, GWh	2409 (2021)	7053 (2023)	3722	10422	↑
[311] Kopējais primārās enerģijas patēriņš ne lielāks par, PJ	187 (2017)	178 (2024)	182	175	↑

Transporta nozare ir viena no stratēģiski nozīmīgākajām tautsaimniecības nozarēm, savukārt transporta infrastruktūra, kā arī transporta un loģistikas pakalpojumi atstāj tiešu iespaidu uz konkurētspēju un ekonomikas izaugsmi, radot priekšnosacījumus citu nozaru attīstībai un investīciju piesaistei.

NAP2027 uzdevums [312] paredz, ka tiks izveidots multimodāls sabiedriskā transporta tīkls ar dzelzceļu kā sabiedriskā transporta "mugurkaulu", integrējot *Rail Baltica*

esošajā valsts un pašvaldību transporta tīklā, veidojot multimodālus transporta un pasažieru pārsēšanās mezglus, veicinot reģionu sasniedzamību, iedzīvotāju mobilitāti un vides pieejamību, turpinot dzelzceļa elektrifikāciju, vienlaikus attīstot drošu autoceļu un ielu infrastruktūru un nodrošinot ērtus savienojumus starp vilcienu un autobusu reisiem, visās darbībās nodrošinot piekļūstamības prasības.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts transporta infrastruktūras indekss, kura aprēķini tika veikti Globālā konkurētspējas indeksa ietvaros. Globālā konkurētspējas indeksa publicēšana nav tikusi turpināta, līdz ar to šā indeksa skaitliskās vērtības kopš 2020. gada vairs nav pieejamas. Transporta infrastruktūras stāvokli un tajā veiktos ieguldījumus iespējams raksturot ar vairākiem citiem rādītājiem, piemēram, tādiem kā Latvijas vieta Pasaules Bankas Loģistikas snieguma indeksā, autoceļu ar melno segumu īpatsvars no reģionālajiem un vietējiem valsts autoceļiem, vismaz apmierinošā stāvoklī esošu valsts autoceļu īpatsvars no visiem valsts autoceļiem, pasažierkilometri sabiedriskajā transportā.

Latvija 2023. gadā ieguvusi 3,5 punktus un 34. vietu Pasaules Bankas Loģistikas snieguma indeksā, kas ir būtisks uzlabojums, salīdzinot ar 2,81 punktiem un 70. vietu 2018. gadā.

2024. gada 31. decembrī no 19897 kilometriem valsts autoceļu 9894 kilometri autoceļu jeb tikai 49,7 % bija ar melno segumu. Pēc VSIA "Latvijas Valsts ceļi" datiem, no valsts reģionālajiem autoceļiem 87,3 % bija ar melno segumu, bet no vietējiem valsts autoceļiem tikai 27 % bija ar melno segumu. No pašvaldību autoceļiem 37 666 kilometru garumā ar melno segumu bija tikai 6700 kilometri jeb 17,8 % pašvaldību autoceļu. Tomēr jāņem vērā, ka ne visi valsts autoceļi ar melno segumu ir vismaz apmierinošā stāvoklī – no valsts galvenajiem autoceļiem vismaz apmierinošā stāvoklī ir 1585,6 kilometri jeb 95,5 %, no valsts reģionālajiem autoceļiem tādu ir 3853,2 kilometri jeb 80,5 %, bet no vietējiem valsts autoceļiem tādi ir tikai 2507 kilometri jeb 73,4 %.

2023. gada 13. oktobrī atklāts Ķekavas apvedceļš, kas ir Baltijas valstīs pirmais vērienīgais publiskās un privātās partnerības (PPP) projekts ceļu būvniecībā, ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda ietvaros līdz 2023. gada beigām ir pārbūvēti 343,76 km valsts galveno autoceļu.

Par politikas rezultāta indikatoru sabiedriskā transporta jomā ir noteikts dzelzceļa pasažieru īpatsvars sabiedriskā transporta pārvadājumos. NAP2027 paredz sasniegt šo rādītāju 8 % apmērā 2024. gadā un 12 % 2027. gadā. Šā rādītāja izmaiņu tendence atspoguļota 34. attēlā.

34. attēls. Dzelzceļa pasažieru īpatsvars sabiedriskā transporta pārvadājumos, %

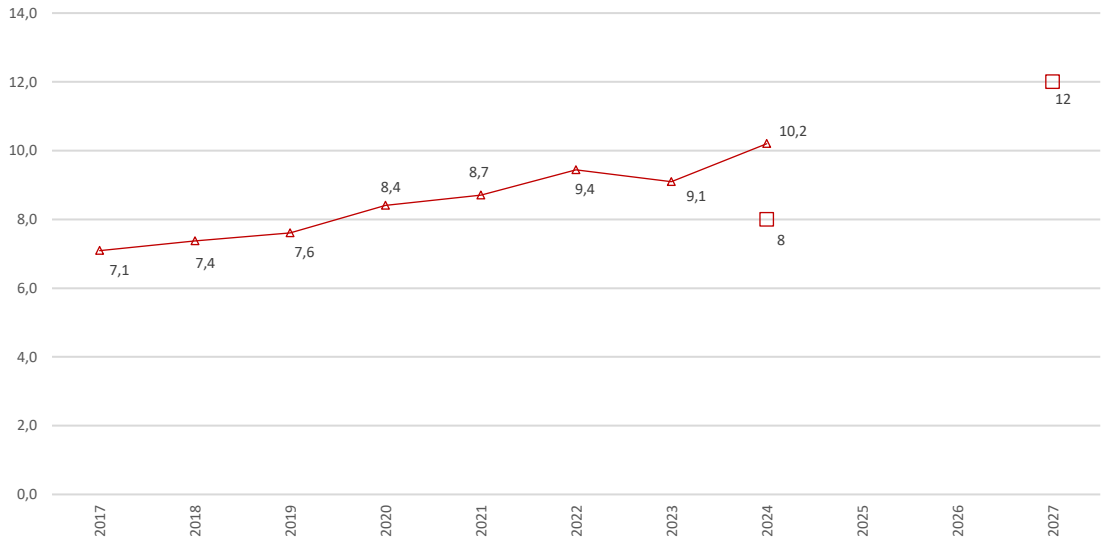

Datu avots: CSP

Redzams, ka kopš 2018. gada dzelzceļa pasažieru īpatsvars kopumā ir pieaudzis, turklāt ievērojami apsteidzot 2024. gada plānoto apjomu. Šis pieaugums liecina par vilcienu pārvadājumu pakalpojumu uzlabošanos, jaunu maršrutu izveidošanas ietekmi un augošo sabiedriskā transporta izmantošanas ērtumu un pieejamību. To ir sekmējusi jaunu elektrovilcienu ieviešana pasažieru pārvadājumos un ieguldījumi dzelzceļa pasažieru infrastruktūras modernizācijā, izmantojot ES fondu līdzfinansējumu. Ir palielināts vilcienu ātrums un pieskaņoti laiki autobusiem, kas pasažierus no dzelzceļa stacijām nogādā tālāk uz apdzīvotām vietām. Kopš 2021. gada vilcienu reisu skaits ir palielināts, atklājot arī jaunus maršrutus uz Madonu un Gulbeni, kā arī pagarinot reisus līdz Krāslavai un Indrai. Kopš 2023. gada palielināts vilcienu reisu skaits no Rīgas uz Daugavpili un Liepāju, kā arī ik gadu pakāpeniski tiek palielināts piepilsētas vilcienu kustības biežums Pierīgā, tiecoties ieviest pilnvērtīgu intervāla grafiku. No 2025. gada decembra Rēzeknes ekspresvilciens pagarināts līdz Ludzai un kopumā pārskatīts vilcienu kustības grafiks Latgales virzienos. Kopš 2024. gada decembra AS "Pasažieru vilciens" ir uzsākusi 32 jaunu elektrovilcienu ekspluatāciju. Latvijā ir 138 aktīvas pasažieru stacijas un pieturas punkti, no kuriem 2025. gadā pavisam 74 stacijās un pieturas punktos ir izbūvētas paaugstinātas PRM SITS prasībām atbilstošas 550 mm platformas, 16 stacijās un pieturas punktos ir izbūvētas pagaidu paaugstinātās pasažieru platformas un 20 stacijās piekļuve nodrošināta ar mobilajiem pacēlājiem. Turpinās paaugstināto pasažieru platformu izbūve, kā arī informatīvo un drošības sistēmu ierīkošana dzelzceļa stacijās un pieturas punktos, nodrošinot dzelzceļa ilgtspējīgu integrāciju sabiedriskā transporta sistēmā un veicinot apkārtējās vides piesārņojuma samazināšanu. Vienlaikus kā izaicinājums jānorāda darbaspēka piesaiste transporta nozarē, īpaši autobusu pasažieru pārvadājumu jomā.

Viens no NAP2027 mērķiem ir ceļu satiksmes drošības paaugstināšana, tai skaitā veidojot drošu autoceļu un ielu infrastruktūru. Šā mērķa sasniegšanas progress tiek monitorēts, izmantojot kā politikas rezultātu ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaita izmaiņas. Lai gan 2024. gada mērķa vērtība ir tikusi sasniegta un kopumā ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaits samazinās, tomēr šā rādītāja vērtības ir ievērojami svārstījušās un 2021. un 2023. gadā šis rādītājs, vērtējot pret bāzes gada vērtību, bija pat nedaudz pasliktinājies.

NAP2027 uzdevums [313] paredz starptautiskās savienojamības uzlabošanu, īstenojot *Rail Baltica* projektu, tālāk attīstot starptautisko lidostu "Rīga" un vienlaikus paaugstinot tranzīta pakalpojumu konkurētspēju un jaunu tirgu apguvi, veidojot Rīgu

par nozīmīgu un modernu multimodālu transporta mezglu, tai skaitā uzlabojot infrastruktūru, tādējādi palielinot Eiropas vienotā transporta tīkla produktivitāti un sekmējot vides mērķu ievērošanu.

MK 2024. gada 10. decembrī pieņēma konceptuālu lēmumu par *Rail Ba*ltica ieviešanas pirmās kārtas aktivitātēm[19], tai skaitā pārrobežu savienojuma izveidi no Lietuvas/Latvijas robežas līdz Latvijas/Igaunijas robežai, būvdarbu pabeigšanu *Rail Baltica* pasažieru stacijā VAS "Starptautiskā lidosta "Rīga"" (Rīgas lidosta) teritorijā (RIX) un Rīgas Centrālās dzelzceļa stacijas (RCS) dienvidu daļā, jauna dzelzceļa savienojuma izveidi no Imantas stacijas uz Rīgas lidostu.

Pateicoties *airBaltic* uzņēmējdarbības modelim, kas balstīts uz tīkla pārvadājumiem, Rīgas lidosta ir kļuvusi par nozīmīgāko gaisa satiksmes mezglu Baltijas reģionā. Līdz 2019. gadam Rīgas lidostā tika nodrošināts stabils gaisa satiksmes pieaugums, pasažieru skaitam sasniedzot 7,8 milj. gadā. Tomēr līdz ar Covid-19 pandēmijas straujo izplatību 2020. gadā visā pasaulē tika ieviesti stingri ceļošanas ierobežojumi, kas būtiski samazināja lidojumu un pārvadāto pasažieru skaitu, savukārt aviācijas nozare piedzīvoja vienu no smagākajām krīzēm tās vēsturē. Papildu būtisku negatīvu ietekmi uz apkalpoto pasažieru skaitu radīja 2022. gadā notikušais Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā un ar to saistītie gaisa satiksmes ierobežojumi. Saskaņā ar Eiropas Aeronavigācijas drošības organizācijas (*Eurocontrol*) aplēsēm vislielākā negatīvā ietekme uz aviācijas nozari novērojama tieši Baltijas valstīs, kā arī Dānijā, Norvēģijā, Moldovā un Polijā.

Neskatoties uz minētajiem izaicinājumiem, Latvijas aviācijas nozares uzņēmumi ir veiksmīgi spējuši pielāgoties mainīgajai ārējai videi. Rīgas lidosta ir pārvarējusi Covid-19 pandēmijas radītās sekas un sasniegusi pakāpenisku pasažieru skaita pieaugumu – 2024. gadā apkalpoti 7,1 milj. pasažieru[20]. Vienlaikus Krievijas iebrukums Ukrainā joprojām rada būtiskus izaicinājumus, jo īpaši saistībā ar transfēra un tranzīta pasažieru, kā arī apkalpoto kravu apjoma samazināšanos. Papildus jāmin, ka militārās mobilitātes programmas ietvaros valsts akciju sabiedrība "Latvijas gaisa satiksme" realizē jaunas infrastruktūras izbūvi Rīgas lidostas teritorijā, paredzot infrastruktūras izmantošanu gan civilajām, gan militārajām vajadzībām.

Covid-19 pandēmija un Krievijas uzsāktais pilna mēroga iebrukums Ukrainā un tam sekojošās sankcijas pret Krieviju un Baltkrieviju ir radījuši sarežģītu situāciju loģistikas nozarē. Saskaņā ar SM apkopotajiem datiem Latvijas ostās 2025. gadā pārkrāva 34,3 milj. tonnu kravu, kas ir par 4,8 % mazāk nekā 2024. gadā.

NAP2027 uzdevums [314] paredz transporta sistēmas pilnveidošanu, lai palielinātu velosipēdu un citu videi draudzīgu transportlīdzekļu lietošanu un AER izmantošanu, veidojot atbilstošu infrastruktūru un veicinot autoparka nomaiņu, vienlaikus panākot pieejamību dažādām sociālajām grupām. Tāpat plānots turpināt dzelzceļa elektrifikāciju, tādējādi padarot dzelzceļa pārvadājumus videi draudzīgākus un mazinot SEG emisiju izmešus. Atveseļošanās un noturības mehānisma (ANM) finansējuma ietvaros tiek realizēts projekts *Dzelzceļa elektrificētā tīkla modernizācija un attīstība*[21], kura īstenošanu plānots pabeigt 2026. gadā. Projekta ietvaros paredzēts uzlabot valsts bezemisiju publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūru, modernizējot dzelzceļa elektrificēto tīklu līnijās Rīga–Zemitāni un Rīga–Sloka un attīstot līniju Zasulauks–Bolderāja, lai veicinātu iedzīvotāju pārvietošanās paradumu maiņu un samazinātu sabiedriskā transporta negatīvo ietekmi uz vidi. Ieguldījumi atbilstošas infrastruktūras izveidē sekmē mikromobilitātes lietotāju skaita pieaugumu – 2024. gadā 7,7 % iedzīvotāju katru vai gandrīz katru dienu pārvietojās ar kādu mikromobilitātes līdzekli.

[19] Ministru kabineta sēdes Nr. 52 protokollēmums 102. § "Par Rail Baltica projekta ieviešanas scenāriju Latvijas teritorijā" (24-TA-2704)
[20] https://www.riga-airport.com/lv/jaunumi/pasazieru-skaits-rigas-lidosta-pern-audzis-par-7
[21] https://www.ldz.lv/lv/dzelzcela-elektrificeta-tikla-modernizacija-un-attistiba

Lai veicinātu videi draudzīgu (mazemisiju un bezemisiju) transportlīdzekļu skaita palielināšanos, autoparka nomaiņu un sekmētu no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvara pieaugumu transporta sektorā, KEM laikposmā no 2021. gada līdz 2025. gada izskaņai īstenoja atbalsta programmu, kuras ietvaros tika sniegts atbalsts elektromobiļu un ārēji lādējamu hibrīdauto iegādei un nomai fiziskām personām, savukārt 2024. gadā šo atbalsta programmu papildināja atbalsta sniegšana elektromobiļu iegādei un uzlādes infrastruktūras izveidei pašvaldībām, valsts tiešās pārvaldes iestādēm un uzņēmumiem. Programmu īstenošanas rezultātā, jo īpaši privātpersonu segmentā, būtiski pieaudzis reģistrētais ar elektrodzinējiem aprīkoto transportlīdzekļu skaits – pēdējo gadu laikā līdz 1,5 % no kopējā transportlīdzekļu skaita. Ņemot vērā sabiedrības interesi, tiek strādāts gan pie jaunu iniciatīvu izstrādes, gan esošo atbalsta programmu nosacījumu pārskatīšanas, lai veicinātu plašāku pāreju uz videi draudzīgu mobilitāti. Iepriekš minētie pasākumi ir vērsti uz NAP2027 izvirzītā mērķa – paaugstināt no atjaunīgiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvaru transportā – sasniegšanu, kas tiek monitorēts ar indikatoru – no atjaunīgiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars transportā. Lai gan no atjaunīgiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars transportā (%) 2022. un 2023. gadā bija būtiski samazinājies, tomēr 2024. gadā tas sasniedzis 8,78 %, kas būtiski pārsniedz plānoto NAP2027 mērķa vērtību 2027. gadam.

NAP2027 uzdevums [315] paredz Eiropas Savienības savienojamības mērķiem atbilstoša platjoslas elektronisko sakaru tīkla izveidošana, attīstot "vidējās jūdzes" un "pēdējās jūdzes" elektronisko sakaru tīklu infrastruktūru un izveidojot platjoslas kartēšanu. 2023. gadā izstrādāts normatīvais regulējums[22] un 2024. gadā atklātas projektu atlases rezultātā noslēgti pieci līgumi par ANM finansējumu 16 235 769 *euro* apmērā (katrā plānošanas reģionā pa vienam projektam). Šobrīd tiek īstenoti projekti, ko plānots pabeigt līdz 2026. gada vidum un to rezultātā paredzēts 6200 mājsaimniecībām, uzņēmumiem, slimnīcām, izglītības iestādēm u. c. ierīkot ļoti augstas veiktspējas tīklu ar lejupielādes ātrumu vismaz 300 Mbit/s. Līdz 2025. gada 3. decembrim ir nodrošināta piekļuve 1261 mājsaimniecībai.

2023. gada decembrī noslēdzās valsts atbalsta programma "vidējās jūdzes" ātrgaitas elektronisko sakaru tīklu infrastruktūras izbūvei lauku teritorijās. Kopā izbūvēts optisko kabeļu tīkls 3 769 km garumā un izveidoti 459 optiskā tīkla piekļuves punkti. Izbūvēto "vidējās jūdzes" infrastruktūru izmanto 18 elektronisko sakaru komersanti.

Šā uzdevuma progresu NAP2027 tika paredzēts vērtēt, izmantojot indikatoru Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI), taču šā indeksa aprēķini netiek vairs turpināti, jo turpmāk tiek izmantoti ES lēmuma "Digitālā desmitgade 2030"[23] rādītāji. Viens no tiem ir gigabitu savienojamība, ko mēra kā to mājsaimniecību procentu, kurām ir VHCN (ļoti augstas veiktspējas tīkls (ar datu pārraides ātrumu vismaz 100 Mbit/s) pārklājums. Šis rādītājs Latvijā 2023. gadā bija 71,4 %, bet mērķis ir 2030. gadā sasniegt 100 %. Otrs lēmuma "Digitālā desmitgade 2030" rādītājs ir 5G pārklājums. 2023. gadā – 53,11 % mājsaimniecībām Latvijā ir nodrošināts 5G un 2024. gadā – 71,1 %, abi rādītāji ir zemāki par ES vidējiem 5G pārklājuma rādītājiem, kas attiecīgi ir 89,05 % un 94,35 %. Kopējā 5G pārklājuma pieauguma temps Latvijā no 2023. gada līdz 2024. gadam bija 33,9 %, tas ir augstāks nekā vidēji ES (6,0 %), kas ir vērtējams pozitīvi. Mājsaimniecībām reti apdzīvotās vietās Latvijā 5G pārklājums 2023. gadā bija 0 % un 2024. gadā – 15,04 %, kas ir ievērojami zemāks rādītājs nekā vidēji ES attiecīgi 71,1 % un 79,57 %. 5G pārklājuma tīkla izvēršanas virzība uz mērķi kopumā vērtējama pozitīvi. Vienlaikus jāsecina, ka sasniegtais mērķis ir iespējami tuvu pilsētās dzīvojošo iedzīvotāju skaitam (~70 %), līdz ar to var secināt, ka tas tiek attīstīts vietās, kur tas

[22] MK 12.12.2023. noteikumi Nr. 753 "Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 2.4. reformu un investīciju virziena "Digitālās infrastruktūras transformācija" 2.4.1.2.i. investīcijas "Platjoslas jeb ļoti augstas veiktspējas tīklu "pēdējās jūdzes" infrastruktūras attīstība" īstenošanas noteikumi":
https://likumi.lv/ta/id/348357-eiropas-savienibas-atveselosanas-un-noturibas-mehanisma-plana-2-4-reformu-un-investiciju-virziena-digitalas-infrastrukturas

[23] Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. decembra lēmums (ES), ar ko izveido politikas programmu "Digitālās desmitgades ceļš" 2030. gadam

ir komerciāli izdevīgi. Prognozējams, ka 5G izvēršana varētu sasniegt vēl daļu iedzīvotāju, kas dzīvo pilsētās un blīvi apdzīvotās teritorijās ar vismaz 500 iedzīvotājiem, kas ir ~80 % no kopējā iedzīvotāju skaita. Apdzīvotās vietās lauku teritorijās tas var nebūt komerciāli izdevīgi, un attiecīgi būtu nepieciešami valsts atbalsta pasākumi pieprasījuma gadījumā, kas nodrošinās pieejamību ļoti augstas veiktspējas tīklam.

Ar Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta atbalstu laikā no 2022. gada līdz 2025. gadam īstenots projekts "5G tehnoloģiju ieviešana Ziemeļeiropas transporta koridoros", lai veidotu *Rail Baltica* un "VIA Baltica" 5G aktīvo infrastruktūru[24] par 15,5 milj. *euro*, kā arī 2025. gadā uzsākts projekts "Nepārtraukts 5G pārklājums VIA Baltica koridorā"[25], lai veidotu optiskās šķiedras tīkla infrastruktūru "VIA Baltica" transporta koridorā Latvijā par 6,5 milj. *euro*, ko plānots pabeigt 2027. gadā.

Lai nodrošinātu platjoslas interneta piekļuves pakalpojumu ģeogrāfiskās pieejamības apsekošanu, Satiksmes ministrija ir izveidojusi Platjoslas pieejamības ģeogrāfiskās informācijas sistēmu (PPĢIS) saskaņā ar MK 2025. gada 8. jūlija noteikumiem Nr. 424 "Platjoslas pieejamības ģeogrāfiskās informācijas sistēmas noteikumi". Pēc PPĢIS izvietošanas Valsts elektronisko sakaru pakalpojumu centrā publiski būs pieejama tiešsaistes karte par publisko fiksēto un mobilo sakaru piekļuves pakalpojumu pieejamību.

NAP2027 uzdevums [316] paredz mūsdienu tehnoloģiju un racionālas, resursu efektīvas, lietotājorientētas un atvērtas pārvaldības ieviešanu, lai kvalitatīvi nodrošinātu publiskos pakalpojumus, ievērojot "primāri digitāls", proaktīvas pakalpojumu sniegšanas un vienreizes principu, t. sk. pārrobežu, kā arī veiktu valsts pārvaldes un pašvaldību IKT infrastruktūras un atbalsta procesu optimizāciju un centralizāciju.

VARAM ir izstrādājusi ES fondu kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam investīciju programmas, kas tieši vai netieši ietekmē prioritātes NAP2027 uzdevumus (316, 317) un mērķa indikatoru (307):

1) 1.3.1.1. pasākuma "IKT risinājumu un pakalpojumu attīstība un iespēju radīšana privātajam sektoram" (ERAF finansējums 134,59 milj. *euro*) rezultātā plānots, ka līdz 2029. gada beigām tiks atbalstītas vismaz 20 publiskā sektora iestādes digitālo pakalpojumu, produktu un procesu izstrādei, savukārt saimnieciskās darbības veicējiem izstrādāto digitālo pakalpojumu, produktu un procesu vērtība būs vismaz 79 milj. *euro* apmērā;

2) 3.2.1.3. pasākuma "IKT risinājumu un pakalpojumu kiberdrošības paaugstināšana" (ERAF finansējums 33,31 milj. *euro*) rezultātā līdz 2029. gada beigām plānots nodrošināt vismaz septiņu IKT risinājumu kiberdrošības paaugstināšanu;

3) 4.2.4.3. pasākuma "Digitālo prasmju pilnveide" (ESF + finansējums 3,68 milj. *euro*) īstenošanas rezultātā līdz 2029. gada beigām plānots uzlabot digitālās pašapkalpošanās prasmes vismaz 13 600 iedzīvotājiem, kā arī pilnveidot digitālās prasmes vismaz 400 VPVKAC darbiniekiem.

NAP2027 uzdevums [317] paredz fiziskās un digitālās vides pieejamības un piekļūstamības palielināšanu valsts un pašvaldību infrastruktūrā, kā arī digitālo risinājumu izmantošanas veicināšanu, paaugstinot iedzīvotāju digitālās prasmes, pilnveidojot elektroniskās identifikācijas un drošas elektroniskās parakstīšanās sistēmu un nodrošinot vides pieejamību kvalitatīvai pakalpojumu sniegšanai.

Kopš 2021. gada VARAM ir īstenojusi virkni informatīvu un praktisku iniciatīvu. VARAM organizēja vairāk nekā 10 seminārus un apmācības vairāk nekā 1000 valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem, lai veicinātu izpratni par digitālās piekļūstamības nozīmi. Tiek uzraudzīta visu publiskās pārvaldes tīmekļvietņu piekļūstamība. VARAM tīmekļvietnē

[24] Vairāk informācijas šeit: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/projects-details/43251567/101094293/CEF2027?order=DESC&pageNumber=1&pageSize=100&sortBy=relevance&keywords=Corridor&isExactMatch=true

[25] Vairāk informācijas šeit: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/887962736/project/101181148/program/43251567/details

izveidota digitālās piekļūstamības platforma[26]. VARAM īstenoja programmu "Dari digitāli", kuras laikā tika apmācīti "digitālie aģenti" – pašvaldību pārstāvji un nevalstisko organizāciju darbinieki, kas palīdz citiem izmantot elektroniskos risinājumus. Kopš programmas sākuma 2018. gadā apmācīti 6000 digitālo aģentu. VARAM izstrādāja Digitālās akadēmijas programmu, kas paredz valsts un pašvaldību darbinieku digitālo prasmju pilnveidi laikposmā no 2023. gada līdz 2026. gadam. Programma ietver mācības tādās jomās kā datu analītika, mākslīgais intelekts, kiberdrošība un modernu tehnoloģiju pielietošana pārvaldē. Apmācīti 6000+ "digitālie aģenti" (programmas *Dari digitāli* ietvaros), kas ikdienā palīdz sabiedrībai izmantot digitālos pakalpojumus. Vairāk nekā 4000 iedzīvotāju līdz 2024. gadam izgājuši pamata digitālo prasmju apmācības reģionos. Digitālās akadēmijas ietvaros apmācīti jau >8000 publiskās pārvaldes darbinieku, mērķis līdz 2026. gadam – 62 900.

2023. gada 1. februārī stājās spēkā Fizisko personu elektroniskās identifikācijas likuma norma, kura nosaka, ka arī privāto e-pakalpojumu sniedzējiem jāintegrē nacionālais elektroniskās identifikācijas līdzeklis – eID karte un eParaksts mobile – savos e-pakalpojumos. 2024. gada beigās ir vairāk nekā 800 000 aktīvu eParaksts mobile lietotāju, un 98 % valsts portāla Latvija.lv pakalpojumu ir pieejami ar eID autentifikāciju un e-parakstu.

Šo iepriekš minēto pasākumu ieviešanas rezultātā ir būtiski uzlabota piekļuve valsts un pašvaldību pakalpojumiem, īpaši sociāli neaizsargātām grupām, nodrošinot efektīvāku, iekļaujošāku un drošāku publisko pārvaldi digitālajā laikmetā. Uzlabojusies iedzīvotāju iespēja izmantot valsts un pašvaldību e-pakalpojumus neatkarīgi no viņu digitālajām prasmēm vai veselības stāvokļa. Elektroniskās identifikācijas un e-paraksta sistēmu pilnveide ir nostiprinājusi sabiedrības uzticību e-pārvaldei, jo nodrošina drošu un ērtu piekļuvi pakalpojumiem.

LM 2021. gadā veica izvērtējumu (https://www.lm.gov.lv/lv/analize-par-vides-pieejamibas-pasnovertejumu-valsts-un-pasvaldibu-iestades-31032021) par valsts un pašvaldību institūciju piekļūstamības pašnovērtējumu, kopumā novērtējot 672 valsts pārvaldes institūciju ēkas un 1516 pašvaldību institūciju ēkas, tai skaitā ēkas, kurās tika veikti ERAF ieguldījumi. Analizējot pašnovērtējumā iegūtos datus, secināts, ka kopumā personām ar funkcionāliem traucējumiem piekļūstama vide ir tikai 9 % ēku, 26 % ēku tā ir daļēji piekļūstama un 65 % ēku vide nav piekļūstama. Balstoties uz iegūtajiem rezultātiem un secinājumiem, LM 2023. un 2025. gadā organizēja plašas vides un informācijas piekļūstamības mācības valsts un pašvaldību iestādēs nodarbinātajiem un finansējuma saņēmējiem un sagatavoja ekspertus, kuri sniedz konsultācijas ERAF/KF projektu īstenotājiem par vides un informācijas piekļūstamību. LM plāno 2026. gadā atkārtot pašnovērtējumu, lai novērtētu progresu piekļūstamības jomā, tostarp ņemot vērā gan 2014.–2020. gada, gan 2021.–2027. gada ES fondu plānošanas perioda ERAF un ANM ieguldījumus publiskās infrastruktūras attīstībā.

No Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006. gada 13. decembra Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām Latvijai izriet pienākums nodrošināt vides pieejamības prasību ievērošanu. Latvijas Republikas Senāts (Lieta Nr. A420291913, SKA-280/2022) aicināja Ministru kabinetu izvērtēt tiesisko regulējumu, kas paredz publiski pieejamo būvju vides pieejamības prasību ievērošanas uzraudzību.

NAP2027 uzdevums [318] paredz enerģētiskās drošības un neatkarības palielināšanu un virzību uz pilnīgu enerģijas tirgu integrāciju, turpinot iesaisti Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijā un gāzes vienotā tirgus izveidē, vienlaikus atbalstot civilās enerģētikas mikroprojektus, lai iesaistītu mājsaimniecības enerģijas ražošanā no atjaunīgiem avotiem pašu patēriņam un energotaupīgu ēku būvniecībā un atjaunošanā.

Viens no NAP2027 politikas rezultāta rādītājiem ir Enerģijas trilemmas indekss, kas veido valstu rangu sarakstu pēc valstu snieguma, norādot valsts spēju nodrošināt enerģijas pieprasījumu, enerģijas pieejamību mājsaimniecībām un uzņēmumiem par taisnīgām cenām, kā arī enerģijas ražošanas ietekmi uz vidi un klimata pārmaiņām. Latvijas pozīcija šajā valstu

[26] Digitālās piekļūstamības platforma – https://www.varam.gov.lv/lv/timeklvietnu-un-mobilo-lietotnu-pieklustamiba-0

rangu sarakstā pakāpeniski uzlabojas, un 2024. gadam izvirzītā politikas rezultāta sasniedzamā vērtība 2023. gadā jau ir pat nedaudz pārsniegta.

Šā NAP rīcības uzdevuma izpildei ir apstiprināts aktualizētais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.–2030. gadam, kas noteic rīcībpolitikas un pasākumus atjaunīgās enerģijas izmantošanas veicināšanai, energoefektivitātes uzlabošanai (tai skaitā ēku energoefektivitātes), enerģētiskās drošības un neatkarības palielināšanai un iekšējā enerģijas tirgus nosacījumiem. Atjaunīgās transporta enerģijas izmantošanas veicināšanai (pieprasījuma veicināšanai) ir pieņemts un 2026. gada 1. janvārī stājies spēkā Transporta enerģijas likums. Pieņemts energokopienu un neto uzskaites un neto norēķinu regulējums, kas iesaista mājsaimniecības elektroenerģijas ražošanā no atjaunīgiem avotiem pašu patēriņam.

Kā minēts iepriekš, viena no būtiskām enerģētikas dimensijām ir energoresursu ieguve un enerģijas ražošana videi draudzīgā veidā un ar pēc iespējas mazāku ietekmi uz klimata pārmaiņām. To raksturo NAP2027 plānotais politikas rezultāts – no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, kura izmaiņas atspoguļotas 35. attēlā.

35. attēls. No atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, %

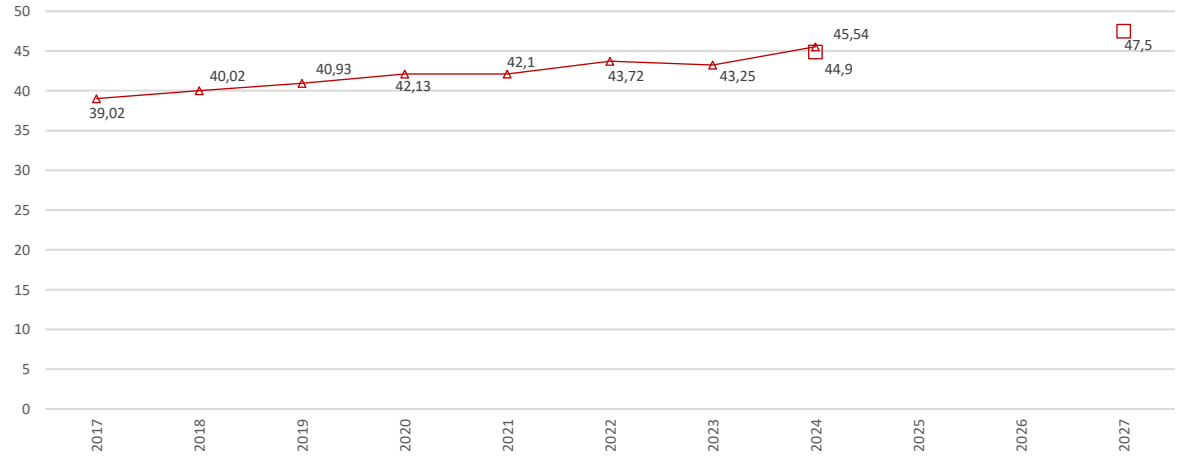

Datu avots: CSP

Var secināt, ka kopumā Latvijā ir pieaudzis no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā, tomēr 2023. gada dati uzrāda šā rādītāja negatīvu svārstību, ko noteicis no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvara samazinājums transporta sektorā. Šim rādītājam ir iespējamas svārstības, jo tas atkarīgs no enerģijas no atjaunīgajiem resursiem ražošanas apjomiem un enerģijas patēriņa tautsaimniecības sektoros.

2025. gadā veiktie grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā ieviesa jaunu un Eiropā vēl salīdzinoši inovatīvu regulējumu, kas ļauj risināt lielo pieprasījumu pēc elektroenerģijas tīkla jaudām, optimizējot pieejamās jaudas izmantošanu, ieviešot elastīgo un konstanto elektroenerģijas pārvades sistēmas pakalpojumu. Papildus, lai stiprinātu enerģētisko drošību un pārvades tīklu, izstrādāta atbalsta programma, kura vērsta uz Latvijas elektroenerģijas tīkla efektivizāciju un paaugstinātu drošību.

Kā vēl viens NAP2027 politikas rezultāta rādītājs tiek izmantots uzkrātais (kumulatīvais) gala enerģijas ietaupījumu apjoms galapatēriņā, Gwh. Kumulatīvais enerģijas ietaupījums laikposmā līdz 2030. gadam veido 8439,10 GWh, kas ir 80,97 % no NAP2027 izvirzītā mērķa 2027. gadam un 28,59 % no valsts obligātā 2030. gada mērķa.

NAP2027 arī noteica mērķi panākt, ka kopējais primārās enerģijas patēriņš nav lielāks par 182 petadžouliem 2024. gadā un 175 petadžouliem 2027. gadā[27]. Iepriekšējos gados svārstoties, 2023. gadā šā rādītāja vērtība sasniedza 183 petadžoulus, kas kopumā ļauj cerēt uz šā mērķa sasniegšanu. Vienlaikus ņemot vērā, ka ir stājušies spēkā citi nosacījumi primārās enerģijas patēriņa aprēķinam, Latvijā primārās enerģijas patēriņš 2024. gadā ir samazinājies līdz 178 petadžouliem.

Secinājumi

- Secināms, ka vides un informācijas piekļūstamība joprojām nav pietiekama, lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas visām sabiedrības grupām. Esošie risinājumi bieži vien neatbilst dažādām vajadzībām, kas ierobežo cilvēku iespējas pilnvērtīgi piedalīties sabiedriskajā dzīvē, saņemt pakalpojumus un piekļūt būtiskai informācijai. Tādēļ ir nepieciešami mērķtiecīgi, sistemātiski un ilgtspējīgi uzlabojumi, lai nodrošinātu iekļaujošu, drošu un visiem pieejamu vidi un informācijas telpu.
- Joprojām izaicinājums ir valsts autoceļu stāvoklis, liels īpatsvars valsts vietējo autoceļu un pašvaldību autoceļu nav ar melno segumu, kā arī augsts ir tādu autoceļu īpatsvars, kuri nav vismaz apmierinošā stāvoklī, jo īpaši vietējie valsts autoceļi.
- Joprojām satraucošas tendences vērojamas satiksmes drošības jomā, vērtējot pēc ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaita. Joprojām aktuāla ir drošība uz dzelzceļa un mikromobilitātes transportlīdzekļu izmantošanā. 2025. gada 10 mēnešos ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaits bija 97, kas ir par 6 personām vairāk nekā 2024. gadā šajā pašā periodā. Ceļu satiksmes negadījumos lielākais bojā gājušo skaits ir transportlīdzekļu vadītāji (34 bojā gājušie), kā arī gājēji (29 bojā gājušie). Uztraucošs ir bojā gājušo velosipēdistu (6 personas) un koplietošanas mikromobilitātes rīku lietotāju (3 personas) skaits.
- Samazinoties dzelzceļa kravu pārvadājumiem, vienlaikus pieauguši pasažieru pārvadājumi pa dzelzceļu, ko pozitīvi ietekmējuši ieguldījumi dzelzceļa staciju un pieturas punktu infrastruktūrā, kā arī jaunie pasažieru elektrovilcieni, kas nodrošina ērtu un komfortablu mobilitāti. Būtisks izaicinājums dzelzceļa jomā ir starptautiskā dzelzceļa projekta *Rail Baltica* īstenošana, kas dažādu apstākļu dēļ, tai skaitā būtiski pieaugušu izmaksu un finansējuma trūkuma dēļ, ir aizkavējusies.
- Lai arī, pateicoties valsts atbalstam, pat straujāk nekā plānots pieaug nulles emisiju transportlīdzekļu īpatsvars, tomēr atjaunīgo energoresursu patēriņš transportā līdz 2023. gada beigām kritās. Tas ietekmējis arī atjaunīgo energoresursu īpatsvaru enerģijas galapatēriņā valstī kopumā, kas līdz 2023. gadam samazinājās, bet 2024. gadā atkal pieauga gandrīz par 2 procentpunktiem. Sekmīgi notiek virzība uz energoefektivitātes mērķiem, nodrošinot gan kumulatīvā enerģijas ietaupījuma mērķa sasniegšanu, gan mazinot primāro enerģijas galapatēriņu. Tomēr joprojām valstī ir liels energoefektivitātes potenciāls, jo īpaši mājokļu ēku energoefektivitātes uzlabošanas jomā.
- Ievērojami uzlabota piekļuve valsts un pašvaldību pakalpojumiem, nodrošinot efektīvāku, iekļaujošāku un drošāku publisko pārvaldi digitālajā laikmetā. Uzlabojusies iedzīvotāju iespēja izmantot valsts un pašvaldību e-pakalpojumus neatkarīgi no viņu digitālajām prasmēm vai veselības stāvokļa. Elektroniskās identifikācijas un e-paraksta sistēmu pilnveide ir nostiprinājusi sabiedrības uzticību e-pārvaldei, jo nodrošina drošu un ērtu piekļuvi pakalpojumiem.

Priekšlikumi

- Lai veicinātu vides un informācijas piekļūstamību, nepieciešams pilnveidot būvniecību regulējošos normatīvos aktus, kas palīdzētu efektīvāk nodrošināt vides piekļūstamību, kā

[27] aprēķinot atbilstoši direktīvā 2012/27/EK noteiktajai metodei

arī turpināt izglītojošo un skaidrojošo atbalstu projektēšanas un būvniecības speciālistiem. Ņemot vērā, ka būvniecības regulējums neparedz vienu atbildīgo iestādi vides piekļūstamības jomā, jāveic darbības, lai šādu atbildīgo iestādi izveidotu.

- Ņemot vērā ierobežoto finanšu resursu pieejamību un iedzīvotāju blīvuma ievērojamu samazināšanos valstī kopumā, jo īpaši ārpus valsts centrālās daļas, ilgāka termiņa perspektīvā jāvērtē, vai daļa pašreizējo reģionālo un vietējo autoceļu saglabājami šādā statusā un kādā apmērā veicama to turpmāka uzturēšana. Vienlaikus nepieciešams plānot ieguldījumu veikšanu noslogotos TEN-T ceļa posmos, kuros atbilstoši ES regulējumam būtu jānodrošina to pārbūve par autoceļiem ar atdalītām brauktuvēm un bez vienlīmeņa krustojumiem ar citiem autoceļiem, sliežu ceļiem un gājēju vai velosipēdu ceļiem.
- Jāturpina sabiedriskā transporta pakalpojumu pieejamības savstarpēja saskaņošana, kā arī sabiedriskā transporta reisu salāgošana ar dažādu pakalpojumu nodrošināšanas iespējām, liekot uzsvaru uz dzelzceļu kā transporta sistēmas mugurkaulu.
- Steidzami jārisina virkne ar *Rail Baltica* projekta īstenošanu saistīto izaicinājumu, piemēram, projekta finansējuma nodrošināšana un iespējas optimizēt nepieciešamo investīciju apjomu, tehniskās projektēšanas pabeigšana, projekta ieviešanas kopējie termiņi, infrastruktūras pārvaldības modelis.
- Ņemot vērā, ka Latvijas 2024. gada SEG inventarizācija[28] liecina, ka nav sasniegts plānotais SEG emisiju samazinājums transporta sektorā, kas rada riskus nesasniegt Latvijai saistošos klimata un enerģijas mērķus transporta jomā, nepieciešams nodrošināt transporta nozares aktīvāku rīcību NEKP2030 īstenošanā, kā arī veikt efektīvus pasākumus un plānot attiecīgu finansējumu Eiropas *Zaļā kursa* ietvaros noteikto jauno gaisa kvalitātes mērķu sasniegšanai pilsētās ar gaisa kvalitātes problēmām.
- Ceļu satiksmes drošības jomā, ņemot vērā 2025. gada tendences, nepieciešams turpināt darbu pie ceļu satiksmes dalībnieku paradumu maiņas, pastiprinātu uzmanību pievēršot drošības jostu lietošanai, atstarotāju lietošanai, ceļu satiksmei atbilstoša braukšanas ātruma izvēlei un drošu apdzīšanas manevru veikšanai, dalības ceļu satiksmē alkohola reibumā samazināšanai, tostarp attiecībā uz gājējiem, kā arī pie infrastruktūras un transportlīdzekļu drošības uzlabošanas. Jāturpina paplašināt vidējā ātruma kontroles posmu ieviešanu un tehnisko līdzekļu izmantošanu kopumā.
- Nepieciešams meklēt risinājumus atjaunīgo energoresursu plašākai izmantošanai transporta jomā. Ņemot vērā sabiedrības maksātspēju, jāveido nodokļu politika, kas stimulē autoparka nomaiņu, stiprina "piesārņotājs maksā" principa piemērošanu un rada ekonomiskus stimulus izvēlēties videi draudzīgākus transportlīdzekļus.
- Nepieciešams turpināt darbu pie ātrgaitas interneta pieejamības un 5G standarta tehnoloģijas ieviešanas, nodrošinot sabiedrībai labāku piekļuvi elektroniskajiem pakalpojumiem.

Rīcības virziens "Līdzsvarota reģionālā attīstība"

Rīcības virziena mērķis ir reģionu potenciāla attīstība un ekonomisko atšķirību mazināšana, stiprinot to iekšējo un ārējo konkurētspēju, kā arī nodrošinot teritoriju specifikai atbilstošus risinājumus apdzīvojuma un dzīves vides attīstībai. Mērķi plānots sasniegt līdz 2027. gadam, samazinot ekonomiskās attīstības plaisu starp Rīgu/Pierīgu un pārējiem reģioniem.

Latvijā reģionālās attīstības jautājums ir saistīts ar vairākiem virzieniem – nepieciešamību veicināt valsts konkurētspēju, uzņēmējdarbības produktivitāti un sociālo atbildību, mazināt ienākumu un iespēju nevienlīdzību, vienlaikus nodrošinot labu dzīves

[28] https://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/envzfkvaa/

kvalitāti iedzīvotājiem visos reģionos (nodarbinātība, pakalpojumi, publiskā vide, dabas bagātības un kultūras mantojums).

Mērķa sasniegšanu ietekmēja būtiska reforma – administratīvi teritoriālās reformas ietvaros tika samazināts pašvaldību skaits – iepriekšējo 119 pašvaldību vietā šobrīd ir 42 pašvaldības, un mainītas plānošanas reģionu robežas. Sākotnējais reformas rezultātu novērtējums, kas veikts 2022. gadā, ir pozitīvs – pašvaldības ir ekonomiski spēcīgākas (pēc budžeta ieņēmumiem atšķirība starp novadu lielākajiem un mazākajiem kopējiem budžeta ieņēmumiem ir samazinājusies no 34 reizēm pirms reformas līdz 6 reizēm pēc reformas), notikusi administratīvo resursu koncentrācija (deputātu skaits samazinājies par 64 %, deputātu atlīdzībai nepieciešamie līdzekļi laikposmā no 2021. gada jūlija līdz 2022. gada jūlijam ir samazinājušies par aptuveni 10 milj. *euro*). Nākošais reformas novērtējums tiks veikts 2026. gadā.

Rīcības virziena noteiktie mērķa indikatori raksturo reģionālās atšķirības, tiecoties uz nevienlīdzības samazināšanu starp Rīgu un Pierīgu un 4 mazāk attīstītajiem plānošanas reģioniem (Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale). Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr. 17.

Tabula Nr. 17.

Mērķa indikators	**Bāzes vērtība (gads)**	**Aktuālā vērtība (gads)**	**Sasniedzamā vērtība 2024. gadā**	**Sasniedzamā vērtība 2027. gadā**	**Novērtējums ar piktogrammu**
[328] Reģionālā IKP starpība – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	45 (2017)	48,9 (2023)	52	55	
[329] Pilsētas novērtējuma indekss, Rīga, punkti	19,1 (2017)	24,2 (2019)	25	30	N/A
[330] Privāto investīciju piesaiste plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	33,4 (2017)	42,6 (2023)	37	45	
[331] Darba algas plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu, %	73,9 (2018)	74,4 (2024)	80	89	

NAP2027 uzdevums [332] paredz izveidot uzņēmējdarbību sekmējošu publisko infrastruktūru, pamatojoties uz teritoriju attīstības plānošanas dokumentos noteikto teritoriju specializāciju un aktuālo privāto investoru pieprasījumu, lai motivētu reģionos veidot jaunus produktus un pakalpojumus, paaugstināt produktivitāti, dažādot uzņēmējdarbību, izmantot inovācijas un kompetenču pārneses iespējas un piesaistīt kvalificētu darbaspēku.

ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam un ES Atveseļošanas un noturības mehānisma investīciju pasākumi sniedz iespēju pašvaldībām, to izveidotām iestādēm un pašvaldību kapitālsabiedrībām, kā arī valsts pārvaldes iestādēm, iesaistot arī komersantus, sagatavot projektus, lai risinātu aktuālos izaicinājumus un veicinātu reģionālo attīstību.

- Uzņēmējdarbībai nepieciešamās publiskās infrastruktūras attīstībai pašvaldībās 2025. gada beigās ir noslēgtas vienošanās par projektu īstenošanu, izmantojot ES Atveseļošanas un noturības mehānisma finansējumu vairāk nekā 67,12 milj. *euro* apmērā,

kā rezultātā tiks piesaistītas komersantu nefinanšu investīcijas vismaz 85 milj. *euro* apmērā, kas dos iespēju radīt ar augstu pievienoto vērtību un uz eksportu orientētas jaunas darbavietas. Projektu īstenošanas rezultātā tiks izveidoti **četri nacionālas nozīmes industriālie parki reģionos:Valmierā** (Valmieras industriālajā parkā tiek veidots kombinēto kravu pārsūtīšanas punkts ar tiešu piekļuvi dzelzceļam, kas būs pirmais iekšzemes loģistikas centrs Latvijā, kas savienotu Rīgu, Igauniju un Lietuvu);

- **Jelgavā** (Zemgales industriālais parks orientēsies uz viedās specializācijas jomu attīstību: bioekonomika, viedā enerģētika, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas);
- **Liepājā** (Liepājas industriālā parka darbība būs vērsta uz tehnoloģiski modernu, inovatīvu uzņēmumu piesaisti, kas sekmēs augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu un aprites ekonomikas principus veicinošas industrializācijas attīstību);
- **Daugavpilī** (Austrumlatvijas viedo tehnoloģiju un pētniecības centra (ALTOP) industriālais parks piesaistīs uzņēmumus industrijās ar augstu pievienoto vērtību: zināšanu ietilpīga bioekonomika, biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija, fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas, viedā enerģētika un mobilitāte, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas).

ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam ietvaros tiek veiktas investīcijas uzņēmējdarbībai nepieciešamās publiskās infrastruktūras attīstībai 203 milj. *euro* apjomā (no tiem 139,23 milj. *euro* paredzēti no ERAF un 63,97 milj. *euro* no Taisnīgās pārkātošanās fonda finansējuma). Investīciju mērķis ir **sakārtot un attīstīt uzņēmējdarbības publisko infrastruktūru,** t. sk. attīstot uzņēmējdarbībai nepieciešamās ēkas un laukumus un uzlabojot satiksmes infrastruktūras un inženierkomunikāciju pieejamību, kā arī veicināt pāreju uz klimatneitrālu uzņēmējdarbības vidi, izmantojot energoefektīvus risinājumus un atjaunīgos resursus. Līdz 2025. gada beigām pašvaldībās ir noslēgti 72 līgumi par projektu īstenošanu 112,82 milj. *euro* apmērā, un atlikušais finansējums tiek novirzīts jaunām projektu iesniegumu atlasēm. Plānots, ka šie ieguldījumi kopumā ļaus piesaistīt vismaz 109,5 milj. *euro* privāto investīciju, radīs vismaz 486 jaunas darbavietas un palielinās darba samaksas fondu par vairāk nekā 60,24 milj. *euro*. Kopumā no šīs infrastruktūras attīstības labumu gūs vismaz 79 uzņēmumi visos Latvijas reģionos, sekmējot līdzsvarotu ekonomisko izaugsmi ārpus Rīgas. Uzņēmējdarbības vides attīstības dinamiku raksturo reģionālā IKP starpība – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu [328] tiek aprēķināts, balstoties uz CSP datiem par IKP un iedzīvotāju skaitu plānošanas reģionos, un raksturo Latvijas reģionu ekonomiskās attīstības izlīdzināšanās tendenci. Sākotnēji NAP2027 izstrādes gaitā noteiktās indikatora vērtības bija: 47 % (2017. gadā), 52 % (2024. gadā) jeb pieaugums par 5 procentpunktiem, un 55 % (2027. gadā) jeb pieaugums par 8 procentpunktiem pret bāzes gadu. Ņemot vērā statistikas datu precizējumus[29], tika veikts pārrēķins indikatora bāzes vērtībai: 45 % (2017. gadā). Attiecīgi indikatora vērtība 2023. gadā ir 48,9 % jeb pieaugums par 3,9 procentpunktiem pret bāzes gadu, savukārt, lai sasniegtu 2027. gada mērķa vērtību – 55 % –, būtu jāuzrāda indikatora vērtības pieaugums par 10 procentpunktiem pret bāzes gadu. Konstatējams, ka reģionālā IKP starpība uzrāda pozitīvu dinamiku, bet nav pietiekama, lai sasniegtu 2027. gada plānoto mērķa vērtību.

Nelielu pozitīvu dinamiku uzrāda arī darba algas plānošanas reģionos [331] – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu tiek aprēķināts, izmantojot CSP datus par vidējo mēneša bruto darba samaksu. Būtiska izlīdzināšanās starp reģioniem nav novērojama, un pastāv risks, ka plānotās mērķa vērtības

[29] IKR070. Iekšzemes kopprodukts statistiskajos reģionos (līdz 01.01.2024.) (faktiskajās cenās) 2000–2023

netiks sasniegtas – 2024. gadā rādītājs ir 74,4 %, kas ir tikai 0,5 procentpunktu pieaugums kopš 2018. gada. Jāatzīmē, ka 2024. gadā vidējā bruto darba samaksa pieauga visos reģionos, īpaši Latgalē (+10,9 %) un Vidzemē (+9,4 %), pārsniedzot Rīgas (+8,4 %) izaugsmi, bet lēnāk Kurzemē (+5,6 %). Rīgas reģionā saglabājās augstākais atalgojuma līmenis – 1918 *euro*, savukārt Latgalē – zemākais (1263 *euro*). Rīgas reģionā vidējā alga pārsniedza valsts līmeni par 9,7 %, bet citos reģionos sasniedza 71,9–84,7 % no valsts vidējā. Papildu faktors, kas ietekmēja darba samaksas pieaugumu, bija minimālās algas palielinājums 2024. gadā no 620 *euro* līdz 700 *euro*, kā arī algu kāpums sabiedriskajā sektorā, kas vairākos reģionos bijis straujāks nekā privātajā.

Ņemot vērā ģeopolitisko situāciju pēc Krievijas sāktā pilna apmēra agresijas kara pret Ukrainu un Austrumu pierobežas sociālekonomiskos izaicinājumus, kā arī to, ka Latgales reģions un Alūksnes novada pašvaldība ir arī ES un NATO ārējā robeža, kurai šā brīža ģeopolitiskajā situācijā jāpievērš daudz lielāka uzmanība, tika izstrādāts **Rīcības plāns Latvijas Austrumu pierobežas ekonomiskajai izaugsmei un drošības stiprināšanai 2025.–2027. gadam**. Plāns paredz 59 pasākumus ar kopējo finansējumu 644,6 milj. *euro* apmērā, no tiem 269,6 milj. *euro* ir valsts budžeta līdzekļi un 375 milj. *euro* – ES un cits ārvalstu finansējums. Plānā apvienoti drošības, ekonomikas un cilvēkresursu stiprināšanas pasākumi, lai Latgales un Alūksnes pierobežas teritorijas kļūtu drošākas, ekonomiski aktīvākas un pievilcīgākas dzīvei un darbam. Tiks izbūvēti 11 jauni katastrofu pārvaldības centri, modernizētas trīs robežšķērsošanas vietas un izveidoti 25 pretmobilitātes materiālu parki, nodrošinot vairāk nekā 100 darba vietas. Ekonomikas jomā plānotas investīcijas uzņēmējdarbības infrastruktūrā un industriālo parku attīstībā, lai piesaistītu vismaz 56,9 milj. *euro* privāto investīciju un radītu ap 1800 jaunu darba vietu (potenciālais bezdarbnieku skaita samazinājums ~20 %). Papildus paredzēta 143 sociālo mājokļu atjaunošana, jaunu īres mājokļu būvniecība, reģionālo ceļu uzlabošana un Daugavpils Vienības tilta rekonstrukcija. Cilvēkkapitāla jomā plāns ietver Kadetu vidusskolas izveidi, augstākās izglītības stiprināšanu, veselības aprūpes pieejamības uzlabošanu un 31 jauna valsts un pašvaldību klientu apkalpošanas centra atvēršanu. Rezultātā pierobežā tiek kombinēti drošības, infrastruktūras, uzņēmējdarbības un sociālie ieguldījumi, lai vienlaikus stiprinātu pierobežas drošību, ekonomisko noturību un iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

KLP SP intervencē "Darbību īstenošana saskaņā ar sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju, tostarp sadarbības aktivitātes un to sagatavošana", kurā atbalsts tiek piešķirts saskaņā ar LEADER pieeju, nodrošināts 33 vietējo rīcības grupu (VRG) pārklājums un pastāvīga darbība visā lauku teritorijā. Intervences īstenošanai paredzēts finansējums 58,5 milj. *euro* apmērā. Atbalsts projektu īstenošanai pieejams uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai, tostarp izmantojot pašvaldību īpašumā esošu infrastruktūru, kā arī pašvaldībām un NVO sabiedriskā labuma projektu īstenošanai teritorijas sakārtošanai, lai uzlabotu pakalpojumu pieejamību, kvalitāti un sasniedzamību, un iedzīvotāju sociālās aktivitātes veicināšanai. Būtisks LEADER pieejas īstenošanas rezultāts ir jaunradītās darbavietas. Pēdējo piecu gadu laikā kopumā ar LEADER pieeju īstenotajos uzņēmējdarbības attīstības projektos radīta 1581 jauna darba vieta.

Nodrošināta Programmas zivsaimniecības attīstībai 2021.–2027. gadam (EJZAF) sabiedrības virzītas vietējās attīstības pasākumu īstenošana piekrastes teritorijā, sniedzot atbalstu vietējās ekonomikas attīstības un transformācijas veicināšanai, vides resursu ilgtspējīgai izmantošanai un klimata pārmaiņu mazināšanai, zvejas vai jūras kultūras mantojuma izmantošanas veicināšanai, kā arī ostu infrastruktūras attīstības stiprināšanai – kopā piešķirts atbalsts 145 projektiem ar publisko finansējumu 14,1 milj. *euro* apmērā.

NAP2027 uzdevums [333] paredz koordinētas atbalsta sistēmas izveidošanu investīciju piesaistei un uzņēmējdarbības atbalstam reģionos un reģionālās izaugsmes fonda (reģionālo projektu programmas) izveidi mērķtiecīgiem ieguldījumiem.

Privāto investīciju piesaiste plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstītā plānošanas reģiona līmeni [330] 2021. gadā uzrādīja netipiski augstu vērtību – 58,5 %, kas bija par 14,7 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā gadā (skatīt 36. attēlu). Savukārt 2022. gadā rādītājs samazinājās līdz 43 %, bet 2023. gadā – līdz 42,6 %, kas tomēr pārsniedza 2024. gada mērķa vērtības (37 %). Rādītāja straujais pieaugums 2021. gadā galvenokārt skaidrojams ar Covid-19 pandēmijas ietekmi uz investīciju struktūru – proti, kapitālieguldījumu kritumu Rīgā un vienlaicīgu investīciju aktivitātes pieaugumu reģionos, īpaši infrastruktūras un uzņēmējdarbības atbalsta projektos, kas tika īstenoti ar publisko līdzfinansējumu (t. sk. ES fondu un pašvaldību investīciju programmās). Turpmākajos gados privāto investīciju ģeogrāfiskā koncentrācija atgriezās ierastākā proporcijā, taču kopumā reģionu investīciju piesaistes līmenis saglabājās augstāks nekā pirmskrīzes periodā, liecinot par pakāpenisku investīciju telpiskās struktūras izlīdzināšanos.

36. attēls. Privāto investīciju piesaiste plānošanas reģionos – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais līmenis pret augstāk attīstītā plānošanas reģiona līmeni, %

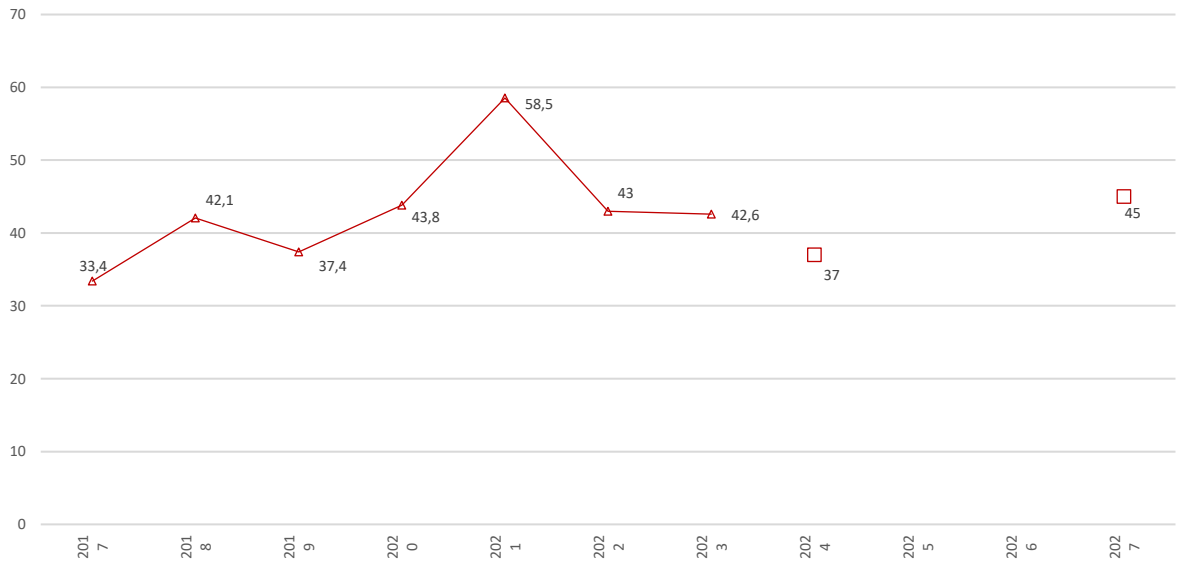

Datu avots: CSP

Uzdevuma definēšanas brīdī tika identificēts, ka lielākā daļa attīstības projektu pašvaldībās tiek īstenoti, izmantojot ES fondu vai citu ārējo finanšu palīdzību. Rezultātā investīcijām veidojas pārrāvumi, jo finansējums nav pastāvīgs, nav iespējas ātri reaģēt uz izmaiņām vai reģionāli specifiskiem izaicinājumiem. Līdz ar to kā problēmas risinājums tika saskatīts vidēja termiņa attīstības instrumenta – reģionālo projektu programmas – izveide nacionālā līmenī, izvērtējot vairākus iespējamos finansējuma avotus. Uzdevuma izpildi būtiski ietekmēja Covid-19 krīze un tās pārvarēšanas pasākumi, kuru ietvaros pašvaldībām bija **iespēja saņemt valsts aizdevumu**. Tika atbalstīta projektu īstenošana transporta infrastruktūras (tai skaitā tiltu) attīstībai, pašvaldības ēku energoefektivitātes paaugstināšanai, pašvaldības pakalpojuma aizstāšanai ar jaunu bezkontakta vai autonomu risinājumu, iedzīvotāju nekustamā īpašuma pievienošanai centralizētajiem kanalizācijas un ūdensapgādes tīkliem, ēkas vai tās daļu pielāgošanai pašvaldības pakalpojumu sniegšanai, īres dzīvokļu izveidošanai ārpus Rīgas plānošanas reģiona, pašvaldības meliorācijas sistēmas atjaunošanai, pārbūvei vai ierīkošanai, lielu investīciju būvprojektu izstrādei. 2021. gadā finansējuma saņemšanai tika atbalstīti 303 pašvaldību investīciju projekti par kopējo summu 142,19 milj. *euro*, un 2022. gadā tika atbalstīti 197 investīciju projekti par kopējo finansējumu 85 milj. *euro*.

Nozīmīgs faktors, kas ietekmē reģionālo attīstību, ir tas, cik lielā mērā teritorijām ir iespēja izvirzīt savu attīstības stratēģiju un nodrošināt tās īstenošanu. Šādu iespēju pašvaldībām sniedz **atbalsta pasākumi, kas tiek ieviesti saskaņā ar teritoriālo pieeju.** Lai nodrošinātu līdzsvarotu investīciju piesaisti no ES kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam, ņemot vērā reģionālās attīstības atšķirības, reģionālās attīstības atbalsta pasākumu finansējums vairākos Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027.gadam 5.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Vietējās teritorijas integrētās sociālās, ekonomiskās un vides attīstības un kultūras mantojuma, tūrisma un drošības veicināšana pilsētu funkcionālajās teritorijās" pasākumos tika sadalīts pēc IKP – plānošanas reģionam ar mazāko IKP uz vienu iedzīvotāju piešķirot lielāku finansējumu.

NAP2027 uzdevums [334] paredz plānošanas reģionu, pašvaldību un citu teritorijas attīstībā iesaistīto pušu kapacitātes, zināšanu un administratīvo procesu uzlabošanu, lai palielinātu pašvaldību sadarbību un spēju nodrošināt iedzīvotāju mobilitāti, investīcijām labvēlīgu vidi un augstu pašvaldību sniegto pakalpojumu kvalitāti un izmaksu efektivitāti.

ES kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam ietvaros plānotas investīcijas vairāk nekā 1,91 milj. *euro* apmērā, kas vērstas uz pašvaldību administratīvās spējas stiprināšanu, speciālistu prasmju pilnveidi, īpaši klimata pārmaiņu un teritorijas attīstības jomās. Plānots paaugstināt pašvaldību un plānošanas reģionu darbinieku kompetences, sekmējot kvalitatīvāku projektu sagatavošanu, efektīvāku pārvaldību un sadarbību starp reģioniem. Projektu rezultātā tiks pilnveidotas zināšanas un prasmes vismaz 190 pašvaldību un reģionu speciālistiem un uzlabota pašvaldību spēja īstenot investīciju un attīstības projektus. Šie ieguldījumi kopumā stiprina pašvaldību konkurētspēju, pakalpojumu kvalitāti un iedzīvotāju dzīves vides ilgtspēju.

Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna investīciju ietvaros VARAM sadarbībā ar plānošanas reģioniem īsteno projektu pašvaldību kapacitātes stiprināšanai ar mērķi uzlabot pašvaldību darbības efektivitāti un kvalitāti administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, lai pašvaldības spētu nodrošināt tām likumos noteikto autonomo funkciju izpildi salīdzināmā kvalitātē un pieejamībā. Projekta budžets ir vairāk nekā 3 milj. *euro*, projekta rezultātā tiks apmācīti vismaz 1300 pašvaldību speciālisti.

NAP2027 uzdevums [335] paredz vietējās mobilitātes nodrošināšanu nodarbinātībai un pakalpojumu saņemšanai, uzlabojot infrastruktūru, sniedzot atbalstu inovatīviem mikromobilitātes risinājumiem.

Administratīvi teritoriālās reformas veiksmīgai īstenošanai un reģionu attīstībai ir būtiski piesaistīt finansējumu valsts reģionālo un vietējo autoceļu būvniecībai, sekmējot pakalpojumu un darba vietu pieejamību jauno pašvaldību administratīvajos centros. Plānojot administratīvi teritoriālo reformu, valsts reģionālo un vietējo autoceļu pārbūves un atjaunošanas investīciju programma administratīvi teritoriālās reformas kontekstā sākotnēji paredzēja indikatīvi 900 km valsts reģionālo un vietējo autoceļu atjaunošanu un pārbūvi. Rezultātā līdz 2025. gada 31. decembrim ir īstenoti būvdarbi uz 711 km valsts reģionālajiem un vietējiem autoceļiem, investējot gandrīz 177 milj. eiro[30]. Vienlaikus plānots, ka 2026. gadā tiks pabeigti būvdarbi vēl uz aptuveni 55 km ceļu, tādējādi līdz 2026. gada beigām sasniedzot rezultātu – pārbūvēti vai atjaunoti vismaz 909 km autoceļu.

Mobilitātes nodrošināšanas jomā investīcijas paredzētas arī atbalsta sniegšanai pašvaldībām bezemisiju transportlīdzekļu (autobusu vai specializēto transportlīdzekļu) iegādei, veicinot pāreju uz klimatneitrālu ekonomiku. Ir noslēgti 12 līgumi par projektu īstenošanu, kuros plānots iegādāties 34 bezemisiju transportlīdzekļus, paredzēta to darbības

[30] Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 3.1. reformas un investīciju virziena "Reģionālā politika" 3.1.1.r. reformas "Administratīvi teritoriālā reforma" 3.1.1.1.i. investīcija "Valsts reģionālo un vietējo autoceļu tīkla uzlabošana"

nodrošināšanai nepieciešamās uzlādes infrastruktūras attīstīšana pašvaldību autonomo funkciju īstenošanai. Iegādātos bezemisiju transportlīdzekļus pašvaldības varēs izmantot, lai nodrošinātu izglītojamo nokļūšanu pašvaldības izglītības iestādēs, sociālo iestāžu vai sociālo pakalpojumu klientu nokļūšanu sociālo pakalpojumu sniegšanas vai saņemšanas vietās, pašvaldības amatiermākslas kolektīvu nokļūšanu kultūras pasākumu norises vietās, kā arī pacientu nokļūšanu uz un no ārstniecības iestādēm gadījumos, kad esošā sabiedriskā transporta sistēma nav tam piemērota vai nepieciešama nokļūšana no viena līmeņa slimnīcas uz citu. Papildus ir noslēgti līgumi ar 14 pašvaldībām par **19 bezemisiju skolēnu autobusu** iegādi.

2024. gadā 5 pašvaldības – Rīga, Ropaži, Ķekava, Mārupe un Ādaži – uzsākušas vienota veloceļu maršruta izveidi. Projekta ietvaros līdz 2026. gadam tiks izbūvēta un sakārtota **veloceļu infrastruktūra 52 kilometru garumā**, kopējais finansējums – 34,5 milj. *euro*. Šie ieguldījumi veicinās drošu un ērtu pārvietošanos ar velosipēdu, uzlabos savienojamību starp apdzīvotām vietām un sekmēs videi draudzīgas mobilitātes attīstību Rīgas metropoles areālā.

NAP2027 uzdevums [336] paredz publisko pakalpojumu uzlabošanu atbilstoši iedzīvotāju skaita dinamikai, attīstot alternatīvus pakalpojumu modeļus un infrastruktūru, pašvaldību pakalpojumu ēku energoefektivitāti, kā arī publiskās ārtelpas kvalitāti.

Pašvaldībās tiek īstenotas plašas ES fondu un Atveseļošanas fonda investīcijas. Kopumā šajos virzienos plānots investēt vairāk nekā 124 milj. *euro,* kas tiek ieguldīti publiskās ārtelpas, pirmsskolas infrastruktūras, energoefektivitātes un pārvaldības digitalizācijas attīstībā.

Publiskās ārtelpas uzlabošanai noslēgti līgumi par 48 projektu īstenošanu ar kopējo ES fondu finansējumu 26,47 milj. *euro*, paredzēts sakārtot publisko telpu vairāk nekā 780 tūkst. m^2 platībā, veicinot iedzīvotāju drošību, pieejamību un dzīves vides kvalitāti.

Pašvaldību pirmsskolas infrastruktūras un bērnu pieskatīšanas pakalpojumu pieejamības uzlabošanai tiek īstenoti 18 projekti ar kopējo finansējumu 50,1 milj. *euro*, paredzot atbalstu 3148 bērniem un veicinot darba un ģimenes dzīves līdzsvaru.

Pašvaldību ēku un ar tām tieši saistītās infrastruktūras energoefektivitātes paaugstināšanai un pārejai uz atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu tiek īstenoti projekti vairāk nekā 32 milj. *euro* apmērā, sasniedzot primārās enerģijas samazinājumu vairāk nekā par 4,5 milj. kWh gadā. Kopumā plānots panākt enerģijas patēriņa samazinājumu par vismaz 30 %, pārejot uz atjaunīgo resursu izmantošanu un samazinot pašvaldību ēku uzturēšanas izmaksas.

Papildus notiek viedo risinājumu ieviešana pašvaldībās, kur noslēgti 10 līgumi par projektu īstenošanu 15,5 milj. *euro* apmērā. Šie ieguldījumi uzlabo pašvaldību spēju efektīvāk organizēt pārvaldes procesus, ieviest digitālus pakalpojumus un nodrošināt ērtāku saziņu ar iedzīvotājiem.

Pakalpojumu pieejamības uzlabošanai viens no nozīmīgākajiem soļiem ir Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru (VPVKAC) tīkla paplašināšana. Tas ir lielākais klientu apkalpošanas tīkls valstī ar 315 centriem (t. sk. 128 centriem bibliotēkās) 35 pašvaldībās, kas nodrošina iedzīvotājiem ērtu piekļuvi valsts un pašvaldību pakalpojumiem neatkarīgi no dzīvesvietas. VPVKAC ir būtisks atbalsta punkts arī tiem, kuriem nepieciešama palīdzība digitālo pakalpojumu pieteikšanā un izmantošanā, sniedzot konsultācijas par e-pakalpojumiem un atbilstošākā risinājuma izvēli. Lai nodrošinātu vienlīdzīgu pakalpojumu pieejamību reģionos, plānots turpināt izveidot jaunus kontaktpunktus, tostarp Austrumu pierobežas teritorijās. Tādējādi tiks nostiprināta valsts un pašvaldību sadarbība klientu apkalpošanas jomā, samazināts digitālās plaisas risks un uzlabota iedzīvotāju dzīves kvalitāte, īpaši lauku un attālākos reģionos.

2024. gada aprīlī uzsākta valsts un pašvaldību īpašumā esošu pagrabstāvu apsekošana, lai novērtētu to piemērotību patvertņu ierīkošanai. 2025. gada 27. maijā apstiprināts Iekšlietu ministrijas sagatavotais Ministru kabineta rīkojums ar objektu sarakstu, kuri varēs pretendēt uz ERAF finansējumu III kategorijas patvertņu pielāgošanai un aprīkošanai. Sarakstā iekļauti 570 objekti (no kuriem 453 ir pašvaldību īpašumā un 117 valsts īpašumā), kuri varēs pretendēt uz ERAF finansējumu, lai tie tiktu aprīkoti atbilstoši III kategorijas patvertņu prasībām. Finansējums no ERAF plānots 22,2 milj. *euro* apmērā.

Rīcības virzienā tika plānots atsevišķs fokuss uz Rīgas attīstību – gan [334], gan [335], gan [336] uzdevuma ietvaros. Tā kā par mērķa indikatoru **[329] Pilsētas novērtējuma indekss** dati vairs nav pieejami, lai vērtētu Rīgas attīstību un dzīves kvalitātes dinamiku, ir jāizmanto citi rādītāji. Kā alternatīvu var izmantot Viedo pilsētu indeksu (*angl. International Institute for Management Development – IMD Smart City Index*[31]), kas ir ikgadējs pētījums, kurā tiek vērtēts, cik līdzsvaroti pasaules pilsētas izmanto tehnoloģijas un pārvaldības risinājumus, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti, vides ilgtspēju un iekļaujošu attīstību (katru gadu tiek aptaujāti vairāk nekā 20 000 iedzīvotāju no vairāk nekā 140 pilsētām, un katras pilsētas vērtējums izteikts no 0 līdz 100 un tiek iedalīts piecos līmeņos (A–E)). Indekss apvieno gan ekonomiskos un tehnoloģiskos, gan "humānās dimensijas" aspektus – veselību, drošību, mājokļu pieejamību, pārvaldības kvalitāti un iedzīvotāju līdzdalību. 2025. gada ziņojumā Rīga ierindota 46. vietā no 146 pilsētām pasaulē, pilsētas kopējais vērtējums: "BBB" grupa, kas nozīmē labu līdzsvaru starp infrastruktūras kvalitāti un digitālo attīstību. Rīgas stiprās puses (pēc iedzīvotāju vērtējuma): publiskā drošība un medicīnas pakalpojumi tiek vērtēti kā apmierinoši, laba piekļuve sabiedriskajam transportam un digitāliem pakalpojumiem (piemēram, tiešsaistes biļešu pirkšana, ziņošana par pilsētas problēmām), augsta digitālās līdzdalības pakāpe – iedzīvotāji atzīst, ka tiešsaistes platformas palīdz uzlabot pilsētas dzīvi un samazināt korupciju. Rīga pēdējo gadu laikā būtiski uzlabojusi pozīciju – no 83. vietas 2023. gadā un 59. vietas 2024. gadā līdz 46. vietai 2025. gadā. Tas liecina, ka pilsēta kļūst arvien konkurētspējīgāka, efektīvāk izmantojot digitālās tehnoloģijas un sabiedrības līdzdalību, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti. **Rīgas iedzīvotāji 2025. gadā par galvenajām problēmām uzskata mājokļu pieejamību, nodarbinātību un pārvaldības caurspīdīgumu**. Salīdzinoši mazāks svarīgums tiek piešķirts vides un pārstrādes jautājumiem, kas liecina par sabiedrības fokusu uz sociāli ekonomiskajām tēmām.

NAP2027 uzdevums [337] paredz valsts iestāžu netiešo un atbalsta funkciju izvietošanu ārpus Rīgas reģiona.

Arī šā uzdevuma realizāciju ietekmēja Covid-19 laikā radītie risinājumi, tai skaitā izpratne par attālinātā darba veida plašākas pielietošanas iespējām, kā rezultātā samazinājās nepieciešamība pēc biroju telpām. Tika konstatēts, ka, attālinātajam darbam kļūstot par ikdienas sastāvdaļu, ir nepieciešams atbilstoši pielāgot valsts pārvaldes darba vidi un infrastruktūru, kā arī kopstrādes darba telpas, un iespēja strādāt iestāžu reģionālajās struktūrvienībās tika iezīmēta kā daļa no iespējām, veidojot funkcijās balstītu un efektīvu valsts pārvaldi. 2022. gadā VAS "Valsts nekustamie īpašumi" izvērtēja valsts iestāžu nepieciešamību pēc biroja telpām un optimizācijas iespējas Rīgā.

2025. gadā tika atvērts pirmais **reģionālais valsts kopstrādes birojs** Cēsīs, kurā darbu uzsāka Valsts zemes dienesta, Dabas aizsardzības pārvaldes, Tieslietu ministrijas, Valsts ieņēmumu dienesta un Prokuratūras darbinieki.

2025. gadā Jelgavā tika izveidota **Ekonomikas ministrijas pastāvīgā reģionālā pārstāvniecība**. Tās mērķis ir veicināt ciešāku sadarbību ar Zemgales reģiona uzņēmējiem, stiprināt reģionālo attīstību un sekmēt investīciju piesaisti.

Rēzeknē uzsāka darbu **Klimata un enerģētikas ministrijas Latgales pārstāvniecība**, kuras mērķis ir veicināt investīciju piesaisti Austrumu pierobežas reģionam, tādējādi sekmējot

[31] https://www.imd.org/smart-city-observatory/home/rankings/

Latgales ekonomisko attīstību un nodrošinot ministrijas tuvāku klātesamību labākai reģiona vajadzību izpratnei. Pārstāvniecības darbības prioritātes ietver mobilitātes uzlabojumus, dzīvojamā fonda attīstību, sociālo pakalpojumu pieejamības veicināšanu, dūņu pārstrādes projektu attīstību.

Secinājumi

- Rīcības virziens "*Līdzsvarota reģionālā attīstība"* ir īstenots ar plašu investīciju apjomu uzņēmējdarbības atbalsta infrastruktūrā, publiskās infrastruktūras uzlabošanā un mobilitātes nodrošināšanā.
- ES Atveseļošanas fonda un Kohēzijas programmas ietvaros tiek veidota publiskā infrastruktūra uzņēmējdarbībai, izveidoti industriālie parki Valmierā, Jelgavā, Liepājā un Daugavpilī.
- Uzlabota vietējo un reģionālo ceļu infrastruktūra, iegādāti bezemisiju transportlīdzekļi un tiek veidots vienots veloceļu tīkls.
- Uzlabota valsts un pašvaldību pakalpojumu pieejamība: VPVKAC tīkls paplašināts līdz 315 vietām 35 pašvaldībās.
- Privāto investīciju piesaiste mazāk attīstītajos reģionos **pārsniegusi plānoto mērķi** un saglabā pozitīvu tendenci (2023. gadā – 42,6 % pret augstāk attīstīto reģionu).
- IKP uz iedzīvotāju valstī kopumā **pieaudzis par 26 %** (laikposmā no 2021. līdz 2024. gadam), kamēr attiecība starp Rīgas un reģionālo IKP 5 gadu laikā ir samazinājusies par 3,9 % (indikators – četru mazāk attīstīto plānošanas reģionu vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju līmenis pret augstāk attīstīto plānošanas reģionu).
- Alternatīvais rādītājs Rīgas attīstības novērtēšanai – **Smart City Index** – uzrāda pozitīvu dinamiku (Rīga no 83. vietas 2023. gadā uz 46. vietu 2025. gadā).
- Algu izlīdzināšanās starp reģioniem notiek **lēni** (pieaugums tikai par 0,5 procentpunktiem kopš 2018. gada), pastāv risks, ka 2027. gada mērķis netiks sasniegts.
- Administratīvi teritoriālās reformas pozitīvie efekti **vēl neatspoguļojas datos**, neskatoties uz strukturālajām pārmaiņām.
- Valsts iestāžu funkciju izvietošana reģionos virzās, **bet process nav aktīvs** un nav nodrošināta sistēmiska pieeja.

Priekšlikumi

- Izvērtēt iespējas izveidot pastāvīgu reģionālās izaugsmes investīciju fondu ar rezultātos balstītu finansēšanas pieeju, nodrošinot stabilu investīciju plūsmu neatkarīgi no ES fondu cikliem. Fonda darbība tiktu balstīta uz grantu, aizdevumu un privātā kapitāla sinerģiju. Atbalsts projektiem tiktu piesaistīts, pamatojoties uz pozitīvu kopējo fiskālo ietekmi un ekonomiskās aktivitātes pieaugumu, ko raksturo jaunu darba vietu radīšana un bruto darba samaksas fonda palielinājums noteiktā periodā pēc investīciju veikšanas.Palielināt ES finansējuma "ilgtermiņa pievienoto vērtību", prioritizēt industriālo parku un uzņēmējdarbības infrastruktūras turpmāku attīstību, kas rada privāto investīciju piesaisti. Pašreizējā ES fondu finansējuma piešķiršanas dizains stimulē pašvaldības veidot industriālo infrastruktūru "*bez konkrēta investora"*, jo tas ļauj palielināt finansējuma atbalsta intensitāti. Projektiem ar pierādāmu privātā sektora pieprasījumu jābūt prioritāri atbalstāmiem, jo tie samazina risku veidot infrastruktūru bez efektīvas izmantošanas.
- Palielināt pašvaldību stimulu ekonomiskās vides uzlabošanai un veicināt pašvaldību sadarbību šajā jomā. Jāveido motivācijas mehānismi pašvaldībām privāto investīciju piesaistei. Jāvērtē iespēja izveidot regulējumu starppašvaldību kopprojektiem, kas motivē kopīgi attīstīt industriālos parkus, koplietošanas infrastruktūru vai kopienu centrus. Tas mazinātu pašvaldību savstarpējo konkurenci par vieniem un tiem pašiem investoriem.

- Mobilitāti definēt kā ekonomiskās izaugsmes priekšnosacījumu, nevis atsevišķu infrastruktūras projektu. Industriālo parku un citu nodarbinātību veicinošos attīstības projektos iekļaut sabiedriskā transporta un mikromobilitātes piekļuves kritēriju.
- Uzlabot pašvaldību institucionālo kapacitāti, tai skaitā izvērtēt iespējas izveidot instrumentu, lai finansētu projektus, kas nav saistīti ar infrastruktūru un lielām investīcijām, bet gan veido inovatīvus problēmu risinājumus, piemēram, "Pārvaldības *start-ups"*, kur katra pašvaldība vienu reizi gadā iesniedz eksperimentāla projekta pieteikumu ar mērķi ātri atrisināt lokālu problēmu, sasniedzot pierādāmu efektu jau gada laikā.
- Izvērtēt iespējas izveidot pašvaldību ekonomisko un sociālo sasniegumu rādītāju sistēmu, saskaņā ar kuru pašvaldībām tiktu plānoti ES fondu līdzekļi, valsts investīcijas un valsts budžeta dotācijas. Nepieciešams ieviest rezultātos balstītu rādītāju sistēmu *("Results-based planning" un "Performance-based budgeting" principi*), kur mērķu rādītāji tiek sasaistīti ar konkrētiem ekonomiskajiem rezultātiem – piemēram, radītām darbvietām, privāto investīciju apjomu, pieaugumu algu fondā un uzņēmumu noturību teritorijā, nevis ar infrastruktūras būvniecības procesu.
- Izstrādāt lauku attīstības stratēģiju reģionālās politikas ietvaros, kas nodrošina vienotu pieeju lauku teritoriju problēmu risināšanā un nosaka dažādu nozaru politiku koordināciju un atbildību. Ieviešot lauku attīstības stratēģiju, būs iespēja mērķtiecīgāk izmantot ES fondu finansējumu, kā arī novērtēt un uzraudzīt lauku teritoriju problēmu risināšanu, kas pārsniedz vienas institūcijas kompetences robežas. Pielāgot lauku attīstības risinājumus konkrēto teritoriju specifikai, vajadzībām, resursiem un potenciālam, izmantojot LEADER jeb sabiedrības virzītas vietējās attīstības (SVVA) pieeju, kas balstās uz pieeju "no apakšas uz augšu" un vietējo kopienu, uzņēmēju un pašvaldību partnerību, veidojot vietējo rīcības grupu un sagatavojot vietējās attīstības stratēģiju. LEADER/SVVA pieeja sekmē inovatīvu risinājumu ieviešanu, atbalsta vietējās uzņēmējdarbības un pakalpojumu attīstību, sekmējot daudzveidīgas un noturīgas ekonomikas veidošanos, kā arī uzlabo lauku iedzīvotāju labbūtību un stiprina sociālo kapitālu, tādējādi radot priekšnoteikumus iedzīvotāju iespējai palikt laukos.
- Jāturpina VPVKAC tīkla paplašināšana un digitālo pakalpojumu attīstība.

Rīcības virziens "Mājoklis"

Finansiāli pieejami, kvalitatīvi un energoefektīvi mājokļi ir būtisks priekšnosacījums iedzīvotāju labklājības, nodarbinātības, demogrāfijas un uzņēmējdarbības vides attīstībai visā Latvijas teritorijā. Nodrošinot piekļuvi mājokļiem pēc iespējas plašākam sabiedrības lokam, pozitīvi tiek ietekmēti ne tikai iedzīvotāju dzīves apstākļi, iespējas pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū un tautsaimniecībā kopumā, bet arī stiprināta iedzīvotāju drošības sajūta un veicināta piederība Latvijai.

Rīcības virziena mērķis ir nodrošināt, ka Latvijā visām mājsaimniecībām ir pieejami mājokļi, esošais dzīvojamais fonds līdz 2050. gadam atbilst augstiem energoefektivitātes, būvniecības, drošības un labiekārtotības standartiem, kā arī tiesiskais regulējums veicina privātos un publiskos ieguldījumus dzīvojamā fonda izveidei. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumu atspoguļots 18. tabulā.

Tabula Nr. 18.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[343] Personas, kas reģistrētas pašvaldības	7215 (2018)	5716 (2024)	6700	5700	

palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanai, skaits					
[344] Mājsaimniecību īpatsvars, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības (ļoti apgrūtinoši/nedaudz apgrūtinoši), %	75,6 (2018)	66,8 (2023)	73,2	69,2	
[345] Atjaunoto mājokļu daudzums no visiem mājokļiem gadā, %	N/A	0,07 (2024)	2	3	
[346] Mājsaimniecību īpatsvars, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, %	31 (2018)	24,6 (2023)	25	22	
[347] Ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits gadā	2 966 (2018)	4058 (2024)	7000	10 000	
[348] Mājokļu, t. sk. dzīvokļu īpašumu, skaits, kur uzlabota energoefektivitāte	16 363 (2019)	28478 (2024)	25 500	40 000	

Attiecībā uz politikas rezultātu sasniegšanas progresa novērtējumu jāatzīmē, ka vairumā gadījumu šā NAP2027 rīcības virziena mērķa indikatori uzrāda pozitīvas attīstības tendences. Strauji samazinājies personu skaits, kas reģistrētas pašvaldības palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanai [343], 2024. gadā jau gandrīz sasniedzot 2027. gada mērķa vērtību. Samazinājies arī to mājsaimniecību īpatsvars, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības [344], un mājsaimniecību īpatsvars, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem [346], sasniedzot 2024. gada mērķa vērtības un pārliecinoši virzoties uz 2027. gada mērķi. Arī attiecībā uz mājokļu, t. sk. dzīvokļu īpašumu, skaitu, kur uzlabota energoefektivitāte [348] var secināt, ka virzība uz 2027. gada mērķi notiek straujāk, nekā tika plānots. Ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits [347] ir nepietiekams, un 2024. gada mērķa vērtība ir sasniegta par aptuveni 58 % no plānotā. Vissliktāk ir veicies ar mājokļu renovāciju – atjaunoto mājokļu daudzums [345] ir būtiski nepietiekams 2024. gada mērķa vērtības sasniegšanai (skatīt 37. attēlu).

37. attēls. Atjaunoto mājokļu daudzums no visiem mājokļiem gadā, %

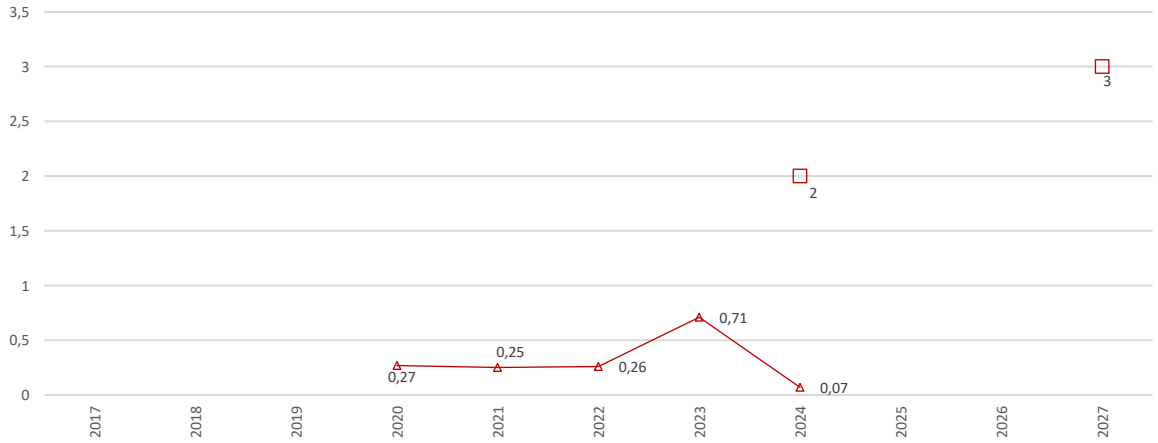

Datu avots: Būvniecības informācijas sistēma

Mājokļu pieejamības nodrošināšanai īstenota mērķēta rīcībpolitika esošā dzīvojamā fonda uzlabošanai, investīciju sekmēšana jaunu mājokļu būvniecībā, kā arī risinājumi mājokļu pieejamībai dažādu ienākumu līmeņu mājsaimniecībām, tostarp mājsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem.

NAP2027 uzdevums [349] vērsts uz sociālo mājokļu atjaunošanu un skaita palielināšanu, vienlaikus izveidojot instrumentu, kas sniedz mājokļu atbalstu maznodrošinātām personām dzīvesvietas maiņai, lai veicinātu iesaistīšanos darba tirgū.

Latvijā trūkst sociālo mājokļu, vairums ir sliktā stāvoklī, un pašvaldībām nepietiek līdzekļu to atjaunošanai vai jaunu mājokļu būvniecībai. Tādēļ vismazāk aizsargātajām sociālajām grupām bieži vien ilgstoši jāgaida palīdzība mājokļa jautājumos. Lai šo situāciju risinātu, 2023. gada rudenī tika apstiprināta un šobrīd īstenota jauna ES struktūrfondu atbalsta programma ar kopējo plānoto finansējumu 82,65 milj. *euro* sociālo mājokļu atjaunošanai un jaunu sociālo mājokļu būvniecībai, kas ļaus pašvaldībām uzlabot sociālo dzīvojamo fondu un samazināt rindas pašvaldībās uz īres un sociālajiem dzīvokļiem. Līdz 2029. gada 31. decembrim paredzēts uzbūvēt jaunus vai atjaunot vismaz 1952 sociālos mājokļus. Atbalsta programmas pirmās kārtas ietvaros šobrīd tiek īstenoti pašvaldību projekti, pēc kuru pabeigšanas pašvaldībās samazināsies rindas uz sociālajiem mājokļiem vismaz 900 mājsaimniecībām.

Kopumā secināms, ka atbalsta programmas īstenošanas rezultātā vēl vairāk samazināsies personu skaits, kas reģistrētas pašvaldības palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanai, sasniedzot NAP2027 plānoto mērķa vērtību 2027. gadam – 5700 (2024. gada fakts – 5716 personas), kā arī mazināsies to mājsaimniecību īpatsvars, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem.

NAP2027 uzdevums [350] paredz atbalstu ilgtspējīgu, zemu ekspluatācijas un būvniecības izmaksu mājokļiem primāri teritorijās ar jaunu darba vietu potenciālu, tai skaitā novēršot tirgus nepilnības, kas bremzē resursus maz patērējošai, energoefektīvai modulārajai būvniecībai, kura nodrošina energoefektivitāti, SEG emisiju samazinājumu, inovatīvu tehnoloģiju un gudrās mājas risinājumu un vietējo resursu izmantošanu.

Zemas īres maksas mājokļu būvniecības atbalsta programma tika uzsākta 2022. gada novembrī, sniedzot iespēju pašvaldībām sadarboties ar nekustamā īpašuma attīstītājiem zemas īres maksas mājokļu būvniecībā reģionos. Atbalsta programma piedāvā nekustamā īpašuma attīstītājiem aizdevumu īres mājokļu būvniecībai ar 30 gadu atmaksas termiņu un zemu aizdevuma procentu likmi (0,69 % gadā). Lai nodrošinātu projekta finansiālu veiktspēju un finansiāli pieejamu īres maksu mājsaimniecībām, pēc mājokļu izīrēšanas attīstītājam tiek piešķirta kapitāla atlaide līdz 30 % no izsniegtā aizdevuma pamatsummas. Ņemot vērā pieaugošo pašvaldību un nekustamā īpašuma attīstītāju aktivitāti, atbalsta programmas turpmākai īstenošanai ir nodrošināts un pieejams papildus Atveseļošanās fonda finansējums 59,9 milj. *euro* apmērā. Situācijā uz 2026. gada janvāri atbalsta programmā ir noslēgti 10 aizdevumu līgumi par 676 dzīvokļu būvniecību un iesniegti vērtēšanā vēl 9 projekti par 646 dzīvokļu būvniecību. Līgumi noslēgti par projektu īstenošanu Bauskā, Valmierā, Jelgavā, Tukumā, Ventspilī, Cēsīs, Alūksnē, Smiltenē, Ādažos un Liepājā. Pēc mājokļu nodošanas ekspluatācijā palielināsies ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits, kā arī varētu vēl vairāk samazināties to mājsaimniecību īpatsvars, kurām mājokļa izdevumi rada finansiālas grūtības vai kuras norāda uz nepietiekamiem mājokļa apstākļiem. Arī salīdzinot datus reģionu griezumā, secināms, ka ir aktivizējusies jaunu mājokļu būvniecība ārpus Rīgas statistiskā reģiona – 2021. gadā 13,3 % no jaunajiem dzīvokļiem atradās ārpus Rīgas statistiskā reģiona, 2022. un 2023. gadā tādu bija 18,3 %, bet 2024. gadā – 24,9 %.[32]

[32] Ziņojums par Dzīvojamo telpu īres likuma mērķa īstenošanu un ietekmi uz mērķa grupām (Nr. MK VK 2024/12), 23.lpp.; https://www.mk.gov.lv/lv/media/22980/download?attachment

Vērtējot kopējās attīstības tendences, 2023. gadā būvniecības nozare strauji auga (+18,9 %), ko veicināja pasūtītāju aktivitātes pieaugums un zema salīdzinošā bāze pēc divu gadu recesijas. Ēku būvniecība palielinājās par 26,8 %, straujāk attīstoties nedzīvojamo ēku segmentam. 2024. gadā tendence mainījās – nozares izlaide samazinājās par 4,3 %. Galvenais krituma faktors bija ēku būvniecība (-19,7 %), īpaši dzīvojamo māju segmentā (divu un vairāku dzīvokļu ēkas), ko noteica augstās kreditēšanas izmaksas un vājāka pieprasījuma dinamika. Attiecīgi jauno dzīvokļu skaita pieauguma temps ir nepietiekams NAP2027 izvirzīto mērķu sasniegšanai – 2024. gada mērķis (7000 dzīvokļi) nav sasniegts, un bez būtiskām pārmaiņām finansēšanā un resursu piesaistē nebūs iespējams sasniegt arī 2027. gada mērķi (10 000 dzīvokļi).

NAP2027 uzdevums [351] paredz mājokļu pieejamības uzlabošanu grūtībās nonākušiem un nelabvēlīgā situācijā esošiem iedzīvotājiem, izstrādājot mehānismu finansiāla atbalsta sniegšanai un novēršot faktorus, kas kavē izmantot īres mājokļu piedāvājumu.

Lai uzlabotu **mājokļu pieejamību ģimenēm ar bērniem un jaunajiem speciālistiem**, pēdējo gadu laikā atbalsta programmās ir ieviesti vairāki uzlabojumi – samazinātas izmaksas jaunajiem speciālistiem, paplašināts subsīdijas "Balsts" saņēmēju loks, palielinātas garantijas mājokļa iegādei ārpus Rīgas reģiona un maksimālais ienākumu slieksnis uz vienu ģimenes locekli, kā arī paplašināts finansētāju loks.

Laikposmā no 2021. gada līdz 2024. gada beigām ģimenēm ar bērniem ir izsniegtas 12 946 garantijas ar kopējo summu 120,9 milj. *euro*. Šajā pašā laikposmā 3300 garantijas ir izsniegtas jaunajiem speciālistiem 30 milj. *euro* apmērā.

Mājokļa garantiju pieejamība nodrošina atbalstu mājsaimniecībām ne tikai mājokļa iegādē, bet arī būvniecībā, tādējādi garantiju nodrošināšana ietekmē ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaitu, kas diemžēl aizvien ir nepietiekams. Mājokļa garantijas un subsīdija "Balsts" nodrošina, ka mājsaimniecībām tiek sniegts finansiāls atbalsts pārvākties uz kvalitatīvāku dzīvojamo telpu, tādēļ šo atbalsta programmu pieejamība var mazināt mājsaimniecību īpatsvaru, kuras norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, kā arī potenciāli mazināt mājsaimniecību īpatsvaru, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības. Jāatzīmē, ka mājsaimniecību īpatsvars, kurām ar mājokli saistītie izdevumi rada finansiālas grūtības, 2020. gadā bija 67,6 %, tādējādi jau sasniedzot 2027. gadam noteikto mērķi. Savukārt mājsaimniecību īpatsvars, kas norādīja uz neapmierinošiem mājokļa apstākļiem, 2020. gadā bija 24,6 %, kas pārsniedza 2024. gada mērķa vērtību (25 %) un saglabājās līdzīgā līmenī arī 2023. gadā (24,7 %). Prognozes, kas tika izteiktas NAP2027 izstrādes laikā balstījās uz tobrīd pieejamo informāciju un tendencēm, jo aktuālākie dati vēl nebija publiskoti. Faktiskie 2020. gada rādītāji pārsniedza plānotās prognozes, tādēļ mērķi izrādījās mazāk ambiciozi nekā nepieciešams.

NAP2027 uzdevums [352] paredz izstrādāt mehānismu, lai privātpersonas var saņemt grantu mājokļa iegādei vai būvniecībai, kur piešķiramā granta apmērs tiek noteikts pēc bērnu skaita ģimenē.

Subsīdija "Balsts" sniedz vienreizēju valsts atbalstu daudzbērnu ģimenēm vai ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti (neatkarīgi no kopējā bērnu skaita ģimenē), mājokļa iegādei vai būvniecībai. Tā kopumā piešķirta 1770 ģimenēm, tostarp 65 ģimenēm ar bērnu ar invaliditāti, un tās apjoms pārsniedz 14,9 milj. *euro*.

NAP2027 uzdevums [353] vērsts uz mājokļu kvalitātes paaugstināšanu, modernizējot un uzlabojot mājokļu energoefektivitāti un pieejamību, un nekustamā īpašuma pārvaldības kvalitātes uzlabošanu, lai mazinātu ēku ilgtermiņa uzturēšanas riskus.

Latvijā ir 1 063 939 mājokļi, un atjaunoto mājokļu daudzums no visiem mājokļiem 2021. gadā bija 0,25 % un 2022. gadā – 0,26 %, 2023. gadā – 0,71 % un 2024. gadā – 0,07 %. Plānotā NAP2027 mērķa vērtība 2024. gadam (2 %) nav sasniegta, kas skaidrojams ar to, ka

tikai 2022. gada vidū kļuva pieejams ES fondu un ES Atveseļošanas fonda finansējums un tika pieņemti Grozījumi Dzīvokļa īpašuma likumā, kas samazināja minimālo dzīvokļu īpašnieku pārstāvniecību lēmuma pieņemšanai par daudzdzīvokļu ēkas atjaunošanu un uzturēšanu, ja vairums dzīvokļu īpašnieku nepiedalās lēmumu pieņemšanā. Arī augošās izejmateriālu un enerģijas resursu cenas un vispārējā augstā inflācija negatīvi ietekmēja iedzīvotāju vēlmi uzņemties papildu saistības.

Pārskata periodā ir īstenotas un turpinās valsts atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai privātmājās, daudzdzīvokļu mājās un valsts ēkās. Sniegtais atbalsts nodrošinājis progresu mājokļu energoefektivitātes uzlabošanā – 2024. gadā mājokļu, t. sk. dzīvokļu īpašumu, skaits, kur uzlabota energoefektivitāte, sasniedza 28 478 (NAP2027 plānotā mērķa vērtība 2024. gadā – 25 500 mājokļi).

Lai pilnveidotu daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku pārvaldības procesus un lēmumu pieņemšanu, 2024. gadā Saeima pieņēma grozījumus Dzīvokļa īpašuma likumā, kas dod iespēju mājas īpašnieku mazākumam lemt par daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas uzturēšanu un atjaunošanu, ja sākotnēji sasauktā mājas kopsapulce kvoruma trūkuma dēļ nav lemttiesīga. Grozījumi Dzīvokļa īpašuma likumā veicinās investīcijas daudzdzīvokļu dzīvojamā fonda energoefektivitātes uzlabošanā, ievērojot, ka dzīvokļu īpašnieku pasivitāte kopības lēmumu pieņemšanā bija viens no bremzējošajiem elementiem daudzdzīvokļu dzīvojamo māju energoefektivitātes uzlabošanā.

No 2023. gada 1. marta mājas lieta ir kārtojama Būvniecības informācijas sistēmā (BIS), un tā ir brīvi pieejama ikvienam dzīvokļa īpašniekam elektroniskā veidā.

Lai nodrošinātu atbalstu mājokļu pielāgošanai personām ar invaliditāti, kurām ir kustību traucējumi, uzlabotu nodarbinātības iespējas un pieejamību pakalpojumiem, Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna finansējuma ietvaros no 2023. gada 1. janvāra līdz 2026. gada 30. augustam tiek īstenoti mājokļu vides fiziskās pielāgošanas pasākumi un sniegts atbalsts aptuveni 250 personām ar invaliditāti.

NAP2027 uzdevums [354] paredz mājokļu īres tirgus funkcionēšanas uzlabošanu, izveidojot efektīvu īres tirgus tiesisko regulējumu un nodokļu/nodevu piemērošanu un aktualizējot dzīvokļu tiesību regulējumu pārvaldīšanas, īpašumtiesību un būvniecības jomā.

2021. gada martā Saeima pieņēma jauno Dzīvojamo telpu īres likumu ar mērķi sekmēt kvalitatīvu un pieejamāku īres dzīvokļu izveidi, nodrošināt līdzsvaru starp īrnieku un izīrētāju tiesībām un pienākumiem, piedāvāt jaunu risinājumu līdzšinējiem garajiem tiesvedību procesiem, kā arī veicināt investīcijas īres namu sektorā un darbaspēka mobilitāti uz pilsētām un novadiem, kur veidojas labāk apmaksātas darbavietas.

Kopš Dzīvojamo telpu īres likuma pieņemšanas būtisks ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita pieaugums bija vērojams tikai 2024. gadā, kad ekspluatācijā tika nodoti 4058 jauni dzīvokļi (2021. gadā ekspluatācijā tika nodoti 2853 jauni dzīvokļi, 2022. gadā – 3140, 2023. gadā – 2736 jauni dzīvokļi). Kā jau tika minēts iepriekš, tas nav pietiekami NAP2027 noteikto mērķa vērtību sasniegšanai. Vērtējot Dzīvojamo telpu īres likuma ietekmi uz investīciju pieaugumu īres māju būvniecībā, secināms, ka tā darbībai ir potenciāli pozitīva ietekme, jo likums pieņemts īsi pirms tika uzsākta ES atbalstīto un valsts īstenoto atbalsta programmu zemas īres mājokļu būvniecībai īstenošana. Tādējādi Dzīvojamo telpu īres likuma pieņemšana, līdzsvarojot izīrētāja un īrnieka tiesības, ir radījusi labvēlīgāku tiesisko regulējumu, kas bija nepieciešams privāto investoru piesaistei gan valsts īstenotajai atbalsta programmai, gan arī jaunu īres namu būvniecībai kopumā[33].

[33] Ziņojums par Dzīvojamo telpu īres likuma mērķa īstenošanu un ietekmi uz mērķa grupām (Nr. MK VK 2024/12), 25.lpp.; https://www.mk.gov.lv/lv/media/22980/download?attachment

NAP2027 uzdevums [355] paredz vienkāršot būvniecības procedūras dzīvojamo māju būvniecībai.

Pārskata periodā veiktie grozījumi Ēku būvnoteikumos ievieš atvieglojumus rūpnieciski ražotu ēku būvniecībai, ļaujot izmantot tehnisko pasi projektēšanas vietā, samazinot projektēšanas izmaksas līdz 70 % un paātrinot saskaņošanas procesu, vienlaikus saglabājot nepieciešamību tikai pēc ģenerālplāna un pamatu risinājumiem, kas pielāgoti konkrētajai atrašanās vietai. Šie atvieglojumi mazina birokrātiju un veicina rūpnieciski ražotu ēku plašāku izmantošanu būvniecībā.

Lai veicinātu sērijveida daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku atjaunošanu un energoefektivitātes paaugstināšanu, nodrošinot kvalitatīvus tipveida risinājumus pēc EM pasūtījuma, ir izstrādāts un 2024. gadā BIS ir publicēts tipveida projekts 103. sērijas daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas atjaunošanai un energoefektivitātes paaugstināšanai. 2025. gadā tika pabeigta tipveida projektu izstrāde 316. un 602. sērijas daudzdzīvokļu dzīvojamām ēkām, sniedzot risinājumus ēkas siltināšanai, inženiersistēmu pārbūvei, ventilācijas sistēmas izbūvei, kā arī liftu nomaiņai 602. sērijas ēkās.

Minētās aktivitātes sekmēs investīcijas dzīvojamā fonda būvniecībā, kā arī esošā dzīvojamā fonda attīstībā administratīvi un finansiāli pieejamākā veidā.

2026. gada 6. janvārī ir ieviests vienotais būves reģistrācijas pakalpojums, kas aptver gan informācijas sistēmu pilnveidi, gan datu apmaiņu starp Būvniecības informācijas sistēmu, Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmu un Valsts vienoto datorizēto zemesgrāmatu. Vienotais būves reģistrācijas pakalpojums nodrošina būvniecības un nekustamā īpašuma reģistrācijas nepārtrauktību no būvniecības ieceres ierosināšanas līdz būves ierakstīšanai zemesgrāmatā gadījumos, kad zemes īpašnieks būvē būvi (ēku vai inženierbūvi) uz sev piederošas zemes.

Vienotais būves reģistrācijas pakalpojums samazina birokrātiju, nodrošina automātisku datu apmaiņu starp sistēmām, atceļ būves apsekošanu apvidū, kā arī uzlabo būves reģistrācijas procesa caurspīdīgumu ar statusa uzraudzību, vienlaikus nodrošinot iedzīvotājiem un uzņēmējiem ērtu vidi būves reģistrācijai.

2026. gadā un turpmākajos gados plānots attīstīt vienotā būves reģistrācijas pakalpojuma pieejamību visiem subjektiem attiecībā uz visiem īpašuma veidiem, integrējot būvniecību ar nekustamā īpašuma reģistrāciju no ieceres līdz zemesgrāmatas ierakstam.

Secinājumi

- Pārskata periodā ir sasniegta vai pārsniegta lielākā daļa NAP2027 rādītāju mājokļu pieejamības un dzīvojamā fonda kvalitātes jomā, liecinot par progresu atbalsta pieejamības paplašināšanā dažādām ienākumu grupām. Strauji samazinājies to personu skaits, kas reģistrētas pašvaldību palīdzības reģistrā, un mazinājies mājsaimniecību īpatsvars, kurām mājokļa izmaksas sagādā finansiālas grūtības. Būtiski paplašinātas ALTUM atbalsta programmas ģimenēm ar bērniem, jaunajiem speciālistiem un daudzbērnu ģimenēm, kā arī ieviesta jauna ES fondu programma sociālo mājokļu atjaunošanai un būvniecībai. Energoefektivitātes atbalsta instrumenti nodrošinājuši strauju progresu dzīvojamā fonda atjaunošanā, pārsniedzot 2024. gada mērķus. Turpinās arī zemas īres mājokļu attīstība reģionos, veicinot darbaspēka mobilitāti.
- Neraugoties uz ieviestajiem pasākumiem, jaunu mājokļu būvniecības temps saglabājas nepietiekams un būtiski atpaliek no NAP2027 mērķiem, ko pastiprina augstās kreditēšanas izmaksas un vājāka privāto attīstītāju aktivitāte. Ēku energoefektivitātes uzlabošanas temps joprojām ir zems, nesasniedzot plānotos rādītājus. Pašvaldības mājokļu rindas samazinās lēni, bet kvalitatīvs pašvaldību dzīvojamais fonds joprojām ir nepietiekams, lai nosegtu pieprasījumu, īpaši mazaizsargātajām mājsaimniecībām. Atbalsts vidējo ienākumu grupām ir fragmentārs – šī iedzīvotāju daļa bieži "iekrīt starp sistēmām",

nespējot ne kvalificēties pašvaldības atbalstam, ne pilnībā segt mājokļa īri vai iegādi tirgus apstākļos. Joprojām nepilnīgi izmantots potenciāls mājokļu politikas sasaistē ar reģionālo attīstību, demogrāfijas tendencēm un darba tirgus vajadzībām.

Priekšlikumi

- Veicināt jaunu mājokļu būvniecību, ieviešot papildu atbalsta instrumentus pašvaldībām un attīstītājiem, paplašinot zemas īres maksas mājokļu programmu un attīstot kapitāla līdzdalības modeļus. Diversificēt mājokļu finansēšanas mehānismus reģionos, prioritāti piešķirot teritorijām ar augstu nodarbinātības potenciālu un izteiktu īres mājokļu deficītu.
- Ieviest centralizētu ēku renovācijas vadības modeli, nodrošinot "vienas pieturas" principu projektu pārvaldībai un "nulles birokrātijas" renovācijas procesu.
- Paātrināt renovāciju, vienkāršojot administratīvās procedūras, palielinot atbalsta intensitāti zemas maksātspējas ēkām, dodot priekšrocības sliktā tehniskā stāvoklī esošām ēkām un turpinot ieviest tipveida projektus standartizētām ēku sērijām.
- Stiprināt sociālo mājokļu pieejamību, palielinot finansējumu un izveidojot pastāvīgu, nevis ES fondu ciklos balstītu investīciju modeli ar skaidri definētiem ikgadējiem rezultātiem.
- Izstrādāt risinājumus vidējo ienākumu mājsaimniecībām, paplašinot garantiju programmas un izveidojot mehānismus "pārejas posma" iedzīvotājiem, kuri neiekļaujas esošajās atbalsta sistēmās.
- Mērķtiecīgāk saskaņot mājokļu politiku ar reģionālo attīstību, stiprinot pašvaldību kapacitāti un pilnveidojot teritorijas plānošanu, lai nodrošinātu atbilstošu mājokļu piedāvājumu gan teritorijās ar pieaugošu darbavietu skaitu, gan teritorijās, kur mājokļu pieejamība ir būtisks priekšnosacījums iedzīvotāju noturēšanai un teritorijas pievilcības stiprināšanai.

Prioritāte "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei"

Rīcības virziens "Cilvēku līdzdalība kultūras un sporta aktivitātēs"

Rīcības virziena "Cilvēku līdzdalības kultūras un sporta aktivitātēs" mērķis ir stiprināt iedzīvotāju vēlmi un iespējas iesaistīties kultūras un fiziskās aktivitātes norisēs, tostarp aktīvajā tūrismā, tādējādi uzlabojot dzīves kvalitāti. Līdzdalība veicina fizisko veselību, palīdz atjaunot spēkus, attīsta personīgo potenciālu, stiprina kultūras mantojuma novērtējumu, kā arī sekmē sabiedrības saliedētību, noturību, piederības sajūtu un kopienu saiknes. Rīcības virziena uzdevumu īstenošanas progress tiek vērtēts, analizējot mājsaimniecību patēriņu kultūrai un atpūtai, iedzīvotāju īpatsvaru ar pietiekamu fizisko aktivitāti, kā arī dalībnieku skaitu mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kultūras centros. Vienlaikus jāņem vērā, ka mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai atspoguļo ne tikai šo jomu nozīmi cilvēka dzīvē, bet arī iedzīvotāju ienākumu līmeni, pieejamību, ģeogrāfiskos un citus apstākļus.

NAP2027 mērķa indikators par mājsaimniecību izdevumu īpatsvaru kultūrai un atpūtai mājsaimniecību kopējos patēriņa izdevumos tiek iegūts mājsaimniecību budžeta apsekojumā (EU-SILC); pēdējais apsekojums veikts 2019. gadā, un nākamie dati tiks publicēti pēc turpmākā apsekojuma rezultātu apstrādes. Papildus kontekstam izmantojami nacionālo kontu dati, kas rāda, ka Covid-19 pandēmijas laikā mājsaimniecību izdevumu īpatsvars kultūrai un atpūtai no iekšzemes kopprodukta samazinājās (no 9 % 2019. gadā), savukārt 2023. gadā tas tuvojās pirmspandēmijas līmenim (8,5%).

Ilgtermiņā rīcības virziena rezultātu sasniegšana saistīta ar līdzdalības paradumu nostiprināšanos un pieejamības uzlabošanu visos reģionos. Iedzīvotāju iespējas veltīt laiku un līdzekļus garīgi un fiziski attīstošām nodarbēm būtiski ietekmē arī sociālekonomiskie apstākļi. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 19.

Tabula Nr. 19.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
(364) Mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai no mājsaimniecību kopējiem patēriņa izdevumiem, % Mājsaimniecību budžeta apsekojums (EU-SILC). Pēdējais apsekojums veikts 2019. gadā. Nākamie dati tiks publicēti 2026. gada augustā.	7,6 (2016)	8,1 (2019)	8,5	9	N/A
Mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai no mājsaimniecību kopējiem patēriņa izdevumiem, % no IKP Nacionālo kontu dati	8,1 (2016)	8,5 (2023)			N/A
(365) 15–74 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars ar pietiekamu fizisko aktivitāti – vismaz 2 reizes nedēļā 30 min, %	25,4 (2018)	29,6 (2024)	26,5	28	

(366) Dalībnieku skaits mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kultūras centros, tūkst.	66,2 (2018)	56,7 (2024)	68	69	

NAP2027 uzdevums [367] paredz mazaktīvās sabiedrības daļas iesaistīšanu kultūras, sporta un fiziskajās, tostarp aktīvā tūrisma, neformālajās aktivitātēs. Būtiska nozīme šajā procesā ir reģionālajām un lokālajām kultūras institūcijām, kā arī mērķtiecīgai bērnu, jauniešu, senioru un personu ar īpašām vajadzībām iesaistei.

Kultūras ministrija aktīvi veido iesaistošu kultūras vidi, piemēram, iniciatīva "Atrastā Latvija" radījusi iespējas personām ar kustību traucējumiem apmeklēt vairāk nekā 40 kultūras un dabas objektus, noteikti piekļūstamības kritēriji VKKF konkursiem u. c.

Iesaistīšanās var būt aktīva (ar cilvēka paša radošu piedalīšanos) vai pasīvāka (cilvēks tikai skatās un/vai klausās). Iesaistīšanos kultūras jomas neformālajās aktivitātēs mēra, izzinot dalībnieku skaitu pašdarbības kolektīvos kultūras centros (piemēram, koros, tautas dejās, pūtēju orķestros, lietišķās mākslas, folkloras, amatierteātru kopās).

2022. gadā pieņemtais Kultūras centru likums noteica pašvaldību kultūras centru lomu kā galveno bāzi amatiermākslas un tautas mākslas kolektīvu darbībai, kā arī dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanai. 2025. gadā darbojas 560 pašvaldību kultūras centri, kas ir otrs lielākais kultūras institūciju tīkls Latvijā pēc bibliotēkām. Dalībā kolektīvos vērojama stabila dinamika. Lai gan 2024. gadā amatiermākslā kultūras centros piedalījās 56,7 tūkstoši iedzīvotāju, Latvijas iedzīvotāju līdzdalība stabili turas ap 8 %, vēl neatgriežoties 2018. gada līmenī – 10 %.[34]

Attiecībā uz pašdarbību Kultūras aktivitātes barometrs 2024 rāda, ka 18 % iedzīvotāju aktīvi piedalās arī citās kultūras aktivitātēs (piemēram, amatniecība, rokdarbi, radošā darbība datorā, gleznošana, dzejošana u. tml.) gan kolektīvos, gan arī individuāli. Aktīvajā atpūtā, sportā, pārgājienos piedalās 14 %. Vēl 44 % iesaistās citās aktivitātēs, kas nav tieši saistītas ar kultūru (piemēram, pieaugušo izglītībā, vietējās kopienas aktivitātēs), bet potenciāli var savienoties ar kultūru vai sportu.

2024. gadā 77 % iedzīvotāju iesaistījušies organizētajos kultūras pasākumos. Puse apmeklēja vietējos svētkus, trešdaļa – mūzikas koncertus, kultūrvēsturiskas vietas (aktīvais tūrisms), kultūras centru pasākumus. Filmas, muzejus un teātrus baudīja ap 27 % iedzīvotāju (vecuma grupā 15–74). Kultūras pasākumu apmeklējumu un kultūras aktivitāšu apjoms atspoguļots 38. attēlā.

[34] Kultūras aktivitātes barometrs 2024. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums (KM 2025)

38. attēls Kultūras pasākumu apmeklētība (respondentu īpatsvars).

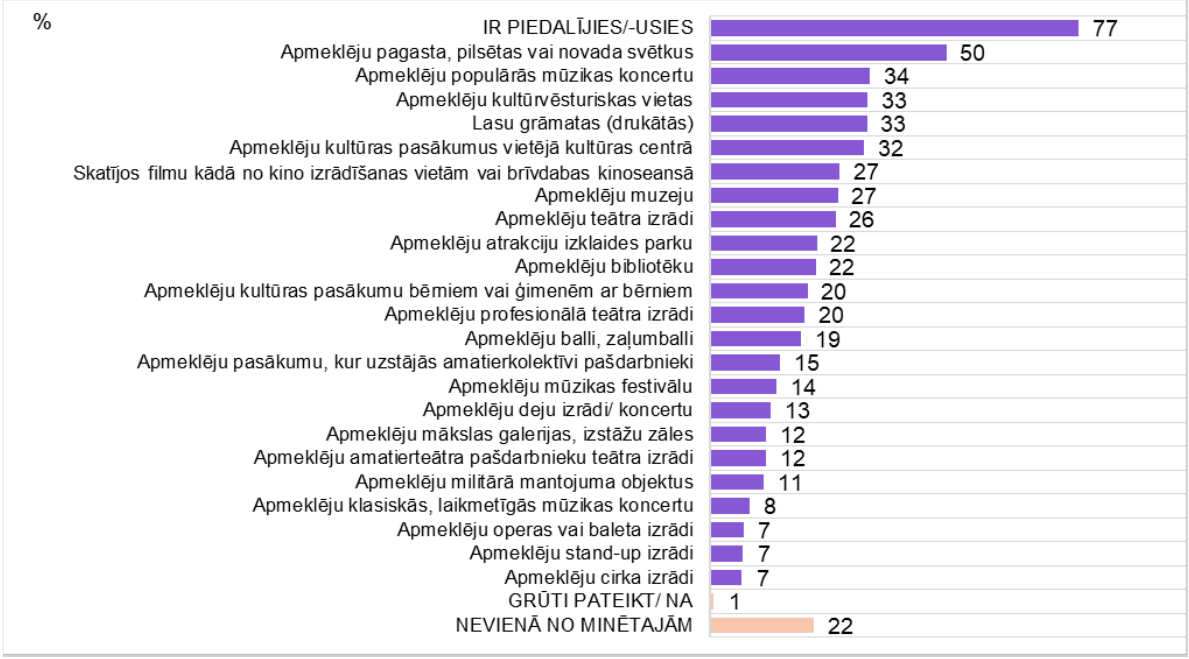

Avots: Kultūras aktivitātes barometrs 2024.

Viens no sasniegumiem ir tas, ka palielinājies bērnu un jauniešu jaunuzvedumu un koncertprogrammu skaits. 2024. gadā bērnu un jauniešu auditorija divkārt pārsniedza plānoto. Organizētas vairāk nekā 8000 muzeja nodarbības bērniem un 3000 muzeja mūžizglītības norises. "Latvijas skolas soma" sniedz iespēju skolēniem visās Latvijas skolās un ārpus tām iepazīt kultūru un mākslu. Pārskata periodā šim nolūkam piešķirti aptuveni 13,9 milj. *euro* no valsts budžeta, kā arī izveidots skolotājiem ērti lietojams kultūras norišu piedāvājuma katalogs – https://latvijasskolassoma.lv/kulturas-norisu-piedavajums/.

Visu vecumu iedzīvotāju līdzdalība kultūras jomā pakāpeniski pieaug. Reģionos kultūras norišu apmeklētību sekmējušas koncertprogrammas reģionu koncertzālēs, skatītāji interesējušies par vairākām teātra kritiķu augsti novērtētām izrādēm teātros ārpus Rīgas. Muzeju apmeklējumi 2024. gadā sasnieguši to līmeni, kāds bija pirms Covid-19 pandēmijas. 112 akreditētie muzeji apmeklēti 3,4 milj. reižu. [35]

2023. un 2024. gadā trīskāršojies Latvijas filmu apmeklētāju skaits, sasniedzot 409 145. Būtisks nopelns ir animācijas filmai "Straume". Populāras ir arī daudzsēriju filmas "Pansija pilī", "Padomju džinsi", piedzīvojumu filma skolēniem "BUM!", dokumentālās un citas filmas. Pārskata periodā piešķirtais valsts budžeta un ERAF finansējums ļāvis kinoindustrijai sasniegt plašu auditoriju.

Sporta jomā ar valsts budžeta, pašvaldību un Eiropas Savienības fondu finansējuma atbalstu tiek īstenotas programmas iedzīvotāju fiziskās aktivitātes veicināšanai, veselīga dzīvesveida popularizēšanai un starptautisku sporta pasākumu norises nodrošināšanai Latvijā.

Iedzīvotāju fizisko aktivitāšu dinamika no 2018. gada liecina par būtisku kritumu Covid-19 pandēmijas laikā un pakāpenisku atkopšanos pēc tās. Ja 2018. gadā pietiekama fiziskā aktivitāte (vismaz 30 minūtes vismaz divas reizes nedēļā) bija raksturīga 25,4 % iedzīvotāju, tad 2020. gadā šis rādītājs samazinājās līdz 18,4 %. Savukārt no 2022. līdz 2024. gadam tas pakāpeniski pieauga, sasniedzot gandrīz trešdaļu iedzīvotāju (skatīt 39. attēlu).

Lai gan NAP noteiktā fiziskās aktivitātes mērķa vērtība 2027. gadam jau ir sasniegta, tās līmenis saglabājas zems – regulāri fiziski aktīva ir mazāk nekā trešdaļa iedzīvotāju, kas norāda uz ilgstošu sabiedrības veselības izaicinājumu. Nepietiekama fiziskā aktivitāte

[35] Avots: KM

palielina sirds un asinsvadu slimību, 2. tipa cukura diabēta, osteoporozes un atsevišķu onkoloģisko slimību risku, vienlaikus negatīvi ietekmējot mentālo veselību, ietekmējot priekšlaicīgu darbspēju zudumu, mirstību un veselības aprūpes izmaksu pieaugumu. Tas norāda uz nepieciešamību pēc ambiciozākiem politikas mērķiem un ilgtermiņa starpnozaru pieejas.

39. attēls. 15–74 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars ar pietiekamu fizisko aktivitāti – vismaz 2 reizes nedēļā 30 min, %

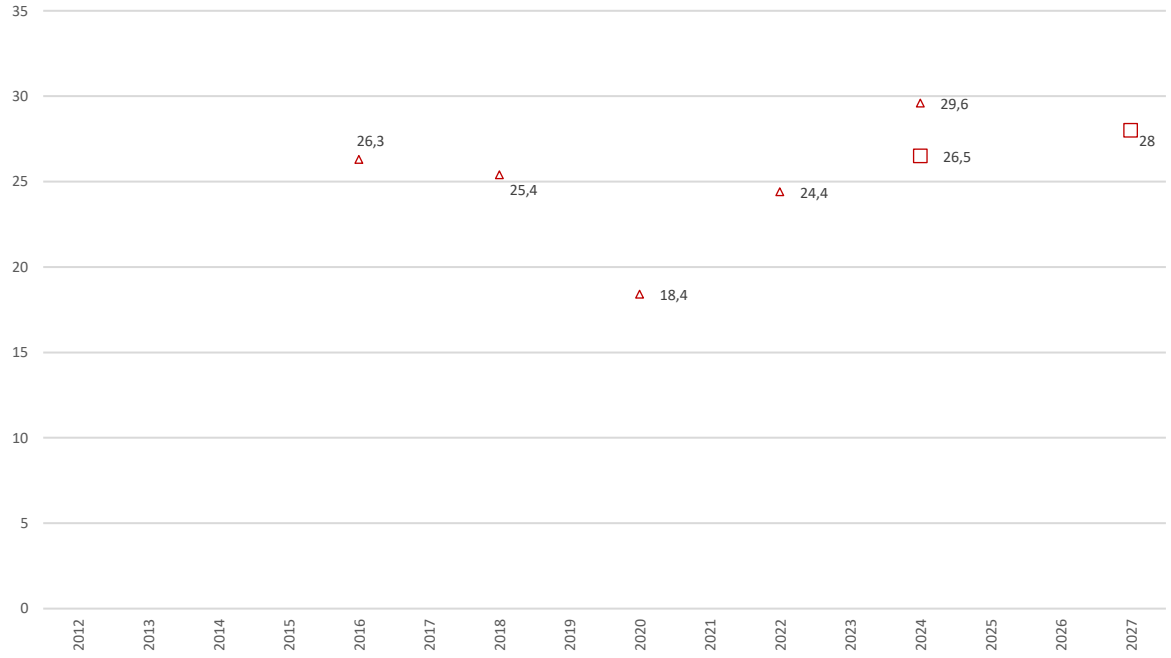

Datu avots: SPKC

Lai uzlabotu sporta politikas efektivitāti, paralēli fiziskās aktivitātes veicināšanai tiek izstrādāts jauns sporta finansēšanas modelis, kura mērķis ir nodrošināt lielāku caurskatāmību, taisnīgumu un mērķētu resursu izmantošanu, īpašu uzmanību pievēršot bērnu, jauniešu un tautas sportam.

Vienlaikus sporta nozari joprojām raksturo finansējuma sadrumstalotība, nepietiekama institucionālā koordinācija un ierobežota politikas efektivitātes un atdeves mērīšana. Šie faktori apgrūtina stratēģisku resursu plānošanu un kavē finansējuma sasaisti ar sabiedrības veselības un fiziskās aktivitātes rezultātiem.

Pārskata periodā notikuši vairāki starptautiski nozīmīgi sporta pasākumi. 2021. gadā Rīgā tika sarīkots Pasaules čempionāts hokejā, 2023. gadā Latvijas hokeja izlase izcīnīja vēsturiskas bronzas medaļas pasaules čempionātā, savukārt Rīga uzņēma arī Pasaules čempionātu ielu skriešanā. 2024. gadā Latvijā pirmo reizi notika Pasaules rallija čempionāta posms, kā arī vairākas olimpisko spēļu kvalifikācijas sacensības.

Šie notikumi būtiski veicina Latvijas starptautisko atpazīstamību un sabiedrības interesi par sportu, tomēr to ietekme uz iedzīvotāju regulāru iesaisti fiziskajās aktivitātēs līdz šim nav sistemātiski izvērtēta. Līdz ar to starptautisko sporta pasākumu potenciāls sabiedrības veselības un līdzdalības veicināšanā netiek pilnībā izmantots.

Kultūras, radošuma un fizisko aktivitāšu iniciatīvas Latvijā tiek īstenotas ar valsts un pašvaldību budžeta, kā arī Eiropas Savienības un EEZ finanšu instrumentu atbalstu. Programmas, kurās izmantots ERASMUS+ un INTERREG finansējums, veicina sadarbību kultūras, sporta un aktīvā tūrisma jomās starp pierobežas pašvaldībām un partneriem citās valstīs, stiprinot starptautisko pieredzes apmaiņu, kopienu iesaisti un reģionālo attīstību.

Papildu izaicinājums ir nevienmērīga sporta infrastruktūras un pakalpojumu pieejamība reģionos, kas ierobežo iedzīvotāju iespējas regulāri iesaistīties fiziskajās aktivitātēs neatkarīgi no dzīvesvietas un ienākumu līmeņa. Šis aspekts ir tieši saistīts ar NAP mērķa indikatoru par fizisko aktivitāti sasniegšanu (skatīt tabulu Nr. 19).

Kopumā Latvijas sporta sistēmai ir augsts potenciāls starptautisku panākumu sasniegšanai un sabiedrības intereses uzturēšanai. Vienlaikus ilgtspējīgai attīstībai nepieciešama sistemātiska pieeja, stiprinot tautas sportu un bērnu un jauniešu fizisko aktivitāti, uzlabojot infrastruktūras pieejamību reģionos un nodrošinot vienotu, efektīvu pārvaldību. Būtiski ieviest arī regulāru politikas rezultātu izvērtēšanu, sasaistot sporta attīstību ar sabiedrības veselības rādītājiem. Tikai šādā veidā sporta politika var pilnvērtīgi kalpot kā ilgtermiņa ieguldījums sabiedrības veselībā, sociālajā saliedētībā un ekonomiskajā attīstībā.

NAP2027 uzdevums [368] paredz sabiedrības izglītošanu un informēšanu. Darbības saistītas ar veselības veicināšanu t. sk. par fizisko aktivitāšu iespējām, kā arī bibliotēku lomu izglītošanā un informēšanā.

VM un Slimību profilakses un kontroles centrs (SPKC) rīko informatīvas kampaņas, veido izglītojošus materiālus par fizisko aktivitāšu nozīmi veselības saglabāšanā, sadarbojas ar pašvaldībām, IZM un KM. Organizētas sporta un veselības dienas, praktiskas nodarbības ar fiziskajām aktivitātēm visos gadalaikos, brīvdabas vingrošana un pastaigu vadīšana dažādām vecuma grupām. Nodrošināta sporta zāļu un nodarbību pieejamība pēcpusdienās un vakaros ar sporta instruktoru/treneri, kā arī fizisko aktivitāšu un sporta nodarbības grūtniecēm, sievietēm pēc dzemdībām, jaunajām ģimenēm un senioriem. SPKC sadarbībā ar Pasaules Veselības organizāciju uztur, veido un paplašina nacionālo veselīgo pašvaldību tīklu un veselību veicinošo skolu tīklu.

Vienlaikus, SPKC sadarbojoties ar PVO, tiek paplašināts nacionālais veselīgo pašvaldību un veselību veicinošo skolu tīkls, nodrošinot sistemātisku veselības uzlabošanu vietējā līmenī ar ESF atbalstu.[36]

Pārsniegta 2027. gadā iecerētā mērķu vērtība, taču tā bijusi pieticīga. Fiziskas aktivitātes vismaz divas reizes nedēļā pa 30 minūtēm joprojām īsteno mazāk nekā trešdaļa iedzīvotāju (vecuma grupā 15–74). Atbilstoši SPKC informācijai ar regulārām fiziskajām aktivitātēm var novērst sirds un asinsvadu sistēmas slimības, osteoporozi, 2. tipa cukura diabētu, hipertensiju, artrītu un dažu vēža formu attīstību (piemēram, zarnu un krūts vēža attīstību). Tāpat fiziskās aktivitātes spēj ievērojami mazināt jau esošu hronisku slimību attīstības un progresēšanas risku, tādējādi vidējā un ilgtermiņā ietekmējot priekšlaicīgu darba nespēju un priekšlaicīgu mirstību, kā arī veselības aprūpes izmaksas.

Bibliotēkas arvien vairāk sākušas darboties kā vietējie kopienu centri un uzticami informācijas mezgli, nodrošinot piekļuvi kvalitatīvai un pārbaudītai informācijai, kā arī piedāvājot izglītojošus pasākumus, lekcijas un tematiskas izstādes, nodrošinot dažādu prasmju apguvi, tai skaitā medijpratību, finanšu pratību, veselības pratību, kā arī digitālās prasmes. Bibliotēkas statistika rāda, ka tās ir kanāls valsts un pašvaldību iniciatīvu īstenošanai, īpaši reģionos, veicinot starpnozaru sadarbību kultūras, izglītības un sociālajā jomā.

Arvien vairāk lasītprasme ietekmē kritiskās domāšanas spējas, un lasīšanas veicināšana iegūst stabilu vietu valsts drošības un sabiedrības noturības attīstībā. Latvijas Nacionālā bibliotēka (turpmāk – LNB) īstenojusi nacionāla mēroga lasīšanas veicināšanas programmas "Grāmatu starts", "Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija", "Nacionālās skaļās lasīšanas sacensības" u. c., kā arī organizējusi ar medijpratību saistītas aktivitātes, piemēram, programmu "Medijpratības meistari bibliotekāriem" un dažādas aktivitātes pedagogiem, jauniešiem un senioriem.

No 2021. līdz 2024. gadam publisko bibliotēku vajadzībām iepirktas vairāk nekā 1700 grāmatas 69 200 eksemplāros. Lasīšanas veicināšanas programmai "Bērnu, jauniešu un

[36] 9.2.4.1. "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" un 9.2.4.2. "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei"

vecāku žūrija" pieaudzis dalībnieku skaits (no 15 500 līdz 22 200), 2024. gadā iesaistītas 898 skolas, daudzas bibliotēkas, kā arī latviešu diasporas centri 30 pasaules valstīs. Pasākuma "Latviešu grāmatai 500" (2021.–2025. gads) ietvaros organizētās āra ekspozīcijas, izstādes, konferences, raidieraksts "Grāmatai pa pēdām" un citas norises aktualizēja lasīšanu un lasītprasmes nozīmi, novadpētniecību un kultūras mantojuma saglabāšanu nākamajām paaudzēm. Tas veicināja Latvijas grāmatu izdevniecības un poligrāfijas ekspertīzes novērtēšanu un šīs nozares kā būtiska tautsaimniecības elementa atpazīšanu.

2024. gadā bibliotēku klātienes apmeklējums pārsniedza 8 miljonus, savukārt virtuālais apmeklējums tuvojās 30 miljoniem, sasniedzot vidēji 15 virtuālā apmeklējuma reizes uz vienu Latvijas iedzīvotāju gadā. (Par bibliotēku ieguldījumu IKT jomā sk. NAP2027uzdevumu [370]).

NAP2027 uzdevums [369] paredz starpinstitucionālu un starpsektorālu kopprojektu īstenošanu starp valsts un pašvaldību institūcijām, izglītības iestādēm, privāto sektoru un nevalstiskajām organizācijām. Tādējādi efektīvāk tiktu izmantota sporta un kultūras infrastruktūra, saglābts kultūras mantojums (pieminekļi un sakrālais mantojums), palielinātos Latvijas iekšzemes aktīvais tūrisms.

Pārskata periodā īstenoti tikai atsevišķi projekti koordinētai sadarbībai. Vairums sporta, kultūras un aktīvā tūrisma infrastruktūras vajadzības īstenotas, piesaistot papildu finansējumu.

Ievērojamākais uzsāktais starpinstitucionālais projekts ir Latvijas Nacionālā arhīva (LNA) Vidzemes reģiona centra, Muzeja krātuvju un VZD Vidzemes reģionālās pārvaldes centrālā arhīva vienota kompleksa izveide Cēsīs. 13 800 hektāru platībā visā Latvijā atjaunoti biotopi un sugu dzīvotnes, kā arī izbūvētas dabas takas, laipas un putnu vērošanās torņi purvos un mitrājos, veidojot ekotūristiem draudzīgu ekosistēmu Latvijas mērogā. Pārskata periodā uzsākti INTERREG projekti, tūrisma, dabas un kultūrvēsturiskā mantojuma ekonomiskā potenciāla attīstīšanai starp Lietuvu un Latviju (piemēram, Līvānu–Utenas riteņbraukšanas kausa turnīrs).

Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmas ietvaros laikā no 2022. līdz 2025. gadam piešķirti 2,12 milj. *euro*, lai glābtu 278 objektus. Savukārt sakrālā mantojuma saglabāšanas programmas ietvaros, ievērojot Sakrālā mantojuma saglabāšanas finansēšanas likumu, atbalstīti 130 Latvijas dievnamu, klosteru, kapelu, lūgšanu namu un reliģisko rituālu priekšmetu atjaunošana. Saeimā piešķirts finansējums Brīvības pieminekļa un Brāļu kapu, I. Ziedoņa muzeja, Nacionālo partizānu mītņu atjaunošanai, Lestenes Brāļu kapu muzeja projektēšanai, Rīgas Doma baznīcas un klostera ansamblim, Rīgas Svētā Jēkaba katoļu baznīcai, Svētās Trīsvienības Dievmātes atdusas pareizticīgo baznīcai un Aglonas bazilikas svētceļnieku komunikācijas centram. 2024. gadā uzsākta VAS "Latvijas Loto" kultūras mantojuma saglabāšanai paredzēta "Senatnes loterija". Par pirmo atbalstāmo objektu izvēlēts Rīgas Doma baznīcas un klostera ansamblis.

Pieaug arī vietējais tūrisms. 2024. gadā Latvijas iedzīvotāji devās 10,7 milj. vienas dienas un vairākdienu ceļojumos pa Latviju, kas ir par 15,9 % vairāk nekā 2023. gadā. Kopumā šajos ceļojumos tika iztērēti 490,1 milj. *euro*, kas veido 14,1 % pieaugumu salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Vairākdienu ceļojumu kopējie izdevumi pērn bija 207,8 milj. *euro* (par 3,2 % mazāk nekā 2023. gadā), vienas dienas ceļojumos pavisam iztērēti 282,3 milj. *euro* (par 31,4 % vairāk nekā gadu iepriekš). Populārākie vairākdienu ceļojumu galamērķi pērn bija Rīga, Cēsu novads, Liepāja, Limbažu un Talsu novads, kā arī Jūrmala. Savukārt vienas dienas ceļojumos iedzīvotāji visbiežāk devās uz Rīgu, tai seko Jūrmala, Cēsu, Tukuma un Talsu novads.[37] Vidējie izdevumi vairākdienu vietējā tūrisma ceļojumā 2024. gadā bija 67,1 *eiro*, savukārt vidējie izdevumi vienas dienas braucienā bija 36,9 *eiro*. Visbiežāk iedzīvotāji devās vairākdienu braucienos, lai apciemotu radus un draugus – 60,3 %,

[37] https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/turisms/preses-relizes/22905-latvijas-iedzivotaju-celojumi-pa-latviju-2024?themeCode=TUL

pēc tam seko atpūta (32,3 %) un citi personīgi (5,0 %) un darījumu (2,3 %) iemesli. (Oficiālās statistikas portāls, 2025.)

NAP2027 uzdevums [370] paredz nodrošināt kultūras mantojuma un sporta tradīciju pārmantojamību, vienlaikus stiprinot IKT izmantošanu integrācijai pasaules kultūras un sporta telpā. Kultūras mantojuma tradīcijas tiek tālāk nodotas neskaitāmās ģimenēs, starp draugiem, kopienās, pašvaldību un valsts līmeņa pasākumos. NAP2027 uzdevuma īstenošanai uzsvērta dziesmu un deju svētku tradīciju īstenošana un tradicionālo amatu pratēju zināšanas, kuras koordinē Latvijas Nacionālais kultūras centrs.

Latvijas bērni un jaunieši aktīvi iesaistījušies dziesmu un deju svētku tradīciju veidošanā. XII Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki 2021. gadā Covid-19 pandēmijas dēļ notika bez skatītājiem (pārsvarā video variantā, lokālos pasākumos ārā). Ar devīzi "Svētki ir tur, kur esam mēs" 15 notikumos piedalījās 30 358 dalībnieki, t. sk. diasporas bērni un jaunieši. Lai nodrošinātu svētku tradīcijas pēctecību, viss svētku materiāls tika nodots Rakstniecības un mūzikas muzejam kā spilgta 2021. gada liecība. Šie svētki palīdzēja stiprināt bērnu psihoemocionālo labbūtību sarežģītos apstākļos. 2025. gadā XIII Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkos piedalījās ap 38 000 dalībnieku, kas ir liels pieaugums apstākļos, kuros skolas vecuma bērnu skaits sarūk.

2023. gadā XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētkos vairāk nekā 60 svētku pasākumos piedalījās ap 1800 kolektīvu un aptuveni 40 000 dalībnieku no 23 valstīm. Svētkus klātienē vēroja ap 500 000 apmeklētāju, t. sk. ārzemju viesi. XXVIII Vispārējie latviešu Dziesmu un XVIII Deju svētki plānoti 2028. gadā. 2024. gadā uzsākta Vispārējo latviešu Dziesmu un deju svētku mākslinieciskо kolektīvu vadītāju darba samaksas un sociālās apdrošināšanas iemaksu reforma.

Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas "Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja" ietvaros 287 projektiem piešķirti vairāk nekā 2 milj. *euro*, tostarp dziesmu un deju svētku tradīcijas attīstībai (2021–2025) un mērķprogrammai "Latvijas vēsturisko zemju attīstība" arī apstiprināti projekti par aptuveni 2 milj. *euro*.

Amatniecības prasmju pārnesei projekta "Satiec savu meistaru" ietvaros pieaudzis tautas amatu meistaru skaits (skatīt tabulu Nr. 20), kā arī palielinās tematiskais un reģionālais tvērums. Tomēr apmeklētāju skaits 2024. gadā samazinājies.

Tabula Nr. 20. Amatniecības prasmju pārneses projekta "Satiec savu meistaru" apmeklētāju un meistaru skaits

Gads	Vietu skaits	Meistaru skaits	Apmeklētāju skaits
2021	97	150	~1000
2022	116	225	~2074
2023	224	250	~2128
2024	287	551	~1626
2025	199	271	~ 3762

Avots: KM

Latvijas Nacionālais kultūras centrs regulāri iekļauj jaunas vērtības Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā. 2025. gadā tādas bija garmanes jeb ermoņikas spēle, pirts tradīcija, talku tradīcija, novuss, Nautrēnu kultūrtelpa un nēģu zveja Salacā un Svētupē.

Lai ar IKT nākamajām paaudzēm nodotu Latvijas kultūras mantojumu, 2023. gadā atklāta LNB pārvaldītā Latvijas digitālā bibliotēka – vienotais piekļuves punkts Latvijas arhīvu, muzeju, bibliotēku, organizāciju, kopienu un privātpersonu uzkrātajiem attēliem, dokumentiem, periodiskajiem izdevumiem, grāmatām, kartēm, muzeju priekšmetiem, gleznām, notīm, kinofilmām, skaņas un video ierakstiem (skatīt 40. attēlu). 2024. gadā tā papildināta ar Digitālā kultūras mantojuma platformu. Pirmajā darbības gadā (2024) digitālo

bibliotēku izmantoja 128 000 unikāli lietotāji, veicot 1,2 miljonus skatījumu, no kuriem 15 % bija no ārvalstīm. (digitalabiblioteka.lv).
Par plašu informācijas avotu kļuva Latvijas Nacionālā arhīva (LNA) publiskais meklētājs "MeklēLNA", kas nodrošina piekļuvi Vienotajai valsts arhīvu informācijas sistēmai (Latvijas Valsts arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Personāla dokumentu valsts arhīvs, zonālie arhīvi un Latvijas Valsts kinofotofono dokumentu arhīvs) un tās 33,3 milj. vienībām.

LNB turpina veidot Nacionālo enciklopēdiju, tajā šķirkļu skaits pieaudzis līdz 5378 (2025.10.27). 2024. gadā šo elektronisko enciklopēdiju izmantoja apmēram 2,8 milj. unikālo lietotāju vairāk nekā 5 miljonos sesiju. Tas ir universāls, akadēmiski ticams un bezmaksas zināšanu resurss, kas īpaši lietderīgs izglītības un profesionālās darbības jomā.

NAP2027 uzdevums [371] paredz nodrošināt sporta un kultūras jomas pedagogu sagatavošanu, lai bērnu un jauniešu brīvā laika aktivitātes noritētu profesionālu pedagogu un treneru vadībā.

Lai stiprinātu mācībspēku ataudzi, Rīgas Stradiņa universitātē/Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijā 2023./2024. akadēmiskajā gadā imatrikulēti 277 studenti. VM sadarbībā ar augstskolām un citām institūcijām pilnveido studiju programmu saturu, īpaši akcentējot veselīga dzīvesveidu, fizisko aktivitāšu nozīmi un drošas vides principus, kā arī veicina brīvā laika aktivitāšu īstenošanu profesionālu treneru un pedagogu vadībā.

Valsts izglītības attīstības aģentūra sadarbībā ar biedrību "Peldēt droši" 2025. gadā īstenos 12 stundu programmu "Mācību satura veselības un fiziskās aktivitātes mācību jomā peldēšana pamatizglītībā". Programma paredzēta mācību priekšmeta "Sports un veselība" pedagogiem, plānojot iesaistīt 400 dalībniekus.

Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijā izveidotas divas jaunas pedagoģijas studiju programmas, kas aizstājušas četras iepriekšējās. Imatrikulēto kultūras jomas pedagogu skaits: 2020./2021. – 47; 2021./2022. – 50; 2022./2023. – 51; 2023./2024. – 25. Kopumā no 2021. līdz 2024. gadam imatrikulēti 173 topošie kultūras jomas pedagogi.

Secinājumi

- Mājsaimniecības izdevumi kultūrai un atpūtai kā īpatsvars no IKP % (pēc Nacionālā konta datiem) pakāpeniski pieaug.
- Līdzdalība amatiermākslas kolektīvos ir stabila, bet zema (ap 8 % vecumā no 15 līdz 74 gadiem). Pieaug iespējas un vēlme darboties individuāli un arī citās jomās (piemēram, kopienās, talkās).
- Svarīgs ir atbalsts dziesmu un deju svētku tradīciju turpināšanai.
- Pārskata periodā cilvēki kultūru vairāk patērē, nevis paši aktīvi iesaistās.
- Aktīvāka iesaiste kultūrā īstenojama sinerģijā ar kopienām.
- Pasākumu apmeklēšana kopš pandēmijas pieaug, bet tikai filmu apmeklētība pārsniegusi gaidītos rezultātus. To veicinājusi filmas "Straume" veiksme, kā arī mērķētas aktivitātes filmu un seriālu ražošanas atbalstam un izrādīšanai kinoteātros.
- Sniegums mazāk aktīvo grupu iesaistīšanā ir dažāds. Bērnu un jauniešu iesaiste ir palielinājusies, pateicoties plašajam kultūras aktivitāšu piedāvājumam. Programma "Latvijas skolas soma" lielākajai daļai skolēnu ir devusi iespēju iepazīties ar Latvijas kultūru.
- Cilvēki attālākos reģionos un seniori (65–74) pasākumus apmeklē retāk. Iespēju palielināšana šīm grupām stiprinātu saliedētību. Pašvaldību kultūras centri var sniegt vērtīgu pienesumu līdzdalības nodrošināšanai.
- Pēc būtiska fiziskās aktivitātes samazinājuma Covid-19 pandēmijas laikā iedzīvotāju aktivitāte pakāpeniski pieaug, tomēr regulāri fiziski aktīva joprojām ir mazāk nekā trešdaļa sabiedrības. Tas norāda uz ilgstošu sabiedrības veselības izaicinājumu un risku hronisko slimību izplatībai, darbspēju samazinājumam un veselības aprūpes izmaksu pieaugumam.

- Sabiedrības izglītošana un informēšana par veselības veicināšanu ir aizsniegusi pašvaldības un izglītības iestādes, palielinājušās arī iespējas būt fiziski aktīviem. Lai gan fiziskā aktivitāte pārsniegusi 2027. gadā iecerētos rādītājus, fiziski aktīva ir mazāk nekā trešā daļa iedzīvotāju. Lai uzlabotu dzīves kvalitāti un dzīvildzi, līdz 2027. gadam jāizvirza ambiciozāki mērķi.
- Bibliotēku sistēma pārskata periodā ir bijusi neatsverams avots iedzīvotāju lasītprasmei, informācijas pratībai, piekļuvei plašai informācijai arī digitalizētā veidā, kā arī izpratnei par rakstītā vārda nozīmi 20 Latvijas paaudzēm.
- Sporta un kultūras infrastruktūras izveidei ir piešķirts papildu finansējums. Retos gadījumos izmantota NAP2027 uzdevuma sniegtā iespēja panākt efektivitāti ar starpinstitucionālu un pārresorisku sadarbību. Nākamajos gados prognozētais publiskā finansējuma taupības režīms piespiedīs iesaistītajām pusēm vai nu veidot šo sinerģiju, vai arī samazināt iedzīvotāju piekļuvi sporta un kultūras norisēm.
- Sporta infrastruktūras un pakalpojumu pieejamība reģionos saglabājas nevienmērīga, ierobežojot iedzīvotāju iespējas regulāri iesaistīties fiziskajās aktivitātēs neatkarīgi no dzīvesvietas un sociālekonomiskā stāvokļa. Šis faktors tieši ietekmē NAP mērķa indikatoru sasniegšanu.
- Pieaug vietējais tūrisms, ko veicina daudzveidīgs un pievilcīgs piedāvājums – kultūras tūrisms, tostarp sakrālais mantojums, dabas un ekotūrisms, kā arī kulinārais, piedzīvojumu, aktīvās atpūtas un reģionālais tūrisms. Nodrošinot atbalstu nozīmīgu starptautisku pasākumu organizēšanai Latvijā, tiek veicināts arī sporta tūrisms. Vienlaikus tiek nodrošināta sakrālā mantojuma un citu kultūrvēsturisko vērtību saglabāšana, atjaunošana un ilgtspējīga izmantošana, nodrošinot to pieejamību sabiedrībai un veicinot reģionu sociālekonomisko attīstību.
- Valsts pārskata periodā stiprinājusi unikālās dziesmu un deju svētku tradīcijas. Nozīmīgi bijuši gan 2025. gada svētki, gan Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki to radošā izpausmē Covid-19 pandēmijas laikā 2021. gadā.
- 2023. gadā atklāta Latvijas digitālā bibliotēka, kura 2024. gadā papildināta ar Digitālā kultūras mantojuma platformu. Tā kopā ar Vienoto valsts arhīvu informācijas sistēmu un Nacionālo enciklopēdiju veido ticamu tiešsaistes materiālu kopumu par Latviju un tās iedzīvotājiem, kas ir kritiski nozīmīgi mākslīgā intelekta laikmetā.
- Neskatoties uz pieaugošu publisko finansējumu sporta programmām, sporta nozarē saglabājas finansējuma sadrumstalotība, nepietiekama institucionālā koordinācija un ierobežota politikas rezultātu mērīšana. Tas apgrūtina resursu stratēģisku plānošanu un efektivitātes izvērtēšanu attiecībā uz sabiedrības veselības un līdzdalības rādītājiem.
- Starptautiski nozīmīgi sporta pasākumi un Latvijas sportistu sasniegumi stiprina valsts starptautisko atpazīstamību un sabiedrības interesi par sportu, taču to ietekme uz iedzīvotāju regulāru fizisko aktivitāti un tautas sporta attīstību nav sistemātiski izvērtēta un pilnvērtīgi izmantota.
- Kopumā Latvijas sporta sistēma demonstrē augstu potenciālu starptautisku sasniegumu nodrošināšanā un sabiedrības intereses veicināšanā, taču tās ieguldījums sabiedrības veselībā un fiziskajā aktivitātē nav pilnībā realizēts.
- Kultūras un fizisko aktivitāšu iniciatīvas tiek atbalstītas no valsts, pašvaldību un starptautiskajiem finanšu avotiem (t. sk. ES programmām), veicinot reģionālo un starptautisko sadarbību, taču sporta infrastruktūras un pakalpojumu pieejamība reģionos joprojām ir nevienmērīga.

Priekšlikumi

Pēdējo gadu kultūrpolitikas un sporta politikas attīstība balstās pieejā, kas nostiprināta arī starptautiskajos ilgtspējīgas attīstības principos, – kultūra un fiziskās aktivitātes ir būtiski sabiedrības ilgtspējas, veselības, saliedētības un demokrātiskās līdzdalības faktori. Tās sniedz tiešu ieguldījumu iedzīvotāju labbūtībā, kopienu noturībā krīzes apstākļos, sociālajā iekļaušanā un vienlīdzīgā piekļuvē iespējām, vienlaikus veicinot cilvēktiesībās balstītu un uz zināšanām orientētu attīstību. Tādēļ, īstenojot NAP uzdevumus kultūras un sporta jomā, ieteicams:

- Veselības un labbūtības nolūkos, ņemot vērā, ka regulāri fiziski aktīva ir mazāk nekā trešdaļa iedzīvotāju, VM sadarbībā ar IZM noteikt jaunu, ambiciozāku politiku fiziskās aktivitātes mērķa rādītāju sasniegšanai līdz 2027. gada beigām.
- Atbalstu kultūras un sporta infrastruktūrai virzīt atbilstoši NAP2027 iecerei par valsts, pašvaldību, izglītības iestāžu, privātā sektora un nevalstisko organizāciju koordinētu sadarbību infrastruktūras izmantošanā un aktīvā tūrisma attīstībā, īstenojot starpinstitucionālus un starpsektorālus projektus iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai.
- Līdz 2027. gada beigām atbalstu kultūras un sporta infrastruktūrai virzīt atbilstoši NAP2027 iecerei "Valsts un pašvaldību institūciju, izglītības iestāžu, privātā sektora un nevalstisko organizāciju sadarbība koordinētai sporta un kultūras infrastruktūras (t. sk. kultūras pieminekļi, sakrālais mantojums) izmantošanai un aktīvā tūrisma attīstība iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai, īstenojot starpinstitucionālus un starpsektorālus kopprojektus un aktivitātes".
- Sistēmiski sasaistīt lielo starptautisko sporta notikumu un sportistu panākumu radīto sabiedrības interesi ar vietējām līdzdalības programmām bērniem, jauniešiem un tautas sportā.
- Mērķtiecīgi mazināt reģionālās atšķirības sporta infrastruktūrā un pakalpojumu pieejamībā, izmantojot valsts, pašvaldību un ES finanšu instrumentu sinerģiju ilgtermiņa attīstības projektiem.

Plānojot jauno NAP:

- Prioritāri attīstīt kultūras un sporta devumu sabiedrības drošībai, saliedētībai un noturībai krīzes apstākļos, drošu un pieejamu atmiņas institūciju (piemēram, bibliotēku, muzeju un arhīvu) kapacitāti, kultūras mantojuma aizsardzību, tai skaitā institucionālo un digitālo noturību.
- Saliedētības nolūkos ieguldīt kultūras un kultūras izglītības piekļūstamībā un pieejamībā visos reģionos. Koncentrēt atbalstu piekļuvei kultūrai un sportam bērniem un jauniešiem veselīgu paradumu veidošanai, kā arī tiem mazāk aktīvajiem iedzīvotājiem, kuriem līdzdalība kultūrā un sportā visvairāk nepieciešama psihiskai labbūtībai. Pašvaldību kultūras un sporta centri, skolas, bibliotēkas, kā arī dažādas biedrības, kaimiņi un citas kopienas var radīt šādas iespējas.
- Efektīvākai mazāk aktīvo grupu iesaistei attīstīt starpnozaru pieeju (kultūra un veselība, kultūra un izglītība, kopienu darbs), tostarp izmēģināt "sociālās receptes" principu – mērķētu cilvēku novirzīšanu uz kultūras un fiziskajām aktivitātēm labbūtības un veselības uzlabošanai.
- Nodrošināt Dziesmu un deju svētku ilgtspēju, pilnveidojot svētku organizatorisko modeli un atbalsta sistēmu tradīcijas pēctecību.
- Attīstīt Latvijas ekotūrisma infrastruktūru kā kultūras, dabas un aktīvā dzīvesveida integrētu piedāvājumu Latvijas un ārvalstu apmeklētājiem.
- Nākamajā vidējā termiņa plānošanas periodā nodrošināt Latvijas ekotūrisma infrastruktūru, lai piesaistītu Latvijas un ārvalstu tūristus.

- Ņemot vērā lielo nenoteiktību par mākslīgā intelekta (MI) attīstības tempu un prognozes, ka ieguldījumi MI skaitļošanas jaudā līdz 2030. gadam var vairāk nekā simtkāršoties, jānodrošina kvalitatīvs, uzticams un plaši pieejams digitalizēts saturs latviešu valodā, īpašu uzmanību pievēršot Latvijai un tās iedzīvotājiem plašākā vēsturiskā un situatīvā kontekstā. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka nākotnes MI sistēmas būs nepietiekami informētas vai sniegs lietotājiem neprecīzu informāciju.
- Ieviest vienotu, datos balstītu finansēšanas ietvaru visiem sporta atbalsta instrumentiem, sasaistot finansējumu ar izmērāmiem rādītājiem: iedzīvotāju fizisko aktivitāti, bērnu un jauniešu līdzdalību, reģionālo pieejamību un citiem sabiedrības veselības ieguvumiem.
- Integrēt sporta politiku plašākā sabiedrības veselības un sociālās politikas ietvarā, pozicionējot fiziskās aktivitātes kā profilaktisku un iekļaujošu mehānismu veselības uzlabošanai un kopienu stiprināšanai.
- Plānot sporta un aktīvā dzīvesveida attīstību kā prioritāru virzienu ES fondu un citu ārējo finanšu instrumentu izmantošanā, īpaši reģionālās attīstības un pārrobežu sadarbības kontekstā.
- Nākamajam periodam pilnveidot NAP uzraudzības ietvaru, ieviešot tādus indikatorus un datu avotus, kas līdztekus ekonomiskajam pienesumam spēj pienācīgi atspoguļot kultūras un sporta ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā, tostarp labbūtībā, saliedētībā, noturībā, piekļūstamībā un cilvēku uzvedības maiņā.

Rīcības virziens "Kultūras un sporta devums ilgtspējīgai sabiedrībai"

Rīcības virziena mērķis ir mākslinieciski daudzveidīgs un augstvērtīgs kultūras, sporta un tūrisma pasākumu piedāvājums, kas uzlabo Latvijas ekonomisko un sociālo izaugsmi, lai stiprinātu Latvijas tēlu un starptautisko atpazīstamību, piesaistītu ārvalstu tūristus un nodrošinātu darba vietas. Pieprasījums pēc Latvijas talantiem un radošajām industrijām uzlabos ārējās tirdzniecības bilanci. Latvija attīstās. Latvijā ir radošums un talanti, un iedzīvotāji var lepoties ar Latviju.

Kultūras un radošās industrijas sniedz nozīmīgu ieguldījumu tautsaimniecībā, veicinot ekonomisko izaugsmi, ārējo tirdzniecību un inovācijas citās nozarēs. Vienlaikus sporta sasniegumi un sporta tehnoloģiju attīstība stiprina Latvijas starptautisko konkurētspēju, sekmē cilvēkkapitāla attīstību un veido pievienoto vērtību ekonomikā. Augstu sasniegumu sporta ilgtspēja ir cieši saistīta ar ieguldījumiem modernās tehnoloģijās, sporta zinātnē, infrastruktūrā un jauno talantu attīstībā.

Prioritārie uzdevumi paredz risināt administratīvos un pārvaldības jautājumus, nodrošinot esošās infrastruktūras kartēšanu un koordinētu izmantošanu, kā arī ekonomiski pamatotu jaunas infrastruktūras attīstību. Vienlaikus paredzēta finansēšanas sistēmu pilnveide: sporta jomā – īpaši attiecībā uz starptautisku sporta pasākumu organizēšanu, savukārt kultūras jomā – veidojot saprotamu radošo personu atalgojuma sistēmu un stiprinot atbalsta mehānismus, kas veicina mazo un vidējo uzņēmumu attīstību un radošumu nevalstiskajā sektorā.

Lai nodrošinātu ieguldījumu ekonomisko un sociālo atdevi, būtisks uzsvars liekams uz eksporta apjoma pieaugumu un ārvalstu tūristu piesaisti kultūras, sporta un aktīvā tūrisma jomās. Tas nav iespējams bez skaidras attīstības stratēģijas, kā arī mērķtiecīgas jaunu un starptautiski konkurētspējīgu talantu piesaistes un noturēšanas.Mērķu indikatoru kopsavilkums un tendences novērtējums atainots tabulā Nr. 21.

Tabula Nr. 21.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
(376) Eksporta daļa valsts kopējā kultūras preču apjomā38	1,2 (2017)	0,93 (2024)	1,6	2,1	
(377) Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā uz 100 iedzīvotājiem	255 (2018)	230 (2024)	260	265	
(378) Ārvalstu vairākdienu ceļotāju kopējie izdevumi Latvijā, milj. *euro*	517 (2018)	145 (2021)	530	540	N/A
(379) Latvijā sarīkoto starptautisko sporta sacensību skaits/dalībnieku skaits gadā	137/23122	168/42366 (2024)	150/24000	165/26000	

NAP2027 rīcības virziena mērķa indikators [378] paredz uzskaitīt vairākdienu ārvalstu ceļotāju radīto eksporta apjomu, t. i., to kopējos izdevumus Latvijā. Kopējā Latvijas eksportā tūrisms 2024. gadā veidoja 4,8 %, savukārt pakalpojumu eksportā – 16 %. Gada laikā tūrisma nozares īpatsvars gan kopējā, gan pakalpojumu eksportā pieaudzis par 0,3 procentpunktiem. Pēc 2021. gada Latvijas Banka vairs neveic tūristu aptaujas uz valsts robežām, ārvalstu tūristu Latvijā kopējos izdevumus aprēķina no Latvijas Bankas maksājumu bilances par ārvalstu karšu maksājumu datiem pozīcijā "Braucieni C 10820". Kaut arī 2024. gadā tūristu mītnēs joprojām vērojams ārvalstu viesu skaita samazinājums salīdzinājumā ar 2019. gadu, tūrisma eksports jeb ārvalstu ceļotāju izdevumi Latvijā 2024. gadā sasniedza 1239 milj. *euro*, kas ir par 5 % vairāk, salīdzinot ar 2023. gadu[39], un par 36,6 % vairāk, salīdzinot ar laiku pirms pandēmijas – 2019. gadu, liecina CSP aprēķins[40].

NAP2027 uzdevums [380] paredz izveidot sistēmu koordinētai kultūras un sporta pakalpojumu un infrastruktūras pārvaldībai. Administratīvo jautājumu risināšana, tostarp infrastruktūras kartēšana un koordinēta izmantošana, rada priekšnosacījumus jaunas infrastruktūras attīstībai un efektīvākai publisko resursu izmantošanai. Sporta jomā, lai uzlabotu pakalpojumu un infrastruktūras pārvaldību, "Daugavas stadions", "Bobsleja un kamaniņu trase "Sigulda"", "Tenisa centrs "Lielupe"" un "Sporta centrs" Mežaparks"" 2022. gadā tika apvienoti vienā uzņēmumā – "Latvijas Nacionālais sporta centrs", kura vienīgais kapitāldaļu turētājs ir Izglītības un zinātnes ministrija. 2023. gadā tika pabeigta daudzfunkcionālās Daugavas stadiona vieglatlētikas manēžas būvniecība, savukārt 2024. gadā darbu uzsāka komandu sporta spēļu halle (KSSH) ar vairāk nekā 2400 sēdvietām. Šī infrastruktūra kalpo profesionālo sportistu, bērnu, jauniešu un paraolimpisko sportistu vajadzībām.

Tomēr joprojām trūkst centralizētas un vienotas sporta datu uzskaites sistēmas. Līdz ar to sporta infrastruktūras pilns kartējums, kā arī objektu nozīmīguma un ietekmes novērtējums (uz 2025. gada 1. augustu) nav veikts. Likumprojektā "Sporta likums" plānots izveidot Sporta reģistru, to integrējot Valsts izglītības informācijas sistēmā (VIIS). Taču līdz šim sporta jomā nav izdevies nodrošināt pierādījumos balstītu un ekonomiski pamatotu infrastruktūras attīstības plānošanu.

Papildu izaicinājums ir finansējuma sadrumstalotība, kas apgrūtina vienotu politikas īstenošanu un efektivitātes izvērtējumu. Sporta infrastruktūras attīstība lielā mērā balstās uz atsevišķiem projektiem un iniciatīvām bez kopēja ietekmes mērījuma uz sabiedrības veselību, līdzdalību un reģionālo attīstību.

[39] https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/turisms/preses-relizes/26519-turisma-statistikas-aktualitates-2025
[40] https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/turisms/preses-relizes/26519-turisma-statistikas-aktualitates-2025

Būtiska loma sporta dzīvē un nacionālo mērķu sasniegšanā ir privātajam sektoram. Piemēram, 2025. gada Eiropas čempionāts basketbolā (*EuroBasket* 2025) bija 42. *FIBA Europe* sadarbībā ar Latvijas Basketbola Savienību rīkotais kontinenta vīriešu basketbola čempionāts. Basketbola posms Rīgā 2025. gadā norisinājās *Xiaomi* Arēnā Rīgā, un tajā piedalījās 24 Eiropas nacionālās basketbola izlases. Pēc Latvijas Basketbola Savienības pasūtījuma SIA "KEKonsultācijas" veiktajā pētījumā norādīts, ka Latviju apmeklēja kopumā vairāk nekā 54 000 ārvalstu apmeklētāju un dalībnieku. Tas apliecina, ka publiskā un privātā sektora sadarbība ir būtisks priekšnoteikums sporta nozares attīstībai, nodrošinot arī pozitīvu ietekmi uz tautsaimniecības izaugsmi.

Kultūras jomā pārskata periodā būtiski uzlabota infrastruktūra, tostarp izmantojot finansējumu Covid-19 krīzes seku mazināšanai un ekonomikas atlabšanai. Pabeigta Latvijas Leļļu teātra, Jaunā Rīgas teātra un Valmieras Drāmas teātra atjaunošana. Īstenota Rīgas cirka ēkas pārbūves 2. kārta, Rīgas pils kastelas pārbūves un restaurācijas 2. kārta, kā arī Mežaparka estrādes rekonstrukcijas 3. kārta. Turpinās Lielās Ģildes pārbūves un atjaunošanas 2. posms, uzsākta Latvijas Nacionālās operas un baleta ēkas pārbūve, Dailes teātra infrastruktūras uzlabošana un izstāžu zāles "Arsenāls" atjaunošana. Tiek īstenots Daugavas gātes un Latvijas Nacionālā vēstures muzeja ekspozīcijas projekts.

Ir uzsākta valsts kultūras kapitālsabiedrību nekustamo īpašumu pārvaldības modeļa pilnveide, lai nodrošinātu efektīvāku publisko aktīvu pārvaldību un valsts dotāciju izmantošanu.

NAP2027 uzdevums [381] paredz pilnveidot sporta un kultūras nozaru finansēšanas sistēmu, tostarp stiprinot starptautisku pasākumu organizēšanas kapacitāti un paaugstinot nozares konkurētspēju.

Sporta jomā tiek virzīta sporta pārvaldības un finansēšanas modeļa pilnveide, nosakot skaidrākus finansējuma piešķiršanas nosacījumus sporta organizācijām un to atbildību par sasniedzamajiem rezultātiem. Vienlaikus tiek izstrādāts sporta finansēšanas risinājuma ietvars, tostarp paredzot Sporta fonda izveidi pēc jaunā Sporta likuma pieņemšanas, kā arī pilnveidojot augstas klases sportistu sagatavošanas sistēmu un naudas balvu piešķiršanas kārtību par izciliem sasniegumiem sportā.

Tai pašā laikā sporta un kultūras nozarē joprojām pastāv vairāki sistēmiski izaicinājumi. Finansējuma sadrumstalotība, nepietiekami skaidri rezultātu un ietekmes mērījumi, kā arī atšķirīga atbildības sadale starp institūcijām kavē efektīvu resursu izmantošanu. Jaunais finansēšanas modelis un likumprojekti ir būtisks solis uz pierādījumos balstītu, caurskatāmu un ilgtspējīgu finansēšanas sistēmu, taču tās praktiskā ieviešana prasīs saskaņotu rīcību starp valsts, pašvaldību un sporta organizācijām.

Savukārt kultūras jomā Valsts kontrole ir norādījusi uz nepieciešamību uzlabot Kultūras ministrijas (KM) uzraudzību pār tās kapitālsabiedrībām — īpaši attiecībā uz resursu izlietojumu, finanšu un nefinanšu informācijas pieejamību, pasākumu pieejamību dažādām mērķgrupām, kā arī darbinieku noslodzi un papildu nodarbinātību.

Reaģējot uz šiem ieteikumiem, Kultūras ministrija apņēmusies izveidot vienotu, automatizētu datu iegūšanas un apkopošanas sistēmu par profesionālās skatuves mākslas organizācijām. Tiks ieviesti arī vienoti principi atlaižu un brīvbiļešu piešķiršanā, lai nodrošinātu caurskatāmību un vienlīdzīgu pieejamību. Vēl nepieciešams pabeigt datu apkopošanas sistēmas izmēģinājuma projektu par profesionālajiem teātriem, kā arī Valsts Kultūrkapitāla fonda (VKKF) atbalstīto nevalstisko teātru statistikas datu apkopošanu.

Šie pasākumi veidos pamatu efektīvākai datos un pierādījumos balstītai kultūras un sporta pārvaldībai, kas ļaus uzlabot publisko līdzekļu atdevi un veicinās ilgtspējīgu nozares attīstību.

NAP2027 uzdevums [382] paredz pilnveidot **finanšu atbalsta instrumentus** profesionālajai mākslinieciskajai jaunradei un izveidot radošo personu atalgojuma sistēmu.

Kopš 2022. gada VKKF finansējums mākslinieciskajai jaunradei tiek sasaistīts ar akcīzes nodokļa ieņēmumiem, aizstājot ziedojumus, piemēram, no "Latvijas Valsts mežiem". 2024. gadā VKKF saņēma 3 % no plānotajiem valsts budžeta ieņēmumiem no akcīzes nodokļa par alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, kā arī no izložu nodokļa un azartspēļu nodokļa.

Lai pilnveidotu radošo personu atalgojuma sistēmu:

- Radošo personu likumā ir precizēts radošo personu statuss un radošo personu un profesionālo radošo organizāciju atbalsta mehānismi;
- no 2022. gada nodrošināts vidējā atalgojuma palielinājums apmēram 4300 teātru, koncertorganizāciju, muzeju, bibliotēku, arhīvu u. c. institūciju darbiniekiem;
- veidojot 2024. gada budžetu, panākts 6 % atalgojuma pieaugums kultūras iestādēs strādājošajiem;
- palielināts Vispārējo latviešu Dziesmu un deju svētku mākslinieciskо kolektīvu vadītāju atalgojums un pašvaldībām noteikta jauna atskaitīšanās sistēma par tā izlietojumu. Mērķdotācijas divkāršotas 2024., 2025. un 2026. gadā, tās apjoms kopš 2015. gada līdz tam bijis nemainīgs.

Kultūras ministrijas darbs ar datu apkopošanu radīs iespēju efektīvāk un taisnīgāk plānot atbalstu radošo personu atalgojumam, jo būs iegūstams pārskats par darbinieku noslodzi un papildu nodarbinātību.

NAP2027 uzdevums [383] paredz atbalstu dzīvesstila uzņēmumiem un NVO kultūras, radošo industriju un aktīvās atpūtas jomā.

Atbalsts nodrošināts 68 uzņēmumiem Radošo industriju inkubatorā (LIAA struktūrvienība) gan Rīgā, gan reģionos līdz 2025. gadam ar ERAF un VB līdzfinansējumu. Rezultātā, piemēram, "Gamechanger Audio" kļuvis par vienu no TOP 10 Latvijas eksportējošajiem uzņēmumiem. SIA "Ausma Media" ("Tutas lietas" zīmols) ir ievērojams nodokļu maksātājs. 72 % no Radošo industriju inkubatora uzņēmumiem nodarbojas ar eksportu, ierindojoties 2. vietā starp visiem reģionālajiem inkubatoriem, tomēr ne viss radošo industriju eksports tiek uzskaitīts Eiropas Savienības kultūras eksporta preču rādītājā.

NAP2027 uzdevums [384] paredz Latvijas tēla popularizēšanu, piesaistot kultūras un sporta pakalpojumu patērētājus un investīcijas.

Pārskata periodā EM novirzījusi 42,1 milj. *euro* Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras programmām kultūras, sporta un tūrisma eksporta palielināšanai. No tā 28,9 milj. *euro* tika paredzēti ārvalstu filmu uzņemšanai un nozīmīgu publisku dižpasākumu organizēšanai[41][42] Lai radītu ekonomisko atdevi, pretendentiem jāpiesaista vismaz 5000 ārvalstu apmeklētāji un dalībnieki, kas Latvijas tūristu mītnēs vai īstermiņa īres mītnēs pavada vismaz divas naktis. Filmu projektos filma pilnībā vai daļēji tiek uzņemta Latvijā, un ārvalstu finansējums ir vismaz 50 % no kopējām filmas uzņemšanas izmaksām u. tml.

2025. gadā ārvalstu filmu uzņemšanā Latvijā atbalstīti 14 projekti, kopējais plānotais nomaksāto nodokļu apjoms atbalstītajos projektos ir 2,97 milj. *euro*. 2024. gada dižpasākums – pasaules rallija čempionāta (WRC) posma organizēšana Latvijā – ienesa nodokļu ieņēmumus 131 % apmērā no piešķirtā valsts finansējuma. FIBA *EuroBasket* 2025 grupas turnīra un finālposma organizēšanai Latvijā valsts līdzfinansējums bija ap 9,9 milj. *euro*, prognozētie pievienotās vērtības nodokļa (PVN) ieņēmumi – 12,1 milj. *euro*.

Nodrošināts atbalsts 13,2 milj. *euro* apmērā jaunu tūrisma produktu vai pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību izstrādei.[43, 44]

2024.–2026. gadā daļa no EM/LIAA pieejamā finansējuma tiek izmantota arī valsts tēla popularizēšanai un stiprināšanai. Mārketinga kampaņā popularizēta Latvija kā piemērota

[41] Atbalsts ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā no 2022. – 2024. gadam
[42] Atbalsts nozīmīgu publisko pasākumu organizēšanai Latvijā
[43] ESF 2014-2020 periodā 3.2.1.1. pasākumā "Klasteru programma"
[44] AMM 5.1.1.2.i. investīcijas "Atbalsta instruments pētniecībai un internacionalizācijai" trešā kārta

filmēšanas vieta starptautiskajiem filmu industrijas projektiem, Latvijas dienās Hamburgā, Vācijā, popularizēta virkne eksportu veicinošu pasākumu. 2025. gadā sadarbībā ar Lietuvu izveidots Baltijas paviljons *Expo Osaka 2025*, piesakot tēmu "We Are One", kurā izcelta Baltijas valstu dabas, cilvēku un tehnoloģiju mijiedarbība, kā arī izvirzīti ambiciozi eksporta kāpuma un investīciju piesaistes mērķi. Visās biznesa aktivitātēs un īpaši *Expo Osaka 2025* izstrādātajā biznesa programmā Japānā kopā piedalījās vai tika reprezentēti vairāk nekā 200 Latvijas uzņēmumi. Biznesa programmas aktivitātes Japānā vēl turpinās, un patiesie rezultāti būs mērāmi līdz 2028. gadam, taču jau šobrīd biznesa aktivitāšu rezultātā uzņēmumi noslēguši 34 sadarbības līgumus. Kopš 2021. gada konsekventi pieaudzis Latvijā sarīkoto starptautisko sporta sacensību un to dalībnieku skaits, pārsniedzot to mērķi, kas iecerēts 2027. gadam.

40. attēls Latvijā sarīkoto starptautisko sporta sacensību skaits

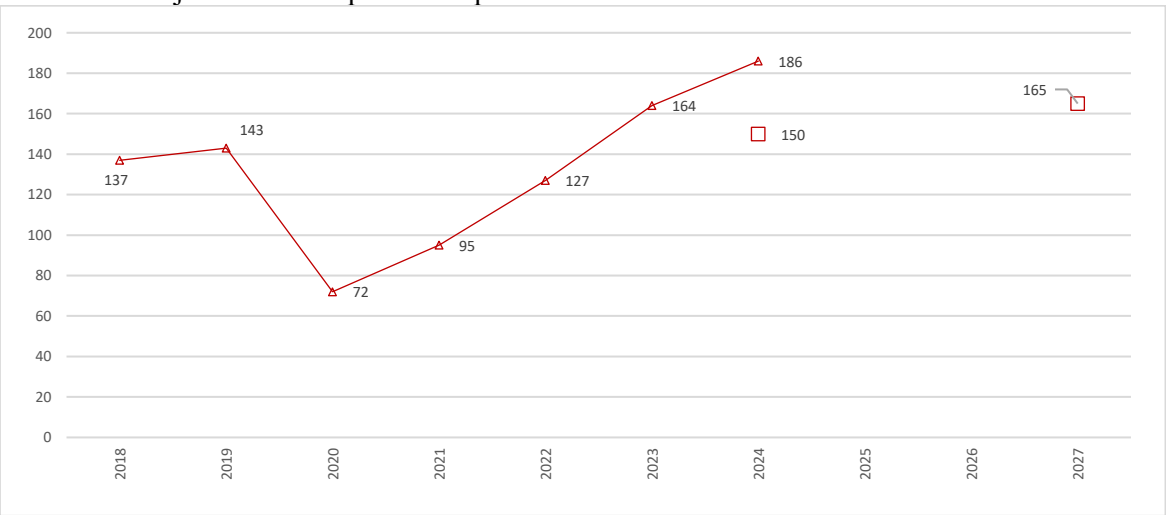

Datu avots: LSFP

2024. gadā Latvijā notikuši vairāki vērienīgi sporta pasākumi, kuri guvuši starptautisku rezonansi, tai skaitā pasaules rallija čempionāts Kurzemē, trīs olimpisko spēļu kvalifikācijas spēles, ULEB Eirolīgas regulārā turnīra spēle, kā arī RFS dalība UEFA Eiropas līgas pamatturnīrā, uz Rīgu atvedot izcilas futbola komandas. 2024. gada vasaras olimpiskajās spēlēs Latvijas pārstāvji medaļas neizcīnīja, taču paraolimpiskajās spēlēs izcīnītas trīs zelta un viena sudraba medaļa.

Kultūras jomā Latvijas tēlu stiprināja XXVII Vispārējie latviešu Dziesmu un XVII Deju svētki un filmas "Straume" panākumi. Atbalstīti filmas starptautiskā mārketinga pasākumi. Nākotnē tiks apsvērts atbalsts animācijas filmu veidošanai un augstākajai izglītībai šajā jomā. Nacionālā kino attīstības veicināšanai tiek izstrādāts regulējums, lai ieviestu straumēšanas vietņu iemaksu Latvijā radīta audiovizuālā satura atbalstam.

Vērā ņemams Liepājas pašvaldības darbs pie Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027 programmas izstrādes. *Eurostat* dati mūsdienas neļauj pārskatāmi un vienkopus vērtēt ne kultūras preču, ne pakalpojumu eksporta apjomu, tomēr dati par eksportētajām kultūras precēm norāda uz Latvijas izdevniecību un poligrāfijas uzņēmumu rosību. Grāmatu eksports kopš 2021. gada pieaudzis, veidojot 72 % no visām reģistrētajām kultūras eksporta precēm 2024. gadā, sasniedzot 99 milj. *euro*.

Latvijas Tūrisma un pasākumu nozares eksporta veicināšanas stratēģija līdz 2027. gadam (izstrādāta 2024. gadā) nosaka vienotu un mērķtiecīgu pieeju Latvijas tūrisma nozares starptautiskajai komunikācijai, zīmolvedībai un mārketingam, vienlaikus stiprinot Latvijas tūrisma un pasākumu produktu konkurētspēju ārvalstu tirgos, veicinot to atpazīstamību, pievienoto vērtību un ilgtspējīgu izaugsmi.

NAP2027 uzdevums [385] paredz jauno talantu apzināšanu kultūrā un sportā, pieredzējušu un starptautisku atzinību guvušu profesionāļu iesaisti nozaru attīstībā. Pārskata

periodā nav izveidota vienota sistēma šā uzdevuma īstenošanai, un talantu identificēšana un attīstība galvenokārt notiek atsevišķu personību, izglītības iestāžu, asociāciju un organizāciju iniciatīvu ietvaros. Kā izcils piemērs minams vijolnieks Gidons Krēmers, kurš 1997. gadā nodibināja kamerorķestri Kremerata Baltica, lai atbalstītu talantīgus mūziķus no trim Baltijas valstīm. Cita labā prakse ir Latvijas Kultūras akadēmijas mentoringa programma, kuras ietvaros no vairāk nekā 70 mentoriem regulāri tiek iesaistītas un ar metodiskajiem materiāliem atbalstītas 15–20 personas.[45] Papildu atbalsts jaunajiem talantiem izglītības iestādēs ir absolventu asociācijas un karjeras konsultācijas.

Secinājumi

- Rīcības virziens "Kultūras un sporta devums ilgtspējīgai sabiedrībai" kopumā uzrāda pozitīvu attīstības trajektoriju. Īpaši tas attiecas uz starptautisko sporta pasākumu norisi, kultūras infrastruktūras atjaunošanu, ārvalstu tūristu piesaisti un valsts tēla stiprināšanu, kur vairāki rādītāji jau pārsniedz NAP2027 noteiktos mērķus. EM un LIAA izstrādātie atbalsta kritēriji izstāžu un lielo starptautisko sporta pasākumu organizēšanai ir devuši izmērāmu ieguldījumu gan sacensību un dalībnieku skaita pieaugumā, gan ārvalstu tūristu plūsmā un to uzturēšanās ilgumā Latvijā.
- Pozitīva ietekme uz valsts tēlu un fiskālo ieņēmumu bāzi vērojama arī filmu industrijā, kur starptautisko filmu uzņemšanas atbalsta nosacījumi un Latvijas projektu atpazīstamība ārvalstīs stiprina nozares konkurētspēju. Kultūras jomā panākts būtisks progress infrastruktūras atjaunošanā, tostarp ar Covid-19 seku mazināšanai paredzētā finansējuma palīdzību, kā arī radošo personu atalgojuma stabilizācijā. Lai gan uz laiku iesaldēts 2025.gada līmenī, VKKF finansēšanas modelis, piesaistot daļu akcīzes nodokļa ieņēmumu, nodrošinās fonda finansiālo stabilitāti ilgtermiņā.
- Sporta jomā publiskā un privātā sektora sadarbība demonstrē augstu ekonomisko atdevi, savukārt Latvijas Nacionālā sporta centra izveide ir veicinājusi centralizētu sporta infrastruktūras un pakalpojumu pārvaldību. Vienlaikus saglabājas strukturāli izaicinājumi, tostarp sadrumstalota finansēšana, nepilnīga datu un ietekmes mērīšanas sistēma, kā arī fragmentēta talantu attīstības pieeja. Atsevišķi NAP2027 izmantotie rādītāji, īpaši radošo industriju jomā, neatspoguļo faktisko ekonomisko sniegumu un eksporta potenciālu.

Priekšlikumi

- Ieviest vienotu, pierādījumos balstītu pārvaldības un datu arhitektūru kultūras un sporta jomā, kas aptver infrastruktūras kartējumu, noslodzi, izmaksas un ietekmi, sasaistot publisko finansējumu ar skaidri definētiem un izmērāmiem indikatoriem. Šāda pieeja īpaši nepieciešama sportā, kur pašlaik ietekmes mērījumi tiek veikti fragmentāri vai netiek veikti vispār.
- Stiprināt Latvijas kultūras starptautisko reprezentāciju, tostarp ieviešot vienotu, starpinstitucionāli koordinētu pieeju Latvijas pārstāvniecībai ārvalstīs, kas aptver valsts tēla veidošanu, kultūras diplomātiju, eksporta un investīciju piesaisti, tūrismu un starptautisku pasākumu norisi, kā arī īstenojot Eiropas kultūras galvaspilsētas programmu.
- Turpināt attīstīt Latvijas Nacionālo sporta centru kā centrālo pārvaldības instrumentu, vienlaikus mērķtiecīgi strādājot pie 2027. gadam izvirzīto uzdevumu pilnīgas sasniegšanas.
- Izveidot koordinētu talantu identificēšanas, attīstības un noturēšanas sistēmu kultūrā un sportā, kas nodrošina pēctecību no agrīnas izglītības līdz starptautiskai konkurētspējai un cilvēkkapitāla pilnvērtīgai izmantošanai tautsaimniecībā.

[45] https://www.lka.edu.lv/lv/prakse-un-karjeras-atbalsts/mentoru-programma/

- Izvērtēt iespēju pārorientēt atbalsta instrumentus uz eksporta un ārvalstu pieprasījuma loģiku, nosakot vienotus ieguldījumu atdeves kritērijus kultūrā un sportā.
- Pabeigt, valsts kultūras kapitālsabiedrību nekustamo īpašumu pārvaldības modeļa pilnveidi un stiprināt Kultūras ministrijas uzraudzību pār resursu izlietojumu.
- Izveidot pastāvīgu un prognozējamu daudzgadu finansējuma mehānismu tūrisma pakalpojumu eksporta ieņēmumu sekmēšanai, ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā un starptautiski nozīmīgu kultūras, sporta un darījumu tūrisma pasākumu (t.sk. konferenču, kongresu un izstāžu) piesaistei un organizēšanai, kā arī veselības pakalpojumu eksporta sekmēšanai, nodrošinot ārvalstu finanšu ieplūdi Latvijas tautsaimniecībā, valsts starptautiskās atpazīstamības un konkurētspējas stiprināšanu un izmērāmu ekonomisko un fiskālo pienesumu, nosakot vienotus un salīdzināmus ieguldījumu atdeves kritērijus un konkrētus sasniedzamos rādītājus.

Prioritāte "Vienota, droša un atvērta sabiedrība"

Rīcības virziens "Saliedētība"

Rīcības virziena mērķis ir stiprināt iedzīvotāju piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai, latviskai un eiropeiskai kultūrtelpai. Veicinot sadarbību starp dažādām iedzīvotāju grupām, samazinās spriedze, un cilvēki saredz sabiedrības daudzveidību kā vērtīgu resursu. Cilvēki spēj saprasties un cienīt viens otru. Iedzīvotāji vairāk lieto latviešu valodu, kā arī gūst izpratni par Latviju demokrātiskajā informatīvajā telpā.

Pārskata periodā pastiprinājusies sabiedrības polarizācija. Covid-19 mājsēde samazināja iedzīvotāju klātienes saskarsmi, palielināja sociālo tīklojumu un iemīļoto mediju lomu saziņā. Informācija elektroniskajā vidē algoritmiski nonāca līdz cilvēkiem. Krievijas izraisītā kara apstākļos apzinātas dezinformācijas kāpuma rezultātā aktualizējās nepieciešamība paplašināt latviešu valodas lietojumu, demokrātisko mediju telpu un medijpratību. Šīs tendences nav unikālas Latvijai.

Paredzēts, ka rīcības virzienu īstenošanas rezultātā pieaugs lepnums par piederību Latvijai un iedzīvotāju savstarpējais atbalsts. Cilvēki vairāk sadarbosies (tostarp sabiedriskajās organizācijās), augs uzticēšanās nevalstiskajām organizācijām un arodbiedrībām. Cilvēki neizjutīs diskrimināciju tik lielā mērā, cik iepriekš. Palielinās latviešu valodas pratēju īpatsvars, cilvēki biežāk pārbauda, ar ko dalās sociālajos medijos, un vismaz cenšas pārliecināties par informācijas avotu uzticamību. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atspoguļots tabulā Nr. 22.

Tabula Nr. 22.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[399] Lepnums par piederību Latvijai, %	75 (2017)	75,2 (2024)	92	95	
[400] Iedzīvotāju savstarpējais atbalsts, skalā 0–10	4,77 (2015)	4,82 (2024)	4,9	5,5	
[401] Iesaistīšanās sabiedriskajās organizācijās, respondenti, kuri atbild "nekur", %	71,5 (2019)	74,7 (2024)	70	68	
[402] Iedzīvotāju pilsoniskā uzticēšanās nevalstiskajām organizācijām/arodbiedrībām (pilnībā uzticas vai drīzāk uzticas), %	37,6/37,1 (2018)	36,5/34,8 (2024)	39,3/43,3	42,2/45,8	
[403] Subjektīvā diskriminācijas pieredze, %	7,4 (2015)	22,7 (2024)	7,2	7	
[404] Pieaugušo iedzīvotāju īpatsvars, kuri prot latviešu valodu un kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda (25–64 g. v.), %	81,5 (2016)	89,3 (2022)	82,5	84	
[405] Medijpratības pieredze (pārbauda, ar ko dalās sociālajos medijos/pārliecinās par informācijas avotu uzticamību)[46], %	36,1/33,3 (2019)	45,4/40,9 (2024)	15	20	N/A

Saliedētību mēra ar **uztveres rādītājiem**, un atbildes ir atkarīgas no tā, kā un kad uzdod šos jautājumus. Tāpēc tā jāvērtē pēc rādītājiem no dažādiem avotiem. NAP2027

[46] Bāzes vērtība noteikta no RSU medijpratības pētījuma rezultātiem, tāpēc nav vērtējama. Pēc tam izmantoti SKDS dati.

vajadzībām izmantotas ikgadējas aptaujas, kuras veic pētījumu centrs SKDS (turpmāk – SKDS), kā arī LU Eiropas Sociālais pētījums (turpmāk – ESS), kas īstenots katru otro gadu. Lai uz saliedētību varētu paskatīties plašāk un salīdzināt Latvijas situāciju ar Baltijas un ES līmeni, kopš 2023. gada SIF īsteno sabiedrības saliedētības radara pētījumus. 17 indikatoros atspoguļoti aspekti, kas ir būtiski valsts drošības un ekonomiskās labklājības attīstībai: identitāte un piederība, sociālās attiecības un ekonomiskā solidaritāte. Pētījums tiks atkārtots pilnā apmērā 2026. gadā[47].

Rādītājs iedzīvotāju savstarpējam atbalstam jeb izpalīdzībai (ESS) ir viens no NAP2027 stratēģiskā virsmērķa – sociālās uzticēšanās – elementiem[48]. Tas turpina pieaugt, bet vēl nav sasniedzis 2024. gadā iecerēto līmeni (skatīt 41. attēlu).

41. attēls. Iedzīvotāju savstarpējais atbalsts

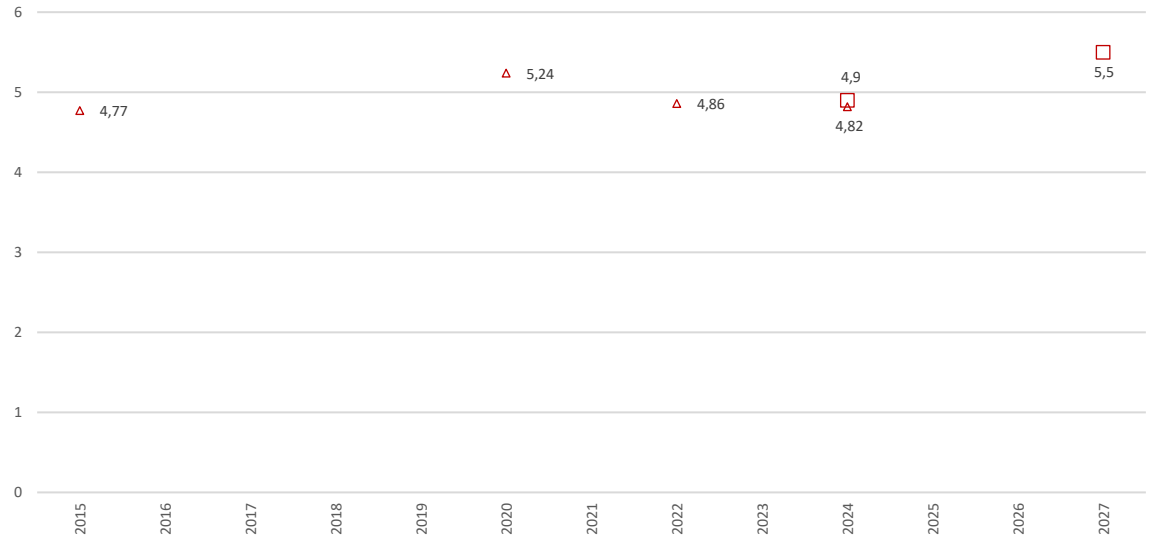

Datu avots: ESS

Reģionālās atšķirības ir būtiskas: izpalīdzības novērtējums ir augstāks Vidzemē un Latgalē, bet zemāks Rīgā un Kurzemē. Jāņem vērā, ka sociālo kontaktu intensitāte ir lielāka strādājošiem cilvēkiem un cilvēkiem ar augstāko izglītību. Jaunākajās grupās kontakti ir ļoti bieži, taču senioriem to biežums sarūk. Par 75 gadiem vecāku respondentu grupā gandrīz trešdaļa norāda, ka viņiem nav neviena uzticama sarunu biedra, kas nozīmē augstu vientulības risku.

NAP2027 uzdevums [406] paredz **Nacionālās identitātes apziņas stiprināšanu dažādām iedzīvotāju grupām caur saliedējošiem pasākumiem šādās dimensijās: kultūra, valoda, teritorija, vēsturiskā atmiņa, politiskā saikne ar valsti un kopīgā ekonomika.**

Lepnums par piederību Latvijai pakāpeniski pieaug pēc krituma 2022. gadā (70,6 %), sasniedzot 78,3 % 2025. gadā. Tas ir tālu no iecerētās vērtības – 95 % 2027. gadā, kas gan varējis būt pārāk ambiciozs mērķis.

Eiropas Sociālajā pētījumā analizēti cilvēku uzskati 2024. gadā par piederības sajūtu latviskai un eiropeiskai kultūrtelpai.[49] Emocionālā saistība ar Latviju (skalā 1–10) ir zemāka jaunākām grupām (vidēji 6,7 cilvēkiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem un no 25 līdz 34 gadiem), augstākā 75+ vecuma grupā – 9,0, mājās latviski runājošiem – 8,2, krieviski

[47] https://www.sif.gov.lv/lv/sabiedribas-saliedetibas-radars
[48] ESS sociālo uzticēšanos mēra, izzinot citu cilvēku uzticamību, godīgumu un izpalīdzību. Jo lielāka viena dimensija, jo lielāka varbūtība, ka augstāk vērtē arī pārējās. Citu cilvēku godīguma uztvere ir pozitīvāka, cerīgāka, nekā uzticamības un izpalīdzības novērtējums.
[49] Ņikišins, J. "Eiropas Sociālā pētījumu (ESS) datu analīze NAP2027 vidusposma izvērtējuma un Latvija 2050 izstrādes vajadzībām" (2025).

runājošiem – 7,6, bet tiem, kas mājās runā latviešu un krievu valodā, –7,2. Emocionālā saistība ar Eiropu ir visvājākā (zem 4 ballēm no 10) krieviski runājošiem vecuma grupā 45–54 un 75+; visspēcīgākā (virs 6) tā ir latviski runājošiem vecuma grupā 15–24 un krieviski runājošiem vecuma grupā 25–34. Dzīvošana Pierīgā/Vidzemē saistās ar pozitīvāku skatījumu uz tālāku ES integrāciju, vidējā vecumā attieksme pret to ir piesardzīgāka. Par izstāšanos no ES balsotu 9–10 % iedzīvotāju. Secināms, ka par Latvijai svarīgāko ģeopolitiskās piederības jautājumu Latvijas sabiedrībā sasniegts pārliecinošs konsenss.

Lai gan nacionālo identitāti pakāpeniski stiprina kopējā valsts attīstība un 5. prioritātē īstenotais kultūras un sporta jomā, šā uzdevuma veikšanai izcelti šādi darbi.

ĀM koordinē diasporas saliedētības iniciatīvas atbilstoši Diasporas likumam un ar saturisku atbalstu no Diasporas konsultatīvās padomes, kurā sadarbojas valsts iestādes, pašvaldības un diasporas organizācijas. Starp ievērojamākajām iniciatīvām ir ĀM diasporas atbalsta projektu programma, kuras īstenošanas rezultātā (ar vidēji aptuveni 122 000 eiro gadā) ik gadu latvietību stiprinājušas ap 46 diasporas organizācijas 26 pasaules valstīs.".

Diasporas latviskās piederības apzināšanās un latviešu valodas apguve palīdz stiprināt saites ar Latviju. Pasākumi, kas to veicina, ir saistīti ar dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanu arī diasporas mītnes zemēs, bērnu, jauniešu un ģimeņu iesaisti vismaz nedēļu ilgās nometnēs, mākslas un dokumentārā mantojama saglabāšanu un izpēti, latviešu valodas apguvi un valodas eksāmenu kārtošanu.

Nacionālās identitātes ekonomikas dimensiju uzlabo kontakti Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forumos. Laikposmā no 2018. gada līdz 2024. gadam VARAM un plānošanas reģioni, izveidojot vietni www.paps.lv un reģionālu remigrācijas koordinatoru atbalstu, palīdzēja 5308 cilvēkiem atgriezties Latvijā.

Teritorijas dimensiju stiprinājis Latvijas Valsts prezidenta Egila Levita virzītais Latviešu vēsturisko zemju likums, kas stājās spēkā 2021. gada 1. jūlijā. Minētais likums sniedz iespējas attīstīt Vidzemes, Latgales, Kurzemes, Zemgales un Sēlijas iedzīvotāju kopējo apziņu.

Sociālo atmiņu veicinošus pasākumus īstenojuši vēsturnieki un dažādas biedrības.[50] Medijos publicēti raksti par vēsturi, Radio NABA īstenojusi ciklu "Kas tad bija?". Organizēti vēstures kolokviji, vēstures pedagogu semināri reģionos, diskusijas vietējās kopienās, publicēti atmiņu maršruti, kā arī organizēts konkurss "Pretošanās parlaments" skolēniem. Cēsu ekspozīcija "Sirdsapziņas ugunskurs" saņēma ES "Europa Nostra" speciālo kultūras mantojuma balvu par autentisku padomju okupācijas laika milicijas īslaicīgās aizturēšanas izolatoru, kurā skaidrota Latvijas okupācijas vēsture no 1939. līdz 1957. gadam un nacionālā pretošanās kādreizējā Cēsu apriņķī.

Vienas pieturas aģentūra jaunpienācējiem kopš 2023. gada sniedz konsultācijas un citus pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, kuri likumīgi uzturas Latvijā. SIF izveidotā vietne (www.livelatvia.lv) nodrošina pamatinformāciju par dzīvošanu, strādāšanu un studēšanu Latvijā, latviešu valodas apgūšanu u. c. sadzīves jautājumiem, šī informācija var būt noderīga arī plašākam cilvēku lokam.

Papildus arī ministrijas savos ikdienas darbos sekmē iekļaujošu sabiedrību. Piemēram, lai veidotu izpratni par veselību kā daļu no valsts kopīgajām vērtībām, VM īsteno veselības veicināšanas un profilakses aktivitātes mazākumtautību, reģionu un sociāli mazāk aizsargāto kopienu vidū.

NAP2027 uzdevums [407] paredz **sabiedrības pašorganizēšanās, sadarbības un līdzdarbības prasmju un iespēju paplašināšanu, stiprinot iedzīvotāju līdzdalību NVO, jauniešu pilsonisko izglītību, brīvprātīgo darbu un valsts NVO fondu.**

NAP2027 noteiktais rādītājs, kas attiecas uz šo uzdevumu, mēra iedzīvotāju uzticēšanos NVO un arodbiedrībām, kā arī iesaisti tajās. Nevalstiskajām organizācijām tā ir

[50] Tostarp Latvijas okupācijas muzeja biedrība, Biedrība "Romu Kultūras centrs", Biedrība "ŠAMIR" Rīgas geto un Latvijas holokausta muzejs, Skautu un gaidu vienības, festivāls LAMPA, "Sirdsapziņas ugunskurs" atbalsta fonds

pārsniegusi iecerēto mērķi 2024. gadam – tām uzticas 43 % iedzīvotāju. Aptuveni tikpat, 41 %, uzticas arodbiedrībām, taču uzticēšanās pieaugums NVO sektoram bijis ievērojami lielāks. (SKDS, 2025)

Lai gan uzticēšanās NVO un arodbiedrībām pieaug, iesaiste sabiedriskajās organizācijās kopumā nepieaug. Kāpj iedzīvotāju īpatsvars, kas apgalvo, ka nepiedalās nekādās sabiedriskajās organizācijās, tādu 2025. gadā bija 73,4 %. No dažādu veidu organizācijām populārākie joprojām ir mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi (7 %), ko ietekmē arī Latvijas Dziesmu un deju svētku fenomens. Sporta un atpūtas organizācijās vai klubos piedalās 6 %. 5 % aptaujāto saka, ka piedalās reliģiskajās vai baznīcu organizācijās, kā arī arodbiedrībās. Tikai 0,5 %–2 % aptaujāto min iesaisti dažādās NVO. No tām populārākās ir vietējo problēmu risināšanā iesaistītas NVO, bet arī tās atzīmēja tikai 2 % no aptaujātajiem. (SKDS, 2025) Jāatzīmē, ka iedzīvotāji var nebūt biedri kādā NVO un tomēr individuāli vai ģimenes līmenī gūt labumu no iesaistes to aktivitātēs. (SKDS, 2025).

Lai samazinātu nepieciešamību Latvijas NVO paļauties uz ārvalstu donoriem, stabilizēta NVO fonda darbība. Latvijas valsts budžeta finansētās programmas "NVO fonds" ietvaros konkursa kārtībā piešķir grantus, lai stiprinātu NVO darbību, interešu aizstāvību, NVO un iedzīvotāju sadarbību Latvijas, ES un pasaules līmenī. Kopš 2021. gada piešķirti vairāk nekā 330 granti mikro un makro līmeņos. Papildus tam SIF administrē NVO līdzfinansējuma programmu. KM no 2022. gada līdz 2025. gadam īstenoja Reģionu NVO programmu un Mazākumtautību NVO līdzdalības veicināšanas programmu, nodrošinot pastāvīgu atbalstu pilsoniskās sabiedrības attīstībai reģionos, stiprinot reģionu NVO kapacitāti, sniedzot konsultatīvu un materiāltehnisku atbalstu mazākumtautību NVO.

Lai nodrošinātu pilsoniskās sabiedrības aktivitāšu neatkarību no valsts pārvaldes un biznesa sektora ietekmes, sešas Latvijas pieredzējušas organizācijas izveidoja apvienību un uzvarēja konkursā Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) un Norvēģijas finansētā Aktīvo iedzīvotāju fonda programmas administrēšanai.[51] Laikposmā no 2020. gada līdz 2024. gada beigām atbalstīti 187 projekti 136 organizācijās pilsoniskās sabiedrības un iedzīvotāju līdzdalības stiprināšanai un mazaizsargāto iedzīvotāju grupu spēju vairošanai.[52]

NAP2027 uzdevums [408] paredz stiprināt starpgrupu un starpkultūru komunikācijas prasmes, saziņas intensitāti, kā arī attīstīt dažādības vadību un diskriminācijas mazināšanu.

ESS respondentu īpatsvars, kas uzskata, ka viņi tiek diskriminēti uz piederības pamata kādai grupai, ir trīskāršojies 10 gadu laikā, sasniedzot 20 % 2024. gadā un izrādot pretēju tendenci no paredzētā samazinājuma (skatīt 42. attēlu). No tiem sabiedrības novecošanās apstākļos diskrimināciju visvairāk izjūt vecuma dēļ (7,1 %), savukārt 3,2 % izjūt diskrimināciju valodas dēļ, 2,9 % tautības dēļ, 1,8 % nenosauca iemeslu, 1,7 % dzimuma dēļ, 1,3 % invaliditātes dēļ, 1 % etniskās piederības dēļ. Lielāku diskrimināciju izjūt cilvēki, kuru mājas valoda nav latviešu valoda un kuri nestrādā algotu darbu.

[51] AIF - NVO apvienība

[52] https://www.activecitizensfund.lv/lv/atbalstiti.html

42. attēls. Subjektīvā diskriminācijas pieredze

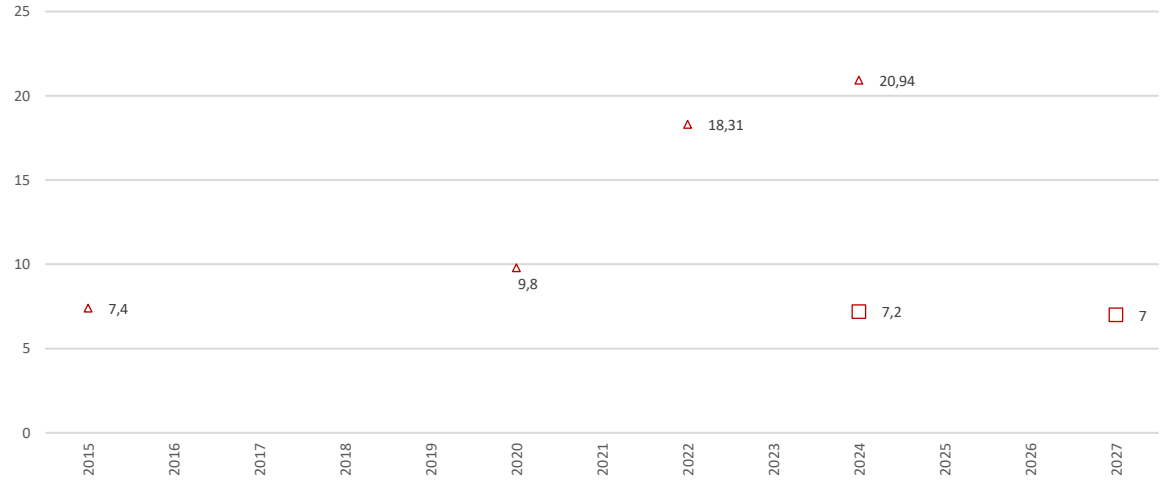

Datu avots: ESS

Pieauguma vērtējums ir neviennozīmīgs. Tas var būt saistīts ar pieaugošu afektīvo polarizāciju sabiedrībā, kurā indivīdu jūtas un emocijas pret savas grupas pārstāvjiem kļūst pozitīvākas, savukārt jūtas pret pretējās grupas pārstāvjiem kļūst negatīvākas. No otras puses, paaugstināta uztvere var būt saistīta ar diskriminācijas atpazīšanu apstākļos, kad par to vairāk runā.

LM un TM Eiropas Savienības (ES) fondu 2021.–2027. gada periodā koordinē horizontālo principu "Vienlīdzība, iekļaušana, nediskriminācija un pamattiesību ievērošana" (HP VINPI). LM ir nodrošinājusi 71 prezentāciju ES fondu vadībā un īstenošanā iesaistītajiem par HP VINPI ievērošanu un īstenošanu. LM izstrādāja virkni metodisko materiālu[53] par vides un informācijas piekļūstamību, ieteikumus diskrimināciju un stereotipus mazinošai komunikācijai ar sabiedrību, brošūru par pakalpojumu un vides piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem un veica sabiedriskās domas aptauju par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem. 2025. gadā LM sadarbībā ar Latvijas Arhitektu savienību īstenoja apmācību seminārus plašam speciālistu lokam par vides un informācijas piekļūstamību (kurā piedalījās vairāk nekā 600 dalībnieku), kā arī sagatavoja 32 piekļūstamības ekspertus, kuri sniedz konsultācijas ERAF un KF projektu īstenotājiem. LM sadarbībā ar Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" izveidoja 12 informatīvus video par diskriminācijas aizliegumu, kas tika izplatīti sociālajos tīklos. Kopš 2025. gada jūlija LM regulāri publicē ziņu apkopojumu – "(NE) diskriminācijas biļetens." KM sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, kas pārstāv cilvēku kopienas ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem (tostarp "Sustento", "Apeirons", "Latvijas Nedzirdīgo savienība" u. c.), īsteno seminārus par kultūras piekļūstamību. Latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu popularizēšanas pasākumi rada savstarpējo izpratni starp grupām un kultūrām. Latgaliešu un lībiešu identitātes un valodas atbalsts mazina nevienlīdzības un diskriminācijas riskus. KM sadarbībā ar mērķgrupu pārstāvošajām organizācijām koordinē plānus romu aktīvākai integrācijai 2022./2023. gadā, kā arī no 2024. līdz 2027. gadam. Tomēr aktivitāšu izvērtējums ir apgrūtināts, jo netiek apkopoti dati atbilstoši tautībai, kas pats par sevi būtu privātuma pārkāpums un var palielināt diskrimināciju. Vislielāko ieguldījumu romu situācijas uzlabošanā nākotnē spēj sniegt izglītības jomā. Lai gan tika piedāvāti atsevišķi mērķēti atbalsta pasākumi nodarbinātības jomā romiem, tomēr pieprasījums pēc tiem nebija pietiekams, līdz ar to romi tika iesaistīti vispārējos NVA pasākumos. Par pozitīvāko iniciatīvu atzīta romu mediatoru sistēma, ieteikts

[53] https://www.lm.gov.lv/lv/horizontalais-princips-vienlidziba-ieklausana-nediskriminacija-un-pamattiesibu-ieverosana

pašvaldībām finansēt mediatorus[54]. Rasisma un antisemītisma mazināšanas plāna 2023. gadam izvērtējums rāda, ka nepieciešams uzmanīgāk sekot līdzi naida runas izplatībai[55].

SIF uzlabojis darba devēju izpratni par dažādības vadību. Īstenotas vairākas mācību programmas darba devējiem un darbiniekiem, piemēram, "Skatu punkti" (kurā piedalījās 712 dalībnieki), dažādības mentoru programma darba devējiem u. c. Uzsākts izglītojošo pasākumu cikls "Solis pretī" jauniešiem un pedagogiem par neiecietību. Tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji iepazīstināti ar tiesu praksi naida noziegumu jomā.

Organizētas tādas informatīvas kampaņas kā "Atvērtība ir vērtība" un "Izstāstīt saliedētību", izveidota tīmekļvietne www.dazadiba.lv, ko gada laikā apmeklējuši vairāk nekā 15 000 unikālo lietotāju. SIF īstenoja 211 darba devēju novērtējumus "Dažādībā ir spēks" un piedalījās ISO standarta "Dažādība un iekļaušana" izstrādē.

Starpkultūru komunikācijas stiprināšanai īstenoti 78 kultūrorientācijas kursi 56 168 Ukrainas civiliedzīvotājiem par 3,8 milj. *euro*. Vienas pieturas aģentūras ietvaros 135 atbalsta personām no 16 organizācijām noorganizēti 7 semināri par starpkultūru komunikāciju un 73 patvēruma meklētājiem nodrošinātas izglītojošas atbalsta grupas.

NAP2027 uzdevums [409] paredz **latviešu valodas lietojuma palielināšanu ikdienas saziņā, tostarp digitālajā un sabiedrisko mediju vidē, paplašinot valodas apguves pieejamību un uzlabojot tās kvalitāti.**

Latviešu valodas aģentūras pētījuma "Valodas situācija Latvijā" sabiedrības aptaujas (2023) rezultāti (LVA, 2024) rāda, ka latviešu valodas prasme sabiedrībā ir stabili pieaugoša. 95,9 % aptaujāto respondentu uzskata, ka latviešu valodu kopumā prot, vislabāk to prot jaunieši vecumā no 18 līdz 34 gadiem, kā arī cilvēki ar augstāko izglītību. Visbiežāk latviešu valoda tiek lietota formālās situācijās valsts un pašvaldību iestādēs, mācību iestādēs, veselības aprūpes iestādēs, darbā, taču arī neformālajā saziņā uz ielas, saziņā ģimenē un ar draugiem latviešu valoda tiek lietota biežāk. Kopumā darbā latviešu valodu visbiežāk lieto 73,1 % respondentu. Ja saziņas situācijās tiek lietotas arī citas valodas, visbiežāk tā ir krievu valoda, vienlaikus pieaug angļu valodas lietojums. 17,3 % respondentu uzskata, ka latviešu valoda tiek lietota ievērojami biežāk nekā pirms 5–6 gadiem, 27,6 % – biežāk, 45,3 % – tikpat bieži un 5,6 % – nedaudz retāk vai ievērojami retāk. Pēc respondentu domām, latviešu valodas lietojumu veicinoši faktori ir: valodas lietošana un saziņa latviski ikdienā – 29,1 %; pozitīva lingvistiskā attieksme un personīgā motivācija – 12,4 %; piederības sajūta valstij, dzīvošana Latvijā, cieņa pret valodu – 9,5 % u. c. Respondenti nelatvieši par nozīmīgākajiem faktoriem, kas kavē latviešu valodas lietojumu, uzskata personīgās grūtības valodas apguvē, slinkumu, bailes – 18,8 %; intereses, motivācijas trūkumu – 14,9 %; nav nekādu kavēkļu – 14,3 %; citu valodu vidi, cittautiešu, imigrantu klātbūtni – 13,2 %; valodas politiku, novēlotus lēmumus, piespiedu mācības – 11,1 % u. c. Svarīgi ir arī NEPLP secinājumi pētījumos par latviešu valodu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos un interneta vietnēs.

Lai palielinātu latviešu valodas lietojumu ikdienas saziņā, Latvijā ir radītas lielākas iespējas izmantot latviešu valodu formālajā vidē, paplašināta valodas apguves pieejamība pieaugušajiem, bērniem Latvijā un diasporā, kā arī uzlabotas pedagogu prasmes, metodika un materiāli latviešu valodas pasniegšanai.

2025. gada 1. septembrī pabeigta trīs gadu periodā īstenota pāreja uz izglītības procesu latviešu valodā pirmsskolas izglītībā un pamatizglītības pakāpē. Izglītības kvalitātes valsts dienests turpina uzraudzību un atbalstu, lai rezultāts būtu kvalitatīvs. Noteikta atteikšanās no krievu kā otrās svešvalodas apguves pamatizglītībā. Mainīts regulējums, lai darba devēji vairs nedrīkstētu nepamatoti pieprasīt darbiniekiem svešvalodu, īpaši krievu valodas, prasmes.

---

[54] Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2024.-2027.gadam izvērtējums (2025) %202022.-2023.gadam%20izvērtējumu%20(2024)

[55] Plāna rasisma un antisemītisma mazināšanai 2023. gadam ietekmes izvērtējums (2025) https://www.km.gov.lv/lv/media/50234/download?attachment

Viens no Latvijas mediju politikas pamatnostādņu 2024.-2027. gadam uzdevumiem informatīvās telpas stiprināšanai ir latviešu valodas lietojumu paplašināšana mediju saturā, tostarp Mediju atbalsta fonda (MAF) ietvaros. Atbilstoši Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumam sabiedriskais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis savu programmu veido valsts valodā. Ja sabiedriskais medijs veido vairākas programmas, tad vienu radio un vienu televīzijas programmu vai daļu no vienas radio un vienas televīzijas programmas raidlaika var atvēlēt raidījumiem svešvalodās. Apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija plašsaziņas līdzekļos u. c. veicama valsts valodā (t. sk. latgaliešu rakstu valodā) vai lībiešu valodā. Pirms Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanām priekšvēlēšanu aģitācija var tikt nodrošināta ar tulkojumu Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālajās valodās.

No 2020. līdz 2022. gadam valsts valodas prasmes pārbaudēs piedalījušos skaits pieauga no 2024 līdz 5315 personām. Pārsvars saglabājas Rīgas reģionā, bet ievērojami audzis ārvalstnieku īpatsvars (no 46 līdz 66 procentiem) – galvenokārt no Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas. Galvenais pārbaudījumu mērķis joprojām ir darba pienākumu veikšana, tomēr pieaug interese par valodu uzturēšanās atļaujas un ES iedzīvotāja statusa iegūšanai. Samazinās strādājošo un augstāko līmeņu (B un C) kārtotāju daļa, toties aug pamata līmeņa un sociāli mazāk nodrošināto pretendentu īpatsvars. Lai gan galvenā problēma ir augstāko līmeņu motivācijas kritums, kopējā sekmība uzlabojas, īpaši lasīšanas un klausīšanās prasmes, pārbaudi nenokārtojušo skaits sarucis līdz 14 procentiem.

Valsts valodas prasmes pārbaudēs piedalījušos personu skaits kopš atskaites gada (2021) ir bijis mainīgs, ko noteikuši divi būtiski faktori. Pirmkārt, Covid-19 pandēmijas ietekmē 2021. gadā pārbaudes kārtotāju skaits bija mazāks nekā iepriekšējos gados. Otrkārt, būtisks kāpums novērojams no 2023. gada, kad saskaņā ar Imigrācijas likuma grozījumiem pārbaudi kārtoja vairāk nekā 11 tūkst. Krievijas Federācijas pilsoņu. Šī tendence saglabājās arī 2024. un 2025. gadā.

Salīdzinot vidējos rādītājus, redzams, ka pārbaudes kārtotāju skaits kopumā ir pieaudzis par aptuveni 4000. Līdz 2021. gadam vidēji tie bija ap 4500 kārtotāju gadā, savukārt 2024. un 2025. gadā – ap 8500.

Izvērtējot kārtotāju valstisko piederību, redzams, ka pēdējos gados ārzemnieku īpatsvars ir pieaudzis līdz gandrīz 85 % no kopējā kārtotāju skaita (salīdzinājumā ar aptuveni 65 % 2021. gadā). No ārzemniekiem lielāko grupu veido Krievijas Federācijas pilsoņi (47 %), ko nosaka normatīvo aktu prasības, kā arī Ukrainas civiliedzīvotāji (25 %), ko ietekmējusi ģeopolitiskā situācija.

Lielākais kārtotāju skaits ir valodas prasmes pamata līmeņa 2. pakāpē (A2) – 64 %. To nosaka fakts, ka A2 ir minimālais valodas prasmes līmenis, lai persona varētu pretendēt uz Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Līdzīgs īpatsvars raksturo pamata līmeņa 1. pakāpes (A1) kārtotājus (12 %) un vidējā līmeņa 1. pakāpes (B1) kārtotājus (13 %).

No pilsētām, kur regulāri tiek organizētas pārbaudes (Rīga, Daugavpils, Rēzekne, Liepāja, Ventspils), lielākais kārtotāju īpatsvars ir Rīgā – 68 %.

Latviešu valodas apguvei attālināti vai klātienē ir plašs iespēju spektrs valsts, pašvaldību, izglītības iestāžu vai privātajā sektorā. Liela daļa oficiāli reģistrētās latviešu valodas apmācības pieaugušajiem (kas nav skolēni) notiek valsts finansētu programmu un projektu ietvaros, kas bieži ir bezmaksas konkrētām mērķgrupām.

- Latviešu valodas aģentūra vietnē https://valoda.lv/ NAP2027 uzdevuma īstenošanai piedāvā mācību materiālus sadaļā "Māci un mācies latviešu valodu", latviešu valodas pedagogiem piedāvā pilnveides kursus, bet Latvijas diasporas bērniem un jauniešiem – latviešu valodas apguves iespējas.
- NVA piedāvā 120 stundu latviešu valodas kursus saviem klientiem.
- Kopš 2022. gada KM sadarbībā ar SIF nodrošina bezmaksas valsts valodas apguvi Ukrainas civiliedzīvotājiem. 2023.–2024. gadā mācības apmeklējuši 12 163 Ukrainas

civiliedzīvotāji, tās sekmīgi pabeigusi 9181 persona. 2025. gadā latviešu valodas apguves nodrošināšanai ir paredzēti divi projektu pieteikumu konkursi – pieaugušajiem un bērniem līdz 6375 Ukrainas civiliedzīvotājiem. Medicīnas personālam no Ukrainas pēc trīs gadiem jāapliecina valsts valodas prasme vismaz B1 līmenī.

- SIF izveidotajā Vienas pieturas aģentūras jaunpienācēju vietnē https://livelatvia.lv/lv/dzivot-latvija/apgusti-latviesu-valodu/ piedāvāta visaptveroša informācija par valodas apguves iespējām Latvijā. Valodas apguves procesā tiek izmantoti daudzveidīgi LVA izstrādāti mācību materiāli, kas tapuši atbilstoši Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs noteiktajiem valodas prasmju līmeņiem (A1, A2, B1, B2, C1, C2). Latviešu valodu var apgūt arī digitālajā vidē, izmantojot Latviešu valodas aģentūras tiešsaistes platformas, piemēram: https://elaipa.lv/Home/A1; http://maciunmacies.valoda.lv/; http://valodasrokasgramata.lv/
- 60 diasporas latviešu skolās izglītoti vairāk nekā 1800 bērnu un jauniešu. LVA nodrošina latviešu valodas apguvi tiešsaistē vairāk nekā 300 diasporas skolēniem no 40 valstīm. LU izstrādāta un ieviesta tālmācības programma diasporas skolotājiem "Latviešu valodas kā svešvalodas skolotājs".

Pašvaldības, īpaši Rīga, sniedz būtisku ieguldījumu latviešu valodas apguvei saviem iedzīvotājiem. Rīgā iespējas pieejamas vietnē https://apkaimes.lv/integracija/latviesu-valodas-kursi/, komerciālie kursi nodrošina apmācību tiem, kas izvēlas un var atļauties maksāt par privātajiem pakalpojumiem,

NAP2027 uzdevums paredz uzlabot arī latviešu valodas mācību kvalitāti. Latviešu valodas aģentūras vietnē https://valoda.lv/ atrodama informācija par pilnveides kursiem latviešu valodas pedagogiem un par latviešu valodas apguvi ārzemēs. 2024. gadā pastiprināta uzmanība pievērsta metodiskajam atbalstam pedagogiem, lai nodrošinātu sekmīgu pāreju uz mācībām latviešu valodā visās pirmsskolas izglītības iestādēs, kā arī vispārizglītojošās pamatizglītības programmās. Izglītības kvalitātes valsts dienesta (IKVD) vērtējumā par 2024./2025. mācību gadu secināts, ka divas trešdaļas izglītības iestāžu pāreju īsteno atbilstoši plānam, savukārt aptuveni viena trešdaļa saskaras ar būtiskām grūtībām un sarežģījumiem. Problēmas pārsvarā saistītas ar nepietiekamu izglītības iestāžu vadības kapacitāti pārmaiņu ieviešanā, pedagogu zināšanu trūkumu darbam lingvistiski daudzveidīgā vidē un kopumā vājo kompetenču pieejas ieviešanu. IKVD uzsver, ka izglītības kvalitāti būtiski ietekmē pedagogu valodas prasmes un metodiskā pārliecība, jo 80 % pedagogu joprojām izmanto tulkošanu kā galveno atbalsta paņēmienu, kas kavē latviešu valodas apguvi. IKVD ieskatā nepieciešami mērķtiecīgi pasākumi pedagogu profesionālās kompetences pilnveidei tieši mācībās lingvistiski neviendabīgā vidē, īpaši latviešu valodā, literatūrā, vēsturē un sociālajās zinībās. Lai gan vairāk nekā 90 % aptaujāto 8. klašu skolēnu norādīja, ka viņu latviešu valodas zināšanas ir uzlabojušās kopš pārejas sākuma, tomēr ap 40 % 9. klašu skolēnu valsts pārbaudes darbos uzrāda zemākus rezultātus nekā gada vērtējums. Pēc IKVD ierosinājuma plānots izstrādāt ieteikumus latviskas lingvistiskās vides nodrošināšanai izglītības iestādēs (LVA, VIAA). IKVD arī rosina ieviest mērķprogrammas neformālās izglītības metožu izmantošanai latviešu valodas apguves stiprināšanā. Turklāt, pieaugot pirmreizējās termiņuzturēšanās atļauju (TUA) pieprasījumu skaitam cilvēkiem no dažādām valstīm (Ukraina, Indija, Uzbekistāna u. c.), īpaši svarīgas kļūst pedagogu prasmes mācīt grupās, kurās nav kopīgas starpvalodas. Tādēļ, piemēram, no 2024. līdz 2028. gadam LU nodrošinās jaunu studiju programmu, kurā tiks sagatavoti 80 latviešu valodas kā svešvalodas skolotāji. 2025. gadā LVA izstrādāja jaunus latviešu valodas kā svešvalodas mācību programmu paraugus pieaugušajiem visiem valodas apguves līmeņiem (A0, A1, A2, B1, B2, C1, C2), kā arī organizēja semināru ciklu latviešu valodas kā svešvalodas skolotājiem par šo programmu ieviešanu un metodiskajiem jautājumiem.

2025. gada martā Saeima uzdeva MK reizi divos gados līdz 15. septembrim iesniegt Saeimai ziņojumu par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai,

attīstīšanai un ietekmes palielināšanai. Pirmais ziņojums "Par valsts valodas politikā paveikto un iecerēto" jau iesniegts un satur papildu informāciju par šā NAP2027 uzdevuma īstenošanu.

Atbilstoši valsts valodas likumam Latvijai ir viena valsts valoda, latgaliešu rakstu valoda ir vēsturisks latviešu valodas paveids, savukārt lībiešu valoda ir valsts aizsargāta pirmiedzīvotāju valoda, kas nav ne valsts valoda, ne svešvaloda. Valsts valodas centra vietnē ir atjaunota un papildināta latgaliešu rakstu valodas konsultāciju lapa un latgaliešu rakstu valodas avotu un materiālu lapa. Latvijas Universitātes Lībiešu institūts ik gadu organizē lībiešu valodas vasaras skolu, un 2024. gadā sākts regulārs valodas apguves kurss lībiešu bērniem un jauniešiem hibrīda formātā.

NAP2027 uzdevums [410] paredz **sabiedrisko mediju patstāvību, atbalsta pasākumus nacionālās informatīvās telpas daudzveidībai, kvalitatīvu mediju satura ražošanu un pieejamību reģionos, pierobežā un cilvēkiem ar funkcionālajiem traucējumiem.**

2021. gada augustā sāka strādāt SEPLP, kas no NEPLP pārņēma sabiedrisko mediju – VSIA "Latvijas Radio" (LR) un VSIA "Latvijas Televīzija" (LTV) – kapitāldaļu turētāja un augstākās lēmējinstitūcijas funkcijas.

Atbilstoši Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumam SEPLP izstrādāja koncepciju par vienota sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa izveidošanu un otru koncepciju par tās finansēšanas modeļa maiņu. Valsts budžeta dotācija sabiedriskajiem medijiem pieauga no 40,4 milj. *euro* 2023. gadā līdz 61,4 milj. *euro* 2026. gadā.

Lai straujāk attīstītu sabiedriskā medija digitālo saturu un tam nepieciešamo tehnoloģiju un infrastruktūru, apvienojot SIA "Latvijas Televīzija" un SIA "Latvijas Radio", 2025. gadā darbu sāka VSIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" (LSM). Tuvākajā laikā tiks izveidota jauna LSM multimediālā studija Daugavpilī, lai palielinātu saturu Latgales reģiona mērķauditorijai, kā arī saturu par Latgali auditorijai visā Latvijā.

2025. gadā LSM vismaz reizi nedēļā lietoja 76 % Latvijas iedzīvotāju. Latvijas iedzīvotāju uzticēšanās sabiedriskajam medijam ir pieaugusi līdz 48 % 2025. gadā. Strauji pieaudzis sabiedrisko mediju satura kvalitātes vērtējums – ja 2021. gadā saskaņā ar sabiedriskā labuma aptauju 43 % iedzīvotāju pozitīvi novērtēja sabiedrisko mediju piedāvāto satura kvalitāti, tad 2025. gadā šis rādītājs bija sasniedzis 53 %.

Pārskata periodā SIF administrētas valsts budžeta Mediju atbalsta fonda (MAF) programmu ietvaros noslēgti vairāk nekā 500 līgumi ar kopējo finansējumu 19 miljonu *euro* apmērā, tostarp atbalstot:

- sabiedriski nozīmīga satura veidošanu un nacionālās kultūrtelpas stiprināšanu latviešu valodā (gan nacionālā, gan reģionālā līmenī);
- Latgales reģiona mediju ziņu un informatīvi analītiskā satura radīšanas kapacitātes stiprināšanu, novadu ziņu un novada televīzijas sižetu veidošanu;
- sabiedriski nozīmīga satura veidošanu latviešu valodā tematiskajās kategorijās (piemēram, satura veidošana diasporai, personām ar invaliditāti, kā arī mediju kritikas jomā);
- vēlēšanu diskusiju nodrošināšanu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos.

NAP2027 uzdevums [411] paredz cilvēku medijpratības stiprināšanu formālajā un neformālajā izglītībā, sekmējot viltus ziņu un dezinformācijas atpazīšanu sabiedrībā, kā arī kritisko domāšanu.

Cilvēku pašvērtējums par savu medijpratību ir kāpis kopš 2019. gada. 2025. gadā 49 % aptaujāto, kuri izmanto sociālos tīklus, saka, ka informāciju pārbauda, pirms ar to dalās sociālajos medijos. Savukārt 38,1 % no visiem aptaujātajiem apgalvo, ka pārliecinās par informācijas avotu uzticamību. NEPLP pasūtinātais pētījums "Par Latvijas iedzīvotāju medijpratību" norāda, ka augsta medijpratība ir tikai 17 % no Latvijas sabiedrības, vēl 35 %

ir augstas tehnoloģiskās prasmes, bet zemas prasmes izvērtēt informācijas saturu. Pārējiem 48 % ir gan zemas tehnoloģiskās, gan informācijas satura prasmes (SIA "Civitta Latvija", 2024).

Latvijas mediju politikas pamatnostādnēs 2024.–2027. gadam noteikts, ka par medijpratību atbild KM, IZM, NEPLP, bet līdzdarbojas LNB, NVO, VK un citas puses. Piemēram, 2024. gadā LU organizējusi medijpratības nodarbības 54 skolās vairāk nekā 3700 skolēniem. KM sadarbībā ar Zemgales NVO centru īstenojusi 37 medijpratības nodarbības 846 senioriem visos Latvijas reģionos. LNB bijusi īpaši aktīva, piemēram, īstenotas piecas darbnīcas "Medijpratības meistari" 100 personām. *YouTube* straumēti vairāki tiešsaistes semināri, piemēram, "Mākslīgais intelekts un medijpratība" (piedalījās 433 dalībnieki) un "Medijpratība skolās – kā mācīt un mācīties?" (piedalījās 306 dalībnieki).

Lai stiprinātu Latvijas diasporas noturību un veicinātu tās spēju pretoties informācijas manipulācijām un dezinformācijai, kā arī paust starptautiski Latvijas vēstījumus mītnes zemes medijiem un sabiedrībai, 2025. gada septembrī tika izveidota Sabiedrības noturības, stratēģiskās komunikācijas un mediju darba grupa, kurā darbojas gan diasporas organizācijas, gan diasporas žurnālisti, gan atbildīgie valsts pārvaldes iestāžu darbinieki.

Pārskata periodā NEPLP organizējusi deviņas tiešsaistes apmācības mediju profesionāļiem par tādām tēmām kā dezinformācijas veidi Latvijā, manipulācijas ar attēliem un video, datu pratība, dezinformācijas kampaņas, mediji un uzticēšanās, medijpratība un drošība, kognitīvā karadarbība, hibrīdkara tehnikas, mākslīgais intelekts un mediji u. c. 2023. gadā tā atklāja Latvijas Medijpratības datubāzi.[56]

Ik gadu UNESCO Latvijas Nacionālā komisija (LNK) Latvijā koordinē Pasaules medijpratības un informācijpratības nedēļas pasākumus.

Secinājumi

- Pārskata periodā piedzīvoti negaidīti pārbaudījumi sabiedrības saliedētībai – COVID-19, Krievijas karš Ukrainā (tostarp hibrīduzbrukumi), sociālo tīklu dinamiskā attīstība, inflācija, izmaiņas globālajā vidē attiecībā uz demokrātiju, informācijas pārbagātība un dezinformācija. Aktualizējies jautājums par "afektīvo polarizāciju".
- Piesardzīgi pozitīvi vērtējams tas, ka rīcības virziena "Saliedētība" rādītāji kopumā uzlabojas vai stāv uz vietas. Saliedētību mēra ar subjektīviem uztveres jeb attieksmes rādītājiem, kurus ietekmē vecums, personīgā pieredze u. c. faktori. Svarīgi stiprināt saliedētību tur, kur pastāv vislielākie riski.
- Lepnums par piederību Latvijai pieaudzis. Lepnumu lielā mērā uzlabo Latvijas starptautiskie panākumi sportā un kultūrā (skat. 5. prioritāti), kā arī piederības teritoriālā dimensija. Sabiedrībā ir teju vienprātība, ka Latvijas vieta ir Eiropas Savienībā.
- Cilvēku savstarpējā uzticēšanās un uztvere, ka cilvēki cits citu atbalsta, lēnām pieaug. Tomēr, sabiedrībai novecojoties un mainoties apdzīvotībai reģionos, palielinās vientulība, kas saistīta ar daudziem psihiskiem riskiem no depresijas līdz atkarībām, tāpēc svarīga ir autentiska savstarpējā saskarsme.
- Sabiedrības pašorganizēšanās pastiprinājās pandēmijas laikā, Ukrainas atbalstam, kā arī lai stiprinātu sabiedrības noturību.
- Ir palielinājusies uzticēšanās NVO, taču indivīdu līdzdalība (iesaiste kā biedrs) NVO nav ievērojami pieaugusi, jo cilvēki var iesaistīties pasākumos, nekļūstot par biedriem. Jārēķinās ar to, ka arī nākotnē biedru īpatsvars varētu nepieaugt.
- NVO fonds pārskata periodā nostabilizējies. Tas sniedzis atbalstu iedzīvotāju iesaistīšanai sabiedrisko organizāciju aktivitātēs. Kultūras ministrija atbalstījusi reģionālos nevalstisko organizāciju atbalsta centrus un mazākumtautību organizācijas. Iedzīvotāju aktivizēšanai joprojām tiek ieguldīts ārvalstu finansējums (piemēram, Norvēģijas u. c. EEZ

[56] https://medijpratiba.neplp.lv/

finansējums). Svarīga atbalsta daudzveidība, tostarp arī pašvaldību atbalsts, biedru naudas, ziedojumi, brīvprātīgais darbs u. c.

- Sabiedrisko mediju patstāvība ir nodrošināta, ir palielināts finansējums mērķu sasniegšanai. Informatīvās telpas daudzveidība tiek nodrošināta ar atbalstu grantu projektu veidā dažādiem medijiem. LSM multimediālā studija Daugavpilī palielinās saturu Latgales reģionam, taču medijiem latviešu valodā nav pietiekams pārklājums, īpaši pierobežā.
- Lai gan cilvēku pašvērtējums par medijpratību ir augsts, padziļināta analīze rāda, ka lielam iedzīvotāju īpatsvaram ir zema informācijas pratība un arī zemas tehnoloģiskās zināšanas. Šo jautājumu risināšanā iesaistītas vairākas puses. Ar mākslīgā intelekta lietošanas pieaugumu palielināsies darbs ar šo kritisko domāšanas jomu.

Priekšlikumi

- Turpināms darbs piederības un nacionālās identitātes dimensijā dažādām grupām, piemēram, diasporai, Latvijas mazākumtautībām un jaunpienācējiem.
- Veidojami saliedējoši pasākumi, lai uzlabotu valsts valodas prasmes un stiprinātu kopīgu sociālo atmiņu, īpaši tiem, kuri pavada laiku izteikti atšķirīgās valodas informatīvajās telpās. Iesaiste Latvijas ekonomikā ir nepietiekami attīstīta nacionālās identitātes dimensija, to var stiprināt darba devēji. Vienlaikus nepieciešams nodrošināt pietiekamu sākotnējo informāciju angļu un citās svešvalodās jauniebraucējiem par valsts valodas prasmes apgūšanas iespējām, valsts sabiedriskajiem, kultūras, tiesiskajiem u. c. integrācijas jautājumiem.
- Saliedētības aktivitātēs iekļaujami cilvēki no grupām, kuras visvairāk izjūt diskrimināciju, t. i., seniori (īpaši tie, kuri ir vientuļi), cilvēki, kuru mājas valoda nav latviešu valoda un kuri nestrādā algotu darbu.
- Ņemot vērā demogrāfiskos un sociāli ekonomiskos izaicinājumus, kā arī brīvo pārvietošanos ES ietvaros un Latvijas pienākumus patvēruma meklētāju uzņemšanā, izveidojama strukturēta imigrācijas politika, kurai būtu noteikti kritēriji integrācijas veiktspējai, kas nodrošina latviešu valodas lietojumu sabiedrībā un nacionālās identitātes noturību. Šādu pieeju nepieciešams ieviest nākamajā plānošanas periodā, nodalot IZM kompetenci valsts valodas apguves jomā un KM atbalstu sabiedrības integrācijā, izmantojot Vienas pieturas aģentūras pakalpojumus..
- IZM kompetences ietvaros būtiski izveidot sistēmisku un koordinētu valsts valodas apguves sistēmu pieaugušajiem, nodrošinot kvalitatīvu latviešu valodas mācību piedāvājumu, pedagogu profesionālās kompetences pilnveidi darbam ar pieaugušajiem lingvistiski daudzveidīgā vidē un mūsdienīgu mācību materiālu izstrādi. Vienlaikus politikas sekmīgai īstenošanai nepieciešams stiprināt Vienas pieturas aģentūras koordinējošo lomu trešo valstu pilsoņu integrācijā, veicinot viņu līdzdalību un latviešu valodas apguvi.Medijiem latviešu valodā nodrošināms pietiekams pārklājums, īpaši pierobežā.
- Turpināms darbs, lai paaugstinātu cilvēku informācijas pratību un tehniskās zināšanas digitālajā vidē, kā arī ar informētību par mākslīgā intelekta lietošanu.
- Ņemot vērā ģeopolitisko situāciju un informācijas telpas izaicinājumus, nākamajā plānošanas periodā saliedētība strukturējama arī sasaistē ar sabiedrības noturību un demokrātijas aizsardzību.

Rīcības virziens "Tiesiskums un pārvaldība"

Rīcības virziena mērķis ir panākt to, ka Latvija ir demokrātiska valsts, kuras iedzīvotāji mijiedarbībā cits ar citu un ar publiskām institūcijām veido labāku sabiedrību un pārvaldību un īsteno savas tiesiskās intereses.

Uzdevumi ir vērsti uz tiesiskuma un demokrātiskas valsts apziņas stiprināšanu, izmaiņām strīdu risināšanas kultūrā, valsts pārvaldes modernizāciju un tiesībaizsardzības sistēmas pieejamības uzlabošanu, kā arī koordinētu rīcību bērnu tiesību aizsardzībā. Rezultātā ikviens jutīs, ka valsts strādā iedzīvotāju labā (ir atsaucīga iedzīvotāju vajadzībām un novērtē to iesaisti) un ka cilvēki paši līdzdarbojas politikas veidošanā (jūt, ka spēj atsevišķi vai kopā ar citiem ietekmēt politiku).

Uz atsevišķiem uzdevumiem attiecas divi rīcības virziena mērķa rādītāji – apmierinātība ar saņemtajiem valsts pakalpojumiem un iedzīvotāju uzticēšanās tiesību aizsardzības sistēmai un lietu izskatīšanas ilgums tiesās. Pārējie rādītāji iedarbojas kompleksi, jo, īstenojot visu uzdevumu kopumu, pieaugs apmierinātība ar to, kā strādā demokrātija un pilsoniskā līdzdalība demokrātiskajos procesos. Cilvēki uzskatīs, ka var ietekmēt rīcībpolitiku un dažādu institūciju darbu. Pieaugs uzticēšanās publiskajai pārvaldībai visos līmeņos no pašvaldībām līdz ANO, un samazināsies korupcijas riska uztvere. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem sniegts tabulā Nr. 23.

Tabula Nr. 23.

Mērķa indikators		Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[416] Apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija (pilnīgi apmierināts, drīzāk apmierināts)		36 (2019)	38,8 (2024)	43	45	
[417] Iedzīvotāju pilsoniskās līdzdalības indekss		10 (2015)	9,64 (2024)	25	30	
[418] Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt rīcībpolitiku		1,51 (2015)	N/A	2,8	3,5	N/A
[419] Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt Saeimas un valdības darbu (pilnībā piekrīt, drīzāk piekrīt)		21 % (2019)	18,6 (2024)	19	17	
[420] Iedzīvotāju politiskās uzticēšanās indekss (Saeima/tiesībaizsardzības sistēma/policija/politiskās partijas/Eiropas parlaments/ANO)		3,3 (2015)	3,72 (2024)	3,5	4,1	
[421]	Iedzīvotāju politiskās uzticēšanās indekss:					
	Saeima	18,2 (2018)	25,4 (2024)	23,1	25,0	
	Ministru kabinets	21,4 (2018)	37,9 (2024)	25,5	28,0	
	jūsu novada/pilsētas pašvaldība	56,3 (2018)	51,1 (2024)	59,6	62,2	
	politiskās partijas	10,8 (2018)	12,9 (2024)	13,8	15,4	
[422]	Uzticēšanās tiesībaizsardzības sistēmai:					
	tiesas	43,5 (2018)	42,7 (2024)	45,5	46,9	
	prokuratūra	43,9 (2018)	43,6 (2024)	45,8	47,1	

	policija	60,2 (2018)	57,8 (2024)	62	64	↓
[423] Korupcijas uztvere, punkti		58 (2018)	59 (2024)	64	67	↗
[424]	Iedzīvotāju informētība, pieredze un apmierinātība ar saņemtajiem valsts pakalpojumiem, skalā no 0 līdz 10	8	N/A	8	9	N/A
[425]	Lietu izskatīšanas ilgums rajona (pilsētu) tiesās 1. instancē, mēneši:					
	administratīvajās lietās	8,2 (2018)	7 (2024)	5,9	4,7	↗
	administratīvo pārkāpumu lietās	1,7 (2018)	3,5 (2024)	1,5	1,4	↓
	civillietās	9 (2018)	6,8 (2024)	8,7	8,6	↑
	krimināllietās	5,75 (2018)	6,8 (2024)	5,1	4,5	↓

NAP2027 indikatoru dati par iedzīvotāju uzskatiem ņemti gan no pētījuma centra SKDS ikgadējām aptaujām, gan arī no Eiropas Sociālā pētījuma (ESS), kas īstenots katru otro gadu. Informācija papildināta ar 2024. gada ESS datu analīzi, kurā skatītas atšķirības starp dažādām iedzīvotāju grupām.

NAP2027 uzdevums [426] paredz **tiesiskuma un demokrātiskas valsts apziņas stiprināšanu sabiedrībā, īstenojot sabiedrības pilsonisko izglītību, nodrošinot Latvijas tiesību sistēmas sabalansētu attīstību (tostarp cilvēktiesību ievērošanu iepretī inovācijām un tehnoloģiju radītajām izmaiņām), mazinot birokrātiju un uzlabojot normatīvo aktu kvalitāti un pieejamību.**

Pilsonisko izglītību aktīvi īstenojušas nevalstiskās organizācijas, KM un Valsts kanceleja. Katru gadu no 1. līdz 9. maijam par tradīciju kļuvusi Demokrātijas nedēļa. Šo atvērto iniciatīvu koordinē Latvijas Pilsoniskā alianse (LPA). Latvijas lauku forums 2022.–2023. gadā koordinēja Demokrātijas akadēmijas [57].

KM nodrošinājusi trīs deliberatīvās demokrātijas metodes pasākumus:

- Ko darīt, lai Latgales iedzīvotāji vairāk izmantotu Latvijas žurnālistu veidotu saturu? (Providus, 2022.)
- Kā Latvijas sabiedrībai kļūt saliedētākai un pilsoniski aktīvākai, iesaistot cilvēkus, kas pēc dzīves vietas, ģimenes valodas un daļēji pēc vecuma statistiski korelē ar Latvijas sabiedrības daudzveidību? (Providus, 2022.)
- Kā iesaistīt jaunienācējus Latvijas sabiedrībā pilsoniskajā sabiedrībā un pilsoniskajās aktivitātēs? (Latvijas lauku forums, 2024.)

Viens no svarīgākajiem šā rīcības virziena indikatoriem ir apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija jeb iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir drīzāk apmierināti un pilnībā apmierināti ar to, kā darbojas demokrātija (skatīt 43. attēlu).

[57] https://laukuforums.lv/project/demokratijas-akademija/

43. attēls. Apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija

Datu avots: SKDS

Četru gadu periodā, kopš uzsākta NAP2027 īstenošana, apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija, svārstījusies mazā amplitūdā (SKDS). 2023. gadā, kad pandēmija bija beigusies un valsts aktīvi reaģēja uz karu Ukrainā, tā sasniedza augstāko punktu (42 % apmierināti vai pilnīgi apmierināti), kas jau bija tuvu 2024. gada mērķim – 43 %). Nākamajā gadā apmierinātība bija rekordzemā līmenī (34,8 %), bet 2025. gadā, atkal pieauga (38,8 %). Nelielās svārstības daļēji skaidrojamas ar to, ka cilvēki situatīvi reaģē uz nesenajām izmaiņām ikdienas dzīvē un politiskajā vidē.

Arī ESS dati par 2024. gadu rāda, ka Latvijas iedzīvotāju apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātiskā sistēma, ir vidēji zema (4–5 līmenī skalā no 0 līdz 10), tomēr tā pārskata periodā pieaugusi. Tā ir augstāka jauniešiem un strādājošiem ar augstāko izglītību. Jo dominējošāka ir latviešu valodas lietošana mājsaimniecībās, jo pozitīvāks ir viedoklis par demokrātijas funkcionēšanu Latvijā. Reģionu vidū pozitīvi izceļas Vidzeme.[58] ESS datu analīze atklāj spēcīgu korelāciju ar politisko uzticēšanos.

Lai uzlabotu tiesiskuma apziņu, "Latvijas Vēstnesis" sagatavoja filmas un publikācijas par demokrātiskas valsts funkcionēšanas mehānismiem, cilvēka pamattiesību aizsargāšanu, kā arī skaidrojumus par Latvijas Satversmi. Tieslietu ministrija sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju 2022. gadā rīkoja kampaņu par godu simtajai gadadienai kopš Satversmes pieņemšanas. Turklāt vairāk nekā 13000 skolēnu no 219 Latvijas skolām tikās ar kādu no 138 Satversmes vēstnešiem, kuru uzdevums bija iepazīstināt un skaidrot valsts pamatlikumu. Papildus tam vairāk nekā 20 000 9. klašu absolventu saņēma "Latvijas Vēstneša" sagatavoto izdevumu skolu jaunatnei "Satversme kabatā", kurā sniegts ieskats Satversmes tapšanas vēsturē un skaidrojums par katras valsts konstitūcijas nodaļas būtību.

Tiesībsargs un arī citas institūcijas informē iedzīvotājus par tiesiskuma un cilvēktiesību principu ievērošanu, piemēram, VM attiecībā uz pacientu tiesībām, piekļuvi veselības aprūpei un datu aizsardzību.

Ņemot vērā, ka apmierinātība ar to, kā strādā demokrātija ir augstāka jauniešiem un strādājošiem ar augstāko izglītību, kā arī tiem, kuri latviešu valodas lieto mājsaimniecībās, turpmāk apsverams mērķētāks darbs ar cilvēkiem, kuru viedoklis par demokrātiju un līdzdalību ir zemāks.

[58]Ņikišins, J. "Eiropas Sociālā pētījumu (ESS) datu analīze NAP2027 vidusposma izvērtējuma un Latvija2050 izstrādes vajadzībām" (2025).

NAP2027 uzdevums [427] paredz **strīdu risināšanas kultūras attīstību un alternatīvo strīdu risināšanas veidu ieviešana Latvijā, t. sk. palielinot mediācijas nozīmi sabiedrībā un pārvaldībā. Šādi samazināsies slodze uz tiesām, atbrīvojot resursus lietu izskatīšanai.**

TM sadarbībā ar Sertificētu mediatoru padomi turpina īstenot programmu "Mediācija ģimenes strīdos", sniedzot 5–7 stundu bezmaksas atbalstu ģimenēm strīdu gadījumos, kas skar bērnu intereses, tādējādi veicinot mediācijas pieejamību sabiedrībā. 2025. gadā programmas ietvaros uzsākti 346 mediācijas procesi, 130 procesi izbeigti ar pilnīgu vienošanos vai izlīgumu, bet 22 izbeigti ar daļēju vienošanos, savukārt 102 procesi turpinās.

ESF+ projekta "Pieeja tiesiskumam" ietvaros tiek īstenotas mērķtiecīgas apmācības juridiskās palīdzības sniedzējiem un citām personām, kuru profesionālā darbība ir saistīta ar mazāk aizsargātu personu atbalstu, tostarp sociālās jomas darbiniekiem, tiesu sistēmas pārstāvjiem un tiesībaizsardzības iestāžu nodarbinātajiem. Apmācību mērķis ir stiprināt izpratni par mediācijas iespējām un tās praktisku izmantošanu, kā arī veicināt efektīvu sadarbību, ja personām nepieciešama valsts nodrošināta juridiskā palīdzība vai valsts kompensācija cietušajiem. 2025. gadā īstenotas divas nozīmīgas mācību programmas – "Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība civillietās, administratīvajās lietās un Satversmes tiesas procesā. Mediācijas iespējas. Efektīvas sadarbības izaicinājumi", kurās apmācītas 155 personas, kā arī "Mediācija juridiskā atbalsta pakalpojumu nodrošināšanā iesaistītajām personām", kurās piedalījušās 129 personas. Mācībās piedalījās dažādu nozaru profesionāļi, tostarp juridiskās palīdzības sniedzēji, sertificēti mediatori, tiesu sistēmas un tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvji, kā arī citas personas, kuru ikdienas darbs saistīts ar bērniem, ģimenēm un sociāli mazaizsargātām personām. 2026. gadā paredzēts turpināt mācību ciklu, paplašinot iesaistīto personu loku un stiprinot starpinstitucionālo sadarbību.

Vienlaikus projekta ietvaros paredzēts veikt arī izvērtējumu par mediācijas integrēšanas iespējām valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sistēmā, lai ilgtermiņā veicinātu efektīvāku strīdu risināšanu un uzlabotu pakalpojumu pieejamību. Papildus institucionālajiem pasākumiem mediācijas atpazīstamību sabiedrībā sekmē arī Sertificētu mediatoru padomes ikgadēji pavasarī rīkotās Mediācijas dienas, kas kalpo kā nozīmīga platforma mediācijas popularizēšanai.

NAP2027 uzdevums [428] paredz **efektīvas un atvērtas pārvaldības īstenošanu visos publiskās pārvaldes procesos, īstenojot pierādījumos balstītus risinājumus un starpnozaru koordinētu sadarbību, izmantojot jaunas metodes un digitālās iespējas, pārvaldei sniedzot saprotamu un pieejamu informāciju, nodrošinot iespējas cilvēkiem līdzdarboties politikas veidošanā un panākot līdzsvarotu sabiedrisko grupu pārstāvību.**

[428] uzdevuma īstenošanu ietekmējis straujais tehnoloģiju progress, sabiedrības pieprasījums Latvijā un Eiropā mazināt birokrātiju, kā arī mākslīgā intelekta risinājumu izplatība. Valsts kancelejas Valsts pārvaldes modernizācijas plānā 2023.–2027. gadam vairums darbību izvērstas sīkāk. Tā rezultātā ikviens jūt, ka valsts strādā iedzīvotāju labā, pieaug apmierinātība ar pakalpojumiem un uzticēšanās valsts pārvaldei.

Pilsoniskā līdzdalība ir iedzīvotāju, to grupu un organizāciju piedalīšanās sabiedrībai svarīgu jautājumu risināšanā kopienās, sociāli atbildīgā uzņēmējdarbībā, brīvprātīgajā darbā[59] vai politikas veidošanā un pārvaldībā. Rīcības virziena pilsoniskās līdzdalības indekss (ESS) attiecas tikai uz līdzdalību politikas veidošanā un pārvaldībā, ne līdzdalību plašākā kontekstā. Atbilstoši NAP2027 rādītājam cilvēks uzskatāms par pilsoniski aktīvu, ja īsteno vismaz trīs no deviņām aptaujā nosauktajām aktivitātēm gadā, piemēram, piedalās demonstrācijā, ievieto tiešsaistē informāciju par politiku, kontaktējas ar politiķi.[60] Šādu aktīvu pilsoņu Latvijā ir ap 10 %, tālu no 2024. gada mērķu vērtības – 25 %. To veicina augstākā izglītība, nodarbinātība,

[59] To ietekmē arī "Saliedētības" rīcības virziena uzdevumi, piem., 407. uzdevums – sabiedrības pašorganizēšanās veicināšana.

[60] Kontaktējies ar politiķi, amatpersonu, darbojies politiskā partijā, darbojies citā organizācijā, nēsājis kampaņas piespraudi, uzlīmi, parakstījis petīciju, piedalījies sankcionētā demonstrācijā, boikotējis noteiktus produktus/preces un izvietojis tiešsaistē kaut ko par politiku, piemēram, blogā, e-pastā vai sociālajos medijos, piemēram, *Facebook* vai *Twitter*.

latviešu valodas vide, dzīvošana Rīgā vai Pierīgā. Vīrieši biežāk uzrāda augstāko aktivitātes līmeni. Tomēr 2024. gadā gandrīz 60 % aptaujāto saka, ka nepiedalās nevienā ārpus vēlēšanu pilsoniskajā aktivitātē. Jāņem vērā, ka gan pašvaldībās, gan arī nacionālajā līmenī Latvijā ir raksturīgi arī citi tiešāki līdzdalības veidi politikas veidošanā un pārvaldībā, piemēram, līdzdalība sabiedriskajās apspriedēs, konsultatīvajās padomēs u. c., par kuru aptaujā netiek prasīts.

ESS datu salīdzinājums rāda, ka pilsoniski aktīviem iedzīvotājiem ir biežāk vērojama zema uzticēšanās politiskajām institūcijām. Kopumā cilvēki līdzdarbojas, ievēlējot savus pārstāvjus un aktivizējas tad, kad izjūt nepieciešamību reaģēt uz problēmām, par kurām atbildība, vismaz iedzīvotāju skatījumā, būtu jāuzņemas šīm institūcijām.

Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt Saeimas un valdības darbu kopumā (SKDS) ir samērā nemainīga, lai gan ar pieaugošu tendenci, salīdzinot ar iepriekšējo plānošanas periodu. 2021. gadā tā bija rekordzema (16,4 %), droši vien COVID pandēmijas nosacījumu ietekmē, savukārt ietekmējamība sasniedza augstāko punktu (24,2 %) 2022. gadā, kad ierobežojumus atcēla. 2025. gadā 22,7 % uzskata, ka var ietekmēt šīs institūcijas.

44. attēls. Iedzīvotāju uztvere par iespēju ietekmēt Saeimas un valdības darbu (pilnībā piekrīt, drīzāk piekrīt)

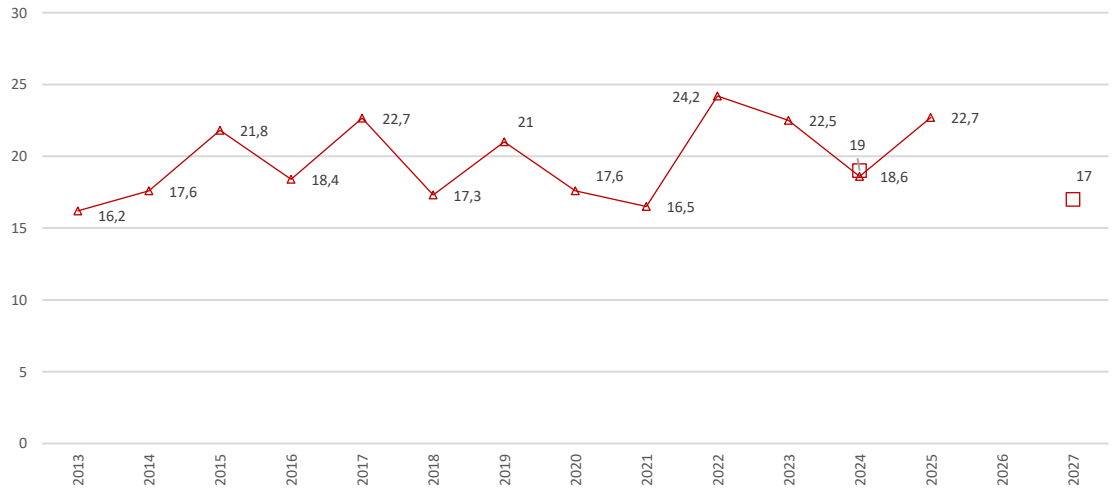

Avots: SKDS

Iedzīvotāju uztvere par iespēju "tādiem kā jūs" ietekmēt rīcībpolitiku (ESS) pakāpeniski pieaug, 2024. gadā sasniedzot 30,28 %, un ir saistīta ar uztveri par iespēju ietekmēt valdības darbu. Abos gadījumos personas ar augstāko izglītību un jaunieši uzskata, ka politiskā sistēma ir atsaucīga mēģinājumiem to ietekmēt. Līdz ar vecumu lineāri palielinās iedzīvotāju neticība tam. Attieksmei nav sakara ar dzimumu vai mājās lietoto valodu. Viedoklis par iespēju ietekmēt politikas veidošanu un pārvaldību var izrietēt no diviem skatupunktiem – no priekšstata *par pašu spējām* ietekmēt lēmumus, vai par *politiskās sistēmas atsaucību* iniciatīvai.

ESS 2024. gada rādītāji par subjektīvās politiskās kompetences jautājumiem (*Cik lielā mērā jūs spējat aktīvi līdzdarboties grupā, kas nodarbojas ar politiskiem jautājumiem? piedalīties politikā?*) ir zemi (1,5–1,9 no 5 punktiem). Izglītība visspēcīgāk ietekmē cilvēku politisko kompetenci vidējā un pirmspensijas vecumā, bet vismazāk jaunībā un vecumdienās. Praktiski tas nozīmē, ka mērķētās darbības politiskās līdzdalības prasmju uzlabošanai tieši vidējā vecuma iedzīvotājiem, sevišķi tiem, kuriem nav augstākās izglītības, stiprinās cilvēku pārliecību, ka viņi spēj ietekmēt politiskos lēmumus. (ESS datu analīze. 2025.)

Savukārt ESS rādītāji par politiskās sistēmas atsaucību (*Cik lielā mērā politiskā sistēma Latvijā ļauj tādiem cilvēkiem kā jūs iespaidot to, ko dara valdība*?.... ietekmēt politiku?) ir visai zemi, piemēram, cilvēkiem bez augstākās izglītības 1,8 no 5 punktiem. Spēcīgāks tas ir Rīgā (2,1), zemākais Kurzemē (1,6), citur – vidēji 1,9. Tas ir nopietns brīdinājuma signāls, sevišķi vērojot populistu nākšanu vai atgriešanos pie varas tādās valstīs kā ASV, Čehija, Izraēla, Ungārija un Slovākija. Spēcīgs efekts vērojams politiskās uzticēšanās ietekmei. (ESS datu analīze. 2025.)

ESS indeksa vērtība (3,77 skalā no 1–10) pārsniedz 2024. mērķa vērtību (3,5). Dati rāda, ka, kopumā ņemot, Latvijas iedzīvotāji joprojām salīdzinoši vairāk uzticas starptautiskā līmeņa institūcijām – EP un ANO, bet mazāk – Saeimai, politiķiem un politiskajām partijām. Augstāka uzticēšanās biežāk vērojama Vidzemē un Latgalē, zemāka – Rīgā un Kurzemē. Krievu valodas grupā ir zemāka uzticēšanās EP. Savukārt SKDS indekss (% aptaujāto) rāda, ka uzticēšanās Saeimai, MK un politiskajām partijām pārsniedz mērķu vērtības. Novadu un pilsētu pašvaldībām uzticēšanās ir kritusi, iespējams, sakarā ar administratīvi teritoriālo reformu.

Uzdevuma veiktspējas mērīšanai Valsts kanceleja 2024. gadā sāka izmantot indeksu "*Iedzīvotāju apmierinātība ar valsts pārvaldi*", kas balstīts uz garā laikposmā ilgstoši veiktajiem Valsts pārvaldes klientu apmierinātības pētījumiem[61]. 2024. gadā sabiedrības attieksme pret Latvijas valsts pārvaldi kopumā ir kļuvusi pozitīvāka (45,6 %) nekā 2022. gadā (41,5 %). Lielākā daļa uzskata, ka darbinieki ir zinoši, profesionāli (87 %) un laipni pret klientiem (82 %). Augsti novērtēta ir arī darbinieku spēja komunicēt saprotami (85 %).

2023. gada septembrī Ministru prezidente noteica birokrātijas mazināšanu kā vienu no četrām valdības prioritātēm. Valsts kanceleja Latvijā ilgstoši koordinē darbību rezultātu sasniegšanai, iesaistot dažādas puses. Lai straujāk nonāktu pie sabiedrībai un tās uzņēmējiem nepieciešamajiem risinājumiem, sākot no 2025. gada oktobra, rīcības grupas birokrātijas mazināšanai vadību pārņem Jānis Endziņš no LTRK. Iekšējo auditu vienības 2024. gadā sniegušas vairāk nekā 900 ieteikumus ministriju un iestāžu darbības uzlabošanai, no tiem 63 % vērsti uz dažādu efektivitātes aspektu veicināšanu.

Lai stiprinātu pierādījumos balstītus risinājumus, Valsts kancelejā kopš 2024. gada darbojās Analītiskais dienests, kas ir sniedzis atbalstu VM, Latvijas Antidopinga birojam, IUB u. c. Tiek izstrādāts valsts pārvaldes darbības un politiku rezultātu vienotais informatīvais portāls, lai lēmumus var pieņemt, operatīvāk reaģējot uz izmaiņām pieejamos datos.

Starpnozaru sadarbībai stratēģiski nozīmīgu jautājumu risināšanai Valsts kancelejā izveidots Krīžu vadības centrs. Papildus esošiem koordinēšanas mehānismiem (valsts sekretāru sanāksmes, darba grupas, horizontāli politikas dokumenti u. tml.) izstrādāts prototips starpinstitucionālo projektu komandas darbam horizontālo jautājumu risināšanai. Paredzēti pieci izmēģinājuma projekti – pirmais noris 2025. gadā. Papildus 2025. gadā noteiktas piecas auditējamās jomās, kurās veidotas starpresoru valsts pārvaldes iekšējā audita komandas, piemēram, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju drošības pārvaldībā.

Valsts kancelejas Inovāciju laboratorija palīdzējusi valsts pārvaldes iestādēm ar eksperimentālajām pieejam rast risinājumus sarežģītām problēmām, kas prasa sadarbību. Šim nolūkam pārskata periodā izveidots ekspertu tīkls un mācības apguvuši 629 cilvēki (uz 07.2025.) Īstenoti inovāciju sprinti (intensīvi dizaina darbnīcu cikli), piemēram, par birokrātijas mazināšanu Uzņēmumu reģistrā, klimata pārmaiņu informācijas paneļa[62] izveidi,

[61] Aptaujāto respondentu īpatsvars, kas vidēji "drīzāk" vai "pilnīgi" piekrīt pieciem apgalvojumiem: vairumam valsts pārvaldē strādājošiem var uzticēt darbošanos valsts labā; Latvijas valsts pārvaldē strādājošie kopumā godprātīgi veic pienākumus; pēdējos trīs gados pakalpojumu sniegšana ir vienkāršota; iestādes vairāk sākušas sadarboties savā starpā, mazāk prasot datus, kas jau ir valsts iestāžu rīcībā; pēdējos trīs gados valsts pārvalde arvien vairāk cenšas palīdzēt, skaidrot, konsultēt, nevis sodīt.

[62] https://tools.stat.gov.lv/climate/lv/main

brīvprātīgā darba informācijas sistēmas izveidi, Latvijas pirmā bioreģiona izveidi Vidzemē, Tukuma pilsētas atjaunošanu.[63]

NAP2027 uzdevums [429] paredz **efektīvu, ērtu, savlaicīgu, sabiedrībai saprotamu un pieejamu tiesībaizsardzības sistēmu,** nostiprinot tiesībaizsardzības iestāžu kapacitāti, savstarpēju sadarbību un vienotu izpratni juridisko procesu vienkāršošanai (savstarpēji papildinoši un pieejami digitālie risinājumi, kopējās sadarbības platformas un mācības, vienotas prakses, pētniecības un ekspertīzes), ieviešot inovatīvus, uz rezultātu vērstus un ekonomiskus risinājumus visās pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs, tiesās un ārpustiesas strīdu izskatīšanas institūcijās, t. sk. īstenojot mazaizsargāto un cietušo personu atbalsta un aizsardzības sistēmu.

Korupcijas riska indeksā (KUI), kuru sagatavo starptautiskās pretkorupcijas organizācijas "Transparency International" (TI) centrālais birojs, vērtība svārstās ap bāzes vērtību. 10 gadu laikā šis uztveres rādītājs svārstījies robežās no 55 līdz 60 punktiem. 2024. gadā, salīdzinot ar 2023. gadu, tas ir kritis no 60 punktiem uz 59, atkāpjoties no paredzētās mērķa vērtības – 64 punkti. KNAB norāda, ka NAP2027 ir uzstādīts ambiciozs mērķis, ņemot vērā tā brīža tendences, jo no 2013. līdz 2017. gadam rādītājs katru gadu pieauga par 1–2 punktiem. Rezultātus ietekmē arī sociālekonomiskie faktori – pēdējos gados tā ir COVID-19 krīze un Krievijas uzsāktais karš Ukrainā, kas veicinājis inflācijas pieaugumu un sabiedrības sašķelšanos. "Sabiedrība par atklātību – Delna" kura kā TI Latvijas nodaļa veicina izpratni par rādītāju un sagatavo ieteikumus, norāda, ka Latvijā iztrūkst sistēmisks darbs cīņā ar korupciju. Piemēram, 2023. gada 1. janvārī stājas spēkā Interešu pārstāvības atklātības likums, taču vēl jāpieņem lēmums par atbildīgu uzraudzības iestādi un jānodrošina interešu pārstāvības reģistra un interešu pārstāvības deklarēšanās sistēmas izveide. Lai virzītos uz NAP2027 mērķi, KNAB ieskatā Latvijai korupcijas mazināšanā aktīvāk jāiesaista privātais sektors, tai pašā laikā jāstiprina publiskā sektora pārstāvju godprātība.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikta uzticēšanās tiesībaizsardzības sistēmai. Visos trīs apakšindikatoros (uzticība gan tiesām, gan prokuratūrai, gan policijai) virzība uz mērķi nenotiek, indikatora virzībai svārstoties ap bāzes vērtību. Būtisks iemesls šādam rezultātam ir tiesībaizsardzības procesa [kopumā] ilgums.

2022. gadā tika uzsākts Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas kopīgs projekts "Tieslietu akadēmija" (finansēts no Eiropas Savienības Atveseļošanas fonda). Projekts paredz izveidot jaunu institūciju – Tieslietu akadēmiju; izstrādāt un ieviest profesionālās pilnveides tālākizglītības programmas; iegādāties mācību resursus un veikt telpu pārbūvi un pielāgošanu akadēmijas vajadzībām (11. novembra krastmalā 31, Rīgā). Tieslietu akadēmija kā neatkarīga institūcija savu darbību uzsāka 2025. gada 1. janvārī. Apmācības ietver mācību tēmas tiesnešiem, prokuroriem un tiesu darbiniekiem, mācību organizēšanā tiek īstenota elastīga pieeja, kas ļauj pielāgot saturu tiesu sistēmas profesionāļu vajadzībām un darba specifikai. Tieslietu akadēmija mērķtiecīgi sadarbojas ar valsts institūcijām, Latvijas augstskolām, kā arī tiesnešiem un prokuroriem. Tiek stiprināta starptautiskā sadarbība, izmantotas Eiropas Tiesību akadēmijas un Eiropas tieslietu mācību tīkla piedāvātās mācības un attīstības pasākumi.

2024. gada Eiropas Komisijas ziņojums (*Justice Scoreboard*) liecina, ka Latvijā vidējais termiņš strīdīgo civillietu un komerclietu izskatīšanā pirmajā instancē ir 200 dienas, kas ierindo Latviju 11. vietā starp 22 Eiropas Savienības valstīm. Administratīvo lietu izskatīšanā pirmajā tiesu instancē Latvija ierindojas augstajā 8. vietā, strīdīgo civillietu un komerclietu izskatīšanā – 8. vietā, bet administratīvo lietu izskatīšanā – 5. vietā. Salīdzinot ar 2023. gada Eiropas Komisijas ziņojumu, Latvijā ir vērojams lietu izskatīšanas termiņu samazinājums. Būtiska loma uzticēšanās tiesām, tiesiskumam, birokrātijas mazināšanā un lietu izskatīšanas termiņu saīsināšanā ir E-lietas attīstībai, kas nostiprina Latvijas kā digitālās

[63] https://inovacija.mk.gov.lv/lv/inovacijas-sprinti/

līderes Eiropas Savienībā pozīcijas. Ir izveidota vienota, droša un efektīva digitālā vide, kas aptver visu procesu no izmeklēšanas līdz nolēmumu izpildei un ir instruments gan iedzīvotājiem, gan tieslietu profesionāļiem. 2024. gadā E-lietas portāls apmeklēts 1,9 milj. reižu, savukārt 2025. gada vienpadsmit mēnešos – 2,4 milj. reižu. Palielinājies arī portāla unikālo apmeklētāju skaits, kas vienpadsmit mēnešos bija līdzvērtīgs visa pagājušā gada apjomam jeb sasniedza 905,6 tūkst. apmeklētāju.

Jānorāda, ka vairāki paveiktie darbi tiesībaizsardzības digitalizācijā turpina virzību uz noteikto mērķi līdz NAP2027 noslēgumam. Ieslodzījuma vietu pārvalde ir paveikusi datu migrāciju no vecās uz jauno informācijas sistēmu, uzlabojot elektronisko dokumentu apmaiņu, kā arī pilnveidojusi ieslodzīto uzraudzības un resocializācijas procesus. Valsts probācijas dienests ir izstrādājis mobilo lietotni probācijas klientiem operatīvai informācijas apmaiņai, kā arī pilnveidojis probācijas sistēmas integrāciju, ieskaitot datu apmaiņu ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru, lai uzlabotu un paātrinātu lēmumu pieņemšanu.

Jāatzīmē arī Iekšlietu ministrijas paveiktais, kam ir labvēlīga ietekme uz uzdevuma sasniegšanu. Tostarp ir paaugstināta atlīdzība IeM sistēmas iestāžu un IeVP amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm (amatpersonas). Tiesībaizsardzības iestāžu kapacitāte ir stiprināta, iegādājoties vismodernāko informācijas un datu izgūšanas un analīzes programmatūru licences, kā arī izmeklēšanas specifikai atbilstošus tehniskos līdzekļus (piemēram, bezpilota gaisa kuģus), kuri spēj nodrošināt vairāku pasākumu sekmīgu norisi vienlaikus. Papildus tam IDB ik gadu ir nodrošinājis informatīvi izglītojošus pasākumus Iekšlietu nozares un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām (2024. gadā – vairāk nekā 800 amatpersonām, 2025. gadā – vairāk nekā 860 amatpersonām) par amatpersonu vienotu izpratni gan par vardarbīgiem, gan koruptīviem noziegumiem un to nepieļaušanu. Stiprinot sabiedrības iesaisti noziedzīgu nodarījumu atklāšanā un novēršanā, IDB sadarbojas ar nevalstiskajām organizācijām, rīkojot seminārus NVO pārstāvjiem, piedaloties NVO organizētajās konferencēs sabiedrības izglītošanai amatpersonu noziedzīgas rīcības atpazīšanai un ziņošanas veicināšanai.

Par otru šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoru ir noteikts lietu izskatīšanas ilgums rajona (pilsētu) tiesās 1. instancē. Šajā indikatorā virzība uz mērķi ir neviennozīmīga, uzrādot gan pozitīvu virzību (civillietās un administratīvajās lietās), gan negatīvu virzību (krimināllietās un administratīvo pārkāpumu lietās). Būtiskākais šķērslis indikatora rezultāta turpmākai uzlabošanai ir izskatāmo lietu sarežģītība un lielais dalībnieku skaits.

Starp iemesliem, kas veicinājuši virzību uz mērķa sasniegšanu, jāmin VP amatpersonu profesionālās izglītības pilnveide 2022.–2024. gadā pirmstiesas izmeklēšanas kvalitātes celšanai, kā arī panāktie būtiskie uzlabojumi tiesu tehniskajā nodrošinājumā. Iegādātas jaunas iekārtas un bezvadu interneta piekļuves punkti, kā arī uzsākts pilotprojekts, lai uzlabotu tiesas sēžu zāļu audioiekārtas, kas ļaus nodrošināt augstāku audioierakstu kvalitāti un atvieglot to pārveidošanu drukātā tekstā.

NAP2027 uzdevums [430] paredz bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošanu un iesaistīto institūciju sadarbības nodrošināšanu, izvērtējot valsts un pašvaldību institūciju funkcijas, tostarp bāriņtiesu, un reformējot likumpārkāpumu prevencijas sistēmu.

Arī par šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoru ir noteikta uzticēšanās tiesībaizsardzības sistēmai. Kā norādīts iepriekš, virzība uz mērķi nenotiek, indikatora virzība svārstās ap bāzes vērtību. Uzdevuma izpildei Tieslietu ministrija no sava budžeta līdzekļiem ir izveidojusi jaunu grupas pakalpojumu augsta riska bērniem, kas balstīts "Bērnu un jauniešu drošās mājas" konceptā, ko paredzēts nodrošināt pārejas periodā līdz norādītās drošās mājas izveidei. Tālab 2024. gadā tika noslēgts deleģēšanas līgums ar Valsts probācijas dienestu un nodibinājumu "Allažu bērnu un ģimenes atbalsta centrs", paredzot pakalpojumu nodrošināt

līdz 2027. gada beigām. 2025. gada martā pakalpojumā tika uzņemts pirmais bērns, un līdz 2025. gada beigām plānots pakāpeniski palielināt bērnu skaitu līdz pieciem.

Lai novērstu bērnu retraumatizāciju ģimenes strīdos, Saeimā pieņemti Tieslietu ministrijas sagatavotie grozījumi Civilprocesa un Notariāta likumos. Jaunā kārtība paredz, ka, izšķirot vecāku laulību pie zvērināta notāra, vienošanās par bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem būs tieši izpildāma kā tiesas nolēmums. Tādējādi bērni netiks atkārtoti iesaistīti garos un emocionāli smagos tiesas procesos no jauna, lai izšķirtu vecāku strīdus, kas jāatrisina jau laulības šķiršanas procesa ietvaros.

Papildus tam svarīgs ir arī Iekšlietu ministrijas paveiktais nepilngadīgo cietušo interešu aizsardzības uzlabošanā. Ar 2024. gada 1. jūliju VP ir uzsākts projekts "Noziedzīgos nodarījumos cietušo personu - īpaši aizsargājamo cietušo (jo īpaši bērnu) atbalsta veicināšana kriminālprocesa ietvaros". Projekta ietvaros paredzēta noziedzīgos nodarījumos cietušo nepilngadīgo un īpaši aizsargājamo personu pratināšanas telpu aprīkošana ar tehniskajiem līdzekļiem skaņas un attēla ieraksta nodrošināšanai. Turklāt paredzēta pārvietojamo skaņas un attēla ieraksta tehnisko līdzekļu iegāde VP reģionu pārvaldēm/iecirkņiem, kuros nav iespējams izveidot speciālas noziedzīgos nodarījumos cietušo nepilngadīgo un īpaši aizsargājamo personu pratināšanas telpas.

Secinājumi

- Lai gan apmierinātība ar to, kā darbojas demokrātija, ir uzlabojusies, tā nav ļoti augsta. Īstenotās aktivitātes vērstas uz jauniešiem vai aktīvajiem iedzīvotājiem, kuriem šī apmierinātība jau ir augstāka. Lietderīgas tādas metodes, kurās tiek iesaistīti ļoti dažādi Latvijas iedzīvotāji.
- Mediācijas pakalpojumu skaits vērtējams kā stabils. Programma "Mediācija ģimenes strīdos" veicina mediācijas pieejamību budžeta ietvaros.
- Pilsoniskā līdzdalība politikas veidošanā un tās pārvaldībā ir stabili zema, un 60 % aptaujāto apgalvo, ka nepiedalās nevienā ārpus vēlēšanu pilsoniskajā aktivitātē.
- Līdzdalība notiek, ja cilvēks to uzskata par vajadzību (nav apmierināts ar institūcijas rīcību) vai ja ir resursi (laiks, nauda) līdzdarbībai. Svarīgi saprast, vai cilvēka priekšstati izriet no uzskatiem par savām prasmēm līdzdarboties, vai arī viņš uzskata, ka institūcijas ir vai nav atsaucīgas centieniem tās ietekmēt. Dati rāda, ka vidējā vecuma iedzīvotāju prasmju uzlabošana, sevišķi to, kuriem nav augstākās izglītības, stiprinās Latvijas iedzīvotāju kopējo pārliecību, ka viņi spēj ietekmēt politiskos lēmumus. Šobrīd mācības pārsvarā ir vērstas uz jaunākajām paaudzēm.
- Pārliecība par valsts varas institūciju atsaucību ir visai zema, tomēr tā pieaug gandrīz visos gadījumos. Izņēmums ir uzticēšanās pašvaldībām, kurām šis rādītājs vienmēr bijis visaugstākais (54,1 %), bet ko ietekmējusi administratīvi teritoriālā reforma. Uzticēšanās politiskajām partijām pieaugusi no 10,8 % 2018. gadā līdz 14,9 % 2024. gadā, pārsniedzot gaidīto.
- Sabiedrības attieksme pret Latvijas valsts pārvaldi pārskata periodā kopumā ir kļuvusi pozitīvāka. Lai gan mazāk nekā puse iedzīvotāju pauž apmierinātību ar valsts pārvaldi, lielākā daļa uzskata, ka pārvaldē strādājošie ir zinoši, laipni un spēj komunicēt saprotami.
- Ziņojumā saliedētība pārsvarā analizēta sociālās integrācijas un valodas politikas kontekstā, taču ģeopolitiskajā situācijā saliedētība ir arī valsts drošības komponents.

Priekšlikumi

- Apstākļos, kad uzticēšanās politiskajām partijām ir ļoti zema, svarīga ir to atbildīga uzvedība visu pilsoņu acīs. Te progress iespējams, ja pašas partijas izveido stratēģiju

uzticēšanās stiprināšanai partiju sistēmai kā pārstāvnieciskās demokrātijas neatņemamam pamatam.

- Politiskās līdzdalības prasmju uzlabošana vidējā vecuma iedzīvotājiem (sevišķi tiem, kuriem nav augstākās izglītības) stiprinās Latvijas iedzīvotāju kopējo pārliecību par spēju ietekmēt politiskos lēmumus.
- Ņemot vērā ziņojumā konstatēto pilsoniskās līdzdalības līmeni, izvērtēt un stiprināt NVO atbalsta instrumentu ilgtermiņa ietekmi.
- Sabiedrība gaida birokrātijas mazināšanu, ko var uzlabot labi izveidota digitālā pārvaldība, kā arī atvērta un cilvēciska valsts pārvalde.

Rīcības virziens "Drošība"

Rīcības virziena mērķis drošības jomā ir Latvijā radīt drošu iekšējo vidi iedzīvotājiem un uzņēmējiem, stiprinot visas sabiedrības gatavību pārvarēt jebkuru apdraudējumu. Mērķis ir sasniedzams, paaugstinot cilvēku paļaušanos uz valsts dienestiem, kas aizsargā tiesības un drošību. Mērķis ir sasniedzams, arī palielinot cilvēku skaitu, kas zina, kā novērst riskus un rīkoties apdraudējuma situācijās, gan sadarbojoties savstarpēji, gan ar atbildīgajiem valsts dienestiem. Lai mērķi sasniegtu, valsts uztur drošu vidi, veidojot iedzīvotāju izpratni par riskiem un to novēršanu, kā arī attīstot sabiedriskās drošības personāla profesionalitāti. Turklāt, lai mērķi sasniegtu, valsts aizsardzība tiek veidota visaptveroša un tā balstās uz iedzīvotāju un valsts institūciju savstarpējo uzticēšanos. Mērķu indikatoru kopsavilkums ar tendences novērtējumiem atainots tabulā Nr. 24.

Tabula Nr. 24.

Mērķa indikators	Bāzes vērtība (gads)	Aktuālā vērtība (gads)	Sasniedzamā vērtība 2024. gadā	Sasniedzamā vērtība 2027. gadā	Novērtējums ar piktogrammu
[434] No ārējiem nāves cēloņiem mirušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem, skaits	82,2 (2018)	77,3 (2024)	75	72	
[435] Valsts aizsardzība ir visas sabiedrības atbildība, respondentu īpatsvars, kas piekrīt, %	76 % (2018)	ND	78	80	N/A
[436] Noziedzīgu nodarījumu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem, skaits	225,3 (2018)	192,7 (2024)	212,5	204,5	
[437] Iedzīvotāju īpatsvars, kas zina, kā reaģēt, dzirdot trauksmes sirēnas vai saņemot informāciju elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos (radio, televīzija)/saņemot apziņošanas informāciju mobilajos tālruņos (īsziņas vai šūnas apraides risinājums, vai cits sakaru pakalpojumu sniedzēju risinājums), %	60 (2013)	77,3 (2024)	64	68	
Pilnu brīvības atņemšanas sodu izcietušu personu recidīva līmenis no notiesātajiem (2 gadus pēc soda izciešanas beigām izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums, par kuru ierosināts kriminālprocess, vai persona notiesāta), %	51 (2012)	37,13 (2024)	51	50,5	

NAP2027 uzdevums [439] paredz stiprināt **cilvēku rīcībspēju apdraudējuma gadījumos**, sadarbojoties ar atbildīgajiem valsts dienestiem, iesaistoties brīvprātīgās organizācijās, kā arī uzlabojot iesaisti un atbildīgu rīcību noziegumu atpazīšanā un novēršanā, civilajā aizsardzībā un visaptverošajā valsts aizsardzībā.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts iedzīvotāju īpatsvars, kas zina, kā reaģēt, dzirdot trauksmes sirēnas vai saņemot informāciju elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos vai saņemot apziņošanas informāciju mobilajos tālruņos. Ņemot vērā rādītāja vērtību, kas pārsniegusi gan 2024., gan 2027. gadā sasniedzamo vērtību, attiecīgie pasākumi var tikt uzskatīti par veiksmīgi izvēlētiem un īstenotiem.

Lai sasniegtu politikas rezultātu, VUGD rīkoja apmācības civilās aizsardzības komisijām, regulāri informēja sabiedrību par potenciālajiem apdraudējumiem, izmantojot lietotni "112 Latvija" un sociālos tīklus. Atbildes uz biežāk uzdotajiem jautājumiem par šūnu apraides sistēmas ieviešanu un patvertnēm tika izplatītas plašsaziņas līdzekļos, 112 un VUGD tīmekļvietnēs, kā arī VUGD sociālo tīklu kontos. VRS pastiprināja sadarbību ar pierobežas pašvaldībām un iedzīvotājiem, lai sekmīgāk ierobežotu iespējamu apdraudējumu vai noziedzīgas darbības, kas saistītas ar nelikumīgu robežas šķērsošanu, tostarp migrantu instrumentalizācijas rezultātā. Būtiskāko pasākumu klāstā ietilpa arī bezpilota gaisa kuģu izmantošana sabiedriskajai drošībai pasākumu laikā, bezpilota gaisa kuģu satiksmes uzraudzības reidi, VUGD Vienotā kontaktu centra pārvaldes ieviešana operatīvo dienestu sadarbības uzlabošanai, kā arī VP reaģēšanas spēju uzlabošana.

2025. gada 1. jūlijā Latvijā tika ieviesta šūnu apraides sistēma – efektīvs un mūsdienīgs risinājums sabiedrības brīdināšanai ārkārtas situācijās, kas iedzīvotājiem ļauj saņemt savā mobilajā tālrunī paziņojumu par iespējamu apdraudējumu vai notikušu katastrofu, ja tie atrodas ģeogrāfiskā apgabalā, kur pastāv apdraudējums. Šūnu apraide papildina jau esošos informēšanas kanālus un kalpo kā vēl viens agrīnās brīdināšanas instruments.

Papildus tam par šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta kontekstuāliem indikatoriem var tikt izmantots dalībnieku skaits Jaunsardzē un Zemessardzē. Dienests Zemessardzē un jaunsargu interešu izglītības programma turpina darbību, kas atbalsta sabiedrības līdzdalību visaptverošajā valsts aizsardzībā un veicina jauniešu izpratni par valsts aizsardzību un nepieciešamo rīcību krīzes situāciju pārvarēšanai. 2024. gada beigās Zemessardzē dienēja 9820, savukārt jaunsargu interešu izglītības programmā piedalījās 8981 persona, uzturot un papildinot cilvēku rīcībspēju apdraudējuma gadījumos, kā arī uzlabojot iesaisti civilajā un visaptverošajā aizsardzībā.

Jāvērš uzmanība, ka Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta aptauja "Latvijas sabiedrības izpratne par sagatavotību un rīcību ārkārtas gadījumos un katastrofas vai to draudu situācijās" liecina, ka 38 % respondentu savu gatavību dažādiem krīzes/ārkārtas gadījumiem vērtē kā vidēju. 2024. gadā šis rādītājs ir samazinājies salīdzinājumā ar 2023. gadu.[64] 2025. gada nogalē veiktajā sabiedriskās domas aptaujā "Latvijas sabiedrības izpratne par rīcību ārkārtas, katastrofu vai to draudu situācijās" noskaidrots, ka vairākums respondentu (59 %) savu gatavību dažādiem krīzes/ārkārtas gadījumiem 10 punktu skalā novērtēja ar 5–7 punktiem. Vidēji iedzīvotāju gatavība dažādiem krīzes/ārkārtas gadījumiem 10 punktu skalā tika vērtēta ar 5,6 punktiem, kas salīdzinājumā ar 2024. gadu (5,5 punkti) ir par 0,1 punktu vairāk.[65]

Tāpēc svarīga ir ne tikai sadarbība ar valsts dienestiem, bet arī tas, ka organizētā pilsoniskā sabiedrība un uzņēmēji demonstrē savu rīcībspēju, veidojot pastāvīgo praksi sabiedrības drošības un noturības jomā, iedzīvotājiem iesaistoties brīvprātīgajās organizācijās, civilajā aizsardzībā un visaptverošajā valsts aizsardzībā.

[64] https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2025/01/VUGD_sab-domas-aptauja2024.pdf.

[65] https://www.vugd.gov.lv/lv/media/12308/download?attachment

Drošības politikas ietvaros tiek stiprināta sabiedrības noturība pret hibrīddraudiem, attīstot kopienu līmeņa noturības iniciatīvas. 2025. gadā vairāk nekā 50 NVO apvienojās biedrības "LAPAS" koordinētajā Latvijas Pilsoniskās alianses darba grupā "NVO civilajā aizsardzībā". 2025. gadā pirmo reizi sadarbībā ar IEM un VUGD notika Civilās aizsardzības nedēļa. Reģionālās organizācijas, piemēram, Kurzemes NVO centrs, Liepājas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība, kā arī austrumu pierobežā Alūksnes lauku partnerība, Krāslavas rajona partnerība uzņemas iniciatīvu sabiedrības informēšanā un iesaistīšanā civilās aizsardzības tēmās. NVO iesaistās arī nacionālā līmenī, piemēram, Latvijas Samariešu apvienība, Latvijas Sarkanais Krusts.

Lai veicinātu civilās aizsardzības sistēmas attīstību, Iekšlietu ministrija ir izstrādājusi vadlīnijas pašvaldībām sabiedrības līdzdalības pilnveidošanai civilās aizsardzības sistēmā. Vadlīnijas paredzētas kā palīgs pašvaldībām apzināt un izmantot plašāku resursu apjomu, sekmēt ātrāku un precīzāku reakciju krīzes un apdraudējuma situācijās, kā arī nodrošināt iekļaujošu un labu pārvaldību.

Viena no visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas prioritātēm ir sadarbības sekmēšana starp privāto un publisko sektoru aizsardzības jomā, tādējādi Aizsardzības ministrija turpina ciešākas sadarbības veicināšanu ar valsts institūcijām, nevalstiskajām organizācijām un privātā sektora pārstāvjiem, lai organizētu mācības un pilnveidotu to zināšanas par nepieciešamo rīcību krīzes un kara gadījumā. 2025. gadā tika turpināta sadarbības stiprināšana ar nevalstiskajām organizācijām, piemēram, Aizsardzības ministrija turpina aktīvi sadarboties ar Latvijas mednieku savienību, tostarp īstenojot tādus pasākumus kā tālšaušanas sacensības "Vienoti valstij", kas notika gan 2024., gan 2025. gadā. Visaptverošas valsts aizsardzības ieviešanas ietvaros Aizsardzības ministrija aktīvi līdzdarbojas pašvaldību sadarbības teritoriju civilās aizsardzības komisiju mācībās "Pilskalns".

Lai veicinātu pētniecību un sabiedrības iesaisti aizsardzības jautājumos, vienlaikus veicinot sadarbību ar Latvijas nevalstiskajām organizācijām, 2025. gadā tika izsludināts konkurss sadarbībai ar Latvijas domnīcām. Nevalstiskās organizācijas tika aicinātas izstrādāt un iesniegt projektus, kas veicinātu pētniecību vai Latvijas pilsoniskās sabiedrības aktīvu iesaisti noturības stiprināšanā. Aizsardzības ministrija domnīcu projektu konkursa ietvaros saņēma 21 projekta pieteikumu. Pēc pieteikumu izskatīšanas un izvērtēšanas tika pieņemts lēmums atbalstīt piecus projektus. Realizējot projektus, Latvijas pilsoniskā sabiedrība tiks iesaistīta noturības stiprināšanā, sabiedrībai tiks nodoti ar aizsardzības nozari saistīti vēstījumi, tostarp par valsts aizsardzības aktualitātēm, par iespējām iesaistīties visaptverošā valsts aizsardzībā, par personisko atbildību valsts aizsardzības nodrošināšanā.

NAP2027 uzdevums [440] paredz stiprināt sabiedrības drošības un tiesībaizsardzības iestāžu reaģēšanas spējas, nodrošinot centrālās valsts pārvaldes un pašvaldību koordinētu rīcību apdraudējuma gadījumos, uzturot tiesībaizsardzības, drošības un robežkontroles dienestu infrastruktūru un kapacitāti (fiziskā sagatavotība, noziedzības apkarošana, kopējas apmācības un mūsdienu sabiedrības vajadzībām atbilstoša personāla kompetenču pilnveide, moderno tehnoloģiju izmantošana, civilmilitārā sadarbība un sadarbība visaptverošai valsts aizsardzībai).

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts noziedzīgu nodarījumu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem. Ņemot vērā, ka rādītāja vērtība jau ir pārsniegusi gan 2024., gan 2027. gadā sasniedzamo vērtību, var secināt, ka īstenotie pasākumi preventīvajā darbībā, sabiedrības izglītošanā un tiesībaizsardzības iestāžu kapacitātes stiprināšanā ir efektīvi veicinājuši noziedzības samazināšanos.

Indikatora sasniegšanai palīdzēja EK Strukturālo reformu atbalsta programmas projektu "Iekšlietu nozares iestāžu darbības efektivitātes paaugstināšana Latvijā" pirmā posma (SRAP1) rekomendāciju ieviešana. Tādējādi strukturāli reformētas VP struktūrvienības, lai novērstu funkciju dublēšanos un palielinātu reaģējošo norīkojumu skaitu.

Savukārt VUGD izvērtēts optimāli nepieciešamais personāla skaits un, izmantojot risku novērtēšanas instrumenta datu analīzi, noteiktas profesionālās prasības ugunsdzēsības un glābšanas dienestiem (brīvprātīgajiem ugunsdzēsējiem).

Uzdevuma izpildi ir veicinājuši 15 ekspluatācijā nodotie katastrofu pārvaldības centri (Iecavā, Priekulē, Rūjienā, Saulkrastos, Kandavā, Aizputē, Dagdā, Ilūkstē, Daugavpilī, Līvānos, Madonā, Liepājā, Viļānos, Salacgrīvā un Alsungā), kā arī civilās aizsardzības mācības ar uzsvaru uz sadarbību starp dažādām iestādēm (Civilās aizsardzības operacionālās vadības centrs, NBS, pašvaldības). Pienesumu uzdevuma izpildei rada arī sniegtais psiholoģiskais atbalsts VP, VRS, VUGD, IeVP un NMPD amatpersonām, kā arī citi VUGD kapacitātes stiprināšanas pasākumi (neformālās izglītības programmas, civilās aizsardzības apmācības un papildu materiāltehniskais nodrošinājums).

NAP2027 uzdevums [441] paredz **efektīvāku soda izpildi un sodīto personu reintegrāciju sabiedrībā**, uzlabojot resocializācijas darbu, palielinot personāla pieejamību un nodrošinot adekvātu infrastruktūru, kā arī nostiprinot pašvaldību un NVO lomu.

Par vienu no šā NAP2027 uzdevuma politikas rezultāta indikatoriem ir noteikts pilnu brīvības atņemšanas sodu izcietušu personu recidīva līmenis no notiesātajiem. Izvēlētajam rādītājam ir tendence samazināties, jau patlaban pārsniedzot NAP2027 gala sasniedzamo vērtību.

Uzdevuma izpildi ir veicinājusi resocializācijas pilnveide, tostarp veiktie krimināls odu izpildes efektivitātes pētījumi un jauni atbalsta pasākumi ieslodzītajiem, probācijas klientiem, viņu ģimenes locekļiem un atbalsta personām. Nozīmīgi faktori ir bijuši IeVP un VPD darbinieku kvalifikācijas un profesionālās noturības veicināšana, kā arī elektronisko risinājumu ieviešana IeVP un VPD darba efektivizācijai (t. sk. iepriekš minētais E-lietas projekts). Būtiska loma ir IeVP Mācību centra darbības uzsākšanai jaunā un piemērotā infrastruktūrā un jaunu mācību programmu īstenošana, kas kopā nodrošina nepieciešamo mācību jaudu un personāla kvalifikācijas paaugstināšanu.

Nozīmīgs pagrieziena punkts ir jaunā Liepājas cietuma infrastruktūras būvniecības pabeigšana 2025. gadā, kas paver pavisam cita līmeņa soda izpildes procesa (t. sk. resocializācijas) organizēšanas iespējas. Jāatzīmē arī pasākumi, kas veicina sabiedrības gatavību uzņemt personu pēc soda izciešanas un personas aktīvu iekļaušanos sabiedrības procesos, tostarp izglītojoši pasākumi dažādu sabiedrības sektoru pārstāvjiem, kā arī regulāras ikgadējas apmācības pašvaldību un citu institūciju darbiniekiem par personu noziedzīgās uzvedības riskiem, notiesātā personības īpatnībām, par krimināls oda izpildes laikā veicamo resocializācijas darbu un starpinstitucionālās sadarbības lomu jauna likumpārkāpuma novēršanā.

NAP2027 uzdevums [442] paredz mazināt mirstību no ārējiem nāves cēloņiem, nodrošinot atbilstošu uzraudzību, kontroles pasākumu ieviešanu un īstenošanu, sabiedrības izglītošanu, kā arī citu preventīvo pasākumu īstenošanu.

No ārējiem nāves cēloņiem (ĀNC) mirušo skaits ilgstošā periodā pakāpeniski mazinās, taču piecos gados (starp 2020. un 2025. gadu) tendence svārstās ap rādītāja bāzi (skatīt 45. attēlu).

45. attēls. No ārējiem nāves cēloņiem mirušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem

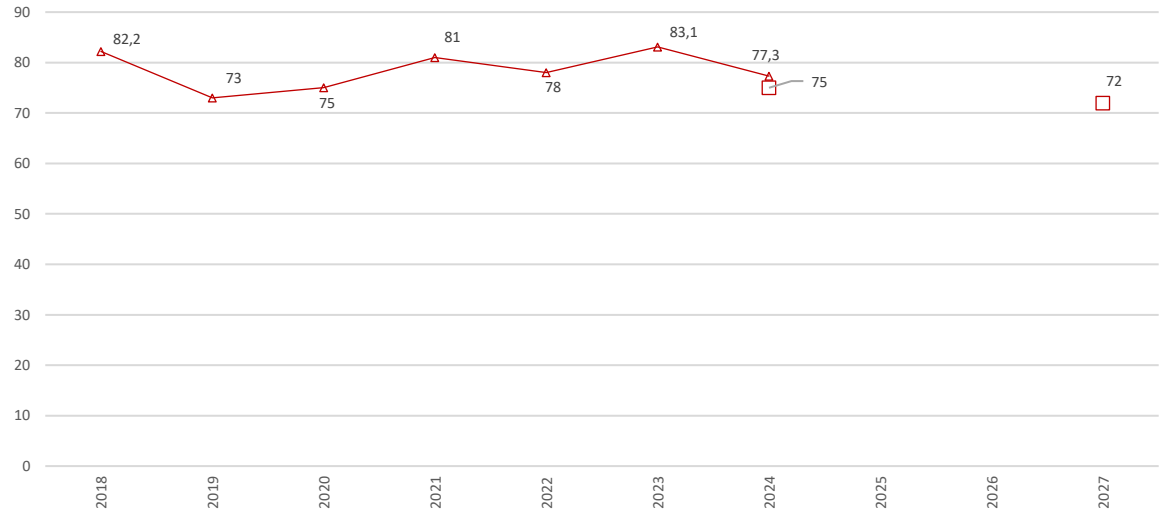

Datu avots: SPKC

Latvija ir starp valstīm ar augstāko mirstību ārējo nāves cēloņu dēļ. Latvijā vīriešiem tā ir 3 reizes augstāka nekā sievietēm un 2 reizes augstāka nekā ES vidējais rādītājs vīriešiem. Visās cēloņu grupās lielākais pārsvars ir vīriešiem. Visvairāk cilvēki miruši (cēloņi dilstošā secībā) no tīša paškaitējuma (pašnāvībām), kritieniem, saindēšanās, t. sk. ar alkoholu un/vai narkotikām, transporta negadījumiem, noslīkšanas, aukstuma iedarbības jeb nosalšanas, dūmiem un uguns, un vardarbības (skatīt 46. attēlu). 50,5 % gadījumu ir konstatēta saistība ar alkohola un/vai citu psihoaktīvo vielu lietošanu.

Būtiskākais mirstības pieaugums pārskata periodā bija no saindēšanās, galvenokārt ar narkotiskām un halucinogēnām vielām. Dienestu operatīvas rīcības rezultātā tas samazinājies 2024. gadā. Otrs lielākais pieaugums 2024. gadā bijis no nāvējošiem kritieniem (2. vieta), kas pārsvarā varētu būt saistīts ar sabiedrības novecošanos (kritienu risks pieaug ar vecumu).

Pirmajā vietā ilgstoši ierindojušās pašnāvības. Vidēji gadā (laikposmā no 2020. līdz 2024. gadam) pašnāvības rezultātā miruši 214 vīrieši un 44 sievietes. Ievērojami zemāka mirstība ir Rīgas statistiskajā reģionā.

Saindēšanās (3. vieta), īpaši ar alkoholu, ir kompleksa problēma. Turklāt alkohola lietošanas ietekme *gandrīz katrā ĀNC grupā* ir būtisks riska faktors. Svarīga loma uzdevuma izpildē ir Veselības ministrijas sadarbībā ar citām institūcijām, lai ierobežotu alkohola un citu apreibinošu vielu lietošanu.

46. attēls. Mirušo absolūtais skaits ārējo nāves cēloņu grupās

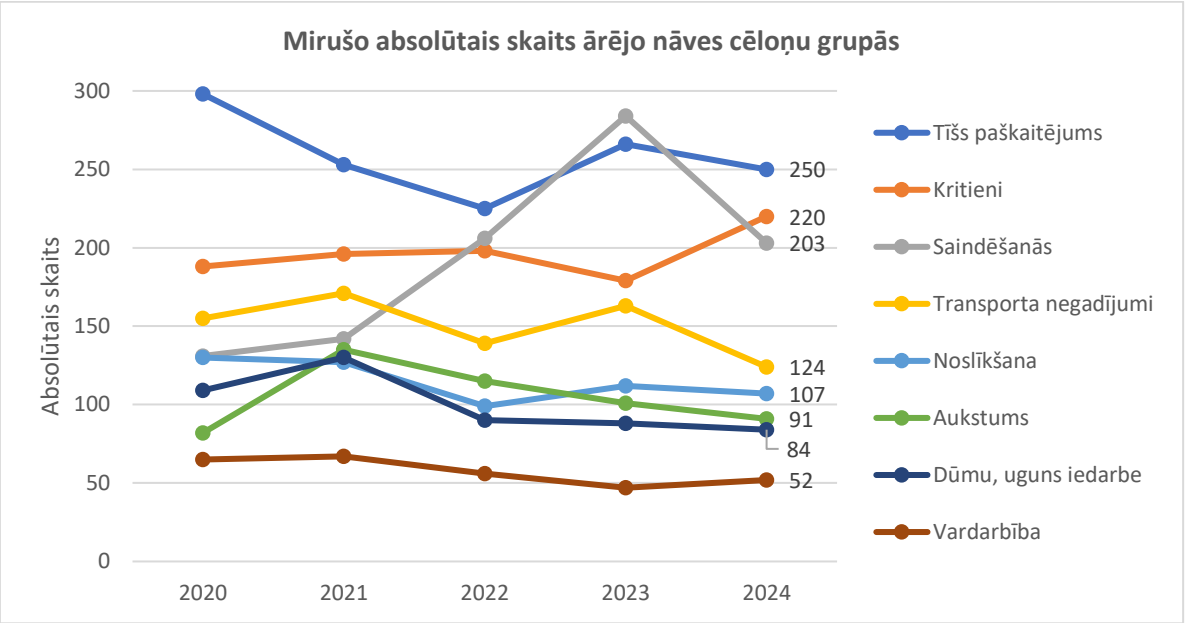

Avots: SPKC

Transporta negadījumos bojā gājušo skaits (4. vieta) pakāpeniski mazinās. Nozīmīga ir bijusi operatīva uzraudzība, kā arī citi pasākumi ceļu satiksmes drošības veicināšanai, piemēram, VP rīcībā esošo VAS "Ceļu satiksmes drošības direkcija" un VSIA "Latvijas Valsts ceļi" uzstādīto tehnisko līdzekļu izmantošana pārkāpumu fiksēšanai, neapturot transportlīdzekli.

Noslīkušo skaits (5. vieta) svārstās ar pavisam nelielu tendenci mazināties. Noslīkst nepieskatīti bērni, visu vecumu cilvēki, kas neprot peldēt un nav apmācīti drošībā uz ūdens, kā arī tādi, kas lietojuši alkoholu un citas apreibinošas vielas. Vidēji gadā noslīkst 88 vīrieši un 27 sievietes. 70 % vīriešu un 54 % sieviešu noslīkšana bija saistīta ar alkohola lietošanu. Visaugstākais ar alkohola un citu psihoaktīvo vielu lietošanu saistīto noslīkušo īpatsvars ir Latgalē (77 %) un Zemgalē (76 %). Diemžēl ik gadu noslīkuši vidēji 6 bērni (no 2 līdz 13 gadījumiem gadā pārskata periodā). Slīkšanas risku mazināšanai plašs institūciju spektrs sadarbojas ar biedrību "Peldēt droši" un Latvijas Peldēšanas federāciju, lai nodrošinātu peldēšanas mācības, kampaņas, informāciju sociālajos tīklos un presē atbilstoši sezonai. Lai gan patruļas peldvietās uzlabo situāciju, nepietiekama uzmanība tiek pievērsta alkohola pieejamības un tās lietošanas samazināšanai peldvietās.

Vairums Latvijā no aukstuma iedarbības mirušo (6. vieta) piecu gadu periodā bijuši vīrieši vecumā no 40 līdz 70 gadiem. Mirstība no aukstuma dinamikā ir bez būtiskām izmaiņām, izņemot Latgali, kur novērojams stabils samazinājums. Ugunsgrēkā (7. vieta) vidēji gadā mirst 65 vīrieši un 36 sievietes, arī 1–4 bērni ir miruši ugunsgrēkā (izņemot 2021. un 2024. gadu). Ilggadējs, sistemātisks VUGD prevencijas darbs, vidēji gadā veicot aptuveni 6000 ugunsdrošības pārbaudes, kā arī par ugunsdrošību un rīcību ārkārtas gadījumos informējot vidēji 183 206 cilvēkus gadā, sniedz labākus rezultātus.

Ņemot vērā daudzos pārresoriskos faktorus, jāturpina laikus un koordinēti reaģēt uz izmaiņām rādītājos. Lai virzītos uz mērķi, līdz 2027. gadam starpresoru darba grupa ārējo nāves cēloņu novēršanai strādās pie vīriešu riskantās uzvedības mazināšanas. Lielāka uzmanība pievēršama psihiskajai veselībai, atkarību mazināšanai, mērķtiecīgai prevencijai.

Attiecībā uz transporta negadījumiem, noslīkšanu un ugunsnelaimēm, plānoto pasākumu (vidējā braukšanas ātruma mērīšanas sistēmu ieviešana, visaptveroša preventīvā darba metodika, kvalitatīvas mācības par drošību uz ūdens, peldēšanas mācības un mācības

par veselīgu dzīvesveidu katram bērnam) īstenošana 2026.–2027. gadā būs svarīga, lai nodrošinātu pozitīvu tendenci ilgtermiņā.

Secinājumi

- Ar drošību saistītie uzdevumi ir kopumā veiksmīgi izpildīti, ievērojot sasniedzamo rezultātu ambīcijas atbilstoši apstākļiem NAP2021–2027 izstrādes laikā 2020. gadā. Uzdevumu ātrākai izpildei ir palīdzējuši gan papildu politiskā un sabiedriskā uzmanība, gan arī resursi, kas piešķirti kopš 2022. gada.
- Iedzīvotāju izpratne par to, kā reaģēt uz apziņošanu par draudiem, nav tieši proporcionāla iedzīvotāju gatavībai rīkoties draudu situācijā, īpaši ņemot vērā jaunos un mainīgos draudus.
- Mirstība no ārējiem nāves cēloņiem ilgstošā periodā pakāpeniski mazinās, taču pēdējos gados īpaši nemainās. Pieaugusi arī mirstība no kritieniem, galvenokārt sabiedrības novecošanās apstākļos. Trīs ceturtdaļas no visiem mirušajiem ārēju nāves cēloņu dēļ ir vīrieši. 50,5 % gadījumu ir konstatēta saistība ar dažādu psihoaktīvo vielu, pārsvarā alkohola, lietošanu. Visi iesaistītie dienesti strādā savas nozares attiecīgo jautājumu risināšanā.

Priekšlikumi

- Izstrādājot nākamā NAP drošības virzienu, jāņem vērā ārējo draudu neparedzamais raksturs un ilgums un jāpalielina vēlamo sasniedzamo rezultātu rādītāju vērtības un jāiekļauj jauni un daudzveidīgāki rezultāti (vienkārši un starpdisciplināri).
- Plānojot jaunus uzdevumus gan ārējās, gan iekšējās drošības stiprināšanai, jāuztur un jāpalielina sabiedrības iesaiste piemērotāko metožu izvēlē un atgriezeniskās saites nodrošināšanā, kā arī jāstiprina kopienu pašorganizēšanās spēja, kapacitāte un resursu pieejamība krīzēs, nodrošinot nepieciešamo rīcību un uzticēšanos. Tādējādi iespējams uzlabot gan sabiedrības informētību par noteiktajiem uzdevumiem, gan arī uzticību izvēlēto pasākumu lietderīgumam.
- Valsts drošības un sabiedrības noturības interesēs nepieciešams stiprināt kultūras devumu un vērtību drošību, tostarp atmiņas institūciju kapacitāti, kultūras digitālo transformāciju un ar to saistīto datu drošību.
- Lai panāktu būtisku uzlabojumu, mazinot mirstību no ārējiem nāves cēloņiem, jāpievērš lielāka uzmanība šādu cēloņu izraisītas vīriešu mirstības (tā ir trīs reizes augstāka nekā sievietēm) mazināšanai, kā arī drošības faktoriem, kas saistīti ar sabiedrības novecošanos, piemēram, dūmu detektoru pieejamība, kritienu riska samazināšana un krīzes apziņošana, kas sasniegtu cilvēkus bez viedierīcēm.

NAP2027 finanšu resursu ieguldījumi

Laikā no 2021. līdz 2024. gadam tika konstatēta atbilstība NAP2027 kopumā 2013 atbalstītajiem unikālajiem investīciju pasākumiem ar kopējo finansējumu 13,87 mljrd. *euro*. Būtiski ir atzīmēt, ka minētais ietver ne tikai NAP2027 ietvaros plānotos attīstības finanšu resursus, bet arī citus, kas pēc būtības ietekmēja NAP2027 mērķu sasniegšanu.

47. attēls. NAP2027 piešķirtais finansējums sadalījumā pa rīcības virzieniem, milj. *euro*

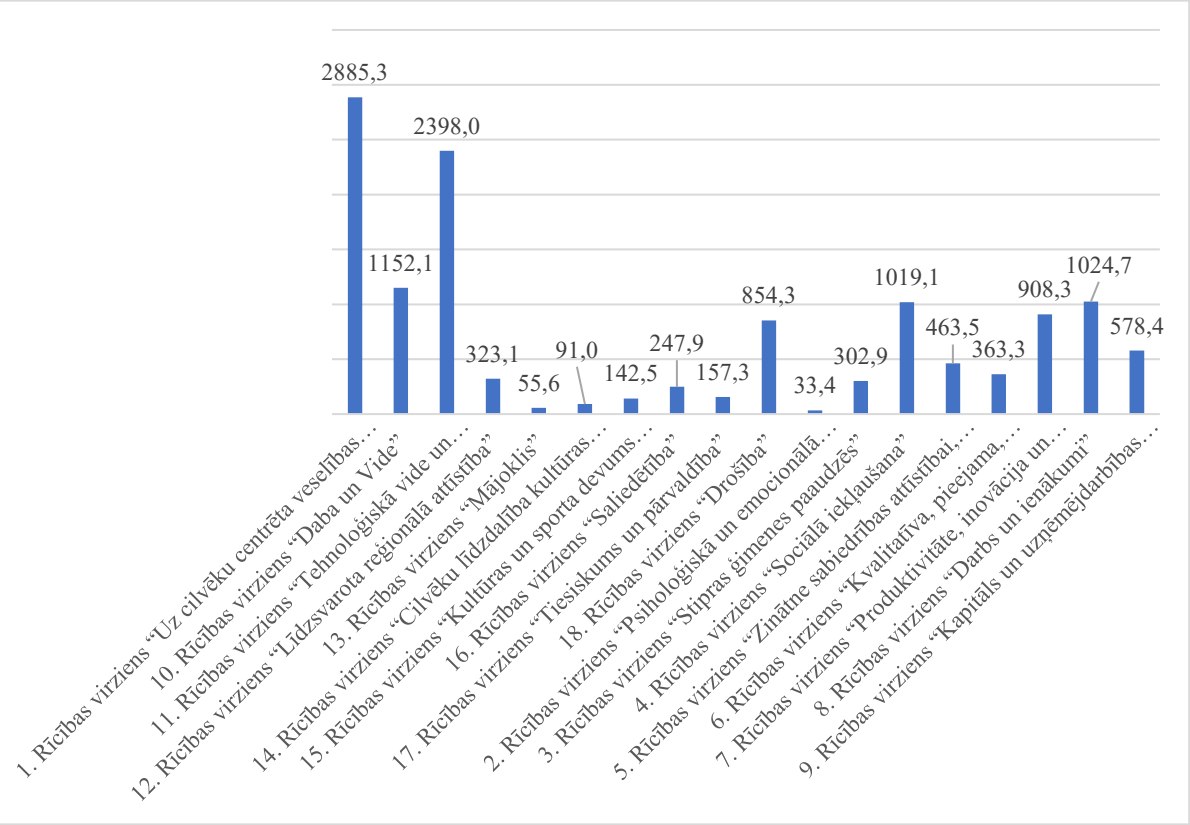

Datu avots: Valsts kanceleja

Lielākais finansējuma apmērs ir attiecināms uz rīcības virzienu "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe" – 2777 milj. *euro*, rīcības virzienu "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi" – 2066,1 milj. *euro* un rīcības virzienu "Darbs un ienākumi" – 1007,3 milj. *euro*. Vērtējot NAP2027 finansējumu rīcības virzienu griezumā, ir secināms, ka būtisku lomu kopējā finansējumā veidoja līdzekļi, kas piešķirti veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabošanai, ārstniecības personu darba samaksas pieauguma nodrošināšanai, energoapgādes drošuma rezervju iegādei, atbalstam minimālo ienākumu palielināšanai, pedagogu darba samaksas pieauguma grafika īstenošanai un Covid-19 pandēmijas izraisīto seku mazināšanai.

48. attēls. NAP2027 piešķirtais finansējums sadalījumā pa finansēšanas avotiem, milj. *euro*

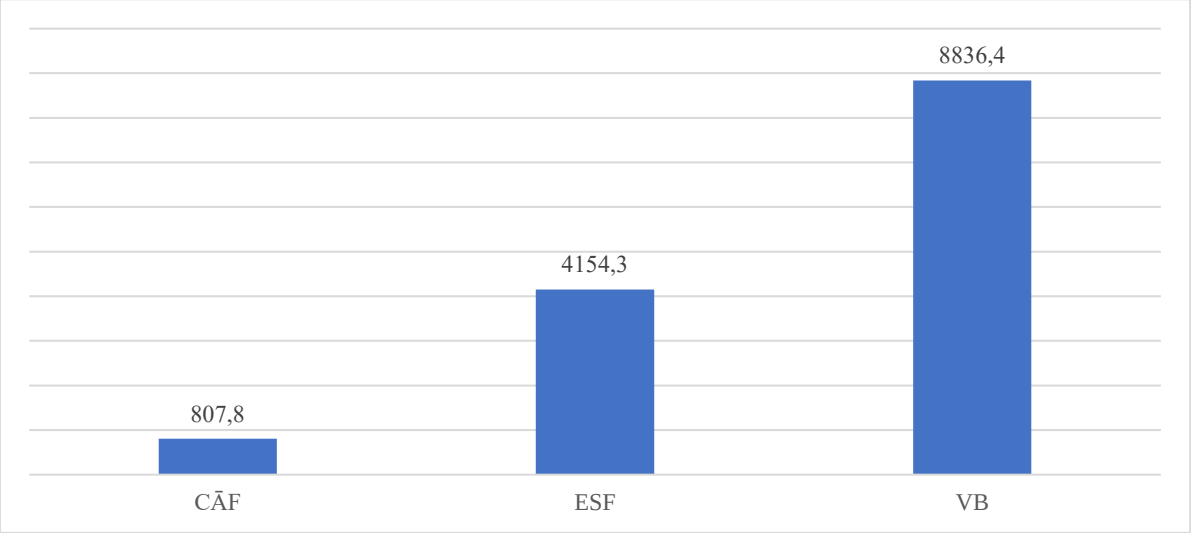

Datu avots: Valsts kanceleja

Vērtējot NAP2027 finansējumu sadalījumā pa tā avotiem, ir secināms, ka absolūti lielāko daļu veido valsts budžeta finansējums – 8836,4 milj. *euro*, kā arī ES fondu finansējums – 4154,3 milj. *euro*. Būtiski atzīmēt, ka attiecībā uz ES fondu finansējumu minētos līdzekļus primāri veido iepriekšējā plānošanas perioda finansējums.

Tomēr ne visas uz NAP2027 attiecināmās investīcijas tika plānotas NAP2027 izstrādes procesā. No plānotajiem avotiem NAP2027 ir investēti 7013,9 milj. *euro*.

49. attēls. Faktiskās un plānotās NAP2027 investīcijas, milj. *euro*.

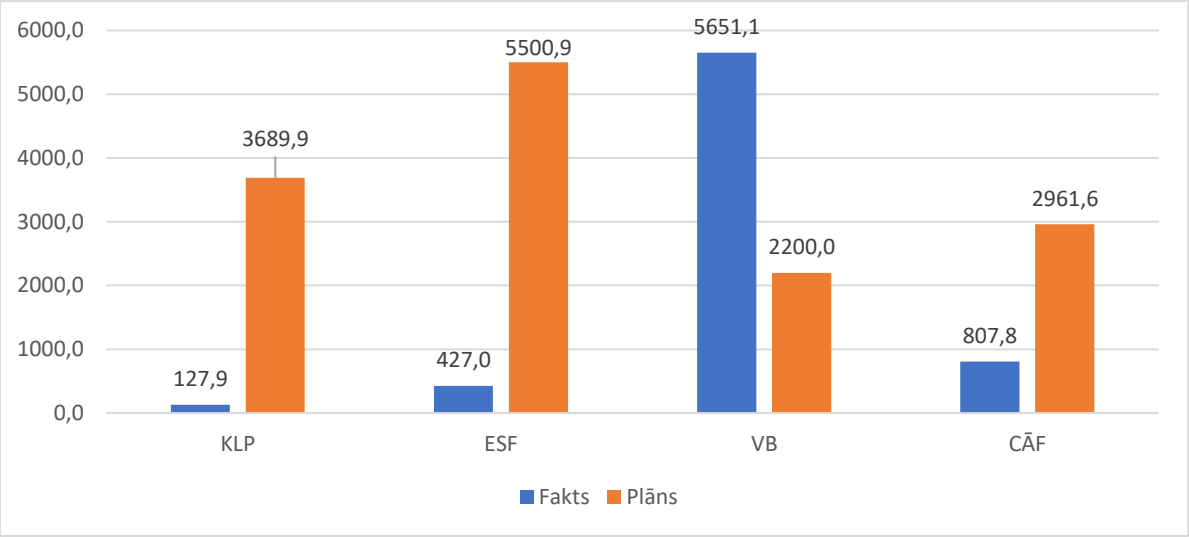

Datu avots: Valsts kanceleja

No avotiem, kas netika plānoti NAP2027 ietvaros, būtiskākās investīcijas mērķu sasniegšanai ir veiktas no iepriekšējā perioda ES fondiem un Kopējās lauksaimniecības politikas, valsts budžeta līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem un instrumentiem, kas radās pēc NAP2027 izstrādes, piemēram, no Atveseļošanās fonda.

Kopumā uz 2024. gada 31. decembri ir secināms, ka 2021.–2027.plānošanas perioda ES fondu un Kopējās lauksaimniecības politikas investīcijas būtiski atpaliek no plānotā, kamēr valsts budžeta investīcijas ir vairāk nekā divas reizes pārsniegušas visam plānošanas periodam plānotās investīcijas.

50. attēls. NAP2027 veiktās investīcijas pa rīcības virzieniem, milj. *euro*

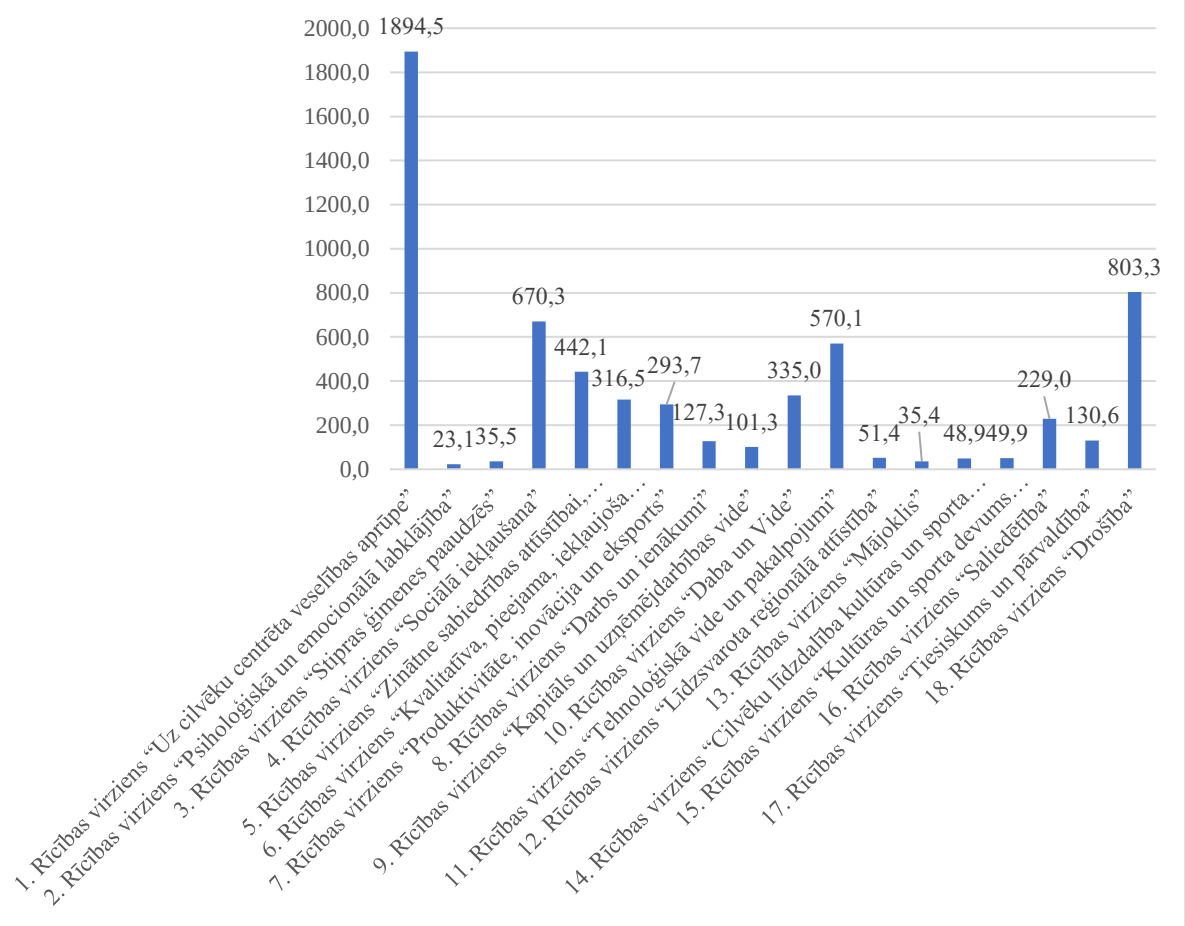

Datu avots: Valsts kanceleja

Analizējot NAP2027 investīcijas pa rīcības virzieniem, ir secināms, ka lielākās investīcijas ir veiktas veselības aprūpē, sociālajā iekļaušanā, drošībā, transporta infrastruktūrā un digitalizācijā.

Būtiski atzīmēt, ka lielas investīcijas ir veiktas arī publisko pakalpojumu sniedzēju atlīdzībā – 856,1 milj. *euro*, kur lielākās investīcijas ir novirzītas pedagogu, iekšlietu sistēmā nodarbināto un ārstniecības personu darba samaksas pieaugumam.

Vienlaikus ir norādāms, ka 3,9 % jeb četros no uzdevumiem, kuros NAP2027 ietvaros tika plānoti papildu finanšu līdzekļi, šobrīd nav veikti finanšu ietilpīgi rīcībpolitikas pasākumi, kas vērsti uz NAP2027 mērķu sasniegšanu.

Ekspertu aptaujas rezultātu kopsavilkums

Valsts kanceleja, īstenojot NAP2027 vidusposma izvērtējumu, kā vienu no vērtēšanas elementiem izmantoja sabiedrības pārstāvju aptauju. Tajā piedalījās politikas plānotāji un īstenotāji, nozaru eksperti, politiķi, pašvaldību un sabiedrisko organizāciju pārstāvji, akadēmiskās vides un uzņēmējdarbības sektora pārstāvji, kā arī viedokļu līderi. Aptauja sniedza iespēju ikvienam dalībniekam objektīvi novērtēt līdz šim paveikto, identificēt mērķus, kuru īstenošana nav noritējusi sekmīgi, kā arī paust savu skatījumu uz sasniegto un iezīmēt nākotnes izaicinājumus, ar kuriem Latvijai būs jāsastopas turpmākajos gados.

Lai gan aptaujas rezultāti nav statistiski reprezentatīvi, tie sniedz nozīmīgu ieskatu sabiedrības redzējumā par valsts attīstības virzieniem un gaidām. Šī informācija kalpo kā būtisks papildinājums NAP2027 mērķu sasniegšanas progresa izvērtējumā, veidojot pilnvērtīgāku priekšstatu par līdzšinējo attīstību un nākotnes perspektīvām.

Stratēģisko mērķu izvērtējums

Respondenti kopumā NAP2027 izvirzītos stratēģiskos mērķus **"Augstāka produktivitāte un ienākumi", "Vienlīdzīgas iespējas", "Sociālā uzticēšanās"** un **"Reģionālā attīstība"** vērtē kā **ļoti nozīmīgus** (vidējais vērtējums 8–10 balles).

- **Augstāka produktivitāte un ienākumi** (*uzskatīts par kritisku valsts konkurētspējas pamatu*) un **reģionālā attīstība** *(īpaši akcentēta pašvaldību un reģionu pārstāvju atbildēs)* saņēma visvairāk augsto vērtējumu (9–10), uzsverot to stratēģisko nozīmīgumu.
- **Vienlīdzīgas iespējas** (*uzsvērta sociālā taisnīguma un iekļaušanas nozīme*) un **sociālā uzticēšanās** (*kā pamats demokrātijas un sabiedrības saliedētības stiprināšanai*) arī tiek uzskatītas par svarīgām, taču vērtējumu sadalījums ir nedaudz vienmērīgāks.

Uz jautājumu "**1. Raugoties no šodienas skatu punkta, kā Jums šķiet, cik svarīgi ir šādi NAP2027 nospraustie stratēģiskie mērķi**? Lūdzu, novērtējiet katra stratēģiskā mērķa svarīgumu skalā no 1 līdz 10, kur 1 nozīmē "šis mērķis nav svarīgs", bet 10 – "šis mērķis ir ļoti svarīgs"", respondenti snieguši šādas atbildes:

51.attēls.

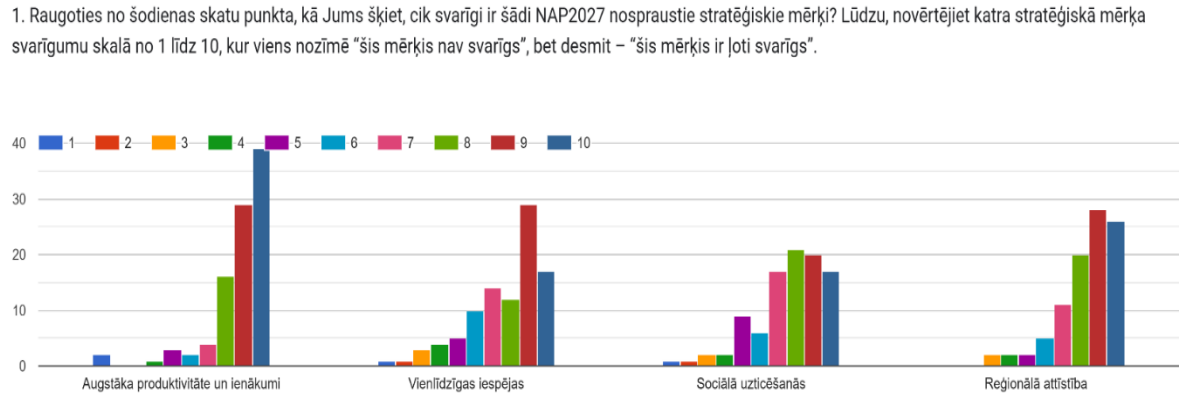

Progresa vērtējums

Lielākā daļa ekspertu, kas piedalījās aptaujā, uzskata, ka NAP2027 izvirzīto mērķu īstenošanā progress ir nesekmīgs vai **drīzāk nesekmīgs**:

Tabula Nr.25.

Mērķis	Dominējošais vērtējums	Trūkumi	Uzlabojumi
Sociālā uzticēšanās	Drīzāk nesekmīgs – *negatīvākais progresa vērtējums*	Sabiedrības uzticība valsts institūcijām ir zema, bieži minēta caurspīdības un konsekvences trūkuma dēļ; skandāli; nekonsekvence; vāja komunikācija; dezinformācija	Sabiedrības saliedētība Ukrainas atbalstā; labāka institucionālā komunikācija
Reģionālā attīstība	Jaukts *(valstspilsētām drīzāk sekmīga; attālām teritorijām drīzāk nesekmīga)*	Mājokļu nepieejamība; infrastruktūras deficīts; vāja mērķteritoriju politika; kredītpieejamība	Industriālo zonu attīstība; atsevišķas pašvaldību iniciatīvas; reģionālie parki
Augstāka produktivitāte un ienākumi	Drīzāk nesekmīgs	Pārmērīga birokrātija; zems finansējums; prasmju un darbaspēka trūkums; lēna lēmumu pieņemšana; inflācijas spiediens	Digitalizācijas attīstība; atsevišķi inovatīvi projekti; ES fondu instrumenti
Vienlīdzīgas iespējas	Jaukts, bieži drīzāk nesekmīgs	Nevienlīdzīga pakalpojumu pieejamība; sadrumstaloti atbalsti; diskriminācijas gadījumi; vāja iekļaujoša prakse	Bērnu un ģimeņu atbalsts; daļa sociālo programmu

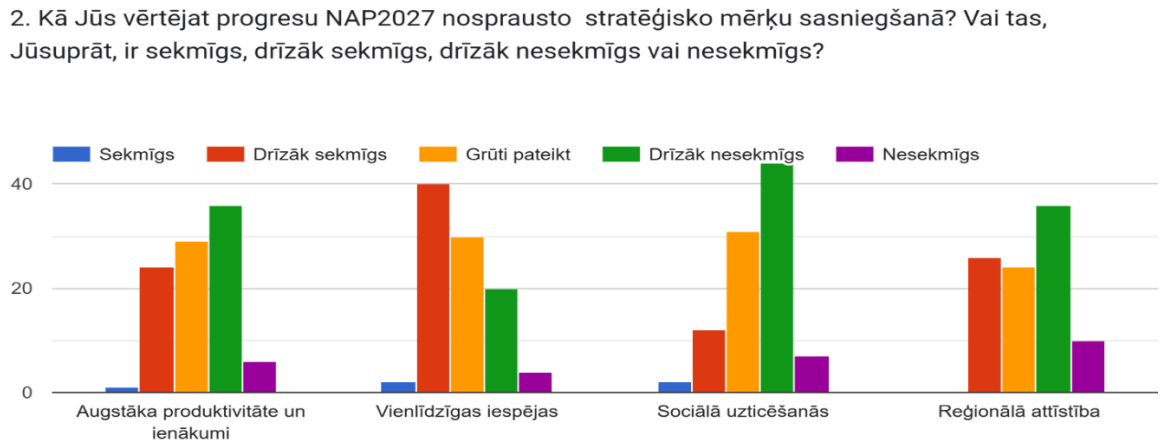

Faktori, kas <u>sekmējuši</u> virzību uz NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanu

<u>Augstāka produktivitāte un ienākumi</u> – eksperti uzsver, ka progress produktivitātes un ienākumu jomā galvenokārt saistīts ar ārējiem resursiem (ES fondi), sistēmiski uzlabojumi (piemēram, prasmju attīstība, finansējums) tiek minēti retāk, un tas atklāj, ka strukturālas pārmaiņas vēl nav pilnībā nostiprinājušās.

- Digitalizācijas attīstība – jaunu tehnoloģiju ieviešana un digitālo risinājumu pieejamība uzņēmējdarbībā.
- ES fondu un valsts līdzfinansējuma piesaiste – īpaši uzņēmējdarbības veicināšanai un infrastruktūras uzlabošanai.

- Uzņēmējdarbības atbalsts – dažādas programmas, kas ļāvušas piesaistīt finansējumu un veicināt inovācijas.
- Normatīvo aktu izstrāde – tiesību aktu pieņemšana, kas radījusi pamatu strukturālām reformām.
- Sabiedrības un sociālo partneru iesaiste – aktīvākā sabiedrības daļa un partneri piedalījušies plānošanas dokumentu izstrādē.

Vienlīdzīgas iespējas – progress saistīts ar konkrētiem atbalsta instrumentiem, taču respondenti uzsver, ka nevienlīdzība pakalpojumu pieejamībā un diskriminācijas riski joprojām ir būtiski. Pozitīvi piemēri bieži saistās ar vietējo kopienu un pašvaldību darbu.

- **Ģimeņu atbalsta politika** – pabalstu palielināšana, ģimenes kartes, atbalsts daudzbērnu ģimenēm.
- **Izglītības pieejamība** – iespēja saņemt vidējo izglītību pašvaldībās, pieaugušo izglītības programmas.
- **Sociālās politikas uzlabojumi** – veselības aprūpes pieejamības paplašināšana, sociālās integrācijas projekti.

Sociālā uzticēšanās – progress tiek vērtēts kā vājš un nevienmērīgs. Lai gan ir pozitīvi piemēri sabiedrības solidaritātē, kopējā uzticība valsts institūcijām ir zema. Respondenti uzsver, ka caurspīdīga pārvaldība un konsekventa komunikācija ir kritiski nepieciešama, lai stiprinātu uzticēšanos.

- **Sabiedrības saliedētība krīzes laikā** – īpaši atbalsts Ukrainai un solidaritāte ārējo draudu kontekstā.
- **Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana** – NVO aktivitātes, sabiedrības iesaiste politikas veidošanā.
- **Uzlabojumi komunikācijā** – daļa institūciju uzlabojušas informācijas pieejamību un caurspīdību.

Reģionālā attīstība – progress tiek vērtēts kā nevienmērīgs – valstspilsētās un aktīvākajās pašvaldībās ir pozitīvi piemēri, bet attālākos reģionos saglabājas vāja infrastruktūra, mājokļu nepieejamība un demogrāfiskā lejupslīde. Respondenti uzsver, ka nepieciešama mērķēta reģionālo teritoriju atbalsta politika un lielāks valsts atbalsts reģioniem.

- **Pašvaldību iniciatīvas** – industriālo zonu attīstība, infrastruktūras projekti, ES fondu piesaiste.
- **Uzņēmējdarbības atbalsts reģionos** – inkubatori, atbalsts vietējiem uzņēmumiem, investīciju piesaiste.
- **Izglītības un veselības pieejamība** – daļēji saglabāta pieejamība reģionos, lai gan ar ierobežojumiem.

Faktori, kas kavējuši virzību uz NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanu

Visos mērķos kavējošie faktori ir strukturāli – birokrātija, nepietiekams finansējums, demogrāfija un nevienlīdzība. Tas apliecina, ka, lai sasniegtu NAP2027 mērķus, nepieciešamas ne tikai atsevišķas iniciatīvas, bet **sistēmiska pārvaldības un resursu pieejamības reforma**.

Augstāka produktivitāte un ienākumi – progress balstās uz ārējiem resursiem un atsevišķiem projektiem, bet strukturālas reformas kavējas.

- **Birokrātija un administratīvais slogs** – pārmērīgi sarežģītas procedūras, kas kavē uzņēmējdarbību un investīcijas.
- **Nepietiekams finansējums** – zems ieguldījums pētniecībā un inovācijās, kas ierobežo produktivitātes pieaugumu.
- **Prasmju un darbaspēka trūkums** – kvalificētu speciālistu nepietiekamība, īpaši eksportspējīgās nozarēs.

- **Inflācijas un izmaksu pieaugums** – elektrības, degvielas un darbaspēka izmaksas samazina konkurētspēju.

Vienlīdzīgas iespējas – ir konkrēti uzlabojumi, bet sistēmiski nevienlīdzības un diskriminācijas jautājumi joprojām pastāv.

- **Nevienlīdzīga pakalpojumu pieejamība** – īpaši veselības aprūpē un izglītībā reģionos.
- **Sadrumstaloti atbalsta instrumenti** – daudz iniciatīvu, bet bez koordinācijas un pietiekamas ietekmes.
- **Diskriminācijas un nevienlīdzības riski** – sociālās grupas joprojām izjūt atšķirīgu attieksmi un iespēju trūkumu.
- **Nepietiekama komunikācija** – sabiedrība bieži neizprot pieejamos atbalsta mehānismus.

Sociālā uzticēšanās – sabiedrības solidaritāte ir samērā stipra, bet uzticība valsts institūcijām ir zema; nepieciešama caurspīdīga pārvaldība un konsekventa komunikācija.

- **Zema caurspīdība un nekonsekvence** – valdības lēmumi bieži tiek uztverti kā nepietiekami skaidroti vai sasteigti.
- **Politiskie skandāli un populisms** – grauj sabiedrības uzticību institūcijām.
- **Dezinformācija un sabiedrības polarizācija** – informācijas kvalitātes problēmas, kas ietekmē uzticēšanos.
- **Nepietiekama sabiedrības iesaiste** – iedzīvotāji nejūtas līdzdalīgi lēmumu pieņemšanā.

Reģionālā attīstība – pozitīvi piemēri ir valstspilsētās un aktīvākajās pašvaldībās, bet attālākos reģionos saglabājas strukturālas problēmas.

- **Infrastruktūras deficīts** – ceļu, transporta un mājokļu nepieejamība reģionos.
- **Nepietiekams finansējums pašvaldībām** – jaunas funkcijas piešķirtas bez atbilstoša budžeta.
- **Demogrāfiskā lejupslīde** – iedzīvotāju skaita samazināšanās un migrācija uz Rīgu vai ārzemēm.
- **Vāja reģionālā politika** – trūkst īpašu programmu Latgalei, pierobežai un mazāk attīstītiem reģioniem.

Nepieciešamās politikas izmaiņas NAP2027 stratēģisko mērķu sasniegšanai

Lai NAP2027 stratēģiskie mērķi tiktu sasniegti vai virzība uz tiem būtu sekmīgāka, ekspertu ieskatā, politikas izmaiņām jābūt sistēmiskām un uz rezultātu vērstām, nevis tikai deklaratīvām. Tas nozīmē – skaidri rādītāji, budžeta sasaistīšana ar mērķiem, caurspīdīga pārvaldība un reģionu politika, kas mazinātu nevienlīdzību un stiprinātu sabiedrības uzticēšanos.

Pārvaldība un koordinācija

- Uz rezultātu vērsts budžets: katram stratēģiskajam mērķim jābūt sasaistītam ar konkrētiem rādītājiem un finansējumu.
- Caurspīdīga uzraudzība: regulāri publiski ziņojumi par progresu, izmantojot skaidrus indikatorus.
- Starpresoru sadarbība: ministriju un pašvaldību koordinācijas stiprināšana, lai izvairītos no sadrumstalotības.

Ekonomikas un produktivitātes politika

- Investīcijas pētniecībā un attīstībā: palielināt finansējumu inovācijām, digitalizācijai un eksportspējīgiem uzņēmumiem.
- Birokrātijas mazināšana: vienkāršot administratīvās procedūras uzņēmējdarbībā.

- Prasmju attīstība: mūžizglītības programmas, digitālās un tehniskās kompetences darba tirgum.

Sociālās politikas uzlabojumi

- Vienlīdzīga pakalpojumu pieejamība: veselības aprūpe, izglītība un sociālie pakalpojumi jānodrošina visos reģionos.
- Diskriminācijas novēršana: stiprināt uzraudzības mehānismus darba tirgū un sabiedrībā.
- Ģimeņu atbalsts: palielināt pabalstus un pakalpojumus, kas veicina demogrāfisko stabilitāti.

Sociālās uzticēšanās stiprināšana

- Caurspīdīga komunikācija: valdības lēmumi jāizskaidro sabiedrībai skaidri un konsekventi.
- Sabiedrības iesaiste: plašāka NVO un pilsonisko iniciatīvu integrācija politikas veidošanā.
- Dezinformācijas ierobežošana: medijpratības programmas un uzticamu informācijas avotu stiprināšana.

Reģionālā politika

- Mērķteritoriju pieeja: īpašas programmas Latgalei, pierobežai un mazāk attīstītiem reģioniem.
- Infrastruktūras attīstība: ceļi, transports, mājokļi un digitālā pieejamība kā pamats reģionu izaugsmei.
- Pašvaldību finansējuma palielināšana: sasaistot to ar konkrētiem attīstības rezultātiem.

Ieguldījumu apjoms

Respondenti tika aicināti sadalīt simbolisku budžetu starp četriem stratēģiskajiem mērķiem, kas ļauj novērtēt sabiedrības prioritātes un uztverto nozīmīgumu. Ja sabiedrībai būtu iespēja sadalīt budžetu, tā visvairāk investētu ekonomikas izaugsmē, bet vienlaikus saglabātu līdzsvaru starp sociālo politiku un reģionālo attīstību. Tas parāda, ka NAP2027 īstenošanai nepieciešama **integrēta pieeja**, kur ekonomikas izaugsme tiek sasaistīta ar vienlīdzību un reģionu atbalstu. Vislielākais uzsvars tika likts uz ekonomiku (*produktivitāte un ienākumi*), bet ir arī skaidrs, ka **vienlīdzība un reģionālā attīstība** tiek uztvertas kā kritiski svarīgas, lai nodrošinātu sabiedrības saliedētību. Sociālā uzticēšanās saņem mazāku daļu, kas norāda uz to, ka sabiedrība vairāk fokusējas uz faktiskiem un racionāliem rezultātiem (ienākumi, pakalpojumi, infrastruktūra), bet mazāk uz sabiedriskām vērtībām.

Augstāka produktivitāte un ienākumi – visbiežāk piešķirta lielākā daļa vienību (30–40 no 100). tādējādi redzams, ka, respondentu ieskatā, ekonomikas izaugsme un ienākumu palielināšana ir pamats citu mērķu īstenošanai. Uzsvars uz inovācijām, digitalizāciju un eksportspēju.

Otrajā vietā ir **vienlīdzīgas iespējas ar** piešķirtajām **20–25 vienībām.** Sabiedrība uzsver sociālās politikas nozīmi, īpaši veselības aprūpes un izglītības pieejamību. Atbalsts ģimenēm un diskriminācijas novēršana tiek uzskatīti par būtiskiem ilgtermiņa ieguldījumiem.

Līdzīgu ieguldījumu saņēma arī **reģionālā attīstība** – piešķirtas **20–25 vienības.** Liela daļa uzsver reģionu nevienlīdzību un nepieciešamību investēt infrastruktūrā, mājokļos un pakalpojumu pieejamībā. Latgale un pierobeža bieži minētas kā prioritāras teritorijas.

Sociālā uzticēšanās – piešķirtas **15–20 vienības.** Uzticēšanās institūcijām tiek vērtēta kā svarīga, bet bieži vien sekundāra salīdzinājumā ar ekonomiku un sociālo politiku. Respondenti uzsver caurspīdīgu pārvaldību un sabiedrības iesaisti kā priekšnoteikumu.

Attieksme pret NAP2027

Vērtējot respondentu attieksmi pret NAP2027, redzams, ka kopumā tas tiek vērtēts kā **svarīgs, bet nepietiekami efektīvs instruments**. Par galvenajām problēmām tiek uzskatītas sadrumstalotība, deklarativitāte, budžeta nesasaistīšana, necaurspīdība un nepietiekama integrācija valdības darbā. Pie iespējamajiem risinājumiem respondenti norāda nepieciešamību fokusēties uz prioritātēm, regulāru plāna aktualizāciju un nepieciešamību sasaistīt ar budžetu, kas vērsts uz rezultātu un kam nodrošināta uzraudzība.

- **NAP2027 ir vairāk ES fondu apguves plāns, nevis valsts stratēģija** – daļa respondentu uzskata, ka plāns tiek uztverts galvenokārt kā mehānisms ES finansējuma izmantošanai, kas rada risku, ka stratēģiskie mērķi tiek formulēti, lai atbilstu fondu nosacījumiem, nevis valsts ilgtermiņa vajadzībām. Būtu nepieciešams stiprināt plāna sasaisti ar valsts dienaskārtību, kā arī iekļauties Latvijas ilgtermiņa attīstības vīzijā.
- **NAP2027 ir pārāk plašs un sadrumstalots** – respondenti kritizē mērķu un uzdevumu pārāk lielo skaitu, plāna plašais tvērums apgrūtina prioritāšu noteikšanu un resursu koncentrēšanu. Ieteikums plānā fokusēties uz skaidri definētām prioritātēm.
- **NAP2027 mērķi ir deklaratīvi un nepietiekami sasaistīti ar reālu politiku** – bieži tiek minēts, ka mērķi paliek uz papīra, bet netiek integrēti valdības darba kārtībā, kas samazina sabiedrības uzticēšanos un kavē reālu progresu. Nepieciešama mērķu sasaistīšana ar konkrētām politikas iniciatīvām un budžeta programmām.
- **NAP2027 mērķi regulāri jāaktualizē atbilstoši situācijai** – lielākā daļa ekspertu piekrīt, ka stratēģija jāpielāgo mainīgajai ekonomiskajai, demogrāfiskajai un drošības situācijai. Elastība ir būtiska, lai plāns nezaudētu aktualitāti, tāpēc izskan ieteikums ieviest regulārus mērķu pārskatīšanas mehānismus (piemēram, ik pēc 2–3 gadiem).
- **NAP2027 nav pietiekami sasaistīts ar budžetu** – respondenti uzsver, ka stratēģiskie mērķi bieži vien nav tieši saistīti ar finansējuma sadali, kas kavē mērķu īstenošanu, jo nav skaidrs, kā resursi tiek novirzīti. Nepieciešama ciešāka sasaiste ar budžetu, kas vērsts uz rezultātu un kur katram mērķim ir iezīmēts konkrēts finansējums.
- **NAP2027 īstenošanas uzraudzība nav pietiekami caurspīdīga** – sabiedrība uzskata, ka trūkst regulāru un saprotamu ziņojumu par progresu, šādas caurspīdības trūkums grauj uzticēšanos un apgrūtina sabiedrības iesaisti. Ieteicams ieviest publiski pieejamus rādītājus un regulārus ziņojumus par mērķu sasniegšanu.
- **NAP2027 nav pietiekami integrēts valdības darba kārtībā** – respondenti uzskata, ka plāns bieži tiek atstāts "fonā" un netiek izmantots kā galvenais politikas instruments. Tas mazina plāna efektivitāti un padara to par formālu dokumentu. NAP2027 jābūt centrālajam dokumentam, kas nosaka valdības prioritātes un politikas virzienus.

Tabula Nr.26.

Apgalvojums	Respondentu vērtējums	Analīze	Secinājums
NAP2027 ir vairāk ES fondu apguves plāns, nevis valsts stratēģija	Daļa piekrīt, uzsverot fondu ietekmi	Stratēģija bieži pielāgota fondu nosacījumiem, nevis nacionālajām vajadzībām	Jāstiprina nacionālais raksturs un ilgtermiņa vīzija
NAP2027 ir pārāk plašs un sadrumstalots	Kritika par mērķu un uzdevumu pārāk lielo skaitu	Apgrūtina prioritāšu noteikšanu un resursu koncentrēšanu	Jāfokusējas uz skaidrām prioritātēm
Mērķi ir deklaratīvi un nepietiekami	Bieži minēts, ka "paliek uz papīra "	Samazina uzticēšanos un kavē progresu	Jāsasaista ar konkrētām

sasaistīti ar reālu politiku			iniciatīvām un budžetu
Mērķi regulāri jāaktualizē atbilstoši situācijai	Lielākā daļa piekrīt	Elastība ir būtiska mainīgā vidē	Jāievieš regulārs pārskatīšanas mehānisms
NAP2027 nav pietiekami sasaistīts ar budžetu	Respondenti uzsver finansējuma neskaidrību	Kavē īstenošanu, jo nav skaidrs resursu sadalījums	Nepieciešams uz rezultātu vērsts budžets
Īstenošanas uzraudzība nav pietiekami caurspīdīga	Kritika par ziņojumu trūkumu	Caurspīdības trūkums grauj uzticēšanos	Jāievieš publiski rādītāji un regulāri ziņojumi
NAP2027 nav pietiekami integrēts valdības darba kārtībā	Uzskata, ka plāns bieži paliek "fonā"	Samazina efektivitāti, padara dokumentu formālu	Jāpadara par centrālo valdības politikas instrumentu

Prioritātes "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki" īstenošanas progress

Prioritātes progress balstīts uz konkrētiem atbalsta instrumentiem un vietējām pašvaldību iniciatīvām, bet kopumā sistēmiski uzlabojumi vēl nepietiekami. Būtiskākie kavējošie faktori ir strukturāli – nepietiekams finansējums, nevienlīdzība un sistēmas sadrumstalotība. Respondentu ieskatā, ārējie ekonomiskie apstākļi un demogrāfiskās tendences būtiski pasliktināja īstenošanas progresu.

Sekmē:

- **Ģimeņu atbalsta politika:** pabalstu palielināšana, ģimenes kartes, daudzbērnu ģimeņu atbalsts.
- **Veselības aprūpes pieejamība:** daļēji uzlabota pakalpojumu pieejamība, īpaši profilakses un vakcinācijas jomā.
- **Sabiedrības aktivitātes:** sporta un veselīga dzīvesveida popularizēšana, pašvaldību iniciatīvas.

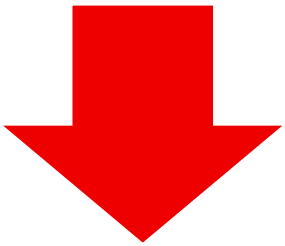

Kavē:

- **Nevienlīdzīga pakalpojumu pieejamība:** veselības aprūpe un sociālie pakalpojumi reģionos ir ierobežoti.
- **Finansējuma trūkums:** pašvaldībām piešķirtas jaunas funkcijas bez atbilstoša budžeta.
- **Izglītības un veselības sistēmas problēmas:** lauku skolu slēgšana, garie ceļi bērniem uz skolām, rindas pie ārstiem.

Vērtējot negatīvo ietekmi uz prioritātes sasniegšanas progresu, respondenti min demogrāfisko lejupslīdi – iedzīvotāju skaita samazināšanos un emigrāciju; nevienlīdzību pensiju un sociālajā sistēmā: ar vienādu darba stāžu pensiju apmērs atšķiras; inflāciju un izmaksu pieaugumu: sadzīves izmaksas palielina slogu ģimenēm.

Domājot par iespējamo turpmāk nepieciešamo rīcību, respondenti uzsver nepieciešamību pēc koordinētas sociālās politikas ar uzsvaru uz pakalpojumu pieejamību, ģimeņu atbalstu un veselības profilaksi:

- Vienlīdzīga pakalpojumu pieejamība: veselības aprūpe un izglītība visos reģionos.
- Ģimeņu atbalsta stiprināšana: palielināt pabalstus, nodrošināt pieejamus pakalpojumus bērniem.
- Diskriminācijas novēršana: stiprināt uzraudzības mehānismus darba tirgū un sabiedrībā.
- Sabiedrības aktivitātes: veicināt veselīgu dzīvesveidu, sportu un kultūras pieejamību.

Piedāvājot savu skatījumu par resursu sadalījumu (*100 nosacītas vienības*), sabiedrība visvairāk ir gatava investēt ģimenē un veselībā, bet saglabāt līdzsvaru ar izglītību un aktīvu dzīvesveidu.

- Ģimenes un sociālais atbalsts: ~30–35 vienības.
- Veselības aprūpe: ~30 vienības.
- Izglītība un bērnu iespējas: ~20–25 vienības.
- Sabiedrības aktivitātes un veselīgs dzīvesveids: ~15–20 vienības.

Prioritātes "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei" īstenošanas progress

Zināšanu, prasmju pārvaldības un cilvēkkapitāla politika Latvijā ilgtermiņā sastopas ar būtiskiem izaicinājumiem nodrošināt sistēmas noturību, kvalitāti un konkurētspēju, jo dominē fragmentēti risinājumi, nepietiekama atalgojuma loģika un vāja sasaiste starp finansējumu, kvalitāti un darba tirgus pieprasījumu. To centušās risināt dažādas pārvaldības, satura un programmu reformas, kas šā ziņojuma tvērumā ir tikušas vai tiek īstenotas; papildus tam vērojami pozitīvi starptautiskās integrācijas rādītāji.

Sekmē:

- **Pārvaldības un satura reformas:** izglītības iestāžu autonomijas stiprināšana, mācību satura atjaunošana, kvalitātes vērtēšanas strukturēšana.
- **Starptautiskā integrācija**: publikāciju kvalitātes kāpums, dalība starptautiskos projektos, zināšanu pārneses mehānismu attīstība.
- **Programmu attīstība:** doktorantūras finansējuma pieaugums, pēcdoktorantūras programmas, starptautiskā mobilitāte.

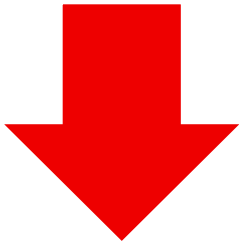

Kavē:

- **Cilvēkresursu noturības trūkums:** zems atalgojums, neskaidri karjeras modeļi, augsts administratīvais slogs.
- **Sistēmas sadrumstalotība:** nepietiekama koordinācija starp institūcijām, fragmentēti finansējuma un pasūtītājmehānismi.
- **Demogrāfiskie un darba tirgus faktori:** iedzīvotāju skaita samazināšanās, STEM speciālistu deficīts, reģionālā nevienlīdzība.

Respondentu vērtējumā būtiskākie kavējošie faktori ir strukturāli un ilgstoši. Zema zinātnes un pedagogu karjeras pievilcība, nepietiekami konkurētspējīgs atalgojums un augsts administratīvais slogs veido sistēmisku barjeru jaunu speciālistu piesaistei un esošo noturēšanai. Situāciju pastiprina sadrumstalota pārvaldība un finansēšanas mehānismi, kas nav konsekventi balstīti kvalitātes rādītājos un rezultātu izvērtējumā. Papildus negatīvu

ietekmi rada nelabvēlīgas demogrāfiskās tendences, reģionālā nevienlīdzība un pieaugošs darba tirgus spiediens, īpaši STEM nozarēs, kā arī ārējie makroekonomiskie faktori, tostarp inflācija un izmaksu kāpums, kas saasina cilvēkresursu noturības riskus visos izglītības līmeņos.

Attiecībā uz turpmāko rīcību viedokļu līderi konsekventi uzsver sistēmiskas un koordinētas pieejas nepieciešamību. Tas paredz mērķtiecīgu cilvēkresursu politikas stiprināšanu zinātnē un izglītībā, balstoties uz skaidri definētiem, prognozējamiem un ilgtspējīgiem karjeras modeļiem. Šiem modeļiem jābūt tieši sasaistītiem ar motivējošu atalgojumu, snieguma kritērijiem un kvalitātes prasībām. Ir būtiski mazināt arī administratīvo slogu un stiprināt institucionālo kapacitāti, lai publiskais sektors spētu ne tikai reaģēt, bet proaktīvi definēt pētniecības un izglītības attīstības vajadzības. Izglītības jomā respondenti akcentē integrētas pieejas nozīmi, kur strukturālās reformas, kvalitātes uzlabošana un sociālais atbalsts tiek īstenoti vienlaikus, īpašu uzmanību veltot pedagogu profesionālajai kapacitātei, iekļaujošas un drošas vides nodrošināšanai, kā arī reālai sasaistei ar darba tirgus vajadzībām.

Piedāvājot savu skatījumu par resursu sadalījums (100 nosacītas vienības), respondenti fokusējas uz resursu pieejamības izaicinājumiem un izglītības sistēmas ilgtspēju un kvalitāti, vienlaikus saglabājot līdzsvaru starp zinātnes kapacitāti, izglītības rezultātiem un drošu, iekļaujošu vidi.

- Lielāks pētniecības finansējums: ~25 vienības.
- Kvalitatīva vispārējā un profesionālā vidējā izglītība: ~15 vienības.
- Pētniecības cilvēkresursu kapacitātes pieaugums: ~15 vienības.
- Augstāka drošība un vardarbības mazināšana skolas vidē: ~10 vienības.
- Labākas skolēnu sekmes un absolventu sagatavotība darba tirgum: ~10 vienības.
- Augstāka izglītības sistēmas efektivitāte kvalitātes un izmaksu attiecībā: ~10 vienības.
- Iekļaujošāka un vienlīdzīgāka skolas vide: ~5 vienības.
- Lielāks publikāciju skaits un augstāka citējamība: ~5 vienības.
- Augstākas iedzīvotāju digitālās prasmes: ~5 vienības.

Tādējādi var secināt, ka respondentu skatījums nepārprotami norāda uz nepieciešamību pāriet no fragmentētiem uz sistēmiskiem risinājumiem, kur prioritāte ir cilvēkresursu noturība, kvalitāte un ilgtermiņa prognozējamība. Bez strukturāli sakārtotas pārvaldības, skaidras atbildības un konsekventas resursu sasaistes ar kvalitātes rezultātiem jebkuri papildu ieguldījumi radīs tikai īstermiņa efektu, bieži sastopoties ar iztrūkstošas vai neviennozīmīgas komunikācijas izraisītu pretestību.

Prioritātes "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība" īstenošanas progress

Prioritātes "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība" īstenošanas progress kopumā vērtējams kā nevienmērīgs. Atsevišķos rīcības virzienos ir vērojami uzlabojumi un pozitīvas iniciatīvas, tomēr sistēmiskā līmenī progress bieži ir fragmentārs un nepietiekams, īpaši ārpus nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem. Respondentu ieskatā, prioritātes īstenošanu būtiski ietekmējuši gan strukturāli iekšējie faktori, gan ārējie satricinājumi – COVID-19 pandēmija, Krievijas iebrukums Ukrainā un ģeopolitiskā nenoteiktība.

Sekmē:

- **Uzņēmumu elastība un spēja pielāgoties pārmaiņām** (īpaši eksporta tirgos): galvenais noturības balsts krīzēs
- **ES fondu un valsts atbalsta instrumenti**
- **Digitalizācija, IT un MI risinājumu pieejamība**: augsts potenciāls, bet šobrīd vairāk kā iespēja, nevis pilnībā izmantota ietekmes svira

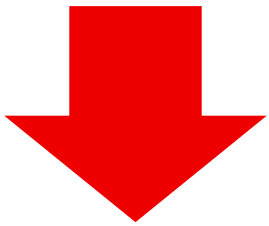

Kavē:

- **Sadrumstalota politika un institucionālā koordinācija**: caurvij visus mēķus (P&A, eksports, digitalizācija, kapitāla tirgus) un pat ar finansējumu progress daudzviet ir fragmentārs
- **Nepietiekams finansējums un zema kapitāla pieejamība:** īpaši kritiski inovācijām, augstas pievienotās vērtības eksportam un uzņēmumu mērogošanai
- **Darbspēka trūkums un prasmju neatbilstība:** ierobežo produktivitāti un izaugsmi

Vērtējot negatīvo ietekmi uz prioritātes sasniegšanas progresu, respondenti norāda uz zemo politisko prioritāti ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā, vājo sadarbību un sinerģijas trūkumu starp pētniecības institūcijām un uzņēmējdarbību, zemo kapitāla pieejamību. Strādājošo nabadzības mazināšanu kavē reģionālās atšķirības, jo uzlabojumi koncentrējas lielākajos centros, bet lauku teritorijās izmaiņas ir minimālas. Situāciju pasliktina zemais atalgojums, īpaši reģionos, ēnu ekonomika un straujā inflācija. Apskatot faktorus, kas kavē kapitāla tirgus attīstību un plašāku tā iespēju izmantošanu, kā galvenie tiek minēti nepietiekams lielo un vidējo uzņēmumu skaits, kas potenciāli varētu tikt kotēti biržā, pastāvošie birokrātiskie šķēršļi, zema popularitāte un sabiedrības izglītības trūkums par kapitāla tirgus iespējām un kapitāla tirgu neatbalstoša nodokļu politika.

Eksporta attīstība kopumā tiek vērtēta kā salīdzinoši noturīga, ņemot vērā globālos izaicinājumus, tomēr respondenti uzsver nepieciešamību pārorientēties uz augstākas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu eksportu. IT un digitalizācijas jomā progress ir nevienmērīgs – uzņēmumi arvien vairāk apzinās digitalizācijas nozīmi, taču attīstību kavē zināšanu trūkums, augstas izmaksas, nepietiekama datu apmaiņa starp iestādēm un vāja institucionālā kapacitāte. Atsevišķās nozarēs un reģionos pozitīvu ietekmi devusi mērķtiecīga pašvaldību rīcība un investīcijas uzņēmējdarbības infrastruktūrā.

Domājot par turpmāko rīcību, respondenti uzsver nepieciešamību pēc mērķtiecīgākas un labāk koordinētas valsts politikas. Prioritāri akcentēta nepieciešamība būtiski palielināt ieguldījumus pētniecībā un inovācijā, stiprināt pētniecības un uzņēmējdarbības sadarbības mehānismus, uzlabot darbaspēka piesaistes un prasmju attīstības politiku, kā arī veicināt reģionālo uzņēmējdarbību. Būtiski ir attīstīt kapitāla tirgu, mazināt birokrātiskos šķēršļus investīcijām un nodrošināt efektīvāku digitalizāciju un datu atkārtotu izmantošanu gan valsts pārvaldē, gan uzņēmējdarbībā.

Resursu sadales skatījumā *(100 nosacītas naudas vienības)* respondenti vislielāko ieguldījumu būtu gatavi novirzīt eksporta pieaugumam (aptuveni 25 %), uzsverot eksporta nozīmi uzņēmumu konkurētspējas veicināšanā un tautsaimniecības noturībā. Nākamie lielākie ieguldījumi tiktu paredzēti plašākai pētniecības un uzņēmējdarbības sadarbībai (aptuveni 20 %), informācijas tehnoloģiju lomas stiprināšanai tautsaimniecībā (aptuveni 15 %) un nodarbinātības veicināšanai (aptuveni 15 %).

Prioritātes "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība" īstenošanas progress

Prioritātes īstenošanas progress balstās uz Latvijas apņemšanos sasniegt klimatneitralitāti, kas kalpo kā katalizators ierasto paradumu maiņai ilgtspējīgas attīstības virzienā, neskatoties uz nozaru politikas sadrumstalotību un nepietiekamu investīciju atbalstu. Spēcīgu pašvaldību iespējas piesaistīt ES fondu līdzekļus ir ievērojami lielākas, pateicoties to finansiālajai un administratīvajai kapacitātei. Respondentu ieskatā, informācijas tehnoloģiju pieejamība ir apmierinoša, vienlaikus pastāv izaicinājumi to efektīvā izmantošanā, īpaši digitālo prasmju trūkums, nepietiekama integrācija pašvaldību pakalpojumos un datu drošības nodrošināšana. Reģionālā specializācija un mobilitāte tiek minēta kā priekšnoteikums līdzsvarotai reģionu attīstībai, kas attīstīs ekonomisko sadarbību, investīciju piesaisti un iedzīvotāju piekļuvi pakalpojumiem un darba vietām.

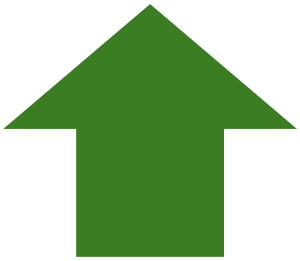

Sekmē:

- **Ceļakarte klimatneitralitātes jomā**: definētie rādītāji sniedz informāciju gan sabiedrībai, gan uzņēmējiem par videi nekaitīgas ekonomikas attīstību
- **IT un sakaru tehnoloģiju pieejamība** tehnoloģiju jomā
- **Ieguldījumi videi draudzīgā transportā**
- **Pašvaldību kapacitāte un līderi** reģionu attīstības jomā
- **Nekustamā tirgus attīstība** mājokļu jomā

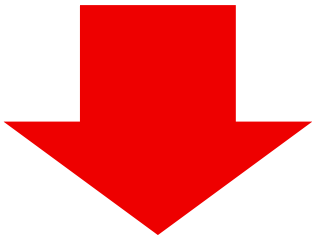

Kavē:

- **Nepietiekams līdzsvars starp vides un ekonomikas aspektiem**: riski bioloģiskajai daudzveidībai
- **Nevienlīdzīga pašvaldību kapacitāte**, investīciju pieejamība
- **Cilvēkkapitāla migrācija** un nepietiekams dzīvojamais fonds, kreditēšanas iespējas, nav vienotas reģionālās politikas
- **Augstas būvniecības/energoefektivitātes izmaksas un ierobežots investīciju piedāvājums**

Vērtējot negatīvo ietekmi uz prioritātes sasniegšanas progresu, respondenti norāda uz augstām tehnoloģiju izmaksām un nepietiekamu tautsaimniecībai nepieciešamo inovāciju attīstību, kas pielāgotas vietējiem apstākļiem, lai nodrošinātu *Zaļā kursa* mērķa vērtību sasniegšanu. Satiksmes infrastruktūras un satiksmes drošības jomā progress ir nevienmērīgs, ko apliecina augstas svārstības ceļu satiksmes negadījumos bojāgājušo skaita rādītājā un nepietiekama ceļu kvalitāte – apmierinošā stāvoklī ir tikai aptuveni trīs ceturtdaļas valsts reģionālo autoceļu un aptuveni puse vietējo autoceļu. Savukārt par reģionālo attīstību kavējošiem faktoriem norādīti: demogrāfiskā lejupslīde un iedzīvotāju migrācija uz Rīgu vai ārvalstīm, nepietiekama pašvaldību finansiālā un administratīvā kapacitāte, politikas sadrumstalotība un centralizēta lēmumu pieņemšana, kā arī sadarbības trūkums starp pašvaldībām. Situāciju pasliktina nepietiekama mobilitātes infrastruktūra, birokrātiski šķēršļi uzņēmējdarbībai un investīcijām, ierobežots dzīvojamais fonds un kreditēšanas iespējas reģionos, kā arī nesaskaņotība starp lauksaimniecības un vides politiku. Investīcijas bieži ir īstermiņa un nesasaistītas vienotā stratēģiskā virzienā, savukārt sabiedrības uzticības un

piederības deficīts kavē kopīgu attīstības virzību. Par kavējošiem faktoriem mājokļu politikas rīcības virzienā respondenti min augstās būvniecības izmaksas, ierobežotu piekļuvi finansējumam, birokrātisko slogu un nepietiekamu sabiedrības izpratni par energoefektivitātes ieguvumiem.

Vērtējot reģionālās attīstības nākotnes iespējas, respondenti norāda šādus risinājumus:

- Uzņēmējdarbības inkubatoru un industriālo parku attīstība.
- Mobilitātes uzlabošana (ceļi, sabiedriskais transports).
- Pašvaldību kapacitātes stiprināšana plānošanā un inovācijās.
- Skaidra teritoriālās specializācijas politika un pašvaldību sadarbība.
- Pieejami finanšu instrumenti un kreditēšana reģionos.
- Mērķēta dzīvojamā fonda attīstība un pakalpojumu pieejamības uzlabošana.

Prioritātes "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei" īstenošanas progress

Eksperti kopumā vērtējuši prioritātes īstenošanas progresu kā drīzāk sekmīgu. Stratēģiski virzīts un stabils atbalsts tradīcijām, atklātiem konkursiem un mērķprogrammām, publiski pieejama infrastruktūra stiprina iedzīvotāju paļāvību, ka sports un kultūra būs pieejami. Eksperti īpaši novērtēja ieguldījumu tūrisma piesaistē, filmu ražošanā, starptautiskajos sporta un kultūras pasākumos tepat Latvijā. Latvijas talantu veiksmes abās jomās spodrināja Latvijas tēlu starptautiskajā vidē un ir nozīmīgs faktors pasākumu īstenošanai mūsu valstī.

Sekmē:

- **Atbalsts:** Dziesmu un deju svētkiem, Valsts kultūrkapitāla fondam, tūristu piesaistei, filmu ražošanai, starptautiskajiem sporta pasākumiem
- **Jaunas iespējas:** plašs kultūras notikumu piedāvājums, apkaimju iniciatīvas, infrastruktūras pieejamība, piemēram, sporta laukumi.
- **Sabiedrības aktivitātes:** sporta un veselīga dzīvesveida popularizēšana, pašvaldību iniciatīvas
- **Latvijas veiksmes:** animācijas filma "Straume", panākumi lielajā sportā

Kavē:

- **Līdzekļu trūkums:** cilvēkiem nepietiek naudas, lai iesaistītos kultūras un sporta pasākumos
- **Ierobežota pieejamība laukos:** pasākumi notiek tālu, nav tik liela izvēle, cik būtu pilsētās

Būtiskākais kavējošais faktors ir nevienādas iespējas – cilvēkiem bez pietiekamiem ienākumiem un laukos.

Domājot par nākotni, respondenti uzsver nepieciešamību uzlabot Latvijas starptautisko dimensiju:

- Aktīvāk veicināt starptautisko sporta notikumu norisi Latvijā.
- Radīt iedzīvotājiem lielākas iespējas aktīvi apmeklēt kultūras aktivitātes.
- Palielināt tūristu skaitu un kultūras patēriņu.

Respondentu ieskati dalījās attiecībā uz to, vai COVID-19 pandēmija nostiprināja paradumus uzturēties "ekrānos" vai arī lika izjust vajadzību socializēties klātienē.

Prioritātes "Vienota, droša un atvērta sabiedrība" īstenošanas progress

Eksperti atzīst prioritātes īstenošanu kā sekmīgu, lielākos panākumus saredzot drošības virzienā, savukārt salīdzinoši mazākus panākumus saredzot saliedētības, tiesiskuma un pārvaldības virzienos. Kā svarīgu saliedētības izaicinājumu eksperti norāda bažas, ka Latvijā vairāk pievērš uzmanību latviešu valodas lomai iebraucēju, nevis te jau dzīvojošo vidū. Uzticēšanos valsts varai un demokrātijai kavē doma, ka politiskā ietekme ir ierobežota. Būtiskākie kavējošie faktori ir neuzticēšanās valsts pārvaldei – gan paužot nepieciešamību pēc papildu informācijas un saziņas, gan arī norādot neuzticību medijiem.

Sekmē:

- **Saliedētība:** valsts starptautiskie sasniegumi, ziedošana līdzcilvēkiem, latviešu valodas lomas palielināšanās
- **Atgriezeniskā saite:** valsts dialogs ar nevalstiskajām organizācijām, jauni līdzdalības veidi un saziņa vieglajā valodā.
- **Apmierinātība ar sabiedriskajiem pakalpojumiem:** proaktīva iestāžu saziņa ar sabiedrību un spēja atzīt pieļautās kļūdas.

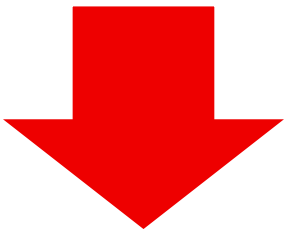

Kavē:

- **Neuzticēšanās:** šaubas par līdzekļu izlietojumu valsts projektos un pasūtījumos un risinājumu kvalitāti, neuzticēšanās medijiem.
- **Ārējā ietekme**: svešvalodu spiediens, dezinformācija
- **Ierobežotie resursi:** zems atalgojums un darbaspēka trūkums būtisku sabiedrisku pakalpojumu sniegšanai.

Kā neatņemamu risinājumu visu prioritātes virzienu sekmēšanai eksperti sagaida labāku valsts saziņu ar sabiedrību (gan apjomā, gan kvalitātē), kā arī plašāku sabiedrības līdzdalību, tostarp lai pārliecinātos, ka izvēlētās metodes prioritātes mērķu sasniegšanai ir vispiemērotākās. Domājot par prioritātes virzienu papildināšanu, eksperti uzskata, ka NAP varēja iekļaut pasākumus paaudžu sadarbības, taisnīguma, atbildīguma un iecietības stiprināšanai sabiedrībā.

Secinājumi

Ir apritējuši vairāk nekā pieci gadi, kopš Saeima 2020. gada 2. jūlijā apstiprināja NAP2027, un aizvadīti gandrīz četri gadi no tā darbības termiņa. Šo gadu laikā Latvija ir pārdzīvojusi Covid-19 pandēmiju, kas būtiski ietekmēja valsts attīstību, sabiedrības labklājību un arī virzību pretī daudziem NAP2027 izvirzītajiem mērķiem. Tomēr kopš Covid-19 pandēmijas beigām 2022. gadā pasauli un Eiropu satricināja jauni negaidīti notikumi – 2022. gada 24. februārī Krievijas Federācija uzsāka pilna mēroga karu pret Ukrainu. Šis Krievijas Federācijas uzsāktais karš, kas turpinās jau gandrīz četrus gadus, ir radījis jaunu ģeopolitisko situāciju un reālu plašu karadarbību Eiropā, no kuras cieš Ukraina un kas būtiski ietekmē arī Latviju, ņemot vērā Krievijas valsts pārstāvju naidīgo retoriku pret Baltijas valstīm, Eiropas Savienību un Rietumu pasauli. Tas būtiski ietekmē Latvijas sabiedrības noskaņojumu, ekonomikas aktivitāti un ārējos ekonomiskos sakarus. Tādēļ NAP2027 mērķu īstenošanas progress nav vērtējams tikai matemātiski, bet jāņem vērā, ka virzību uz to sasniegšanu būtiski ietekmējuši un turpinās ietekmēt ārējie faktori. Jāatzīmē, ka virknei noteikto NAP2027 mērķu indikatoru to aktuālās vērtības pašlaik dažādu iemeslu dēļ nav vai nebūs turpmāk pieejamas vai to vērtības nav objektīvi salīdzināmas ar plānotajām mērķu vērtībām, jo mainījusies datu ieguves metodoloģija vai datu avots. Strādājot pie nākamā Nacionālā attīstības plāna būs nepieciešams veikt rādītāju pārskatīšanu, aizstājot nemērāmus vai novecojušus indikatorus ar citiem indikatoriem vai operacionāliem datiem, kas atspoguļo mērķu sasniegšanu atbilstoši to būtībai. Dažos no šiem gadījumiem ir izmantoti līdzīgi kontekstuāli indikatori, kuri palīdz izprast noteiktā mērķa kontekstu un attīstības tendences, taču tie kalpo tikai attiecīgās jomas izpratnes veidošanai, bet tie netiek izmantoti attiecīgā mērķa sasniegšanas progresa novērtējumam (tiek norādīts N/A, ka netiek vērtēts). Apkopojums par NAP2027 mērķu sasniegšanu sadalījumā pa prioritātēm un rīcības virzieniem atspoguļots tabulā Nr. 27.

Tabula Nr. 27. Apkopojums par NAP027 mērķu sasniegšanu

Mērķi/novērtējumi	⬆	↗	➡	↘	⬇	N/A
NAP2027 stratēģiskie mērķi	1	4	1	1	0	0
Prioritāte "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki"						
Rīcības virziens "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe"	4	2	1	0	4	0
Rīcības virziens "Psiholoģiskā un emocionālā labklājība"	4	0	0	0	2	0
Rīcības virziens "Stipras ģimenes paaudzēs"	2	0	0	0	3	0
Rīcības virziens "Sociālā iekļaušana"	5	0	0	0	2	0
Prioritāte "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei"						
Rīcības virziens "Zinātne sabiedrības attīstībai, tautsaimniecības izaugsmei un drošībai"	2	4	0	0	0	0
Rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība"	4	0	4	2	3	0
Prioritāte Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība						
Rīcības virziens "Produktivitāte, inovācija un eksports"	0	1	0	0	0	4
Rīcības virziens "Darbs un ienākumi"	5	1	0	0	1	1
Rīcības virziens "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide"	0	0	0	0	5	2
Prioritāte "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība"						
Rīcības virziens "Daba un vide – *Zaļais kurss*"	5	2	0	3	1	1

Rīcības virziens "Tehnoloģiskā vide un pakalpojumi"	8	0	0	0	0	2
Rīcības virziens "Līdzsvarota reģionālā attīstība"	1	1	1	0	0	1
Rīcības virziens "Mājoklis"	4	1	0	0	1	0
Prioritāte "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei"						
Rīcības virziens "Cilvēku līdzdalība kultūras un sporta aktivitātēs"	1	0	0	0	1	1
Rīcības virziens "Kultūras un sporta devums ilgtspējīgai sabiedrībai"	2	0	0	0	2	1
Prioritāte "Vienota, droša un atvērta sabiedrība"						
Rīcības virziens "Saliedētība"	1	0	2	2	2	1
Rīcības virziens "Tiesiskums un pārvaldība"	3	3	3	3	4	2
Rīcības virziens "Drošība"	3	1	0	0	0	1
Kopā = 146	55	20	12	11	31	17
Kopā = 100 %	37,7 %	13,7 %	8,2 %	7,5 %	21,3 %	11,6 %

No tabulas Nr. 27 secināms, ka kopumā vairāk nekā puse (51,4 %) no NAP2027 mērķiem tiek sasniegti vai virzība uz to sasniegšanu ir pozitīva. 8,2 % gadījumu attīstības tendences stagnē, 7,5 % gadījumu tās ir negatīvas, bet attiecībā uz 21,3 % no mērķiem attīstības tendence ir pilnīgi pretēja noteiktajam mērķim. Attiecībā uz 17 mērķiem, par kuriem pašlaik dažādu iemeslu dēļ nav pieejami dati vai datu aprēķina/ieguves metodoloģija ir mainījusies, nepieciešams izmantot alternatīvus kontekstuālos indikatorus, kuri ļauj vismaz daļēji novērtēt mērķu sasniegšanu attiecīgajā jomā pēc mērķim atbilstošā politikas rezultāta jēgas. Spriežot pēc mērķu indikatoru tendencēm, būtiska uzmanība turpmāk jāpievērš izvirzītajiem mērķiem un to sasniegšanai rīcības virzienos "Uz cilvēku centrēta veselības aprūpe", "Stipras ģimenes paaudzēs", "Kvalitatīva, pieejama, iekļaujoša izglītība", "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide", "Daba un vide – *Zaļais kurss*", "Saliedētība" un "Tiesiskums un pārvaldība", kuros ir lielākais negatīvo attīstības tendenču īpatsvars. Viskritiskāk vērtējamas tendences attiecībā uz rīcības virzieniem "Stipras ģimenes paaudzēs" un "Kapitāls un uzņēmējdarbības vide", kuros lielākā daļa mērķu vērtējama kā tādi, kuru plānotos rezultātus būs ļoti grūti vai neiespējami sasniegt bez efektīvām rīcībpolitikas izmaiņām. Esošajā ģeopolitiskajā situācijā visaugstākā prioritāte būtu piešķirama rīcības virzieniem "Saliedētība" un "Tiesiskums un pārvaldība", jo mērķu sasniegšanā šajos rīcības virzienos redzama virkne būtisku izaicinājumu, tāpat arī visaugstākā prioritāte būtu piešķirama rīcības virzienam "Drošība", ņemot vērā daļas sabiedrības neviennozīmīgo attieksmi pret Krievijas uzbrukumu Ukrainai, kā arī Latvijas valstij naidīgas informācijas izplatību sociālajos medijos. Papildus minētajiem rīcības virzieniem īpaši uzsverama nepieciešamība fokusēties uz rīcības virzienu "Produktivitāte, inovācija un eksports", kura mērķu sasniegšana ir priekšnoteikums ilgtspējīgai izaugsmei un arī pārējo rīcības virzienu rezultativitātei. Vienlaikus var secināt, ka vairākumā rīcības virzienu mērķa rādītāju ir vērojams progress un nepieciešams turpināt aktīvu darbu sekmīgo rīcības virzienu sekmju nostiprināšanā un uzsākt diskusiju par nepieciešamajām politikas izmaiņām tajās jomās, kur progress ir mazāks, tai skaitā ņemot vērā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2050 gadam un Nacionālā attīstības plāna nākamajam periodam izstrādes procesu un tajā plānotās diskusijas, ekspertu un sabiedrības iesaisti.